

A
PARASZTÉLET
RENDJE

NÉPI SZOKÁSOK, ILLENDŐ MAGATARTÁS,
BABONÁK SZATMÁR VÁRMEGYÉBEN
(SZAMOSHÁT, TISZAHÁT, NYÍRSÉG)

LUBY MARGIT

SZATMÁR VÁRMEGYE KÖZÖNSÉGÉNEK TÁMOGATÁSÁVAL

BUDAPEST, 1935.
CENTRUM KIADÓVÁLLALAT R.-T. IX., KÖZTELEK-UTCA 1.

AJÁNLÁS,

*Az első lapra köszönetem jeléül Solymossy
Sándor nevét írom, aki a néprajz iránt
érdeklődésemet felkeltette.*

ELŐSZÓ.

Vonaton a városi ember akárhányszor azon veszi magát észre, hogy amint a hazai táj, a közeli és távoli faluk, tanyák, majorok elsuhannak előtte, szeme odaszegeződik egy-egy emberlakta házcsoportra, magányos hajlékra s önkéntelenül fölmerül benne a kérdés: kik lakhatnak ott? hogyan élnek az igénytelen falak között? mi az örömük, mi a bánatuk? Valami mélyebb hangulat kapja meg, több a puszta kíváncsiságnál. A feleletet rá képzelete rajzolja ki; a munkás napi életét, este a meghitt beszélgetést az otthoni tűzhely körül. Hogy megfelel-e az ilyen képzeleti kép a valóságnak, azzal nem törődik. Legtöbbször magát helyezi oda műveltségével, igényeivel a maga kiszínezte környezetbe és vagy irigylitőlük az egyszerűséget, a nyugalmas csendet, ami után saját zaklatott élete hasztalan vágyik, vagy finomultabb igényeit tartva szem előtt, elképzeli, mennyire boldogtalannak érezné magát a magányos elhagyatottságban.

A városiak legtöbbször ilyen benyomások összesített emléke nyomán alkot magának képet a falusi, tanyai életről és emberekről. Legfeljebb hozzáveszi még, amit szépirodalmi olvasmányjaiban talált róluk. Ámde a szépirodalom is az értelmiség, a városi rendű osztály tollából ered, értesüléseit tehát itt is inkább a képzelet, mint a valóság forrásából kapja. Csak az olyan kivételes sorsú valaki, aki telítve van e felfogással, de később alkalma nyílik huzamosan és közvetlenül érintkezni a falu, a tanyák népével, veszi észre a roppant különbséget eddigi elgondolása és a szemmel látott, végig élt valóság között.

Való igaz az, hogy voltaképp nem ismerjük népünket!

Nem ismerjük főként lelki világát, azt a mentalitást, amelyben összeolvadnak hagyományai, szokásai, életbenyomásai, természetszemlélete egy tartalmi egészbe s amiből fakadnak ítéletei, szándékai, tettei.

S ha valaki ezzel az idegen világgal meg akar ismerkedni, kevés és különböző értékű műre van hazai irodalmunkban

utalva. Könyv, amely hamisítatlan, hű képekben közel hozná a nép életét, alig áll rendelkezésre, s ha most ezt a könyvet kezébe veszi, nem mondom, hogy mindent megtalál benne, amit vár, hiszen egy szűken körülhatárolt vidékről szól csupán, de azt megismerteti vele oly alaposan, oly sokoldalú megvilágítással? minőhöz foghatót egész irodalmunkban alig találunk. Az adalékok apró színes kövei, amint egyre sokasodnak, teljes eleven képpé kerekülnek ki benne. Megismeri belőle az olvasó azt a vidéket, amely egyébkép is néprajzilag a legérdekesebbek, legértékesebbek egyike.

Két szatmármegyei község: Tunyog és Matolcs népélete elevenül meg előttünk, azé a két falué, melyet néhány szomszédos községgel együtt délfelől az Ecsedi láp, északon a Tisza folyó és a Szernye mocsár zárnak körül; forgalomtól, külső behatásoktól távol, az itt lakó színmagyar nép aránylag legtöbb megőrzött régi hamisítatlan hagyományaiból és szokásaiból. Ezek megannyi évszázados emlékek, ereklyék a magyar nép egykori életéből; fel nem mérhetően fontosak épp viost, amikor a mindent felforgató korszellem be tud férkőzni a legfélreesőbb helyekre is s hatása alatt megsemmisül annyi eredeti régi vonása a vidéki életnek.

Meg fogja lepni az olvasót a könyv még egy sajátága. Itt is sok ugyan az apró vonás, néhány soros adalék, de ami az eddigi ilyféle közzétételekben sivár, élettelen felsorolásnak mutatkozott, amely fáraszt, ahelyett, hogy egyre élénkülő érdeklődést keltene, itt annak nyoma sincs. Valami megvesztegető báj van közlése módjában: humor, kedély, az olvasóval való kedvesen bizalmas közlésmód teszi meleggé előadását. A maga lelkes szeretetét a népe iránt át tudja adni az olvasónak, aki a végén úgy érzi, hogy épp oly otthonosan mozog a megismert népi alakok közt, mint a szenvedélyesen gyűjtögető s minden apró vonásért lelkesedő szerzője maga.

A könyvnek minél több olvasót kívánok; a siker ennek nyomán, nem kételkedem benne, magától meg jó.

Budapest, 1935. november.

Solymossy Sándor.

BEVEZETÉS.

Előljáróban is azokhoz az olvasókhöz akarok néhány engesztelő szót intézni, akik a paraszt szó alkalmazása miatt személyükben érzik sértettnek magukat.

A parasztság a hagyományban gyökerező népkultúra hordozója. Mindenki aki nemzeti alapon áll, értékeli őt e néven, mint a nemzetfenntartó rendek *egyikét*. A mellett nyelvünkben nem is ismerek olyan szót, amelyet helyette használhatnék; mert a nép, a közrend, a kiskazda, a nincstelen, a polgár, mind csak töredékekben fejezi ki azt, ami a paraszt szó jelentésében bennefoglaltatik.

Ilyen előrebozsítás után talán nem lesz sértő ennek a szónak az alkalmazása, s rátérhetek arra, hogy pár szóban magának a könyvnek tartalmát összefoglaljam. Ez, ha igényt merne tartani valami irodalmi műfajba való besorolásra, akkor leginkább néprajzi monográfiának nevezhető.

Tartalmazza mindazt az anyagot, melyet mint folklór gyűjtő Szatmár vármegye néhány községében gyűjtöttem. Le kell szegezmem, hogy néprajzi munkásságom népi anyag gyűjtéséből áll és nem mesterségem a műhelymunka. Ez a könyv némely fogyatékoságát fogja az olvasó előtt érthetővé tenni. Néprajzból azt tudom, amit Szatmár vármegye parasztnépétől megtanultam. Nem is akarok .egyebet visszaadni, csak azt, ami a nép közt nálunk ma elevenen él babonában, szokásban és paraszti illemszabályban. Ez a gyűjtőmunka, ha nem is állandó, mindenesetre gyakori kontaktust követelne meg a faluval, ami sajnos az én esetemben nem állt fenn. Néha évekre megszakadt minden összeköttetésem a faluval s a legjobb esetben is rövid nyári tartózkodásra szorítkozott. A falu munkájának dandárja pedig épp nyárra esik. Senkisésem ér rá szópocsékolásra, este meg a kemény napi munka után ki-ki alig várja, hogy eltegye magát másnapra. Hiszen a déli pihenőre is úgy eltikkad némelyik, hogy azt mondja: „adok mán egy kicsit a szememnek“, azzal a szemire húzza a kalapot vagy kendőt és elszunynyad.

A rövid nyári gyűjtési időszakhoz csatlakozott az a pár

hét, melyet legutóbb két ízben is a Néprajzi Múzeum igen értékes megbízásából tölthettem otthon a falunkban.

Bármily kevés időt fordíthattam erre a munkára, lassan a szétszórt lapok elég tekintélyes rendezetlen anyaggá halmozódtak. Egy ilyen anyag némi rendezésre, s rendezettségére kínálkozik. Reményelem, hogy a szakember számára műhelymunkára alkalmas anyagot szolgáltat e könyv, a közönséghez pedig a falu életének főbb mozzanatait igénytelenségében is közelebb hozza.

„Hol vagyon, hol vagyon az az ember,
Ki csinálta azt a botot,
Ki megütte azt a bikát,
Ki eloltá azt a tüzet,
Ki elégte azt a fészét,
Kd kivágta azt a íbokrot . . . “
(Székely fejőnóta.)

I.

A gyűjtés helye. A gyűjtési terület történeti múltjáról. Tunyog, Matolcs, Szatmárcseke, Nyírmeggyes.

A gyűjtés helye.

Szatmár vármegye néprajzi térképeken sokáig mint fehér folt szerepelt. Sok értékes népi anyagot dolgoztak már fel innen, de kimerítve ez a terület ma sincs. Ami népi gyűjtés onnan eszköz, szokás, nóta, babona, mese vagy szókinszben előkerül, az a szakemberek számára ma is jó, részben új, részben kiegészítő anyag. Jó néprajzi gyűjtőhely az elszigeteltebb terület szokott lenni, ami Szatmárban az ecsedi láp lecsapolása után is fennállott, járhatatlan utak, áradások, ritka vasúti hálózat és a kövesutak hiánya folytán.

Ez az elszigeteltség magyarázza részben „elmaradottságunkat“, s ez megbecsülhetetlen értéket jelent ma az etnográfusnak, mert sok régiséget és jellegzetességet megőrzött népünk, más kulturáltabb területekkel szemben, a maga tiszta egyszerűségében.

A vármegyének négy jellegzetes körzetére: Nyírség, Szamosháti, Tiszaháti és Erdőháti szerettem volna idővel kiterjeszteni ezt a gyűjtő-munkát, még így is elesett volna a „láp“ a maga 70.000 kat. holdnyi területével, amelynek egész önálló népi életet élő falvainak néprajzi feldolgozása a legsürgősebben elvégzendő etnográfiai feladatok egyike lenne. Sajnos még anynyira sem jutottam, hogy az egész Szamoshátról tudnék képet adni, pedig ez alig jelentene többet 10—12 községnél.

Gyűjtésit területeim centruma két Szamosháti kisközség Tunyog és Matolcs. Úgy fekszenek a Hóttzamos két partján mint Pest-Buda. Épp annyi ellentét is mutatkozik köztük. A könyv tehát e két község néprajzi monográfiájának tekinthető.

De a legtöbb esetben összehasonlítottam adataimat két más községgel. Egyik az ezektől észak-keletre fekvő Szatmárcseke, tiszaháti nagyközség, a Kölcseyek ősi fészke. Ez a három

község „feketeföldön“; a negyedik Nyírmeggyes, a centrumtól nyugatra a Nyírség homokján fekszik. A két végpont Cseke és Meggyes a centrumtól 17—22 kilométernyi távolságra van. Teljesség kedvéért a szatmár-megyei Nagygéc, Porcsalma, Daróc, Penyige és a bereg-megyei Hete kisközségekre is hivatkozom néhány esetben. Az innen közölt anyag gyűjtésem néhány adatát egészíti ki, tisztábbá, teljesebbé teszi a képet a nélkül, hogy azt összhatásában megzavarná.

Tunyogon a testvérbátyámnak és feleségének sz. Kölcsey Borbálának, Csekében a falu minden emberét és minden gondját, baját ismerő Kölcsey Gáborné, Nyírmeggyesen Ilosvay Aladárné és Madarassy István birtokos urak népszerűsége könnyítette meg gyűjtőmunkámat.

A gyűjtési terület történeti múltjáról.

Szatmár vármegye földje prehisztórikus emlékeket rejt. Rendszeres ásásokat nem végzett itt senki, csak amit a szántó eikevas felvet, ami vízszabályozáskor a kubikgödrökből előkerül, az mutatja, hogy pár ezer év óta eirioerlakta terület. Tunyog határában a Pogány-dülön, Meggyesen a Csikódomb táján találtak az öregek téglalakú cserépedényeket gyermeki csontokkal. Matolcs és Géberjén határán bronzkori lándzsák, csákányok és fibulák kerülnek elő.

A Túr folyó szabályozási munkálatainál is épségben emeltek ki prehisztórikus kori leleteket. Ugyanitt bronzfegyverek és „fülbevaló alakú“ aranypénzek is előkerültek. Ezek java, az itt talált agyagedényekkel együtt ma a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonában van.

A honfoglalás idejétől a vármegye magyarlakta föld.

A magyarság megtelepedésének gazdasági, katonai cél^szerűségéről, a törzsek elhelyezkedéséről, a határvédelemről, Hóman-Szekfü: Magyar Történet I. kötetében Hóman Bálint szemléletes képet ad. A honfoglaló magyarság településének súlypontját a Dunántúlra helyezte. Kelet felé pedig a keleti veszedelemtől α besenyő támadástól félve, négyes védősáncsal oltalmazta a Dunántúlra telepedett fejedelmi törzset. Ennek a védősáncnak északkeletre előretolt első vonala a Szamos Kraszna vidéki lóp területére esett. Az ide települő Kende törzset nyugat felé a Hortobágy, a nyíri és délre a bihari erdőségek határolták. Folyóban, halászható és vadászható lópban, erdőségben nem volt itt hiány. Hirtelen támadás esetén pedig ott volt Kaplony vára mint védett telep, ahol háznépével, ingó vagyonával menedéket talált α magyarság.

Tehát a honfoglalás idejétől magyar e terület lakossága, s a település soha sem öltött a néprajzi gyűjtésül választott

területen számottevő mértéket. Magukra a községekre vonatkozóan Kiss Kálmánnak 1878-ban megjelent: A Szatmári Református Egyházmegye Története című munkájának alapján közlök községenként néhány történeti adatot.

Tunyog.

Az egyház egyik régi anyakönyvébe iktatott megjegyzés szerint, a templom „fundáltatott pedig legelsőbben, amint hozzávethetni a cseh írásból — talán csehektől — 1011-ben“. Ha már Kiss Kálmán nem találta nyomát ennek a cseh írásnak, még reménytelenebbnek bizonyult az én keresésem.

Az 1335-ben Visegrádon Róbert Károly uralkodása alatt kelt okirat az első, amely Tunyogot említi. Ebben adja azt át Tunyoghy Mihály Csaholyi János mesternek. A katolikus Tunyog idővel a Csaholyi örökösök befolyása alatt lesz protestánsná.

Sok viszontagság érte a falut a XVII. és XVIII. században. 1662-ben a szatmári úgynevezett „sárga német“, a többi közt a templom kerítését és a paplakot is felégette. Korda Mihály nevű lelkésze feljegyzi, hogy: „Anno 1728 csináltattuk meg az templom felső részét, az ki is tűz által elégett, s 40 esztendőig pusztaságban állott“. Tornya hihetőleg az 1700-as évek végén épült.

Kegyszerekben szegény az egyház, de úrasztali térítői közül 8—10 darab, asszonyainak magasabb ízlését, jó módját és műveltségét is mutatja. Csak egyet említek fel, egy subrikált nagy abroszt, igazi mestermunkája volt az asszonyi türelemnek, rajja ez a hímvarrás: „Nemzetes Tunyoghi Mihály uram felesége K. B. adom az abroszt az tunyogi templombéli asztalra Istenhez való buzgó szerelemből. Anno 1643. 23. D. J. 'S.“ Még én is láttam, tökéletes volt. Megmondjam, mi lett vele? Szétmosták!

Maga a templom 1900 körül olyan romlandó állapotba került, hogy becsukták, végül le is bontották. Vének volt, mert gótikus kis temploma megérdemelt volna egy restaurálást. A régi templom állítólag a XV. század második felénél nem volt régibb. De beépített sok téglája, mint mondják, az 1001-es évszámot viselte. 'Sajnos a lebontás idejében nem voltam otthon és nem láttam egy téglát se ezek közül.

Gyermekkoromból emlékszem, hogy a templomhajó külső déli falán gótíves faragott ív befalazott ajtó helyét mutálta. Sokszor állottam előtte, — mi lehet itt? Kripta? Kinevettek. Nincs ott semmi, a legöregebb emberek is bizonyíthatják, sohse volt itt ajtó. Nincs is alapincézve a templom. Mikor lebontották a templomot, alatta kriptát s abban vagy 200 csontvázat találtak. Beszakított férfikoponyák, női és gyermeki csontvázak

feküdtek egymásra halmozva. Némelyikre még akkor is rá volt tapadva a zöldselyem ruhafoszlány s a gyöngyös pártá. A szatmári „sárga német“ úgylátszik, nemcsak rabolt és dúlt, a csillag alakú lyukak a férfikoponyákon harcra, mészárlásra mutatnak. Nem tud róla ma már senki semmit.

Leöwey Miklós mostani lelkésznek energiája építette fel a szép toronyihoz mai templomát.

A szájhagyomány szerint, a ma mintegy 1600 lelket számláló tiszta protestáns kisközségnek öt-nyolc nemzeti család a legrégebb lakója. A többi pásztor, cselédnépből gyűlt össze, a községhez tartozó nagybirtokokról.

Ez magyarázza egyrészt az elszegényedett, nemesi származására büszke, takarékoskodni nem igen tudó, másrészt nyugtalan, kötekedő, a szomszédos matolcsinál elvitázhatatlanul temperamentumosabb voltát. Tudja Isten mért magyarább nekem ez a szegényebb, tisztán földműveléssel foglalkozó kis község, a szomszédos polgárisabb Matolcsnál.

Natolcs.

Kiss Kálmán szerint hajdan Meggyesy Simon báné. 1419-*“ben* Báthory István jószágrészt kap benne. 1663-ban pedig Bethlen István és Péter a Báthory részre királyi adományt kapnak. Ezek kihaltával a Rákóczi, majd a gróf Károlyiakra szállt. Eredeti helye a kisközségnek őmatolcs, Tunyog községnek nyugati oldalán fekvő gyümölcsös kertjének helyén volt. Innen talán a víz kényszerítette őket az elköltözésre.

1662-ben Matolcsot is megsarcolta a „sárga német“, amikor is a lelkészi lakot is pénzen váltották meg. Az 1647.-i XXX. t. cikk azt rendeli, hogy Matolcs város (oppidum) taksa alá vétessék. Nemcsak földművelők, szűr- majd gubacsapó céhük van, amit III. Károly király 1714-ben adott kiváltságlevele igazol. Iskolája Kiss Kálmán szerint kezdettől fogva a legjobbak közé tartozott az egyházmegyében. Tanítóit a pataki, debreceni, sőt szatmári iskolából hozta. A XVIIIk század elején a matolcsi iskola „abecisták, lectorok, declinisták és conjugistákból“ állott. 1827-ben az egyházi vizitáció sürgeti, hogy az életre szükséges tudománynak a latin nyelv felett előny adassék. Talán e latinos iskolák kedves emlékeként meséli egy kékszemű, szőke, kis parasztlány, hogy a poklok fejedelme Pulátó, aki minden ördögfiú felett parancsol.

1732-ben Enyedi Sándor kezdi meg a matolcsi egyház matrikulájának vezetését, melynél régibb az egész egyházmegyében nem sok van.

A matrikulából tudjuk meg, hogy Enyedi Sándor utóda „egy korhely pap“ a matrikulát (hanyagul vitte és 1742-ben

királyi parancsra hivatkozva nem prédikált a halottak felett. Hihető, hogy ezek pestisben elhalt emberek lehettek.

Régi fatemplomuk helyébe 1753-ban új kőtemplom építésére kértek engedélyt a helytartó-tanáctól, de kérelmüket, talán, mert protestánsok voltak, elutasították. Károlyi Ferenc földesuruk tanácsára úgy oldották meg a kérdést, hogy egy-egy darabot kibontottak a régi templom oldalából, s így lassan téglafalat húztak az egész tető alá. De ez sem volt elég a fel-törekvő községnek. Új tornyot, majd annak elkészülte után új templomot emeltek. A fatorony helyébe állított kőtoronyra a gombot 1791 dec. 16-án ünnepélyesen tette fel Kakuk Imre ácsmester, ezzel a köszöntővel:

Közel az ég hozzám,
 Közel az Istenem.
 Hálaadó szívem
 Hozzá felemelem.
 Aki megtartotta
 Éltetmet s szememet,
 Mindenek felett hát
 Áldom Istenemet.
 E Sión tornya is
 Maradjon épségbe,
 Isten kegyelméből
 Amely méné végbe.
 E szent alkotmányon
 Legyen az Úr karja,
 Ezen egész várost
 A béke takarja.

Ezután a telt poharát kiiván, azt lehajítja és sem az, sem a segéd társai által ledobált öt pohár el nem tört, hanem sértetlenül esett a földre. Amit természetesen mindenki igen jó előjelnek vett.

A templom kegszerei közül itt is ki kell emelnem az ezüst és arannyal hímzett „lengeteg“ kendőket. Közülük némelyiknek érdekessége, hogy az 1709- és 1742,-i pestis alkalmával itt menedéket talált erdélyi bujdosók adománya.

A matolcsi szűr- és gubacsapó céh írásait a község a Néprajzi Múzeumnak adományozta. Az 1700-as évekből való céhnévsor a ma is élő falubeli családok őseinek nevét őrzi. Nincs köztük egy idegen hangzású név, csupa Szabó, Balog, Illyés, Szűcs stb. A polgáriasultság rá is nyomta bélyegét a községre. Bizonyos megállapodottsággal együttjáró jólét mutatkozik meg a község külső képében is.

1896-ban csinálták meg Cégény-Dányádtól Kérig a Szamos átvágását. Ezzel a Tunyog és Matolcs közti Szamos holtágá lett. Holt ága a folyónak az, amely mesterséges átvágással keletkezik, míg ha a folyó magától, természetes erejével, pl. áradás folytán változtatta meg medrét, akkor az elhagyott ág neve *halvány*. Megfelel a természetes elhalásnak. Ehhez a megkülönböztetéshez mindenütt ragaszkodik a nép. Csak a városi ember számára „holt“ minden elhagyott folyómeder.

Az átvágással az Újszamos Matolcs nyugati oldaláról a keletre került. 1906-ban részint töltés, részint híd segítségével a két falu közvetlen összeköttetésbe került. Mindkét község a Szamosig épült volt ki, s így száz lépést sem kell tenni, már a másik faluban van az ember.

Meg kell említenem a matalcsi oldalán a holtágnak a Fischer Háni kocsmáját, amelyet úgy, ahogy van, be kellene állítani a Néprajzi Múzeumba, mert ez „a kocsmá“. Állítólag Petőfi „Falú végén kurta kocsmá“ című költeményét itt írta volna. Néhány öregebb ember állítja is, hogy a mestergerendába Petőfi maga vágta be a nevét, de ennek semmi nyoma. Fülöpösdaróc kocsmája szintén számot tart erre a dicsőségre, s ez annyiban valószínűbb, mert Luby Zsigmondnál Darócon több ízben töltött Petőfi hosszabb időt. Petőfi versére majdnem minden szamosmenti község számot tart, hogy melyik az igazi, azt sejteni sem lehet.

A Fischer-kocsmával szemben, a református egyház tulajdonát képező szárazmalom a népi ősi építkezésnek egyik legszebb emléke. Az 1700-as évek elején restaurálták a malomház szemöldökfájába „bevágott“ feljegyzés tanúsága szerint. A malomházat ősi fa-lakat zárja, amelynek három-tollú kulcsa is fa.

Szatmárcseke.

Kiss Kálmán a Tisza bal partján fekvő Csekéről azt írja, hogy *árvizes* határa igen termékeny. Nincs már árvíz, szabályozták a Tiszát, a Túrt, a Csert. A késő utódok hiába keresik már a szomszédos Magyar határában a kanyargó Tiszánál a helyet — „hol a kis Túr siet beléje, mint a gyermek anyja kebelére“. Jó pár kilométerre eltolták a Túr torkolatát. Kölcsey Ferenc, ha feltámadna, nem lenné a rohanó Tisza partjai mellett a ligetet — „hol setét lombok alatt barnán viszi habjait a Túr“.

A Kölcseyek családi hagyománya szerint Cseke ezer éve Kölcsey birtok. 1344-ben Nagy Lajos adománylevele történelmileg is igazolja a családi hagyományt.

A XII. században már virágzó volt az egyház. A XVI. században Cseke is a reformációhoz csatlakozott, de a visszatérő katolikus Kölcsey *Kende* család a katolikus egyhá-

zat visszaállította és a bevándorló cselédek és zsellérek által úgy megszorodtak, hogy már 1815-től anyakönyvet, 1841-ben pedig templomot nyitottak számukra. Érdekes, hogy a protestáns Kölcsey család a katolikus Kölcsey Kendék térítő munkáját nem akadályozta. Templomuk szép oltárképét Kölcsey Kende Béláné megbízásából id. Vastagh György festette.

1742-ben Csóka Pál volt lelkésze a protestáns egyháznak. Szájhagyomány szerint kilencvenkilenc pestises halottat temetve, kilencvenkilenc forintot keresett, s állítólag azt mondta:

— Bárcsak még egy prédikációs halottam lenne, hogy ki legyen a száz forint! — A századik prédikációs halott azután ő maga lett.

1865-ben leégett Cseke híres, szép fatornya, elpusztultak harangjai is, de a község és egyház erejét mutatja, hogy két év múlva új tornyos templomot építenek.

A régi templomot Henszlmann is említi az Archeológiai közleményekben, III. k. III. f. 1431. „Téglatemplom a XV-ik századból. Egyhajós, szűkebb szentéllyel. Ezen régi templom 1877-ben elbontatott. Találtak benne téglát 1588-as évszámmal, a papiszék felett berakott fülkében is ugyanezt a festett évszámot. A szentély boltozata és az oldalfalak freskókkal voltak díszítve. Egy oszlop mellett jobbról férfi vitézi öltözetben, kezében buzogánnyal, bal felől női alak. A szószék mellett feszület, felette angyal, alatta sátán, stb.“

Az új templomot 1867-ben kezdték építeni. Kisebb harangján oldalt, a húzó felől az ország címere körül: „Áldd meg Isten a magyart“, átellenes oldalán: „Lélekben és valóságban“.

Csekében minden vénasszony dugdos egy tűzpiszkálót vagy szenes lapátot, ami a „nagy Kölcsey Ferencé“ volt. Sőt egy üveges szekrényt is mutattak nagy titokzatosan mint az ő hagyatékát. Kölcsey Gábornéval meg is tudtuk állapítani, hogy ez kitől, hogy került. Nem a nagy Kölcseyé volt, az biztos. Kölcsey Ferenc lakóházát hatvan éve bontatta le Kölcsey Kende Béláné, szép szárazmalmát 1930 körül verték szét. Sírja a csekei temetőben egyszerű tört-oszlopos, vasrácsú sírbolt. Pár éve tele voltak a lapok, hogy „cserkészek takarították meg“. Befutotta volt a vadszőlő ezernyi indája. Poétikus volt az egyszerű oszlop e kusza zöld keretben. Most aztán, jobb buzgalom eredményeképp, kopasz.

A síremlék egyszerűségét szemére is vetik a Kölcseyeknek. Az emléket nem a család, hanem „Szatmár vármegye közönsége“ állította ideiglenesen, míg egy nagyobb közösség nem állít méltóbbat. Puritán egyszerűsége megfelel a nagy Kölcsey ízlésének — de szegényessége elvitathatatlan. A falu népe a maga tiszteletét úgy fejezi ki, hogy a sír a temető közepén gyepes térségen áll. Ki is lenne méltó arra, hogy „Ferenc Úr“

mellé temettessék. A gyönyörű, szokatlan méretű fekete csekei fejfák csak e térségen túl sorakoznak sűrű rendekben. Ezer esztendő előtt ősenek vezéri sátra is így állhatott, a hadra és vándorútra kelt nemzet sátorerdejének egy tisztásán.

A „büszke magyar“ kinek „keleten nőtt törzsöké fámnak“, magyarabb környezetben, magányosabb elszigeteltségben nem is pihenhetne. Magányos életének tükörképe e sír, mert vájjon, életében jobbak voltunk-e hozzá, mint halálában?

Nyírmeggyes.

Még kevesebb az, amit Szatmár vármegye monográfiája közöl Nyírmeggyesről. Ősrégi község ez is, melynek földesura 1300 körül Tozókus. A XIV. század közepén Nyírmeggyes határában Rodalf és Abaháza községek állottak, s ugyanitt 1413-ban Szent Andrásnak szentelt templomról is említés történik. A két községnek ma nyoma sincs.

A XVI. században Báthory birtok, természetesen is, hiszen Ecsed vára innen alig pár órajárás. A XIX. század derekáig gróf Teleki, Irinyi, Bay és még számos középnemesei családnak van itt biirtoka. Ma az Irinyi ágon örökölt részek Madarassy, a Bay-örökség az Ilosvayak birtokában van.

Mint általában másutt is, nálunk is kevés a parasztság történeti emlékezése. Helyi vonatkozású esemény emléke alig él a nép száján.

Meggyesen a hagyományok szerint a legtöbb dülő neve a tatárjárás idejéből ered. Persze nem a IV. Béla alatti tatárjárásra kell gondolnunk, hanem az 1657 és 1662 közti erdélyi tatárbetörésekre, amelyek Kemény János halálával, illetve a gyámoltalan Apaffy Mihály fejedelemségével végződnek.

Katona Ferenc gazda szerint a Malatóhegy neve azt jelenti, hogy ott mulattak, időztek a tatárok. A Csikódombon lovaikkal versengtek, a Tyúksütőn lakomáztak, s emléküket a Tatárhegy is őrzi. Az egyes dombokon őrségeket tartottak és úgy viisongtak, meg kurjásztak egymásnak. Az bizonyos, hogy ez tatár hírszolgáltatás emléke lehet.

A Nyírbátorban eltemetett Báthory Gáborról Katona Ferenc ¹öt la, hogy az olyan erős ember volt, hogy pusztá kézzel elhajlította a patkót.

Nem tartom érdektelennek megjegyezni, hogy Meggyesen paraszti sorban él a drégelyvári Szondi család utolsó sarja. Vitézzé is avatták a háborúban tanúsított magatartásának elismeréséül. A vér nem válik vízzé, ha szavakba formáltan nem is, lélekben az ősök magyarsága még élő.

, . . . régi szokások és rendtartások
iz kik voltak s múltának s újak
dzánnaztanak“.

báró al-torjai Apor Péter

II.

Néhány szó a gyűjtött anyagról. A gyűjtés módja. A parasztrendtartás beosztása.

A gyűjtött anyag.

„Az emberi tehetség parányi lámpa, mely egyszerre keskeny kört tölthet meg fényével“. (Kölcsey F. Parainesis).

Bármily szűk legyen a kör, gyenge a fény, rávilágíthat a magyarság egyéni vonásaira, mélységeket tárhat fel, s *hozzásegíthet* nemzeti önismeretünkhöz. Ezért igyekeztem a magyar paraszt társadalmi életének — egy kisebb közösség keretében — hű képét adni.

A társadalmi étellel kapcsolatosan pedig a szokást és az illendő magatartás szabályait is kerestem, amelynek áthágása a falu törvényének megsértését jelenti. Kerestem, a babonát is, mert babona, szokás, illemszabály annyira azonosak néha, hogy szét se lehet okét választani. Ott se választottam szét az élet egyes adataival összefüggő babonákat az illendő magatartástól, ahol annak szétválasztása nem okozott volna nehézséget, mert így együtt, egymásmellért vagy egymást kiegészítve, szemléletesebben mutatják a falut.

A babona, a szokás olyan a paraszt ember életében, mint az erdő aljnövényzete. Ha megtisztítom tőle az erdőt, csak a fák csupasz törzse marad. Én nem akarom irtani ezt az amúgyis pusztuló harasztot, inkább rá szeretnék mutatni arra, hogy ez van, hogy ezek a kusza indák ezer szövevényükkel éppen olyan részei az erdőnek, mint a fák törzse! Ezek nélkül nem erdő az erdő, legalább is nem őserdő, hanem egy, a világ bármely nagyvárosa mellett megtűrt unalmas liget.

A falu társadalmának rétegződését, az egyes rétegek egymáshoz való viszonyát röviden, gyakran csak anekdota keretében érintem, *annál részletesebben igyekeztem az egyszerű hétköznapi élet- és szokás-szabályait összegyűjteni, éppúgy, mint az élet három főmomentumával, a születés, házasság, halállal kapcsolatosan megmutatkozó rendet.* Ez az, ami mint gyűjtött anyag szinte terítettnek tekinthető.

Munkámból az olvasó kis jóakarattal kiemelheti az eddig teljesen mellőzött parasztrendtartás szabályait. Mert íratlan paraszt-szokásrend és rendtartás van, csak épp a többi társadalmi osztály nem vett róla tudomást.

Állítólag a modern civilizáció „a különböző társadalmi osztályok közt levő korlátok ledöntéséért küzd, amint igyekszik szokások, érzelmek és tudásbeli különbségek eltörlésére“. Néprajzi szempontból ennél szerencsétlenebb meghatározást el se lehet gondolni. Népi szokások, érzelmek eltörlése bűn, melyet a nemzet önmaga ellen elkövet. A szokások, a tudásbeli különbségek eltörlése helyett, a megértés jegyében a különbségek tudatosá tételére kellene törekedni. Ha semmi egyebet nem tetünk volna, csak tudatosá emeltük, megrögzítettük volna az ősi hagyományokon nyugvó illemszabályokat, akkor nem vetkőznék le őket ma a magyar paraszt az első városi vagy bármiféle külső hatásra, s közelebb lennének egy lépéssel a magyarság lelki alkatának megismeréséhez. Ma ott tartunk, hogy a parasztember attól való féltében, hogy nevetség vagy gáncs éri, hogy őt „parasztnak“ mondják, minden tőle idegen szokást átvesz, ősi szokásait máról-holnapra elejti, titkolja, szinte restelli és takargatja az „urak“ előtt a maga ezer hagyományon épülő szokásrendjét.

Ez, részben pedig a társas élet szabályainak tudattalan gyakorlása okozza a gyűjtésbeli nehézséget. Nem is szólva arról, hogy nem volt fogalmam se arról, mit tart a parasztság a maga körében illendő magaviseletnek. Oly egyszerűen hangzik ez: parasztrendtartás. Az ember azt hiszi, misem egyszerűbb, mint egy ilyet összeütni. Csak mikor kivitelre kerül a sor, akkor mutatkozik meg ezer nehézsége.

A spanyol etikett kismiska ahhoz a megkötöttséghez, mely a paraszt — legyen az férfi, asszony, leány, — életének minden körülményére előírja a viselkedés mikéntjét. Ha meg akarom írni, hogy mi illik lakodalomban, temetésen, hogy illik látogatást tenni, temetni, stb., akkor nem elég a lakodalom, a látogatás lefolyását megtanulnom, meg kell azt is tudni, hogy illik ilyen alkalomkor viselkedni férfinak, asszonynak, leánynak. Ismerni kell vagy legalább is ismerni kellene százféle babonát, mert a babonaság egy részét szorosán megszabja a magaviselet módját, aminek elvetése illetlenségnél is több: hagyománysértés. A fonóba járó legény Scylla és Charybdis közé kerül, amikor a felkínált süteményt visszautasítja s a vendéglátó háziak azzal biztatják: egyék kérem, nincs megrontva. Ha végleg visszautasítja, az illetlenség, ha elfogadja, hátha mégis rontót eszik? Mindenképen baj.

A parasztrendtartás javát 1932 és 1933-ban gyűjtöttem. Ezt azért tartom fontosnak leszegezni, mert azt hiszem,

már egy évtized múlva nyoma sem lesz. A népi szokás, hagyomány, rendtartás napról-napra morzsolódik. A kövesút, rádió, vasút, autó kiemeli a falut elszigeteltségéből. Az érintkezés a várossal mind gyakoribb s a senki által nem védett, soha fel nem jegyzett, tudatossá, megbecsülendővé nem emelt népi rendtartás úgy tűnik el, mint a tavalyi hó. Friss hóesés minden évben lesz, az egyszer elmosott helyi színezet nyomtalanul elvész g vele nemzeti egyéniségünk tengernyi apró színes foltja is.

A népi szokások pusztulására igen jellemző, amit az egyik asszony mondott Tunyogon: „Szobalány voltam én Darócon, ott is nőtem fel az udvarban. Úgy mentem én az uramhoz, hogy a szüleim erőszakoltak. Mondta pedig a nagyságos asszony, hogy addig van jó dogod, míg férjhez nem mégy! Kemény télben esküdtünk Gyarmaton. Mikor az anyósom portájára értünk, az az ajtóban várt, seprűt nyomott a markomba. Félredobtam. A tenyerembe búzát öntött, — elszórtam. Mérges lettem. Engedjenek engem befelé, fázok én ilyen mélákra! (A. m. tréfa.) Kenyeret is tartottak felém, de én arra se hededtettem. Azt akarták, hogy egyek egy tányérról az urammal. Nem láttam én olyat soha az uraknál. Lakodalomba se voltam jártos, szégyenlettem volna annyi sok nép előtt. Meg is mondtam, hogy egy falatot sem eszek, ha nekem külön tányért nem adnak. Hát adtak. Az uram azt akarta, egyem meg a fél zúzát, a másik felét megeszi ő. Nyelje el ha tetszik, nekem nem kellett. Meg is mondta a vőfély: na csak durva egy menyasszony maga! — De nem szerettem az uramat, most meg mán hat gyermekem van.“

— Megszeretted?

— Megszokja az ember!

A gyermekei kedvesek, tiszták, úgy tartja, hogy: — „A tisztaság fél egészség“. Talán mégsem volt egészen hiába szobalány.

Ez az asszony faluhelyen szolgált! Tessék elgondolni azt, aki városi lesz. Mi marad meg azokban a második generációnál a népi hagyományból?

A gyűjtés módja.

Ha a rádióhoz mérem, azt mondhatnám, ez is *helyszíni közvetítés*.

A gyűjtés kezdetén elvként állítottam fel, hogy semmit sem tudok a parasztságról, s minden szokást, rendtartási szabályt csak közvetlen megfigyelés, vagy parasztember előadása alapján jegyzek fel.

Elsőbben is kerestem tehát olyan megbízható, nyílteszű parasztot, aki szívesen elmondja a paraszt élet ezer csínját-bínját, s aki tárgyi ismereteim alapját lerakja.

Ez volt a kiindulási pont. Miután nem egyéni felfogást, hanem az általánosan gyakorolt szokást kerestem, nem elégedtem meg az egyes embertől nyert felvilágosítással, hanem igyekeztem azt mentői több parasztemberrel megbeszélve ellenőriztetni, kiegészíteni. Ami jóízű mondást, megjegyzést, jellemző esetet így, számtalan fel nem sorolható egyéntől összeszedtem, azt *szó szerint* visszaadtam. Reményilem, hogy ez a helyszínen történt megrögzítése az előadásnak rányomja a könyvre a hitelesség bélyegét.

Az életmód és a rendtartás alapjait Nyírmeggyesen a 69 éves Katona Ferenc* gazdától, Tunypon a 28 éves, csekei születésű Barát Miklósné Boné Irmától tanultam. Katona Ferenc típusa a józan, értelmes, minden babonától ment magyar gazdának. Barát Miklósné Boné Irma Tunyog és Cseke összehasonlító adatairól szolgált sok becses felvilágosítással. Reggel azzal kezdte: hát azt tetszik tudni, hogy . . . s rendesen kiegészítette valamivel hiányos műveltségemet. Csekei születésű lévén, sokszor hivatkozott ária. hogy Tunyogon ezt már nem tartják, nem csinálják, mindig megrovásba téve a régi szokások mellőzését, s összehasonlítása nem egyszer mutatta, hogy a világtól elzártabb Cseke konzervatívabb.

Boné Irma ismeri az „urak“ szokását és sokszor mondta nevetve: — Jaj! nem úgy van az szegény embernél. — S azzal megindult a magyarázat. Lassan az ura is rászakott, hogy beleszóljon a társalgásba; aztán aki a házhoz jött, az is rákapott, hogy a maga tudományával az enyémet gyarapítsa. Nagy hahoták estek persze közben, mert résziben én nem értettem ímeg őket, vagy valami rettenetes butát kérdeztem, vagy inert ők vettek vallatóra, hogy hát az uraknál hogy van? Az urak dolga pedig nekik épp olyan érthetetlen, mint nekünk az övék.

Sokszor gondoltam ezalatt a színes világrész utazóinak arra a megállapítására, hogy fehér ember a feketét megérteni sohasem fogja. Istenem! Megértjük-e mi valaha a magyar parasztot? Nem tudom. A magam részéről szeretettel hordtam össze, amit tudok életmódjukról, tisztességtudó szokásaikról, Szívesebben vagyok együtt egy „sült paraszttal“, ahogy azt az urak mondják, vagy egy „sivalló paraszttal“, ahogy a nábrádi gazda mondta volt, mint egy gyökértelen, sehova sem tartozó talajtalan proletárral. A paraszt nem proletár. Szigorú rendtartásával, ősi szokásaival, kasztrendszerével, különálló osztálya lehet a társadalomnak, de sohasem társadalmon kívüli.

A gyűjtés további módja kérdezősködés, szórabírás, megfigyelés. Az alapfeltétel, hogy bizalmat tudjon kelteni az em-

*) A közlők személyi adatai a 227 oldalon találhatóak.

ber. Ez nehéz. Pedig nekem nem személyes érdemből, de kivételesen kedvező helyzetem van. Vannak akik vitatják, hogy a nép hálátlan. Ezt én tagadásba veszem, s hivatkozom arra a melegségre, amellyel az idegenebb is felém fordul, ha a negyedszázad előtt elhunyt édesapám nevét hallja. Csak ne akarjuk baráti szónál egyébre felváltani ezt a hálát.

Velem is megesik, hogy mikor már belemelegedtünk a diskurzusba, nekem szegeznek a kérdést: — aztán minek ezt tudni az uraknak? — S ha az ember több-kevesebb sikerrel megmagyarázta, akkor így vagy ehhez hasonlóan folytatódik:

— Aztán mit tetszik ezért kapni?

— Hát te mit kaptál azért, amit nekem elmondtal?

— Semmit.

— Na látod! Én is éppen azt kapom attól, akiinek tovább mondom.

Ha sikerül megértetni, hogy az elmúló magyar élet emlékeit jegyezzük, akkor újra készséggel felelnek. Egész a ridegségig zárkózott embereket szóra lehet bírni azzal, hogy neve fel lesz jegyezve egy nagy könyvbe, örök időkre átszáll az emlékezete. Ez már az emberi hiúság kérdése.

Egyébként sohasem szabad kételkedni. Minden babonát el kell fogadni örökérvényű igazságnak és arról beszélni, amerre az ő esze jár. Természetesen megfelelő hangulat mellett, amit sajnos erőszakolni nem lehet.

Délutánokat elfecsérel az ember, — semmi! Egy szó sem esik, amit érdemes lenne feljegyezni. Néha rendtartási kétségeimet akarom eloszlatni — és megtanulom, hogy kell a dörgőmalmot kezelni. A jegyről akartam egyet-mást összeszedni és orosz hadifogoly, meg amerikás történeteket hallgattam egész este. Néha meg váratlanul, reménytelennek induló beszélgetések nagyszerű megfigyeléseket eredményeztek.

Szép, lassú vizű patak a néplélek, néha fenéig tiszta, néha elposványosodik, szétterül, de kérdésekkel niegduzzasztani csak igen óvatosan lehet, mert megzavarodik ő is, meg az is, aki el akar rajta igazodni. Amúgy is nehéz primitív emberek figyelmét egy tárgyra koncentrálni, beidegzett dolgokat tudatossá tenni. Türelem és türelem az egyetlen ajánlható eszköz.

A szövegben előforduló erősen letompított erőteljesebb kifejezésekért kell még elnézést kérnem. Teljesen hamis képet adnék, ha még ennyire sem reprodukálnám a nép „nevezzük nevén“ felfogását. Tudja ő» hogy úrféle, főleg a nők, nem barátai ennek, s a komolyabb gazdaember még akkor is tartózkodó tekintetben, ha belemelegszik a beszédbe. De hol van a mi társadalmi felfogásunk szabta határoktól az ő önmegtartóztatási határak? A lányoknak, asszonyoknak meg tetszik is módfelett, ha egy kicsit szabadszájúskodhatnak az ember előtt. Szemérmes-

ség *szóban* — nincs. Mulatságos, hogy amikor azt mondják, engedelemmel legyen mondva, vagy követem alássan, s az ember elkészül a legrosszabbra, akkor amit hozzáfűznek, abban semmi engedelemkérésre adó okot nem találni. Míg aztán egész váratlanul, mint egész természetest olyat mondanak, hogy néha csak azt várom, „mikor leveledzek ki“. Kiszámíthatatlan e tekintetben az eszük járása. A szemérmesség akkor kezdődik, ha érzelmi megnyilatkozásról van szó. A szülő a nagyobb gyerekekkel, a házastársak egymással szemben — mások előtt — igen tartózkodók. Azt mondhatnám a vizuális típust képviselik. Mert a legcsúnyább káromkodás nem kelt nagyobb megütközést, de a legkisebb meztelenség vagy a legcsekélyebb bizalmaskodás igen megbotránkoztató. A szó elhangzik, a kép benyomása megmarad. Ez magyarázza talán az írott betű szentségét is. A leghetlenebb dolog is igaz, mert „a két látó szememmel olvastam magam az újságban“. S ez ellen aztán nincs apelláta. Bajos is azt mondani, hogy az hazugság, mert nem elég, hogy a politikát „úri huncutságnak“ hívják. Mit mondanak majd ha egyszer rájönnek, hogy — a papiros türelmes.

A paraszttrendtartás beosztása.

Eddigi gyűjtésem alapján a következő rendszerbe foglalhatnám össze a paraszttrendtartás szabályait:

1. A parasztember magatartása más társadalmi osztállyal, úrral, zsidóval, cigánnyal szemben.

2. A parasztságnak a saját társadalmi osztályán belül is kötelező érintkezési módja:

a) Nemek, életkorok, családi állapot szerint kötelező szabályok. Tehát a házas ember, a legény, az asszony, a lány helyes vagy helytelen magatartása.

b) Babonás háttérű ősi szabályok, pl. a gyermekágyas asszony látogatásánál, menyasszony fogadásánál stb.

c) Ősi szokások, babonás háttér nélkül. Ilyen a kiveszőben levő jegy, a látogatási szabályok egy része.

d) Városi hatásra átvett szokások. Ezek közül a legfrissebb a kopogtatás, a gyűrűváltás, a bemutatkozás.

Az itten közölt rend keretébe beilleszthető paraszt társasérintkezés szokásmódját röviden „rendtartásinak fogom nevezni. Ez egyúttal megmutatja mi az, amit a parasztság illő vagy „nem illős“ magatartásnak mond a maga életrendjében.

Hangsúlyozom azonban, hogy a könyvben nem az itt közölt rend, hanem az élet főbb mozzanatai szerint ismertetem a falu életét.

A parasztéletmód rendjének tagolása után pár szóban a babonákról is meg kell emlékezni, mert hiszen azok szép

számmal szerepelnek gyűjtésben. A babona részben önegelőző, elhárító, védő eljárás valamely bekövetkehető baj ellen, részben a már meglevő nyavalyától akar mentesíteni» vagy másnak kárt okozni. Sok a babonás eljárásban az analógiás babona, amely hasonlót hasonlóval akar elűzni. A rendkívüli, szokatlan jelenség pedig váratlan dolgok beharangozója, ezek a jövőt megjelentő babonák csoportjához tartoznak. A mezítelenség a babonákban a gonosz elleni védekezés szimbóluma. A mezítelen embert nem kísérheti a gonosz, tehetetlen vele szemben.

A babona gyökere évezredek homályába, mint őstalajba nyúlik vissza, eredeti jelentésük megfejtése a néprajzi tudomány problémája. A tudományos megfejtés könnyebb, ha bő anyag áll rendelkezésre és ha alkalmazásában mutatjuk be a babonát. Ezért lehetőleg feljegyeztem mindenütt azokat az apró babonás történeteket, amelyekben a szóra-bírt falu olyan végtelen gazdag még nálunk.

III.

**A falu egyénisége. Falucsúfolók. A magyar paraszt
és az úr. Az úr és a paraszt viszonya a cigánnyal.
A paraszt és a zsidó. Cselédnek állottak sora.
A falu bolondja.**

A falu egyénisége.

Mind a négy falu kétsoros országúti település. A *mély*, keskeny telek gazdasági udvarához mindenütt veteményes, gyümölcsöskert, lucernás csatlakozik, úgyhogy a főútcára épített ház telkének lábja a párhuzamos utcára lenyúlik.

A ház rendszeren keskenyebb oldalával néz az utcára. Istálló, kamara külön épületben. Szemben a lakóházzal egy vagy két góré, meg keces,¹⁾ (a régi fatalpas keces mindenütt az utcára nézett), tyúktól és kút. Jellemző, hogy a ház fala megett nincs kerítés a szomszéd felé. Telekkönyviileg a „csurgás“ vagyis a „csepegő“ a ház tulajdonosáé, de a szomszéd használja. Ezért van, hogy a ház végétől a kerítés derékszögben kezdődik.²⁾

Matolcson elég a főútcán végigmenni, hogy a Szamosház építkezésének minden típusát megtaláljuk. Az épület anyaga mindenütt fa, sár, vályog, ritkábban téglá; vert fal csak a Nyrren épül. A legegyszerűbb és legolcsóbb ház a bogárhátú vagy csapott-tetejű ház, amit ma már csak kunyhónak, viskónak hívnak. Ennek fala patics, fedele nád. Fundamentumot ennek nem is ástak. Kimérték a ház helyét, a ház négy sarkára leütöttek egy-egy tölgy, újabban akácfaágast, s minden két méterre egy újabb ágast. Az ágasokba három sor kabola vagy zabolafát véstek be. Ha így „felállott“ az ágas, feltették a két hosszanti falra a sár- vagy falgerendát miután a zabolafákat befönték hasított fával, beverték vastagon sárral. Ezzel kész is volt a ház patics-fala.

A ház két keskenyebb oldalának közepére fektették a mestergerendát, s erre jöttek a keresztgerendák. Ma is épít a szegényebbje még ilyen házat, de csak keresztgerendázattal, ki bírna ma egy 10—12 méteres mestergerendát megfizetni.

¹ Keces a disznóól.

² A háztető eresze a ház hátánál pár arasznyira kijebb áll, mint a fal. Így az esővíz nem a ház tövére csurog, hanem az eresz szélességének megfelelő távolságban a földre. A házvégnél kezdődő kerítés kiugrik ehhez a csurgásvonalhoz.

Ahány keresztgerenda van, annyi bokor szarufából áll a tető. A szarufát a földön szabják ki. Két szarufa egy rövid keresztgerendával — a kakasülővel rögzítve — ad egy bokor szarufát. A szarufára fűz vagy nyárfagúzzsal erősítették a hasított hárs vagy akác keresztléceket. Erre verték fel a nád-tetőt.

A „kurta szarufa“ csak a sárgerendáig ért. Hátránya volt, hogy a háztetőről a víz mind az épület tövére folyt. Újírtottak tehát s a ház elején és utca felőli keskenyebb részén, a szarufát „párnafa“ (faék) és egy méteres „vízvető gerenda“ alkalmazásával megtoldottak, így kapott a ház ereszt.

Új építkezésnél egyszerűen megnyújtották az ereszt felé eső szarufát, de még „észbe se volt a tornácos ház“.

Mikor az ereszt felé hosszabbra szabott szarufát „tornáctartó-lábfán“ nyugvó tornáckerendára fektették, előállt a tornácos ház.

A tornáctartó-lábfá néhol egyszerű lehántott fatörzs, módosabbnál, régi házakon esztergályozott vagy vonókéssel kivéselt, tehát faragott lábfá. A faoszlopok helyébe léptek később a kőlábak (vályog biz az, legjobb esetben téglá). Ambitusos a ház, ha a kőlábakat falazással összekötik s ezzel a tornác zárt lesz.

Régi építkezéseknél a kiskapu mindig az ereszt, illetve a tornác alá nyílt, s csak újabban helyezik át a nyakapu mellé.

Az ereszes ház keskenyebb fala oromfalas kiképzést kap s a tető ezzel egyszerű nyeregtető lesz. De fedélszerkezete megmarad. Serénygerendával épített székes fedél csak igen ritka portán akad.

A ház fejlődésével együtt fejlődik a kémény is. A legrégebb a nyitott, sövényvel befont fakémény. *Ilyet* még legtöbbet látni a szegényebb Nyíren. A nyitott kémény a füstgerendán áll. Legtöbb helyen átépítették nyitott vályogkéményre, módosabb helyen rendes sípkéményt építenek ma.

A ház maga lehet egyvégű vagy kétvégű ház. Kétvégű a ház, ha a középreeső pitvarból jobbra és balra is nyílik egy szoba. Ilyenkor az utca felé eső a tisztaszoba, a másik a lakószoba. A házban, illetve a szobában állt a búbos kemence, melyet a pitvarból fűtöttek. Maholnap ezt is kidobják mindenütt s helyét elfoglalja a rakott spór.

A szobák földje igen kivételes esetben padozott, legtöbb a földes szoba, amelynek egészségtelen voltát még fokozza az, hogy az ablak kicsiny, s az ablakokban oly dúsan tenyésző mályvák ¹⁾ és fuksziák csak azt mutatják, hogy a szoba levegője egészségtelenül párás.

¹ Mályvának mexnidják a muskátlit.

Ehhez a pár szóhoz több fényképfelvételt csatolok a házakról, a primitív, kezdetlegességükben érdekes gazdasági épületekről. Az ember életének színtere a ház s egy-egy jó felvétel jobban érzékelteti a környezetet, mint a pusztá szó.

Az ember sem egyforma rangban, hogy lenne egyforma rangú két falu. Bizonyos körzetek szerint vannak első és utolsó faluk. Fülpös, Daróc, Geberjen, Tunyog és Matolcs körzetében határozottan Matolcs az első. Ha nem is utolsó, de sakkal hátrább áll a rangsorban Tunyog.

Matolcs népe vagyonos. Oszlopos, tornácos, gondozott házaik jólétre mutatnak. Az emberek vállalkozó szelleműek. A harmadik határba is elmennek feles földet vállalni, meg is munkálják becsülettel^ van is hozzávaló megfelelő számú jószáguk is.

Tunyog népe többnyire szegény zsellérnép, alacsony, ki^ablalkos házaik sorából csak a mind nagyobb számmal letelepedő zsidók portái mulatnak jólétre. Elég jellemzésre annyit mondani, hogy Barát Miklósné Boné Irma bornyút vitt be a gyarmati vásárba. A vevő első kérdése rendesen az, hová való a jószág? Mikor megtudták, hogy tunyogi, rendre továbbálltak. Két matolcsi ember adta el a bornyúját mellette, amikor ő még mindig ott állt a magáéval. Mert a matolcsiak jószágja jó hírnek örvend. Nem is fejik két hónapig a bornyú mellett a tehenet, amit a szegényebb tunyogi nem tehet. Vagyonos volta mellett takarékos is a matolcsi. Különben nem is lett volna belőle „aranyos Matolcs“.

Hogy takarékoskodhat a szegény ember, aki „két krajcárral, meg a nélkül született?“ Az emberek mosolyognak és anekdotával felelnek: Az öreg Balog Bálint — vagy harminc éve halt meg — igen takarékos volt. Egy vasárnap megszámolta, hogy amíg a háza kapujától a templomajtóig ért, éppen százat kondult a harang. Istentisztelet után panaszba is tette a papnak. A fele is elég lett von! így hamar elkopik a harang. Egy esti lekvárfőzésnél — igen jó alkalom beszélgetésre — Kis György Károlyné Mangu Rozália azt mondja, maga látta Balog Bálintnál, hogy az felibe szegte a diót, csak az egyik felit ette meg, a másikat feltette a mestergerendára. Jó lesz holnapra. Beleszól az egyik lány: a többi matolcsi is olyan. Tüzet raknak reggelire a mezőn, de nem azért, hogy szalonnát süssenek. Csak a kenyeret piritják meg a dióhoz.

Rozáliából kitört a matolcsi gőg:

— Jobban él a mi falunk.

— Hát — mondja a lány — nem fogom össze mind. Lehet olyan is.

— Enyje ma no! — bosszankodik meg Rozália, — csak tudom, hogy úgy van. Mindenféle fejem foka ott nőtt fel. Tizen-

egy éve lakom Tunyogon, azt illene ápolnom. De ha Matolcson hajnalban kimegyek az utcára, tíz helyről is hallani disznóröfögést. Tunyogon meg két helyről se. A matolcsi az három darab fán kifőz. (Vagyis megfőzi az ebédet.) Ha mezőn rak tüzet, ami fa csonkon marad nem hagyja ott, összeszedi, madzaggal átalköti, hazahozza. Sok fáját megtakarítja azzal. Az én anyám, míg a mezőre kiment, beszegett egy kendőt. Ha lelt útközben rongyot, zsebretette, otthon kiöblítette, felszabta, felgombolyította. Mint a fejem akkora gombolyagot mutatott egyszer. Ezt mind úgy szedte fel az úton. Rongypokrócot szőtt belőle. Arra tanított, hogy a hamut is szedjem meg. A harmadik szomszéd is hozzánk járt fahamut kérni a szapuláshoz. Mondotta is: aki a hamuját nem becsüli, a pohály lisztet se kíméli. A vizet a szomszéd kútjáról hordtuk. Ügyelni kellett, ne prédálódjék, mert: aki a vízzel büven bánik, a zsírral is büven bánik.

A matolcsi tudja értékelni a takarékossgot az asszonyában. Okos gazda megszerzi, okos asszony megőrzi.

Dicséret jár ki Kárász Eszternek, aki ma sem indul útnak szatyor nélkül. Ha egy akkora darab fát lát, amit már érdemes a spórba tenni, azért lehajol, hazaviszi. Megmelegszik mellette egy tál étel. (Tűz „mellett“ melegszik az étel. Azt hiszem, ez a kifejezés a szabadtűzhely emléke, mert itt tényleg oldalról kapta a fázok a lángot.)

Ott van a matolcsi Halász Széles Feri. Az apjának nem volt több, mint három-köblös földje. A fia meg avval a kis halászságával csinálhatja a pénzt. Tudott is már magának házat csinálni. A lánya is olyan annak, hogy a múltkor is a malomba, míg őrtek a búzáját, az ágasba akasztotta a hálót, ott kötötte. Nem hevert! Nem egy ember látta! Őszinte derűtség körülöttem, nem is tudom, miért, míg ki nem mondják, hogy: ne mondjátok senkinek csak a malomba meg a rébe!

A férfinép ugyan azt tartja, hogy három asszony egy vásár; négy asszony, egy liba meg egy zsidó országos vásár. De csak azt kell meghallgatni, hogy a kovácsnál, a kocsmában, hogy pletykáznak a férfiak. Versenghetnek az asszonyokkal, mondják nevetve az asszonyok.

Azon tanakodtak, hogy miből fűtenek a télen. Hát mondom, annyi fát látok én itt minden udvaron, testfát, van itt miből fűteni.

— Hogy is ne! Azt csak illikből tartjuk, a takarékos mászal fűt. A megoldott kupjakóró-kéve levelét a jószág megeszi, a többit eldizálja. Akkor újra kévébe kötjük, behordjuk azt a házba. Az is jó a tűzre. Etetett kóróval fűtünk. Csutka, susinka, napraforgó ondója, kenderpozdorja, mind jó fűtőszer.

Tagadhatatlan, hogy a prédaságra Tunyogon könnyebb

példát találni. Tudok olyan asszonyt, aki fonót hívott. Ki kiment a konyhára, ott ivott. Muzsikásokat is hívatott, a cimbalmos előtt illegette magát, az urára kacsintott s azalatt a háta megett tartott keziből pénzelte a cimbalmost. Ha szemire vetették prédaságát, azt felelte:

— Szép asszonyba kicsi hiba nem nagy kár.

— Nem is lett volna ez italos, de beleöröködött, mert az apjának szölleje volt, még víz helyett is bort itatott vele gyerekkorában. Emberben is van olyan, aki iszákos. Puka Feri aratás után még a kaszáját is eladja, beissza. Minden esztendőben új szerszámot vesz. Utolsó dolog az, hogy valaki még a szerszámát is eligya. De azért Puka Ferit mégis szívesen hívják munkásnak, mert jó kaszás.

A matolcsiak azt mondják: aratás után minden tunyoginak a pipaszára égnek áll hegyesen, mert akkor van kenyér. (Persze, mert részt kapott aratásból, cséplésből.) Meg is mutatják egy kedves hetyke mozdulattal, hogy áll ilyenkor a tunyogi pipa. Bezzeg tavaszra lekonyul, mert akkorra már elfogy — néha csak beosztás hiányából — a kenyér.

Erdőiháton Kórod, Istvándi, Magyar, Kisar, Cseke közt, Cseke a legelölkelőbb falu, legutolsó pedig a „cigány kóródiak“. Gonoszkodó, bosszúálló nép ez a kóródi. Boné Irmának a keresztanyja költözött Kóródra, s „mésszel öntötték le az udvarát, ágyneműjét“. Márpedig az öntés nagy megszegyenyítés és nagy gonoszság is. Nincs, határozottan nincs jó híre Kóródnak. Mutatja a mondás is:

Ha Kóródon meg nem bántják,
Ha Csekébe meg nem lopják,
Ha Magyarba meg nem szólják,
Akkor kimenet a világból.

Ebből ugyan csak az derül ki, hogy a többi falunak sincs valami jó híre. Ez annyiban nem mértékadó, mert minden falunak van csúfolója. Ezek ismétlődnek, hol erre, hol arra a falura alkalmazzák, de mert lépten-nyomon inegbotlik bennük az ember, a helyi alkalmazásuakból közlök néhányat.

Falucsúfolók.

Meggyesnek az a rátótiáda a szégyene, hogy fát ültettek a torony tetejébe. Valami madár eperfamagot hullatott el és az vesztükre kikótt.

A matolcsi takarékoságra a falucsúfolóik is rámutatnak. A matolcsi gubacok ették meg a döglött lébucot, (a gubások a bíbicet) és úgy jóllaktak, hogy megbirkóztak a világgal. Hát

a bíbic olyan kicsi, hogy azzal csakugyan bajos jóllakni. De a hozzávaló históriával adós maradok, mert nem találtam meg én sem.

Egy falusorjázó rigmus így szól:

Szúnyog lábú tunyogiak,
Cifratáncú matolcsiak,
Tarkahasú gyarmatiak.

Sokkal sértőbb ennél, hogy a buta, meg a szegény falu csúfolókat a matolcsiak mind ráhúzták Tunyogra. Tunyogon verték félre a harangot amikor veszettkutya járt. Ez azért sérelmes, mert ha félreverik a harangot, mindenki kiszalad az utcára, ami éppen veszettkutya járása idején nem ajánlatos.

Ők vitték le a kiscsikót a pincébe, hogy egeret fogjon. Felhajtották a szúnyogot a házhíjára, aztán elvették a létrát, hogy ne tudjon lejönni. Olyan szegények, hogy a puliszkát is haptákba állítják. Ügyetlenek. A tötött káposztájuk nem főtt meg jól a kevés fájukon, hát úgy segítettek magukon, hogy a kiálló torzsákat leberetválták. Prédák, mert a málékenyeret is bandaszóval kísérik a kemencébe, mert nekik az is lakoma. Kódusnemzetesek, mert ha betevő falatjuk sincs, akkor is nemzetesasszony az ő titulája. Mert a tunyogi mind préda, könnyelmű, amit keres megeszi, megissza, elmulatja, így a matolcsiak.

Ha csak egyet is felemlítenék Tunyogon, azzal torkolnának le, hogy a matolcsiak megberenálták az Újszamost, mikor hullámozott, hogy sima legyen és a hiábavaló lehetetlen vállalkozásra is ők adták példát, mert lám ő utánuk mondják, hogy „nyújtsuk meg a gerendát, mint a matolcsiak“. Egy tréfás ácsmester tette volna vele csúffá a matolcsiakat. Húzták felfelé a mestergerendát lekiállt: hé emberek, nagy baj van, rövid a gerenda, nyújtani kell! Azzal a két végébe kötelet vetett, úgy húzták a matolcsiak, majd belevesztek. Az ács meg fent a fejsze hátával nyújtotta: na még egy cseppet emberek! Na még egy cseppet! Mindjárt jó lesz. Hát csakugyan jó is lett a matolcsiak örömére.

Idegen községben úgy emlegetik, hogy: Matolcs, aranyos Matolcs. A matolcsi harang azt kongja: Bódog Isten mivel élünk. Ilyen szép vastagon, mert csak az a módos falura valló hang. A tunyogi azt feleseli vékonyán: Csíkkal, hallal! Csíkkal, hallal! Tunyog határa t. i. nagyrészt rét volt azelőtt, meg tó. Bizonyítja ezt a határában fekvő Görbetóhát tanya neve is.

A falucsúfolók különben csak egy megfigyelést támogatnak. Minden falu külön zárt egység. Ami a falu határán kívül van, az lenézni való idegenség. Általános emberi tulajdonság ez, itt csak annyiban jellemző, hogy egy-egy falu zárja le az ismer-

rös világot. Minden fámnak vannak apró eltérő illemszabályai, szokásai, amelyeknek nem-tudása, szégyenszámba megy. Gúny és nevetség jár ki annak az idegennek is, iha paraszti rendű, aki ezeket a szabályokat megsérti. Pedig hát az honnan ismerhetné a helyi törvényeket.

A faluk elzárkózására misem jellemzőbb, mint a tunycgi Vas Antival való esetem. Valami nótát kerestem. Azt mondtak Kér község az jó hely! Felhívatom Vas Antit: eridj el Kérbe. De — azt mondja Vas Anti — nem járkálok én idegenbe, meg nem is ismerem én ott senkit.

Tunyog Kértől öt kilométer. Ez az ügyes tunyogi legénynek olyan idegen, hogy oda át se akar menni. De ezen nincs mit csodálkozni. Könnyebben elindul a magyar ember Amerikába szerencsét próbálni, mint a szomszédfaluba. Azonkívül azt is mutatják a falucsúf ólok, hogy minden falu magának a legelső. Lenéz mindenkit, aki nem “falubeli, tekintet nélkül arra, hogy az nadrágos ember-e vagy se. Az „extra Hungáriám non est vita“ esete minden falura külön is áll.

Egy tunyogi kis fonóban, ahol csak öten voltunk, felvetem a kérdést:

— Miért nevetitek mindig a matolcsit?

— Mert mindenben más.

— Mi az a minden?

— Minden! Mást eszik, másképp öltözik, másképp beszél mint más. Tessék megnézni a matolcsi embert. Minden akkora sure van, hogy körüléri, körülkötős. Tény való — mondja a másik —, hogy két tunyogi suncot is ki lehet szabni egy matolcsiból.

— Meg a házba sose veszik le a sapkát. Mert a fejükbe van szegezve, — neveti az egyik. Nem vetik le, mert kirepül alóla a lébuc!

— A matolcsi asszony meg mind cifra. „Divatos, mint a Kerti kutyája.“ A Kerti kutyája t. i. tarka. Bizonyos, hogy a vagyonos matolcsiak szívesen veszik a tarka selyem ruhát, a tunyogiak meg inkább tartják a régi setét színű viseletet.

Nagy hahoták, közt mint teljesen jellegzetes matolcsi diskurzust leadják a következőket: Matolcson azt mondja az egyik:

— Nem jön a vásárba, szomszéd?

— Nincs pénzem!

— Okulni gyűjjék, okulni!

Vagy a szövetkezetbe beállít az egyik. Ott a botos hívja a vásárra.

— Nem megyek, nincs pénzem.

— Csinálok én!

— Akkor aprót is csináljon, mert éppen váltani jöttem valamennyit.

Nem találtam őket különösen jellegzetesnek, Tunyogon is megtörténhetett volna ez a két párbeszéd. Hacsak azt nem veszem alapul, hogy a matolcsi több üzleti érzékkel bír, s nemcsak vásárolni jár a vásárba, hanem hogy tájékozódik az áralakulásokról, a piac felvevőképessége felől. Ebből a szempontból tényleg jellemző.

A vásárban is meg lehet ismerni, ki tunyogi, ki matolcsi. Valaminek az árát a matolcsi így tudakolja: ugyan hallja, hogy mondaná?

A tunyogi: ugyan, hogy találná?

A matolcsi azt mondja: hallja, adjon egy keszkenőt.

A tunyogi: kérek egy fejre-való kendőt.

Az áros kimondja az árát. A matolcsi: ugyan hagyja el mán, drágás!

A vetélkedés a gyerekek közt is áll, s tréfás rigmusokat kiabálnak egymásnak a Hóttszamos két partjáról. Az ilyen ártatlan falusi enyelgés mindig drasztikus. A vetélkedés a két falu közt régi keletű. A tunyogi kurátor azt mondja: Mink is zavartuk a matolcsi legényeket, ha átáljottak a lányokhoz. Az vót a szokás, hogy megvártuk, míg elindultak hazafelé a csónakkal s akkor méghajigáltuk őket görrel, kövel. Ne járjon ide udvarolni az ebadta. Maradjon a maga falujába.

Ez még 1896 előtt volt. Mert akkor csinálták meg az átvágást, illetve azóta holtág közöttük a Szamos. Az azóta eltelt negyedszázad nem hozta egymáshoz közelebb a két falut. Bámulatos az, mennyire meg tudja őrizni egy-egy falu a saját egyéniségét a szomszédos idegennel szemben. S amint megmaradt ősi egyénisége, megmaradt állásfoglalása, elzárkózása a többi társadalmi renddel szemben is.

A magyar paraszt és az úr.

A magyar paraszt és földesura közt, ha csak valami hasonlatosan volt az egyik vagy a másik, kölcsönös megbecsülés állott fenn. Egyformán állt ez a gazdasági cselédre és a falubeli gazdaemberekre is.

Egy öreg béresgazda gyakran elmesélte, hogy a gazdája, akinél mint ostorosgyerek kezdte a szolgálatot, egyízben megfenyítette. Körülményesen elmondta az esetet s elbeszélését rendesen azzal fejezte be, hogy: „Nem szólhatok ellene sem, mert megérdemeltem a verést. De ha egyszer azt a pálcát megkaparítom, amivel megvert az uram, azt összetöröm.“

Az öreg 70 felé járó özv. Márki Györgyné tunyogi asszony emlékszik rá, hogy Luby Zsigmond szívesen elkötődött falubeli lányokkal, asszonyokkal. Ha Darócról átjött Tunyogra, ilyen tréfás verset mondott nekik:

Egy új kükút körül
 Egy vén tokuk kerül
 Rászállott a Jakab komám kapujára,
 Csak azt kiabálja:
 Jobb tyúknyak lúdnyaknál,
 Jobb tyúknyak lúdnyaknál,
 Mondjátok sebesen utánam.

A menyé a következő kis történetet meséli el: nagy úr volt a Nyíren Becsky Lajos. Szent Mihály nap előtt bement hozzá a kondása, pénzt kért szűrre. Nem adott Becsky, hogy nincs neki. A kondás csak bement azért a vásárra, minden útjába elébeakadt a gazdájának dülöngve, mintha részeg volna. Úgy kiabálta:

— Szent Mihály nap után akármerről fúj is a szél, hideg a. Nincs a Becsky Lajos kondásának szűri, fázik a.

Végül is odaintette Becsky:

— Az anyád mindenit! Itt a pénz, vegyél szűrt.

A gazdasági — sokkal inkább mint a belső — cselédsége a kúriáknak sok helyütt ma is évtizedeken át változatlan. De ez a legritkább esetben zárja ki, hogy a naturáliák — hogy is mondjam — egyéni célokra való felhasználásában bünt lásanak. (A gazdasági v. háztartási alkalmazotti cím még nem ért el a faluba). Pénzt azt nem vesz el jóra való cseléd, az becsület dolga, de egy kis zsír, cukor, fa, egy-egy véka búza az könnyen lábrakél.

Nagy Juhánka harminc évig szolgált Kölcsey Gáboréknál. Kedves öreg vénasszony a Nanó. A szakácsné disznóöléskor lopott. Juhánka így árulta be:

— Nem szólnék én kezét csókolom semmit, ha azt mondta volna, hogy adok neked is egy cseppet. De nem adott! Katona Ferenc Meggyesen azt mondja:

— Nem fogadott rabló vagyok én!

Mert bizony az ellenőrzés nélküli gazdálkodás könnyen azzá teheti a cselédet.

Patriarkális volt a viszony a falubeli gazdákkal is. Ahol a régi családi birtok még megvan, ott ez a viszony mai napig sok tekintetben változatlan. Tanácsért, orvosságért, támogatásért elsősorban az urasághoz fordulnak.

Vendég volt az egyik kúrián. Pesti lány. Nevetve mondta, hogy borzasztó, mikkel nem kell a szegény házigazdának törődnie. Ma egy parasztember kereste, hogy tegyen igazságot közte meg az anyósa közt. Hát ez csak nem az ő dolga! Nem nagyon méltányolta a magyarázatot, hogy ez kötelező. Úgy szokták meg kölcsönösen s aki itt lakik, ápolja ezt a hagyományt.

Magyar ember, legyen az úr vagy paraszt, ma is a tekintély elvének alapján áll. A paraszt megbecsüli tanítóját, jegyzőjét, papját, de még jobban megbecsüli a vármegyei közigazgatás magasabb tisztviselőit, akiktől azt is elvárja, hogy „tekintélyt tartsanak“. Az egyik birtokos úrhoz beállított a szomszéd falu néhány vagyonosabb gazdája. Valami ügyes-bajos dolguk volt. Követségbe jöttek. Ott mondta az egyik gazda:

— Az a baj uram, hogy nincsenek már igazi urak. Mert amióta olyan nagy pertu barátságba vannak az urak mindenkivel, azóta nehezebb a szegény embernek a maga igazát kikezresni.

A kömmün alatt fellázított falu a földesurak ellen fordult, de a józanabb elem itt akkor is visszatartotta őket végzetes kilengésektől.

Tunyogon az egyik birtokos felakasztásáról tanakodtak a fellázítottak. A bírónak, Szabó Ádámnak se voltak kedvezőbb kilátásai, de azért odavette foghegyről: az az egy rossz uratok van, azt is fel akarjátok akasztani.

A kömmün óta állott be szakadás úr és paraszt közt. Ezt mindkét fél érzi. Ennek a szakadásnak szomorú bizonyítékként mondta egy úri rendhez tartozó: aki a paraszt közt él, annyira megunja annak ravaszságát, hogy örül mikor túl van a velük való szükséges érintkezésen s nem kell velük többet foglalkoznia. Aki pedig állandóan csak velük érintkezik, az éppen olyan paraszt lesz . . .

A természet örök törvénye, hogy egymásfeletti rétegződés legyen kőzetekben, lehullott lombban, vizparti leülepedésben éppúgy mint a társadalomban. De a természeti törvényekkel nem ellenkezne a kölcsönös megértés, s ahol az arravaló igyekezet megvan, a falu értelmisége és a parasztság meg is találják közös érdek vagy közös érdektelenség alapján azt a kapcsolatot, amelyre egy egészséges társadalmi élet alapjait lehet építeni.

Ma különben is nem a birtokos osztály, hanem a nyugdíjas közalkalmazott népszerűtlen a falun. Ha még egyszer kömmün lenne, először azt a nyugdíjas vasutast kötné fel a falu, aki minden elsején munka nélkül veszi fel 80 pengő nyugdíját. Nincs az a hatalom, mely megértetné velük, hogy az egész életében azért dolgozott, hogy a saját fizetéséből jó békebeli aranykoronálban vonták le erre a pénzt. Nyugodtan azt felelik: mink is dolgoztunk egész életünkben, mégse ad nekünk az állam semmit.

Matolcson lakik egy szerény nyugdíjat élvező magános nő. A falu egyik gazdája korholta, hogy lám, cselédet tart, a tejet veszi, a helyett hogy maga ragasztana magának egy tehénkét. Ezer kifogást talált rajta. Végül is az nem állhatta, kifakadt:

— Nézze! Igaz, hogy magam is el tudnám azt a kis házkörűli munkát látni. Tehenet is vehetnék, ha összeraknám hozzá a nyugdíjamat. De most lássuk, mi jobb a falunak? Szógálnálam egy lány. Az az anyját, testvérít abból a pénzből tartja, amit tőlem kap. Veszem a tejet, de a maga feleségítől veszem. Ha én beállítok egy tehenet, ugyan ki a fene veszi meg maguktól a tejet? Mert nekem akkor van! Tejfelt sem kell akkor vennem, meg vaját se. Kidobhatnám a kertemből a virágot, vehetnék helyére krumplit, zöldséget. De azt is megveszem a faluban. A virágból meg ugye az unokája is kért tövet. Hát most mi jobb? Ha én élire rakom a garast, vagy ha tejért szógálatért, egyért-másért megkeresi a falu? Mit gondol, ha nem én magam, hanem még vagy huszonöt magamforma igényű valaki lakna a faluban, kárára lenne az a falunak vagy javára szolgálna? Akinek keresete van és abból más is él, attól nem szabad azt a jövedelmet irigyelni, mert az nem megy kárba. Csak aki idegenbe hordja a pénzt vagy ráül, annak kell a derekát letörni.

Az öreg gondolkozott. — Hát azt még nekem senki sem mondta, hogy így is lehet látni a dolgot. A nagyságának igaza lehet.

Így hát az értekezés teljes sikert aratott. Ami annál nagyobb dicsőség, mert éles agitáció folyik néha más irányból. El sem lehet azt gondolni, hogy egy faluban hány emberre hat ki egy ilyen értelmes asszonykép. Beteg lett a mosónéja. Már akkor bízott benne annyira, hogy felizent érte, látogassa meg. El is ment hozzá, de visszahőkölt attól a levegőtől, ami megcsapta. Nem a dohos földszag, amivel minden ruha megszítja magát, mert e felől még lehet a szoba levegője szellőztetett, hanem a savanyítani eltett káposztáshordó is a szobában állt és az ablak is három hete nem volt nyitva, hát azt már igazán nem lehet kibírni. Meg is mondta hogy: nyissátok ki az ablakot, szellőztessetek, vigyétek ki a hordót a pitvarba, akkor be-megyek, segíték is rajtad, ha tudok, de addig a lábamat se tessez be.

Lassan megtanulta az asszony, hogy a nedves, áporodott, elhasznált levegő nehezebben melegszik fel s bizonyos, hogy az egészséges életmód sok szabályát el lehet így plántálgatni a faluban.

Egész újkeletű s egyelőre csak szórványosan mutatkozik a nép ébredő bizalma az orvos és a kórház iránt. Az újabb népdalköltészetben is meg lehet ennek a nyomait találni. Itt a pandúr helyét elfoglalja az orvos, a siralomházét a kórház. Azt mondhatnám, hogy az emberi nyavalya a romantika körébe lépett. Ez furcsán hangzik, de így van. Csak egy-két példát mondok rá.

A györteleki cigányoknak egy nótája:

Beteg vagyok anyám, vigyél a kórházba,
Vigyél a kórházba, tegyél a vaságyra,
Teszlek lányom teszlek, teszlek a vaságyra
Horváth kézre ha jutsz, talán meg is gyógyulsz.

Rokonok, barátok be rosszak is vagytok,
Testvérszeretettel meg nem látogattok.
Megsegít az Isten haza fogok menni,
Az anyai hűséget vissza fogom adni.

Tunyogon a 20-éves Vadász Erzsi danolta:

Én már többet Kistunyognak lakója nem leszek.
A gyarmati közkórházban ápolóné leszek,
Vizsgálom a betegeket sorjába, sorjába,
Meghalok, ha rátalálok a kedves babámra.

A legértékesebb az a ballada, melyet ugyancsak Vadász
Erzsi búzatisztítás közben a gyarmati határban tanult, így:

Veszek lovat tizenkettőt feketét,
Felszántatom a közkórház elejét.
Vetek bele piros pünkösdi rózsát,
Minden beteg hadd szakítson egyformát.

A közkórház köröskörül kavicsos,
Benne sétál Horváth Béla főorvos.
Tüzes lápisz éles kés a kezébe,
Barna kislány sírva megyén elébe.

Főorvos úr, adjon Isten jó napot.
Adjon Isten édes lányom, mi bajod?
Főorvos úr, csak az az egy kérésem,
A rózsámat a kórházból kikérem.

Azt megtenni édes fiam nem lehet,
Tegnap írtam egy tüzes lápisz levelet.
Kétszáz pengő kevés volna ezüstbe,
Ha élvezett szenvedjen meg idebe.

Isten veled te közkórház, elmegyek,
Én már többet a vaságyra nem fekszek.
Elbúcsúzik fűtől-fától, vaságytól,
Utoljára Horváth Béla magától.

Édes anyám adjon Isten jóestét,
 Úgy jöttem meg mint egy váratlan vendég.
 Édes anyám süssön főzzön vacsorát,
 Hadd felejtsem el a kórház zupáját.

Ősszel sárgul meg a rózsa levele,
 Megsárgított a közkórház kenyere,
 Két font kenyér, kétszer zupa — semmi más,
 A vacsora egy hazai sóhajtás.

Azt hiszem népköltésünkben az első eset, hogy ballada tárgya venereás betegség legyen. A kerek egézet alkotó balladának dallama nem önálló. Bérnálták ám a nótát, mondja az egyik legény. Vagyis ruházzák más dallamra.

A két nótában emlegetett Horváth Béla, az 1932-ig fennállott fejtgyarmati közkórház népszerű főorvosa volt. Örvendetes lenne, ha a parasztság nehezen ébredő bizalma az orvos felé fordulna, akinek erre a bizalomra a falu egészségügyének megszervezésében szüksége lenne.

Igen érdekes lenne annak megállapítása is, hogy *mit tud a falu értelmisége a néphitről*.

Mikor néprajzi gyűjtésbe fogtam, babonát keresve, jámborságomban a falu papjához vagy a tanítóhoz fordultam. No az a méltatlankodás! Az én lel'kipásztorságom vagy az én szellemi vezetésem alatt álló népnél, hogy méltóztatik olyat gondolni, (hogy ott babona megéljen! Kiirtottam én annak a gyomnak még a gyökerét is. Nem mondom, mikor idekerültem még voltak ilyen balhiedelmek, de ma! ... és egy kifejező gesztus jelezte, hogy babona volt, nincs! Bátortalan próbálkozásomra, hogy talán mégis kár volt olyan alapos munkát végezni, mert e „középkori setétségből“ ősi magyarságunk életének kis lángjait lehet a hamu alól életre gerjeszteni, igen erélyes nyilatkozatok volt módomban hallani. Nincs az a középkori krónikás, aki az igricek csácsogását mélyebben lenézné, mint ahogy a tiszteletes és nagytiszteletű urak lenézik és kiirtják a néphit ősi emlékeit. Az ő hitük szerint szerencsére. Az ember elszontyolodik eleinte. De hál Istennek, az első paraszti sorú ember vagy asszony, azonnal szolgál egy darab lenézett közép-, sőt őskorral.

Vakon és siketen mentem el én iis népi szokásaink mellett. Vagy ha regisztráltam őket, az csak a felvevőgép tudatlan munkája volt. Szerencsémre a gép előrelátóbb volt bennem, mint a tudatos megfigyelő. Egyszer az Erzsébet Nőiskola lépcsőjén találkoztam Solymossy Sándorral. Azt mondja:

— Ugyan ne siessen, skarlát van, becsukták az iskolát három hétre.

— Becsukták?

— Be, csak még a cédulát nem tették ki, mint Kínában szokás, hogy nincsenek itt a gyerekek.

— Miért kell ezért Kínába menni? Ezt itt is megtalálhatja. Jöjjön Tunyogra. A nyáron keresem a kocsisék Erzsijét, hát ki van írva az ajtóra krétával: „Erzsi nincs itthon“. Ejnye, mondom Flórinak, az anyjának, dogom lett volna Erzsivel, hun van? „Benn van instállom a házban“. Benn ? Hiszen ki van írva, hogy nincs itthon. „Óh! kézit csókolom, a harmadnapos hideg jár rá, annak írtuk ki, hogy rá ne leljen“.

Keresve se lehetne jobb példát találni ennél az anekdotánál arra, hogy amire nem hívják fel az ember figyelmét, azt nem látja meg akkor se, ha megbotlik benne.

Ez valamennyiünk mentsége.

Azóta sokszor meghökkentett már az az eleven hit, melynek őseréjét ezeréves kereszténység, négyszázéves keresztyénység sem tudta megölni, csak elbújt az urak elől. Ha a bécsi kongresszus vulkánon táncolt, mi elmondhatjuk, hogy ősi kultúránk lábáin járunk s az úri ember közönye alatt a hamuban még parázs lappang. De ha az értelmiségi osztályok közönye nem ölte meg, megöli most rövidesen a kőút, a vasút, autó, rádió, repülőgép. A távolság az ősmagyar, s a XIX. század parasztja közt nem akkora, mint amilyen a ma és mondjuk 1950 után élő generáció között lesz. A gépkultúra proletárrá fogja átgyúrni a paraszt ősi egyéniségét és ez az elproletáriusodás nemzeti egyéniségünket fenyegető veszedelem.

Kérdés aztán, hogy az úrvezető és a soffőr rátalálnak e majd egymásra annyira, mint amennyire pl. a magyar kocsis találkozott a gazdájával.

Az úr és a paraszt viszonya a cigánnyal.

Egész különálló dolog az úrnak, meg a cigánynak egymáshoz való viszonya. Nem a muzsikus városi cigányról beszélek én, mert annak a diszkréciójára mindenkor számítható úri közönsége (illetve a férfinemen lévőkről beszéljünk csak), kifejlesztett valami pajtáskodó cimboraságot, hanem a faluvégi cigányokról. Soha úgy paraszttal úr nem beszél, mint a cigánnyal. Van ebben egy kis kötekedés, ugratás, tréfa. A cigányból ritkán lesz rendes munkás. A földesúr tehát sohasem is beszélt vele azon a hangon, mint munkaadó a munkásával. Ha vállal is a cigány földmunkát, azt se napszámba vállalta és vállalja, hanem átalányba. Vetsz ennyi vályogot, kapsz érte ennyit. Hogy mikor, hogy, mennyi idő alatt, az a cigány dolga. Függetlenségét ebben is megtartja.

Ennek a helyzetnek egész speciális viszony az eredménye Porcsalmán, hol minden földesúrnak megvan a maga cigány-

sora. Ott tanyáznak a cigányok a birtok egy-egy sarkán levő vajas mellett. Ha postát kell vinni, ha váratlanul kell valamit elvégezni, s nem akad rá ember, elvégzi a cigány. Itt még kaszálni meg aratni is beáll némelyik, de azt hiszem ritka, vagy talán sohasem is fordul elő, hogy hétszámra dolgozzék. Alkalmi munkás marad a cigány. De viszont komaság, násznagyság címén minden cigány tegez itt minden urat, a maga szokásos, humoros modorában, amelyik konfidens is, tartjia is a távolságot, nem is.

A kommún alatt az egyik úr gondolt egyet, összehívta a cigányait:

— Eddig én tartottalak benneteket, de most már nekem sem lesz mit ennem, hát próbáljatok másutt szerencsét.

A cigányok elszontyolodtak, nagy haditanácsot tartottak s másnap felkeresték azzal:

— Meggondoltuk a dolgot, nem megyünk el. Eddig te tartottál el minket, ezentúl majd eltartunk téged mi, *dögön!*

És kérem, ne méltóztassék nevetni, ennél nagylelkűbb ajánlatot nem tehet a cigány, mert hisz ez annyi, mintha Rothschild azt ígérné, hogy hóttig eltartalak fácánpecsenyével, kaviárral. Nekik a dög épp ilyen delikatesz. Hát arra nem került sor, hogy dögön tartsák el eddigi gazdájukat, de az tény, hogy a kommún alatt minden porcsalmi úr kapujában ott guggolt egy-egy cigány. Nem ajánlottam volna semmiféle kommunistának, hogy akár egy szalmaszálat is elvigyen az udvarból. Nem is érte őket semmi kár. A viszony azóta is zavartalanul barátságos köztük. Ha a gazda vagy a béres lop vagy nem dolgozik, a cigányok megjelentik. Azonosítják magukat a gazdájukkal, védik annak érdekeit minden vonalon. Hűségesek és hálásak a maguk módján. Vitéz Gyene Pál béresei hiszik is, hogy a gazdájuk olasz fogságból olyan távcsövet hozott haza, amivel körüllátja birtokát. Pedig csak a cigány szemével lát néha.

Nem állom meg, hogy el ne mondjam a következő kis históriát.

Megharagudott az egyik úrra a cigány, de idővel egy kis búzára lett volna szüksége, s így elment hozzá.

— Béküljünk.

Az úr hajlandó is lett volna békülni, de azt a cigány csak egy véka búza ellenében vállalta.

— Búza? Az nincs!

— Nahát akkor béküljön veled a fene! — s azzal a cigány otthagya.

Ha a ház asszonya ott van, mikor egy cigány feljön, pár perc múlva feltétlen megkéri:

— Ugyan tessék mán bemenni, hadd beszéljek a nagyságos úrral.

Bizalmatlanok is, de respektálják is az asszonyokat. A

kötődés állandó, de „szája éze“ szerint nem szólhat, csak férfiak előtt a cigány.

Nem minden úrfélétől tűrik el a kötődést. Az egyikre rászóltak:

— Eridj mán te kis íhes szógabíró, te is csak jóllakni jössz ide!

A cigány hűségéről nem egy magyar úr tudna érdekes eseteket elmondani. Szabolcsban, Eperjeskén Jármly Imre telepített le cigányokat a kertje alatt. Még anyagot is ő adott az építkezéshez. Mi kell a putrihoz? Néhány ágas, meg egy-két deszka ajtónak. A sármunkát aztán elvégzi a cigány maga. Pallér se kell hozzá, mégis kastély lesz belőle. Ha hirtelen napszámos hiányzott, csak át kellett kiáltani a kerítésen: holnapra ennyi meg ennyi munkás legyen, különben bontják a kastélyt!

Erre persze sohse került sor. Mikor Jármly Imre meghalt, a cigányai szalagos „boti“ koszorút vettek a koporsójára. Ma is szeretettel emlegetik.

Egy kóbor cigánykaraván gyanúba keveredett. Ilyen esetben az volt Szabolcsban az eljárás, hogy a bandának összes férfitagjait lecsukták. Az asszonyok ott maradtak a rajkókkal, szekerekkel, a girhes lovakkal együtt. El nem menének azok a férfiak nélkül a világért sem. Ha a férfiakat megnyíratta a szolgabíró, volt olyan sivalkodás, hogy az rettenetes. Mert ez a legnagyobb megalázás, ami arisztokrata kóborcigányt érhet. Szóval az asszony nép ott maradt kemény télvíz idején a Jármly Ferenc tanyája alatt minden támasz nélkül. Jármly Ferenc megszánta őket és valami üres pajtát nyitattott nekik, ott húzódtak meg. Mikor szabadjára kerültek a cigányok, a vajda felment hozzá azzal, hogy ha nem tudná, hogy jóakarattól tette, rágyújtaná a házat, mert most ez a sok rajkó mind nyavalyás lesz. Megszokták a fűtött házat, sohse lesz belőlük igazi cigány. Hát hiába, mindenkivel csak a saját szája-íze szerint szabad jót tenni.

Úr és paraszt egyaránt kötekedik a cigánnyal. Mohácsi Jani meséli Darócon:

— Való tiszta igaz, hogy Darócon az egyik gazda sár előtöt (a kemence szájának elzárására szolgáló tapasztott sárlap)¹ adott a cigányoknak kenyér helyett. „Vigyétek, megérdemlitek, amiért a névnapomra megtiszteltetek“. Vitték is a cigányok felváltva a zsákba csúsztatott kenyeret. Szidták: az istenit, de nehéz ez a kenyér!

Otthon az asszony kezdte a káromkodást: verje ki a baj a mejjedet, (barátságos kis kívánság!) hát nem kenyeret hoztatok tik, hanem sarat!

Nem is ajánlatos györteleki cigánynak azt mondani, hogy: „megettétek a Vas János előtötjét!“

Ettől a kötődéstől eltekintve, a magyar paraszt éppoly

arisztokratikus távolságban áll a cigányoktól, mint az úr. Ez a távolság ma csökkent, és a tekintély, mint minden tekintély, hanyatlott. Meg lehet ezt állapítani a 80 éves Rostás Bazsa tunyogi cigányasszony egy megjegyzéséből is. Azt mondja Bazsa: az én tizenégy éves unokám olyat mondott a múltkor *egy magyarnak*, amelyet én menyecske koromban sem merem volna neki mondani.

A tekintély általános hanyatlásának falusi megállapítása! Nem is jó elgondolni, mi minden van ebben a megjegyzésben. Az egész kor.

Bazsa teljesen a tekintély elvének alapján áll. Kasornyát kötettem vele és közbe művelődtem. Egy kislány is odaállt száját tátani. Bazsa rászólt:

— Eridj arrább egy kicsit.

— Hát — mondom — Bazsa, tegezi maga a magyart?

— Mán hogy tegezném? Az ilyen pulyának még azt mondom te, de ennek a tizenhat éves nénjét már nem tegezem. Hogy tetszik olyat gondolni, hogy a *cigány tegezze a magyart*. A magyartól élünk — teszi hozzá őszinte elismerő hangsúllyal.

A (legnagyobb megtiszteltetés pl., ha cigánylakodaloímra magyarok is elmennek. Nem is szoktak soká maradni. Éppen mint az udvar, ha megjelent valahol.

Bazsának különben csak potyaneve a Bazsa. Büszkesége: „Az én apám meghütelt az anyámmal. Mert nem adták von *hítettlen*. *De én mán csak ciganyhiten éltem az urammal*“. Bazsa bagózik. Azt mondja, nem tudja a cigaretta szívni, pulyakorától bagózik. Ezt el is lehet neki hinni, mert a cigánysoron a három éves rajkó is bagózik már. Egyébként van olyan magyar asszony is aki bagózik, mondja Bazsa, csak az dugja.

A cigány külön él ma is a falu végén. Kértem Bazsát: nem esik meg, hogy magyar együtt éljen cigánnyal ?

— Dehogy nem esik meg. Nábrádról a télen egy magyar lány jött el egy cigánylegénnyel. De harmadnapra elhajtotta a fiú. Nem kellett neki. De van olyan is, hogy örök-életre meg lakik vele.

Matolcson Balog Péter gazda nevetve mondja, hogy a cigány az urakkal egyenlő. Nem a paraszttal. Mert hogy az úr is épp annyit dolgozik, mint a cigány. Fáraó népe ez, mondja a cigányra. Egyiptomban előbb ők igázták le a zsidókat, aztán a zsidók őket.

Tunyogon az egyik zsidó vályogot vettetett. A hét végén a cigányok pénzt követeltek, ami az egység ellen volt, természetesen nem is kapták meg:

— Végezzétek el előbb a vállalt munkát.

— Te beszélsz! Ha jól vesszük, ti vagytok nekünk adó-saink fél nappal, mert ti szöktetek meg előbb a fáraótól.

Kelemen László öregbíró sokat vesződött a cigányokkal. Azt mondja: amit a cigány esze megragad, az abban meg is gyökerezik. Ha a cigánynak annyi tudása lenne, mint a zsidónak, az övé lenne a több vagyon. Én egyszer vályogot vettem a cigányokkal. Mire kimentem velük elszámolni, össze is rakták kupacba. Megszámoltam. Egy kupacban száz volt. De nem bíztam a saját szememben sem.

— Hányjátok széjjel, számoljátok át előttem.

— Összenéztek a cigányok.

— Ditke! (baj)

Nem is akarták kiszámolni, amíg a csendőrökre nem hivatkoztam, mert a jó Istentől sem fél úgy a cigány, mint a csendőrtől.

— Százaljátó' ki, itt leszek minden kupacnál.

— Sum! (Jó.)

Hát máglyában százat mutatott az, a kármerről nézte az ember, de kiszámolva csak kilencvenöt volt minden máglyában.

— Halljátok, — mondtam — fizetek egy jó áldomást, tanítsatok meg, hogy kell kilencvenötöt úgy rakni, hogy százat mutasson.

— Elég okos a magyar úgy is, minek okosítsuk.

Kelemen László szerint sárgyúró cigányasszonynál jobb tésztát nem gyúr semmiféle magyar asszony, mert a cigányasszony megszokta, hogy a tésztát is úgy dolgozza ki, mint a sarat. Alaposan.

A paraszt és a zsidó.

A magyar ember előtt a zsidó a legutolsó időkig nem volt tekintély. Még akkor sem, ha az meggazdagodott, földbirtokot szerzett. A zsidónál szolgált cselédről azt tartják, hogy az ott elszemtelenedik. A zsidó mindig az idegen jövevény marad, s még ha elszegényedik a magyar, ha függőviszonyba kerül a zsidóval, akkor is megtartja vele szemben a régi hangot.

Csak egy kis történetet mondok el erről, a ma megszállott területen fekvő szatmár-megyei Mikola községből. Nemes Mikolay András birtokos eliszákosodott. Végül mindenét eldártdózta, s birtoka a zsidó korcsmárosnak, Friedmann Jónásnak a kezére jutott. Ő meg mit tehetett, beállott a zsidóhoz, a maganevelte csikók mellé kocsisnak.

A viszony ilyen volt köztük. Kiszól a korcsmáros:

— Fogjon be tekintetes úr!

Mikolay András befog s odaszól a bakról a zsidónak:

— Na ülj fel Mózsi!

Az öreg Kelemen László összeszólalkozott egy zsidó fiákerossal a kitérés miatt. A zsidó azzal fejezte be a vitát: lát-szik, hogy paraszt vagy. Elhallgass te, volt a válasz. Még seholt se voltak a te őseid akkor, mikor én ide bejöttem.

Akik hallották, nevelték az esetet: „na jól megmondta magának ez az ember“.

Tehát nem a paraszt mondta meg, hanem az ember. Kérem Kelemen Lászlót: mért oly sérelmes ez a paraszt szó?

— Mert az baromnál is utolsóbbat, páriát jelent, — feleli igen határozottan.

A magyar paraszt humorát, éles szemét mindennél jobban szemléltetik a zsidó ragadvány- illetve potyanevek. Magyar embernek, úrnak, parasztnak is akad mifelénk ragadványneve, de mért van feltétlenül minden zsidónak? Több oka lehet. Először is a bemutatkozás faluhelyen ismeretlen fogalom. Minden jött-mentnek csak nem mondja meg az ember a nevét? Ez a magyar álláspont. A zsidó meg üzletet ator kötni, nem barátságot. Ehhez is felesleges a bemutatkozás. Meg azután, ha meg is mondaná a nevét, az rendesen német hangzású, azt a magyar paraszt hallja, de nem érti. Ösztönszerűen tartózkodik attól, hogy olyat mondjon, amit nem ért meg, mert a tudatlanság is szégyen. Az meg éppen rettenetes, ha kinevetik az embert. Nem is próbálkozik meg tehát azzal, hogy kimondja a nevet. Az az idő azonban, mikor úgy lehetett beszélni, hogy „eredj a zsidóhoz“, régen elmúlt. Annyi a naponta betelepülő új zsidó, hogy igazán meg kell őket különböztetni egymástól, így tehát ráragasztanak egy nevet.

Hogy ez a név aztán mindig vagy legalább is a legtöbb esetben jellemző, az már a magyar parasztot dicséri.

Azt a feltevésemet, hogy a név nemtudása révén keletkezik a ragadványnév, igazolni látszik az is, hogy a nevek egy része a beköltözésre vagy annak körülményeire vonatkozik, így: *Gőrön jött.*, mert télen fagyos, döcögős úton költözött be. *Roszkor jött*, veszekedett a házaspár s a zsidó azt mondta a nagy csatarát hallva: úgy látom, rosszkor jöttem én ide. *Bajnak jött. Most cseppent.* Ez nem szorul magyarázatra. *Készre jött*, mert beházasodott.

De testi, lelki jellegzetességre is vonatkozhatnak a nevek. Pl. *Dróton járó*, mert úgy jár, mint akit dróton rángatnak. Ma már csak *Dróton* a neve.

Hátrahegyes, Pislants, Algalló, Kajlagróf, Nyalka-tetű, Háromszemű, — egy szeme van a jámbornak, pápaszemet hord, így lett háromszemű. Se szeri, se száma az állatvilágból vett elnevezéseknek, pl.: *Bársonybika, Aranycsődör, Billegődarú, Szomorúszamár, Veszettkutya*. Veszettkutyanak hét fia volt, mind a hét örökölte a veszett nevet.

Kaphat nevet a tulajdonát képező tárgy vagy az első üzlet után, amit kötött. Pl. *Gyengefakanál*. Rögtön eltört a kanál, amint megvették. *Roszpokróc*. Taligán járt ez. A lovát takarta be mindig egy rossz pokróccal. Megtollasodott. Győr-

teleken földbérlete is van. A tagot is Pokróctagnak hívja ma mindenki.

Asszony ritkán kap potyanevet, csak ha feltűnően viselkedik s felhívja magára a figyelmet, így az egyik *függönyhordó*, mert a falupletykája. A másik *özvegytehén*. A ragadványnevekben több a humor, mint a rosszakarat és úgy megszokja mindenki, hogy ez „név“, hogy nem is gondol később hozzá semmit. Az itt felsorolt potyanevek Szatmár, Szabolcs vármegyéből valók.

Ha már a ragadványneveknél tartok, a magyarokéra is kitérek. Sebes járású az egyik matolcsi, rajta ragadt, hogy *Siess Balog*, Nagy András kicsi is, mérges is, azért lett *Vesztett pocok*.

Volt Matolcson egy Balog nevű cingár kis asztalos, mindenki csak *Sindrinek* hívta. Ha valaki lefogy, mondják ma is: megköpcösödtél, mint Sindri.

Az egyik libát, a másik tyúkot lopott, rajtuk maradt hótig, hogy *Ludas Kis György*, meg *Tyukos Béla*. A pulya is kiabálja a hátuk megett: repül a tyúk. Szalad a tyúk. Repül a tyúktoll, — mikor mit. De mindenkit megnyugtathatok, teljesen spártaiak az erkölcsök, csak az a lopás szégyen, ami rábizonyul az emberre.

Cselédnek állottak sora.

Mostoha dolog biz az cselédnek állni. De igazán mostohává ezt a sorsot a falubeliek maguk teszik, amikor lenézik azokat, akik tisztességes úton, „szógalattal“ igyekeznek megélhetésüket biztosítani. Barát Miklósné Boné Irma erről a következőket mesélte:

— Niincs nekünk egyebünk, mint egy kis nádfedeles házunk. Abba is az anyósom lakik. Azért mégis megszóltak minket, hogy az urammal szógalatba állottunk. Pedig el sem mentünk a faluból. Sokra ráférne Tunyogon, hogy így keressen, de inkább éhezik, mert kiszólnák őket a faluból. Minket is lenéznek ezért. Mikor Márki György tunyogi gazda meghalt, elmentünk valamenyien a temetésére. Azt tetszett volna látni, mi csoda csúfságot tettek velünk, mikor beállítottunk az udvarra. Úgy röhögtek minket, hogy „itt jönnek a L.-né kenyeresei, az ingyenélői, meg még csúnyábbakat is mondtak“. Azt vetik a szemünkre, hogy „az urak kényelmét megkeressük a magunk bajával“.

Boné Irmának annál szokatlanabb a dolog, mert Csekében csak azt szólják meg, aki idegenbe megy el szógalni. Aki helybeli birtokoshoz áll be, azt nem közösítik ki. Kölcssey István szobalányát pl. gazdalegény vette feleségül. Senkinek sem ju-

tott eszébe, hogy lenézzé a lányt, amiért a helybeli „uraságaál“ szolgált. Mikor Tunyogról Bán Böske Csekébe szegődött: „Ügy karolták a faluba, hogy az csuda“, mondja Boné Irma. „Biliét küldtek neki a bábra, táncoltatták. Szóval mindenképpen magukvágásúnak ítélték, annak dacára, hogy szolgált. Tunyogon azt hiszik, hogy aki szógál, az *világi rossz*. Itt még azt is megszólják, aki pénzért varr. Dugdossa, meg letagadja. Azt hazudja, hogy magának varr. Csakhogy mégis megszólják“, — fejezi be nagy elégtétellel, — „mert kitudódik“. Csak azt nem szólják meg, aki magának dogozik. Magának dogozik a napszámos, a részes, az arató, a harmados, stb.

Misem természetesebb, mint hogy azt a legényt is megszólják Tunyogon, aki cselédlányt vesz feleségül.

A falu bolondja.

Míg nem foglalkoztam néprajzi gyűjtéssel, azt sem tudtam, hogy Tunyognak van falu bolondja.

Daru Évának hívják, s mert egy rigmusnál ráhivatkoztak, elindultam megkeresni.

— Hun lakik Daru Éva?

Akkor tudtam meg, hogy nem is így hívják. Ki tudná, hogy ragadt rá a Daru. Talán mert hol ennél, hol annál húzza meg magát az istenadta. Költözik, mint a daru. Úgy mondja, hogy ő nemes donációs Nagy Éva. Hát nincs igaza a matolcsiaknak? Még a Daru Éva is nemzetes nálunk. Felette jár a hatvannak, de még megszógálja azt a kis élelmet, amit kap. Vízet hoz, csüllen (fonalat gombolyítani) segít, mikor mit. Csak mezei munkára nem megyen. Ha kapálni hívják, azt feleli:

— Aki elszórta, kapálja.

Sok tréfás mondását emlegetik. Nevettem én is, hogy előadták. De elment a kedvem minden nevetéstől, amikor rátaláltam egy nádfedeles kis parasztházban. Grand-guignolnak lehetne feldolgozni az életét, s lecsüngő nagy alsóajakával, kialudt könnyes két szemével, ezer foltja mellett is tiszta szegénységében, a legszívfelelőbb élménye a falunak. Csak az élet mer ilyen sorsokat produkálni, író nem. Az apját felnyársalta a bika. Lányékába vágta a szarvát, felemelte meg levágta, végül szétaposta a dühödtt állat. A bátyját szétépte egy konda disznó. Még a csontjait sem lelték meg, el sem lehetett temetni. Nem maradt belőle más, mint marékra való összemomcsolt cafat. A nénje gyermekszülés után „brantot kapott“. Három nap alatt meghalt. Éva a sok szerencsétlenség után kurrongott erre-arra egy darabig, de hazavágyott a faluba.

— Pedig tessék elhinni, itt sincs maradásom, csúfolnak! Csúfolnak! Mind csúfol!

Mit lehessen rá mondani? Vigasztalom, hogy haszontalan kölykök azok, nem tudják, mit tesznek. De tudom, hogy a falu nem ismer kíméletet, — aki elesett, azt meg is gázolják.

T. Piroskánál is elalszik néha szegény. Tiszta az kérem, mondja az, s igaza is van. Tiszta a kis szilkéje, amibe ételt adnak neki, tiszta a ruhája is. Tiszta minden foltja, mert folt az van ezer a ruháján. Az a mániája, kell folt, nem kell, felrakja.

Hogy teljes legyen az Éva nyomorúsága, fiatal korában Nyíregyházán szolgált, de itt is „felfogtak“ (kifogtak) rajta. Tehénfejés közben egy béres „elnyomta“. Az újszülött gyerekével hova mehetett volna Éva? Hazajött a falujába. Egy istállóba húzta meg magát, itt megfagyott a gyerek. Magával is tehetetlen szegény, hogy tudott volna gondoskodni gyermekéről.

Meginvitáltam ebédre Daru Évát. Nem jött el. Átallotta? Vagy a Bundás kutyától tartott? Csökönyös rettenetesen. Mászor hívtam, jöjjön velem, adok pár krajcárt. Azt felelte, hozzam el. Mit volt mit tenni, haza kellett mennem a falu másik végére pénzért. Még szép tőle, hogy megvárt egyhelyt és nem tett bolonddá.

Ő a falu bolondja és a falu szegénységének könyöradományaiból él.

Szegény Daru Éva.

IV.

Megszólítás. Köszönés. Illendő magatartás az utcán. Nem illik kérdezősködni. Kézfogás. Ismerkedés. Látogatás. Kopogtatás.

A falu társadalmi életének ismertetését a legelemibb dolgokon kezdem. Tudom, hogy ezek közt sok az ismert szokás és szabály, de az unalom veszélyét is vállalnom kell, ha egy kisebb közösség életének képét meg akarom rajzolni. Jellemzők ezek, s hiszem, hogy az ország különböző néprajzi területein sok érdekes *változattal* szolgálnának a megszólítás, köszönés, kézfogás, látogatás, udvarlás s az egész életrend összegyűjtött szabályai. Ez a fa lombja, amely takarja az ágat és törzset. Meg kell ismernünk a fát lombjáról . . . .

Megszólítás.

Szatmárcseke nem hiába esik messze a vasúttól, sok tekintetben konzervatívabb, mint a vasútállomássá előlépett Tunyog. Csekében ma is tiszteletlenség lenne s megszólnák érte a szülőt, ha gyermeke őt nem „édes apám“ vagy „édes anyám“-nak hívná. Tunyogon lám az is megesik már, mondja nagy megbotránkozással Boné Irma, hogy Kovácsnét a fia „édes anyukámnak“ tiszteli. Igaz, tette hozzá, hogy ezért még itt is megszólják. De azt, aki csak anyámnak, vagy mamámnak hívja az anyját, azt itt már meg sem szólják. Sok kitartás és következetesség kell ahhoz, ígig megszokja a gyerek, hogy „édes apámat“, „édes anyámat“ mondjon. Alig petyeg a cseppség, alig bírja kimondani „apa“, már tanítgatják: úgy mondd lelkem, hogy „édes apám“. S addig szoktatják, míg ez úgy beidegződik, hogy talán álmában sem tudja másképp álmodni a gyermek.

A nagyszülőket illető megszólítás Tunyogon, Meggyesen: nagyapám, nagyanyám. Matolcson: nagyapám vagy édesatyja, mama, vagy nagymama. Csekében: papó és nanó.

Házastársak többnyire tegeznek egymást, de pl. Márki Lajos tunyogi gazda tizenhét évvel idősebb a feleségénél. A felesége azelőtt bácsinak szólította és most sem tegezi. Azt mondja:

— Illetlennek érezném tegezni. Úgy szólítom: Lajos fiam! vagy csak: fiam!

Érdekes, hogy a három faluban az anyóst és apóst három-féleképp szólítják. Csekében azt mondják apjokom, anyjokom. Pl. Anyjokom etesse meg mán a disznót. Hoz valamit a meny az anyósának a vásárból: anyjokom, ezt magának hoztam.

Matolcson az apósnek édes atyám, az anyósnek édes mama megszólítás jár ki. Tunyogon apám, mama. Meggyesen a fiatal pár apósát és anyósát apámnak, anyámnak tiszteli.

No gondoltam, most bizonyóságot szerzek, hogy mi is a helyes megszólítás esi megkérdek egy kocsordi szakértőt. Az lesz a döntő. Nem megjáróm? Kocsordon csak édes apám, édes anyámnak szólítják őket. Nem is lehet csodálni, hogy a lányok nem vágnak idegen faluba férjhez menni, mert minden szokásukat meg kell változtatni. S amíg az új környezetbe bele nem éltek magukat, minden másfajta szokásukért kikacagják, sőt meg is szólják őket.

Testvérek csak kis korkülönbség mellett tegeznek egymást. Ahol hét-nyolc gyerek van, ott a legkisebb az idősebbeket már nénémnek, bátyámnak szólítja.

Első, másodfokú atyafiak közt 3—4 év korkülönbség esetén a fiatalabb magázza az öregebbet. Az idősebb atyafi néném, bátyám; az idősebb idegen pedig néni, bácsi. A megszólítás tehát tájékoztat arról, milyen a kapcsolat két beszélgető között.

Barátné Boné Irma 28 éves és azt a 19 éves Vas Anti néninek szólítja. A bácsi megszólításban bizonyos fokú kicsinylés benne foglalódhat, mert Katona Ferenc azt mondja:

— Mán, én csak bátyám vagyok a faluban minden rendes ember számára. Mikor gyermekkoromban azt mondtam egy öregebbnek, hogy „bácsi“, az anyám megszólított érte. „A drótos a bácsi, fiam! Ez itt bátyád“. Bácsi, ez a legutolsó megtiszteltetés, — jelenti ki határozottan. Nem mondom, — fűzi hozzá — hogy a pap meg a jegyző nem úgy hívnak, hogy „Ferenc bácsi“, de azok magasabb rendeltetésű emberek. Mástól ha el is tűrném, hogy bácsinak szólítson, tudatlanságnak minősíteném! Ne tiszteljen bennem egyebet, csak a magas kort.

Ezzel szemben is fenntartom állításomat, azzal a kiegészítéssel, hogy a vagyoni állapot figyelembe vételével kialakult társadalmi egyenrangúság mellett az idegen is bátyám. Vagyis aki vagyonosabb gazda fia Meggyesen, az Ferencet bátyámnak tiszteli, a szegényebb, a cselédség, a napszámos bácsinak szólítja. A szigorúbb társadalmi összetartozást jelenti ez esetben a „bátyám“, s attól venné sértésnek a rátarti gazda a bácsi megszólítást. Például az idegenből jött, de magát „nemzetes aszszonynak“ tartó szakácsné Katona Ferencet „bátyámnak“ szólította. Azt sem hiszem, hogy Ferenc el lenne ragadtatva, ha a gazdaságból a hetes így tisztelné.

Módosabb gazda a szegényebbet tegezi, szegény a gazdagabbat nem. Tunyogon azt mondja Dávid Lajos:

— Amíg Szabó Ádám azt mondja nekem, gyere Dávid Lajos, vagy erigy Dávid, vagy akár erigy Lajos (tehát akár a vezeték, akár a keresztnévet hozzáteszi), addig én is becsülettel úgy mondom: bíró uram! De azt már nem vagyok köteles eltűrni, hogy ő csak úgy szólítson, hogy: te! Ha meg aztán valami olyat mondana, hogy „te buta paraszt“, azt éppen nem tűrném el, hanem odavágnám, hogy „de az anyád mindenit“. Szabó Ádám vagyonos gazda, hát hiába, én se bátyámnak, se Ádám bácsinak nem szólíthatom. Nem bizalmaskodhatok vele.

Gazdaember a cselédjét tegezi és rendesen hozzáteszi a keresztnévét. A középosztályú birtokos is keresztnévén szólítja férficselédjét. Városi és „mágnás“ szokás a vezetéknev használata. Amaz bizalmasabb, ez megbecsülőbb akarna lenni. De ez már nem a paraszt és az úr, hanem a munkaadó és a proletársorú ember viszonya. A régi szép megszólítás: kegyelmed vagy kend egyik faluban sem divatos már. Külön felemlegetik, hogy az ecsediek még használják. Persze a lép, az külön világ.

A tunyogi Vadász Istvánné tízéves korában árvaságra jutott. A húgával egy rokonhoz került. „Én libát térengettem, a húgom meg rengette a gyereket. Később aztán a falu papjához állottam be szógálatra. Nemzetes uramnak tituláltam“.

Aki gazdaemberhez áll be, az így szólítja a gazdáját: Illyés úr, vagy Illy esne asszony. Azelőtt gazduramnak, asszonyomnak. Asszonyságnak csak a zsidóasszonyt szólítják. Ügy is van. Ha valaki hozzánk jön és az asszonyságra hivatkozik, még én is tudom, hogy Kreismannéről beszél, pedig én igen tudatlan vagyok már falusi szokásokban. Református papnak tiszteletes vagy nagytiszteletű úr, földbirtokosnak a nagyságos megszólítás jár. Csak aki kiköveteli magának, az tekintetes.

Van aztán Tunyogon a faluban egy csomó „kódus nemzetes“, ahogy a matolcsi csúfondárosan emlegeti. De akiknek szembe ő is megadja a címet, mert megilleti!

Legények és lányok, ha együtt jártak iskolába, tegezik egymást. Idegenebb legény a lányt keresztnévén szólítja és magázza.

— De, — mondom Vadász Erzsinek —, hátha akad olyan szentelen legény, aki letegez.

— Nem akad a! — vágja ki nagy hetykén, de lassan mégis beismeri, hogy történt már ilyen csoda. De ezt nem is tűri el valamirevaló lány. Ilyenkor illik kijelenteni, hogy nem együtt jártunk mink iskolába. Vagy: nem játszottunk mink együtt a porba.

Megteheti a legény, hogy felajánlja a lánynak: Igyunk pertut! Ha a lány ezt vállalja, a következő legény estén a legény meglátogatja és visz magával egy-két liter bort. Ki van téve an-

nak, hogy úgy jár, mint a Vadász Erzszi udvarlója, akinek az anyja nem engedte meg a tegezést. Ebből aztán érthet a legény. A lánynak tetszene, de az anyja kevesli. A lánynak pedig ebben engedelmeskedni illik. Hogy ez az engedelmesség mennyire terjed, azt a szerelem dönti el.

Valakit menyecskének szólítani, az sértés. A kikapós fiatal-asszony címe a menyecske. Az egyik például azt mondja: szógál az egyik lányom, a másik meg *férjes asszony*.

Fiatal legények tegeznek és vezetéknevükön szólítják egymást. Ennek az lehet a magyarázata, hogy az iskolában a tanítótól szokják meg a vezetéknevet hallani. Eddig úgy volt, hogy ha megházasodott, meg is komolyodott a férfi és az idősebb egykori és egyrendbéli mind keresztnevén szólítja egymást.

Köszönés.

Köztudomású az, hogy protestáns vidéken a „jó napot“ köszönésre „aggyon Isten“ a válasz. Dicséret-számba mondja el Barátné Boné Irma Kölcsey Gáborról, hogy az egyik mesterembert, aki „alázatos szolgája“ köszönéssel tisztelte meg, megdorgálta. Énnekem ne alázatos szógáskodj. Mit tudod te, mit jelent az. Köszönj becsületesen „aggyon Isten“, aztán eredj dolgozdra.

Nyírmeggyesen a 69 éves Katona Ferenc azt mondja:

— Mikor én oskolás pulya voltain, a tanfelügyelő Luby Zsigmond¹⁾ jött oskolát látogatni. Azzal nyitott be: aggyon Isten jó napot fiúk. Azótátul mindjárt megismerem én az eredeti úriembert erről a köszöntésiről, mert a szerencsefia úgy köszön, hogy: jó napot -kívánok.

— Hát Ferenc — kérdem nevetve — ki a szerencsefia?

— Szerencsefia első sorban minden zsidó, aztán minden városi gyűttment.

Magavágású emberek közt ez a köszönésforma járja ma is. Ellenben komázásnak mondanák azt, ha gazdaember így köszönne papnak, tanítónak, falubeli birtokosnak. Azokat ma is „szerencsés jó estéttel“ illik köszönteni!. Csak az olyan „mérmondi“ (meri mondani), aki félúrnak tartja magát, az köszön az úrnak is egy hetyke „jó napot“-tal. Mennél szegényebb valaki a faluban, annál több embert süvegei szerencsés jó nappal. A legszegényebb és a gazdasági cseléd aztán majdnem mindenkit így köszönt.

Ósi módja lehet ez a köszönésnek, mert betlehemes játékaikban az öreg pásztor — aki Solymossy Sándor megállá-

¹⁾ Luby Zsigmond 1848-ban Szatmár vármegye főszolgabírója. 1861-től főjegyzője, később a vármegye első tanfelügyelője. Meghalt 1887-ben.

pítása szerint egyetlen pogány alakja népi költésünknek, — mindenütt így köszön. Nagygécben azt mondják az asszonyok: Nem köszönünk mink szerencsés jó nappal, mert az öreg nagytiszteletű úr még a pipáját se restelte kivenni a szájából, hogy úgy feleljen rá: szerencsés lencsés kolbászos jó napot aggyon Isten. Hát leszoktuk, hogy így csúfságot veled minket. Könnyű leszoktatni a népet ilyen régi szokásáról is, de éppen ilyen könnyű megakadályozni egy újnak bevezetését is, ha azzal a falu értelmisége törődik.

Iskolából a gyerekek párba mennek haza és kórusban, vontatva köszönnek: Jó—na—pót—ki—vá—nök! Az egyik községben megpróbálták a katolikus gyerekeket a „dicsértessék az Úr Jézus Krisztus“ köszönésre szoktatni. Ment is a dolog, amíg az egyik birtokos az újítás elleni csendes tiltakozásában így nem fogadta: hegyen-völgyön egyaránt! Egyébként az egész megyében a katolikus községek is szerencsés jó napot köszönnek ma is.

Az aggyon Isten tulajdonképpen csak fogadási formája a köszönésnek, de úrféle úgy megszokta, hogy ha benyit a gazdaember házába, előre is aggyon Istent mond. Amit a háziak iszerencsés jó napot kívánok-kial viszonzoznak. Tehát a köszönés üdvözlő és fogadó formája ilyen esetben felcserélődik.

A köztudatban nyilvántartott nemzeti családok tagja, vagy az, akinek egy félköblös földdel töb' b a vagyona elvárja, hogy neki előre köszönjenek. Pl. azt mondják Tunyogoa: Szűcs Idában is olyan negédeség van, azt mondja: „Én nemes vagyok! Nem aljas családból való“.

Nemek szerint, lánynak, asszonynak meg kell várni, míg a férfi előre köszön.

De nemcsak rang, kor és nemek szerint módosul a szabály, hanem aki jár, az előre köszön annak, aki áll. Aki a háza előtti kispadon ül, az elvárja, hogy őt üdvözöljék, mert ő akkor „*ott-hon van*“. Hyen esetben a nők is előre köszönnek a férfiakkal. Ez úglátszik általános szabály, de vidékenként más-más formában jelentkezik. Gömörmegyében Serkén, ilye-n esetben az ármenő, köszönés helyett odaszól: kivel?

Amire azt illik felelni, hogy: kivel, kivel! Barátságatlan cselekedet, ha az ismétlés nem kétszeres!¹⁾

A Jászságon ilyen esetben köszönés helyett odaszólnak: de kiállott!²⁾

Nem tudtam meg, hogy erre mit szokás felelni.

A sógorasszonyom igen tisztességtudó csekei szokásokhoz volt szokva. Megütközött rajta, hogy Tunyogon aki a kis kapuban ül, az tőle is előre várja a köszönést. Lassanként rá-

¹⁾ Izaaák Elemérné Maróthy Margit közlése.

²⁾ Fekete József kiskunfélegyházi tanítóképző intézeti ig. közlése.

szoktatta az embereket, hogy erre való tekintet nélkül köszönjenek neki. „Az urakkal szemben alkalmazzuk magunkat“, mondta kedvesen az egyik asszony.

Aki korán reggel megyén be idegen házba, az Tunyogon így köszön: Aggyon Isten jó reggelt! Használják az éjszakai nyugodalom, ha vót.

Ha fiatalabb az aki beköszönt, arra a válasz: köszönöm fiam. Az öregebbnek azt felelik: köszönöm szépen, viszont kívánom.

Matolcson a reggeli köszönés így hangzik:

— Aggyon Isten jó reggelt! Felkelhetett?

— Fel, hála Istennek.

A cigány nem kel fel se itt, se ott, e helyett azt mondja: mikopr reggel felállottam.

Aki este megy el valahonnan: „nyugodalnvus jó éjszakaiát“ kíván, mert meg kell áldani a nyugodalmat, az éjszakai is, az természetes — magyarázzák tempósan.

Tunyogon tüszentésre illik azt mondani: Kedves egészségére kívánom! Használ jék!

A család rendesen a „házban“ együtt alszik, így reggeli köszönés nincs. Ha a gazda vagy legényfia az istállóban vagy a tornácon a dikón alszik, akkor, ha bejön reggel a házba, köszön.

Ha férfiember találkozik az utcán úrral, rendesen kalapját megemelve köszön. Korántse gondoljunk egy szép széles gesztusra, éppen csak megemeli a kalapot. Ha szóbaáll az urasággal, akkor úgy tartja a kalapját a füle mellé emelintve. Az udvarban, a tornácon vagy a házban, most leemeli a kalapot és kezében forgatja. Azelőtt, ha huzamosabb ideig tartott a beszélgetés, le is tette maga mellé a földre.

Uriasszonynak kezet csókol a férfi is, az asszony is, úgy hogy megfogja a kezét s lehajol hozzá, nem a kezet emeli fel. Ez gondolom még biedermeier hagyomány. Akkor az „uraknál“ is így volt előírva, nem illett felemelni a nő kezét, mint ma. A kéz felemelésével a meghajlás mélysége is csökken. Ez még faluhelyen illetlenség.

A csók mint üdvözlési forma nem használatos. Az apró pulyát, ha nem is reggeli üdvözlésül, de napközben megcsókolja az anyja, a felnőttet már nem. Ha a legény elmegy katonának, vagy a lány szolgálatba áll idegen helyre, akkor búcsúzásr kor megcsókolja egymást a család minden tagja, de kezet akkor sem csókolnak.

Illendő magatartás az utcán.

Az utcai viselkedés mikéntje elő van írva. Régen, anyáink idejében a lánynak nagyon szelíden kellett viselkednie az utcán. Nem volt szabad semerre se néznie, még kevésbé a legényre

ránevetni vagy vele szóbaállni. Ma már kísérgetheti a legény az utcán. Csak akkor szólják meg ha kacározik, meg ha utána kiabál a legénynek. Úgylátszik, ez az általános fejlődés, mert Meggyesen Katona Ferenc egy az utcán viháncoló lányt így szégyenített meg: Őli lányom be elszámítottad magad! Azt hitted, hogy azzal szebb vagy, pedig . . . !

Lánygyerekre, amint megpróbálna az utcán énekelni, még az idegenebb is rászólna: Ne énekelj te! Bolond lesz az uradnak a felesége.

Mert könnyebb kaptatni, mint leszoktatni. Igen megsértetem Pethő Mariskát. A közkútnál találkoztam vele s biztattam, fűjja el azt a nótát, hogy „Kertem alatt tóvá állott a harmat.“ Jaj, hogy tetszik olyat gondolni — szabadkozott — így is azt mondják, hogy bolondos vagyok, hát még ha itt daliásba kezdek. Nem is dalolt az utcán semmi kincsért, az udvarán azonban készséggel rákezdte. Ott már szabad. Mezei munka közben is szabad a nóta, de ha már a mezőről jönnek, csak a legények énekelnek az utcán. Nekik az is i lik, hogy összefogódzkodnak egyvégbe, s végigdanolják a falut. Lánynak, asszony-nak, de még házasembernek is ilyet nem szabad niég gondolni se.

Házasembernek télen alkonyat, nyáron esti munka után, nem illett az utcán mászkálni. Semmi keresni valója, üljön otthon a felesége szoknyája mellett. Mit gondolnának róla, mi járatban van este az utcán. Újabban ez is változik. Fonóba is elmennek ma már és összeülnek a házasemberek kártyázni.

Aki útnak indul az ne forduljon vissza, utána se kiáltssanak, utána se vigyenek semmit, mert nem lesz szerencséje.

Ismerőssel jövet-menet találkozva, el nem marad a második esetben a barátságos megjegyzés: Na! Nem halunk meg az idén.

Semmit sem szabad az utcán takaratlanul vinni. Tejet meg nem is tanácsos, mert megronthatják a tehenet a látott tej útján. Ezért ha edényt visznek, azt kasornyába teszik, kendőbe takarják, a türetvásznat kendőbe bugyolálják, legrosszabb esetben a kötő csücskivel leborítják. Ezért van, hogy az aszszonyféle, még ha üres kézzel megyén is, a kezét is eldugja a kötője alá nyáron, az átalvető kendő alá télen. Megszokta. Fér-fira ha rábíznak valami vinnivalót, azt is kasornyába, csanakba, tarisznyába vigye, de takaratlan semmiüképp se. Erről különben a nők gondoskodnak, mert az ezért kijáró megszólás elsőbben őket érné. Az ő kötelességük erre figyelemmel lenni.

Nem ülik kérdezősködni.

Régi babona maradványa. Akárki tapasztalhatta városon is, ha parasztlányt fogadott cselédnek. Megegett, hogy rászóltam egy ilyen faluról bekerült leányra: „eredj csak, ótsd le

a villanyt“. Vártam, vártam, hogy visszajöjjön, végül is eluntam, utána mentem. Próbált az a villannyal mindent. Fújta, legyezte, rázta, nem akart kialudni. Végül is sírva állt a lámpa alatt, de bejönni megkérdezni, hogy 'kell hát elótani, azt nem tette. Mert nagy szégyen a járatlanság.

Sokszor nem is a szerszámot vagy eszközt nem ismeri, csak nem érti meg a romlott magyar beszédet. Csekében Járai Julcsa bealott I. Pistához, a botos ispánhoz cselédnek. Csirkét rendelt ebédre az ispán „nokedlivel“. A csirkét meg is kapta jó paprikásan, de nokedli nélkül, s mikor ennek hiányát szóvátette, kivallotta Julcsa, hogy ő azt se tudja, hogy az mi fán termett. Persze, hogy nem, mert annak a rendes magyar neve „felvert galuska“, így kérje, aki enni akarja. Másszor arra utasította a gazdája, küldje ki neki a tejet „skutellában“ a tanyára. Tej nélkül maradt, mert Julcsa nem merte a medencében kiküldeni, inkább sehogy se küldte. Nagy szidások árán tudta meg este, hogy a skutella = medence.

Ízlett az ebéd a gazdájának, ezért meghagyta, hogy tegyen el az ételből Julcsa estére a „rerbe“. Egész álló nap kereste Julcsa a rert, nem lelte. Végül is lebontotta az ételt egy fazékkal. Este az ispán benyúl a rerbe, nincs az étel. Előveszi Julcsát, az meg nagy dohogva a fazék alól a tálat, hogy nem lelte a rert egész álló nap. Mikor aztán a gazdája „felokosította“, hogy a rer a „blóder“, akkor a Julcsa türelmének is vége szakadt. Kijelentette, hogy vagy elmegy, vagy beszéljen vele a gazdája magyarul, mert ő ugyan nem szégyenkezik miatta állandóan.

Külön paraszti jellegzetesség, hogy ha valamit nem tud, azt halálosan restelli, s inkább akármilyen szamárságot csinál, küzködik, kínlódik, de nem kérdezősködik.

Kézfogás.

Asszony nép nem fog kezet egymással sem, házasember meg csak férfival. Ha átmegy a gazda a szomszédba, benyit egy „aggyon Isten“-nel a pitvarba. Ha csak az asszony van itt attól megtudakolja, hol van a gazda s azt keresi fel. Azzal kezet fog. Ha a pitvarban a tizennégy éves fiúval találkozik, azzal is kezet fog. De az asszonnal, lánnyal nem.

Kivétel természetesen a lányokkal szemben a legény. Ez kezet fog a falubeli lányokkal, s ő köszön előre, a kezét is ő nyújtja, ha meg akar állni egy szóra. Ha az utcán egy lány meg egy asszony jön együtt, azokat is megállíthatja a legény, kezet is foghat a lánnyal, de az asszonnal nem. Ha asszony is kezet fogna vele azt mondanák rá, hogy „kacározik“, s igen megszemenő következtetéseket vonnának le, nem az asszony javára. De be is fújhatnák a szószólók az urának, ami igazán nem lenne kellemetes.

Házasembernek sem asszonnyal, sem lánnyal nem szabad kezét fognia. Ez általános érvényű szokás. Nyírmeggyesen Kationa Ferencet kértem, kezét fog az asszonyokkal? Mire Ferenc némi megfontolás után azt feleli: Nem célszerű! Ami paraszti óvatossággal kifejezve azt jelenti, hogy nem szabad, nem szokás.

Ismerkedés.

Általában az a szabály, hogy idegen falubeli legény is megszólíthatja a lányt, lány a legényt nem. Pl. vonaton a legény megszólítja a lányt, megkérdi hová való, honnan jött, kinek a lánya, hogy hívják, stb. Mindezt megteheti a nélkül, hogy kötelezve lenne megmondani, hogy ő kicsoda vagy hová való.

Csekében szokás, hogy télen, mikor ráér a gazdalegény, jó szánúton átmegy a szomszéd faluba, ott szétnéz, ugyan hol lehet itt szép lány? Bemegy ebbe vagy abba az udvarba, s megkérdezi nincs-e kóró eladó. Vagy hogy fát venne vagy tinót keres. Itt különösen ha lányos házhoz téved be, látják fiatal az ember, megkínálják helyvel, a nevét megkérdezni rettenetes illetlenség lenne. Lassankint úgy is kiadja a *kártyát* s elmondja, hogy ide vagy oda való, ennek a fia, így hívják. Ha aztán tetszik neki a lány, akkor a legközelebbi bálra „biliét“ küld neki, s arra a lány megírja, elmegy-e a bálba vagy se. A többi Isten dolga. Az ilyen szánkózó lánynézés Csekében azért is divat, mert Cseke messze esik mindenféle vasúttól, s így az alkalom is ritka az ismerkedésre. A báli meghívót is csak Csekében hívják „bilé“-nek. Tunyogon már nem is ismerik ezt a szót.

A legközelebbi múltig ismeretlen fogalom volt a népnél a bemutatkozás. A csekei Járai Julcsának lakodalomban bemutatkozott egy finánc. Ügy megrémült Julcsa, hogy azt felelte rá: köszönöm szépen, de nem tudom, hogy mit kell erre mondani.

Kis György Károly né pl. azt mondja: Sok szóbeszédbe előbeszélem a gyermekeimnek ma is az unokatestvéremnek az, esetit. Pulyakoromban tőle magától hallottam, mekkora várat kerített neki egy legény. Harmadjára táncolt vele, jóvágású legénynek látszott, hát megkérdezte kicsoda. A meg azt felelte: Fábián Imre fehérgyarmati lakos, Széles Istvánné cselédje vagyok. Szaladt a barátnéjához: — Hallod-e, mondok neked egyet! Az a legény, akivel itt gáláztam háromszor, így meg így felelt nekem. — Na csak nagy buta lehet, hogy így lerepetálta magát! Ma bezzeg, folytatja Kis György Károlyné, a legény táncba rögtön megmondja, hogy kicsoda, hová való.

Csak a legfiatalabb generáció mutatkozik be, s abban sincs egyöntetűség. Az egyik azt mondja: „én vagyok a Pista“. A másik: „Szabónak hívnak engem“.

Látogatás.

Nem illetlenség, ha a látogató este benéz elébb az ablakon, mar csak azért sem, mert látni akarja, ég-e benn a lámpa. Lámpaóttás után nem illik felverni a házat. Ha a vőfély lakodalmi vacsorára járja fel a nyoszolyókat, már csak azért is benéz az ablakon, hogy hiába ne tőtse az időt. Ha már elment volna akit keres, ő is siet tovább. Fonóba meg éppen legényes dolog előbb az ablakon át benézni és csak azután benyitni. Jó azt megnézni, ki van benn. Meg nem is árt, ha a lányok látják, hogy gondolkodik a legény, érdemes-e értük bemenni.

Meg kell különböztetni a látogatót attól, aki azért jön, mert valami ügyes-bajos dolgát akarja elintézni, illetve kér valamit. Az nem várja, hogy betessékeljék, hanem rákezdi, hogy adjatok ezt vagy azt. Erre néha az a válasz: várj egy cseppet!

—Nem várok én, mert Zsarolyánba i& addig hótt meg a cigány, míg a lepényt a kemencéből kivették. (Tehát sürgős a kérelem nem akar időzni). A vendég benyit a pitvarba. Beteszi maga után az ajtót. Megvárja, hogy a háziak közül valaki felszólítsa: kerüljön beljebb. Csak akkor mehet be a házba.

Ez a beinvitálás persze a legkülönbözőbb lehet. Pl. „Tessék beljebb kerülni, kész a szék, várja“. Ha már bent van: „szíves legyen leülni, el ne vigye az álmot“. A bizalmasabb vendégnek tréfásan adják fel a szíveslátást is. Pl. „üljék le mán egy kicsit, hadd üljék a tyúkom⁵¹. Vagy: „ha nem ül le, mind otthagyja a tojást a kotló“. Márpedig olyan crosszilelkű nem lehet valaki, hogy kárt szerezzen a háziaknak.

Nagyécen az egyik asszony azt mondja, hogy a fiát ment látogatni Nyíregyházára. A fia előre figyelmeztette, úgy fogják fogadni a háziak: „Isten hozta minálunk“. El ne felejtse, (hogy arra azt illik felelni: „magam is igyekeztem“. De azt mondja, járt a háború alatt Erdélyben is. Ott azzal fogadtak: „jaj de örvendünk, hogy idekerelkedett“. Arra nem tudja, mit kell felelni.

A vendégnek megjelölik, melyik székre üljön, azzal, hogy az asszony azt a széket kötőjével megtörli. Ha a férfi kínálja az ülést, azzal, hogy megfogja a széket. Aki nagyon szíves akar lenni az öregebbek közül, az meg is fújja a széket. Ha a házi-asszony vagy a lány elmulasztja a széket megtörülni, az nagy illetlenség. Meg is szólják rögtön: „lám milyen piszkos!“ Ha azonban a gazda van csak a „házban“, vagyis a szobában, az nem törli meg a széket. Méltóságán esnék csorba, ha megtenné. Meg is szólnák érte, hogy asszonyi munkába ártja magát. Ha a karos láda le van terítve rongypokróccal, nem kell megtörülni. A megtörülés szertartása csak faülésű ülőalkalmatosságokra vonatkozik.

Minél beljebb vezetik a vendéget a szobába, annál megbecsültebb. A főhely mindenütt az asztal mellett a belső oldalon van, szemben az ajtóval. A leüléssel bekapcsolódik a vendég a háziak életébe, annak részesévé lesz. Elfoglalt helyéről állandóan szemeltarthatja az ajtót és mindent lát, ami körülötte történik.

Ha más falubéli ismerős jön látogatóba, annak illik felkérdezni, hogy a család hogy van, nem-e beteg valaki? Ezt a kérdezősködést aztán a háziak visszafordítják. Szóval a bűn magával hozza itt is a bűnhődést.

Nagyécen hat vénasszony tanított ki arra, hogy a nem-szíveslátás miben mutatkozik meg. Hát ahun a „kerüljön bejebb“ felszólítás elmarad, az azt mutatja, hogy nem kívánják az ember látogatását. Erről értsen az emberfia. Meg aztán, ahun a /háziasszony háttal forog a vendég felé. Ahun azt mondják: „üljön le mán, ha léi magának egy kis helyet“. Ahun a háziasszony hajítóból beszél, vagyis a válla felett veti a szót hegyes-én, ahun az emtoert közel ültetik az ajtóhoz, ott az ember nem becses. Jobb is, ha azt mondja: „megél a kóduş egy ház nélkül“ és odébb áll. De — mondja az egyik — ha megszoktunk egy házat és úgy bánnak el velünk, hát bizony csak keservesen esik, ha úgy várják az embert, mint a kisariak az árvizet! Azok t. i. heten is nyomták belülről az ajtót, hogy a víz be ne jöhessen.

Amikor a háziasszony szövés közben kiszáll az esztovátából a vendég belépésére, az azt jelenti, hogy nem akarja megmutatni a munkáját. Aki mégis megnézi, illetlenül kíváncsi volt. De ha az asszony azért szállt ki, mert pl. négynyüstöst szőtt s nem akarja, hogy „lenézzék“, akkor meg igen könnyen egyéb titulust is kifoghat a látogató. Csak a csekei Nagy Józsinét említem, akiről Boné Irma is panaszba teszi, hogy ha estig ott ülne az ember, akkor estig se ülne be az esztovátába. Mert más „ne szűjje azt, amit ű“. De egyébként nem mutatja meg, hogy alkalmatlan néki a vendég.

Ha valakit munkában találunk, illik azt mondani: „Jó munkálkodást kívánok“.

A legnagyobb illetlenség azonban amit vendég elkövethet, ba a lefedett fazokba belenéz. Boné Irma Gyarmaton szolgált Spitz úrnál. „Annak vót az a rossz szokása, hogy ha kijött a konyhába, minden fazokba beleütötte az orrát“.

Csak Matolcsról tudom, hogy marasztás helyett azt mondják: „ülj veszteg, sohse állj fel“.

Ha a vendég elmegy, annak Tunyogon is, Matolcson is illik azt mondani: „engedelmet 'kérünk az alkalmatlankodásért“. Válasz: „már kész is az engedetem“, vagy „máskor is szívesen látjuk“. Ha aztán a vendég szíves búcsúzására az a felelet, hogy: „nincs mit köszönni“, akkor az azt jelenti: „szóval érthet belőle!“ — mondják nevetve. Ha szívesen látott volt

a vendég, a háziak így búcsúztatják: „köszönjük a látogatását“, amire azt illik felelni: „jó szívvel, máskor is“. Úgy látom ha előkelőbb a vendég, akkor használják ezt a formulát. Azt jelenti, hogy kitüntetésnek vették a látogatást.

A megbecsült vendéget pedig a gazda is meg a háziaszszony is, kikíséri, nem a pitvarajtóig, hanem a kiskapuig. Ott illendő dolog egy pillanatra megállni, megköszönni a szíveslátást. Csak úgy elszaladni, — no hiszen! az csak egyszer a szeleverdiség.

Kopogtatás.

Kopogtatni nem szokás. Tunyogon öt esztendővel ezelőtt, az új tanítónő kioktatta a gyerekeket, hogy ha idegen házba mennek, kopogjanak be. Az úgy illik. A gyerekek meg is fogadták eleinte, de csakhamar abba hagyták, mert rájuk szóltak: „akkora úr lettél mán, hogy kopogni kell!“ A másik még rosszabbul járt, leszidták, hogy: „mit urazol? nem tudsz rendes ember módjára bejönni?“ A gyerekek nem voltak hálásak a tanítónőnek a tanácsáért. A régi szokás, hogy kopogni úrnak való tempó, a legények során kopik el. Öregebb, se férfi, se nő nem kopogtat ma sem. Gyerek meg ne is próbálkozzék ilyesmivel. Mit ijesztgeti az embert.

Ez a kopogtatás! Persze, mint mindent, amit az uraktól átvettek ezt is túlzásba viszik. Meggyesen Szép Lajos hetes, ha saját házába bejön, akkor is kopog. Ötvenszer kimegy, ötvenszer bejön, ötvenszer kopog, így van az, ha „elveszik az urak dolgát“. Ilyen nyűg és kényelmetlenség sül ki belőle.

A legény látogatásának illemszabályait a következő fejezetben az udvarlással kapcsolatosan közlöm. Azt hiszem azonban, hogy már az eddig elmondottak is rávilágítanak arra, hogy a parasztság társadalmi életének határozott szabályai sokszor szigorúbb megkötöttségűek, mint a polgári társadalomban fennálló illemszabályok.

„Mindenkinek kommandálom,
Szerelennél jobb az álom“

V.

Vendéget jelentő előjelek. Legényeste. A látogató legény a lány vendége. A kifogott szerető. Szerelmi ajándékok.

Fel se lehet mérni azt a gazdag skálát, amelyet az élet a magasabb társadalmi osztályok fiatalságának nyújt a paraszt életének szűk korlátjaival szemben.

Itten tanulmányi eredmények, könyvek, idegen tornyok, sport, művészet, nagyszerű kultúrák zamatja, ott a falu tornyából látott megszokott környezet — a „Világ“ A parasztlegény és a lány fiatalságának szinte egyetlen tartalma, legnagyobb élménye a szerelem, annak ébredése, boldog egyesüléshez vagy keserű {csalódáshoz való megérkezése. Rövid ez a virágzás, nem is lehet csodálni, hogy hevesebben élük ezt ki, mint a magasabb társadalmi osztályok.

Ki-ki hamarabb keresi párját, pedig ennek kiválasztása egyértelmű a fiatalság korszakának lezárásával, s a rövid ünnepre hosszú hétköznapi sorát jelenti. Az évszázados szép szokásrend szabályai nem tiltják el, csak szabályozzák ennek a célnak szolgálatában a két nem fiataljainak egymással való érintkezését.

Ha sok gyakorlati érzék is mutatkozik meg a házasságok kötésénél, ez a megadott szabadság az alább ismertett szabályok tömegével azt mutatja, hogy a házasságban a szerelmet keresik és értékelik. Legjobban mutatja pedig a házasságnak tulajdonított fontosságot, amint a temetési szokásoknál látni fogjuk, hogy a fiatal halottnak lakodalmát holtában is meglakják.

A vendéget jelentő előjelek. Legényeste.

A leány fiatalsága akkor kezdődik, amikor udvarlására vendég jelentkezik.

A lányok ,élénk figyelemmel kísérik ezeket a jeleket. Nekik szól a legény látogatása s így tréfásan a család is fel-

hívja rá a leány figyelmét, amikor figyelmeztetik, hogy: „Csörög a szarka vendég jön. Billeg a farka legény jön“.

A szarka félénk madár, ritkán merészkedik be a faluba. Szokatlan megjelenése tehát ilyen madárjósásra vezet. Akinek a szeme repked, az új embert lát, ha a kemencében a lepény felfordul mielőtt kivennék, akkor vendég eszik belőle. Olló, kés, ha leesve megáll, vendéget jelent. Nem véletlen tehát, ha a vendéget jelentő jelek java az asszonyi munkakörhöz fűződik. A vendég levélben is jelentkezhethet, ezért akinek a kezére balha ugrik az levelet kap. De a legtöbben megálmodják a levél jöttét.

A legény látogatásának ideje a legényestékben meg van szabva. Ez a legényeste falunként változhat, de mindenütt megvan.

Legényestét természetesen mindenütt csak a téli hónapokra kell érteni, mert ugyan ki érne rá nyáron, a szombat, vasárnap kivételével látogatóba menni.

Csekében rendes legény csütörtök, szombat, vasárnap este megyén látogatóba. Tunyogon szerdán, szombaton, vasárnap. Megyésen kedd és péntek kivételével bármikor mehet.

A látogatóba jövő legény elébb az ablaknál tájékozódik, hogy ég-e a lámpa. Csak azután kerül az ajtóra. Tunyogon esti nyolc óra után nem illik fonóba beállítani legénynek. Csekében a katolikus templom esti harangszava előtt ott kell lennie a látogatóba jövő legénynek, mert különben kinézik. A fonóba összegyűlt lányok nem állnak vele szóba. Ebben szolidárisak egymással. Akihez iszol, az ímmel-ámmal felel. A fogadtatás olyan, hogy „ha van szeme, hát elmegy“.

A gazda, különösen ha kedvire való vőnek tartja a legényt, vagy valamelyik cimborája megszánja, „vet neki szót“, de az általános beszélgetésbe nem tud bekapcsolódni. Elülhet ott magának kiközösítve. Úgy magyarázzák, hogy az ilyen legény másutt szórakozott, ide csak a kíváncsiság hozta, megnézni, kik vannak itt. Megérdemli tehát, hogy kurtán bánjanak vele.

Penyigén, Gyarmaton többek szerint, ha szekérral várnak legényt a házhoz, tehát idegen falubelit, a kaput előre kinyitják. A zárt kapu annak a jele, hogy nem látják szívesen. Ha nincs nyitva, de a lány a szíveslátást ki akarja fejezni, akkor maga megyén és nyitja ki a kaput. Mondom a Tunyogiaknak:

— Na mit szóltok hozzá?

— Tára-vára tartani a kaput mint a cinterem ajtót! Rettenetes nagy megalázkodás lenne. Nem tenné meg se Matolcson, se Tunyogon senki — felelik az öregebbek. Meg mit is mondana a falu, ha azt látnák, hogy a kapu óraszámra nyitva áll. Kész lenne a megszólás. Még arra se kapások, hogy becsukják a kaput! Annyira nem szabad a legényt nyitott kapuval várni, hogy a lánynak nem ülik eléje kimenni, hanem a házban kell meg-

várnia. Ott aztán fogadhatja, de még ott is úgy tesz, mintha most kerülne elő valahonnan és nem várta volna a legényt.

De ez már csak az öregek álláspontja, a fiatalság hajlandó tárt kaput nyitni. „Lejjebb adják“, — legyint rá az öregebbje.

Az öregebbek tartózkodó magaviseletet ajánlanak a lányoknak a legénnyel szemben. Meg is ütköznek a mai szabaddabb erkölcsökön. „Nem jó, ha iá leány nagyon van a legény után, felkap rajta a fiú. De meg nem is tanácsos hinni a legénynek, amíg liba nem gyepi a sírján. Híni meg éppen nem szabad“. Matolcson azt mondják, hogy „meg is ette mán a fene, ha híni kell a legényt. Sohse veszi el a lányt, ha kapaszkodnak bele“.

A látogató legény a lány vendége.

A pitvarajtón — úgy sincs senki télvíz idején a pitvarban — nem kopog a legény. A ház, vagyis a szoba ajtaján legújabbán már kopog.

Ha a lány egész egyedül van otthon, akkor csak a „kifogott szeretője (ez az elfogadott udvarló) maradhat ott huzamosabb ideig. Idegenebb legény ilyen esetben „ott van egy kis ideig, aztán elmegy“. Nem lenne illő, hogy egyedül maradjon a lánnyal.

A legényt a pitvarból a lány invitálja toe, így: „gyere beljebb!“ Ha ez a felszólítás elmarad, az egyértelmű az elutasítással.

De még akkor is kérdés, hogy bent megkínálja-e székkal? Ez t. i. a lány jussa, ebbe nem avatkozik sem apja, sem anyja. Ilyenkor a legény vár egy darabig, beszélgetnek is vele, aztán ha nem mulya — mondja V. Erzsé — akkor elmegy. De utána most egy olyan tutyi-mutyi legény jár, aki erről sem ért. Biztatom Erzsit, hogy érti az, csak szerelmes. Nem méltányolja ezt a szerelmet.

Kedves cimborájával szemben a leány bátyja megteheti, hogy megkínálja hellyel, ez azonban a lányt nem kötelezi arra, hogy szeretetreméltó legyen most már a legénnyel. Idegenekkel szemben pedig a testvér is köteles a lány jogait respektálni.

Az udvarlására jövő legény, ha 'belép, köszön. Az „aggyon Isten“ után beljebb lép, „kezel“ és eközben vagy ezután megkínálja a lány hellyel. Kalapját a műveltebb leveszi, amint belép, de kezében tartja, míg hellyel nem kínálják. A modortalanabb fején tartja. Ha megkínálták hellyel, akkor kalapját az ágyra, ha „rendesebb“ a legény az ajtó melletti fogásra akasztja. „Rendesebb legény“-en „civilizáltabb“-at kell érteni, tehát olyat, aki az újabb szokásokhoz tartja magát. Ha a lány na-

gyön szívesen akarja látni a legényt, ő veszi el kezéből a kalapot és ő teszi fel az ágyra.

Az idősebb asszonyok szerint, azelőtt mindig az ágyra tette a legény a kalapját. Még a nóta is azt mondja, bizonykodik az egyik, hogy:

Barna kislány az ő ágját magasra vetette,
Csalfa legény a kalapját rajta felejtette.
Add ki kislány a kalapom, hadd tegyem fejemre,
Hogy ne süssön a fényes nap ragyogó szemembe.

A (házhoz járatos legénynek már nem kell szigorúan az előírt formákhoz ragaszkodnia, nem köteles a kínálást bevárni, leteheti a kalapot a nélkül is.

Nem fogadják szívesen a legényt? Akkor az egy darabig beszélget, aztán szedi magát és elmegy. Kezet fog akkor is mindenkivel, nem szívesen, de muszájból.

Ha olyan legény követ el valami hibát, aki nem igen járatos a házhoz, annak azt megüzenik valakivel. A házhoz járatosnak a lány mondja meg, rögtön amint kikíséri a pitvarajtóig, hogy miben hibázott.

A lányt szólják meg olyankor, amikor a család többi tagja részéről nem szíves fogadtatás dacára, a legény tovább marad. Mért szíves vele? Nem muszáj mindjárt hozzámenni a legényhez, ha az szíveskedik!

Minden szabály más-más alkalomhoz módosul.

Azt mondtam, hogy asszonymak nem szabad férfival kezet fogni. De ha a legény idegen faluba megy, vagyis a tunyogi legény átmegy az arasznyi hídon Matolcsra, vagy olyan házhoz megy, ahová eddig nem járt, eleinte jövet is menet is mindenkivel kezet fog, akit csak a házban talál, tehát *az asszonyokkal is*. Ez a kivétel, amely szentesíti a szabályt, mert ez esetben épp a kézfogás mutatja a legény érdektelenségét az asszonyokkal szemben.

Azt mondja Cellar József né: „A legény azzal adja be az udvarlását a lánynak, hogy mikor elfelé megyén, mindenkivel kezel, csak épp vele nem. Mindenkitől elbúcsúzott, csak tőle nem. Ezzel megkapta a lány a felszólítást, hogy kísérje ki a pitvarajtóig, tőle ott búcsúzik el“.

Megesik, hogy két felnőtt lány is van a háznál. A legénynek a kézfogásnál iszint kell vallani, melyiknek a kedvéért jött.

Boné Irmáékhoz buta legény járt: mikor elment senkivel sem fogott kezet. Irma mint legidősebb lány kötelességszerűen kikísérte minden esetben. Egyszer aztán a legény megmondta neki a pitvarban, hogy nem az ő kedvéért jött, hanem a húgát látogatja. Irma megszólta e miatt a legényt. „Mafla“ volt a legszelídebb titulus. „Nem adtam én neki okot arra, hogy ilyen szégyen érjen miatta!“

Így tehát a legény „tudatlansága“ mást is szégyenbe hozhat. A világért sem tudtam volna rávezetni, hogy a legény magatartását az *illetlen* szóval rója meg.

A látogatót ha elmegy, annak kell kikísérnie, akinek a látogatása szólt. Ezt elmulasztani sértés is, meg azt is jelenti, hogy a lány nem kívánja az udvarlást fogadni. Ezzel ki is adta a legény útját.

A tunyogi B. Lajost meginvitálta szombat estére egy matolcsi gazda. A gazdalány előre megmondta: „ha híta édes apám kísérje isi ki, mert én ugyan ki nem kísérem.“ — Szombat este a legény abban a biztos tudatban lépett ki a pitvarba, hogy a lány, akivel nem kezelt, húzta be megette a ház ajtaját. A pitvar természetesen setét. A legény itt hirtelen megfordult s a szerelmesek örök logikájával azt mondta: „Milyen szép csillagos az ég. Holnap biztosan eső lesz“. Azzal már át is ölelt valakit és megcsókolt egy bajuszos száját, — mert a lány helyett csakugyan az apa kísérte ki. Nem is ment ez a legény többet feléje se a lánynak.

Csekében állandó a súrlódás a csendőrök meg a legények közt. „Csendőrös“ lányoktól a legények elmaradnak. A lányok nem szerencsétlenek e miatt. Igen kívánatos férj a csendőr, s ennek tudatában packáznak is a legényekkel.

Megtörtént, hogy egy legény látogatóba ment ilyen „csendőrös“ házhoz, s ott bizony nemhogy a leány, de senki sem kísérte ki a pitvarajtóig. Ilyesmiért bosszút állni igen illő dolog, trnert az ember ne hagyjon sértést magán száradni, hacsak nem muszáj. „Majd kikísértek tik engem!“ mordult vissza a legény. Másnap befordult a házba és hirtelen paprikát szórt a spórra. Ki is kísérte nemcsak a lány, hanem az egész vendégség. Hogy ezt aztán a csendőrök hogy fizették vissza, azt nem tudom.

Ki kell kísérni azt is, aki nem kedves, mert a legénynek ezer alkalma van megbosszulni magát. „Olyan is az ilyen kíséret!“ — mondják. A pitvar fűtetlen, akár szabad ég alatt lenne az ember. Alig várja a lány, hogy a pitvarajtóig érjen, már fordul is. Ha meg szereti a legény, akkor maga is meggondolja, hogy abba a hidegbe kint fagyassza a lányt.

De meg ha más is van a háznál, akkor arra is tekintettel van, hogy az ne sokallhassa a kint töltött időt. A zavartalan beszélgetés mindenesetre az utolsó vendégnek marad fenn. Ezért aki komoly számítással van, az utolsónak megy el. Kedveseket mondanak ezzel kapcsolatban.

„A szívbéli legény fentrostokol addig, amíg mindenki el nem megy. De hiszen! Aki fészkelni akar, az kívárja a többi. Kijátszók veled azért is“ — mondja, és nem megyéi.

A másik meg, ha bosszút akar állni, igyekszik őket meglesni. Alkalmas erre, ha a pitvarból nyílik és a lajtorja kéznél van a padlyuk. Ez éppen a pitvarajtó felé esik s másnap,

húsz fillért se kell fizetni a kisbírónak, mégis tudja az egész falu, mivel búcsúzott egymástól a meglesett pár.

Ilyenekből lesznek a bicskázások.

Nyírmeggyesen Katona Ferencnek is volt egy kapós lánya. Ferenc nem győzte kivárni, míg egyenkint elszállingóznak a legények, elzavarta valamennyit egyszerre.

Az egyik legénynek addig duruzsoltak a szószólok, míg elhatározta, hogy meggyőzi ő magát is meg a többit is, kit szeret hát a lány akihez jár. Eddig ő tartotta magát szívbeli legénynek, s mint ilyen felrostokolt amíg csak mindenki el nem ment. Most ő jött el legelébb. De csak a szomszédba ment, annak is a pitvarablakára, mert az odanéz a szomszéd udvarára. Tizenkét legényt kísért ki a lány, mind a tizenkettőt megölelte, megcsókolta. Mánpedig ha egyformán szereti mindet, akkor nem feleségnek való. Nem is vette el.

Van úgy, hogy egy lányt felkapnak, mindenki odajár, de rendesen nem veszik el az olyat. Két esztendeje vót Penyigén két olyan lány, hogy minden legényestén tízen, tizenketten voltak náluk. Az egyik ma sem ment férjhez, a másikat meg más faluba vitték. Az se jó, ha sok legény dongja a lányt, aa se jó, ha csak egy legény jár. Megegyeztünk benne, hogy legjobb úgy középesen — módjával.

Nem illetlenség, sőt el is várják, hogy a fiatalok a pitvarban négy szemközt egymással pár szót váltsanak. Alkalmat csak kell adni, hogy zavartalanul beszélhessenek egymással. Erre való a pitvarolás. Hol kérjen a legény zsebkendő a lánytól, ha nem a setét pitvarban. Megadni is, megtagadni is könnyebb setétben.

A legényt a pitvarajtóig illik kikísérni és nem *tovább*. Nagy könnyelműség lenne a lány részéről a kiskapuig kimenni. Saját jóhírért kockáztatná vele. De meg a legény is tudná, hogy itt ugyan nem kell sokat teketóriáznia.

Tudja a lány is, hogy megleshetik a szomszédok s rendes szokás szerint tódítják is a dolgot, tehát jó elővigyázatosnak lenni. Az egyik lány panaszkolta, hogy otthagya a legény. Meg is leste kihez jár azóta. Az fájt neki legjobban, hogy a másik a kiskapuig kísért ki a legényt. Csak mán legalább azt ne tette volna. Ebben látta bizonyosságát annak, hogy azok teljesen megegyeztek egymással, mert lám, már a világ szájára se hederítnek.

Meggyesen azt mondják, hogy a pitvarajtó verécéjének köztük kell lenni, míg diskurálnak. Ha nincs veréce, akkor a legény kívül álljon a küszöbön a lány meg bévül. Fekete földön nem tartanak be ilyen szigorú szabályokat, illetve csak érdektelen esetben alkalmazzák. Sokan már nem is ismerik ezt a szabályt.

A pitvarban való búcsúzkodásnak nem szabad túl soká tartani, mert kétféle megszegyenítés is lehet a vége. Rájuk döngetheti a lány anyja az ajtót vagy kitehet nekik egy széket.

Tunyogon B. Zsófia meg az udvarlójára rádöngették az ajtót. Olyan zokon vette a legény a megszegyenítést, hogy egy esztendeig nem ment hozzájuk. De végül mégis beleléptek a kázusba: bekötött fejjel esküdött Zsófi. „Én nem hagytam el a koszorúmat avval esküdtem!“ — mondja büszkén a másik.

A legény azzal adja be az udvarlását a lánynak, hogy ha kikíséri a lány, kint is tartja a pitvarban. „Nem mész be, míg anyád ki nem jön“.

Szászi Gusztávnét kérdem, hogy is van az, ha a lány soká kint marad a pitvarban a legénnyel? Szabad-e kitenni utánuk a széket? „Hát ha fiatalok teszik ki, azon csak nevet a legény is, a lány is. De ha a lány anyja teszi ki, az olyan megszegyenítés, hogy meggondolja a legény, mikor menjen el megint a házhoz. De még a lány anyja is megfontolja, kitegye-e a széket, mert aztán viccelik vele a lányát és el kell viselnie a szemrehányást, hogy ő nyitotta fel a legények szemét.“

Csekében csendőrőrs van, s a csendőrség ragaszkodik hozzá, hogy amint a bakter elfújja a kilenc órát, mindenki tartson hazafelé, így aztán fonó, fosztóka, legényeste este kilencnél nem tart tovább. A csekei csendőrök erőszakos zárójára vonatkoztatják a nótát:

A kis utcán jární nem tanácsos,
Mert megfognak engem a zsandárok.
Zsandár uram tessék elengedni,
Jaj de szépen tudnék könyörögni.
Eressze el a karom,
A babámat akarom megölelni.

Tunyogon addig maradnak, amíg akarnak, itt nincs csendőrőrs. Mindenütt jöhet későn fonóba a farsangos vagy az, aki a farsangosokkal együtt jár.

Kelemen László szerint azelőtt fonóban „ha *kivető*“ volt benne, kilenc óra felé oszlottak, ha nem, — akkor jöhetett a banda.

A kifogott szerető.

Azt mondja Cellar József né: „Én ugyan nem vágytam rá, hogy a lányomnak kifogott szeretője legyen, de ha már így szokás, nem szólok ellene. Szegénynek szegény a párja. Ez az Imre hát éppen hozzávaló a lányomhoz“.

Mikor először kísérte haza lányomat, a ház ajtajáig jött. Ez úgy illik. Ott a házajtca megmondta, hogy neki komoly a szándéka. Jöhet e máskor is? Gizi azt felelte: „Meglátjuk, ha legközelebb találkozunk. Beszélek anyámmal is addig,

mit szól hozzá, engedi-e“. Nagyon helyesen felelt a lány, mert azt mondani, hogy legközelebb ha eljössz, megbeszéljük, az igen egyenes felszólítás lett volna. Ne mutassa a lány, hogy nagyon van a .legény után.

Először nem is mert a legény egyedül eljönni, még harmadszor, negyedszer is cimborát hívott. Azóta aztán jár rendszeren.

Akinek kifogott szeretője van, azt más legény nem látogathatja. Hacsak nem akar veszekedést, haragot támasztani, szakítást felidézni. Bálba ha elmegy, ő kíséri fel a lányt, ő fizet be érte. Sérelmesnek veszi a legény, ha az ő engedelmével nélkül veszi fel valaki táncre, — mintha csak a felesége lenne. Sok asszony nem helyesli ezt ma se, az egyik meg is mondja: „Az én leányomnak nem lesz kifogott szeretője. Az én házamba ne dómból jön senki“.

Ez 3 nyílt bevallása a „kifogott szeretőnek“ a falu életében igen mélyreható és nem előnyös erkölcsi eltolódást jelent, annál inkább, mert ez a szülők tudta nélkül mégsem történhet.

A lány — hiába hogy szeretője van — a templomban nem ül a megesettek helyére. Ha esküszik a koszorút is felteszi, bár nem illeti. Vadász Istvánné azt mondja: „Annyi visszatartás sincs már a mai fiatalságban, hogy karácsonyba úrvacsorát vett egy lány hajadonfüvel, farsangra esküdött, farsang utójjára meg mán a gyereket rengette. Hogy szent asztalhoz az ilyen kiáll jön hajadonfűt, az nem megy! Lejárt már a tisztesség is, mint az órapórász. De példázza is a nők szemérmét az ebkapor virága. Azelőtt akkora fekete közepe volt, mint egy húsz-filléres. Most pedig alig akkora, mint egy babszem. Ahogy fogy a nők szemérme, fogy az ebkapor magháza“.

„Meg vannak avasodva a festéktől“ — mondja a másik öregebb asszony.

Szerelmi ajándékok.

Ezek sorát határozottan a zsebkendő nyitja meg. Ezt a legénynek kérni kell, önként felajánlani nem szabad. Visszakérni szerelem múltával, annál inkább.

Mindjárt párjával adják, mert az egyiket^ viszi a legény szombat, a másikat hozza. Persze ez csak dísznek fityeg a lajbizseibtoe, nem használatra szánt kendő. Nem is illik hát beszennyezni és szerelem múlásával legalább van miért üzengetni: add vissza, nem adom stb.

A zsebkendőadás teljes virágjában van még Csekében, Matolcson is, de elhalványodik Tunyogon. Magyarban a szövés munkája után a lányok rózsaszín, kék, piros cakkos slingelt zsebkendőt varrnak, ez a „zsali“. Másutt nincs neve,

A tunyogi Vadász Erzsi kijelenti, hogy nincs az a teremtet legény, akinek ő zsebkendőt adna. Hogy aztán ő izengessen érte! (Pedig a legfőbb paraszti gyönyörűség az izengetés.)

Van is erről a zsebkendőről annyi nóta, csak *győzze* az ember jegyezni. A legkedvesebbek közül bemutatok néhányat:

Ugyan csárdás kis angyalom, kinek varrod a zsebkendőt,
Neked varrom, kis angyalom, te vagy a szeretőm.
A zsebkendőm négy sarkába, négy szál rezedavirágot,
Közepibe belevarrom, hogy a te szeretőd vagyok.

A tunyogi vasútállomáson, vár a szeretőm,
A zsebébe fújdogálja a szél fehér slingos zsebkendőm.
Fehér slingos zsebkendőmet nem is sajnálom,
Szép vagy babám, tudtalak szeretni, hogy kell tőled megválni

Annak is nyoma van a nótában, hogy a zsebkendő visszaadása a szerelem múlását jelenti:

De meguntam ezt a legényt szeretni,
Zsebkendőjét mindig mosni, vasalni,
Hogyha eljön szombat este megmondom:
Köszönöm a szívességet galambom.

Kis kendő, zsebkendő, simára van vasalva,
Mind a négy sarkába rózsám neve van írva,
Egyik szőke, kettő barna, a negyedik csudaszép,
Kis kendő, zsebkendő, majd eszedbe jutok még.

A zsebkendőre következett mint ajándék a szegett zacskó (dohányzacskó). Még ezelőtt tíz évvel is adták a lányok. Ma már ez is lejárt „mint az órapórász“, mert cigarettáznak a legények.

Amíg zsebkendőt nem adott a lány, addig nem lett azzal előállni a legénynek, hogy „szeghetnél nekem egy zacskót“. Bizonyosfokú bizalmasság kellett ahhoz, hogy erre kérni lehessen a lányt. Kéretlenül nem adták, az csak felkínálás. Mi lenne más!

A dohányzacskóhoz való disznóhólyagot — ha a lány vállalta a zacskószegést — a legény vitte. Színes szalaggal szegték be, nemzetiszínű szalag volt a húzója. A színes szalagon virág volt kivarrva színes pamuttal. Csekében volt olyan ügyes legény, akinek három-négy szegett zacskója is volt. Hogy ki a szíve választotta, azt abból is meg lehetett tudni, kinek az ajándékát hordta.

Kifogott szeretőjének a kalapja mellé rozmaringot, mályvárózsát ad a lány. De a rozmaringot a kalap mellé *adni* kell a lánynak, mert ha arról lopnak, elszárad a töve.

Vásárfia udvarlás eseten kötelező. Rendesen csak mézeskalács-szívet szokás vinni. Csak újabban kap a lány mályvát cserépben, szagos szappant.

Meggondolandó bizalmasabb jellegű ajándékot adni, mert annak megszólás a vége. Aki tehát ruháralót kapna és fogadna el, azzal elárulná, hogy igen bizalmas viszonyban vannak.

Legény a lánynak csörgő orsót is szokott adni. Ennek a talpa kétfelé srófolható és a beletett srétszem csörgése a legjobb szerelmi emlékeztető a fonó lánynak.

A guzsalyra is a legény adja a pántlikát. A nélkül nem is lehetne a szerelmes lánynak a szösz felágyazni a guzsalyra. Mennél szélesebb a szalag, annál nagyobb a szerelem, s annál nagyobb a dicsőség is. Hiába, — itt is úgy van, hogy aski becses, azért áldozatot kell hozni. E körül a szalag körül sok szóbeszéd és sok apró szerelmi perpatvar is akad. Pl. az egyik legény öszeveszett a fonóban a szeretőjével, kapta magát, a tethelyen leódta a lány guzsalyáról a szalagot, s oda is adta menten egy másiknak, aki rögtön fel is kötötte a szalagot a maga guzsalyára.

Az is megesett, hogy szakított a lány egy legénnyel. Kapott is az új udvarlójától egy két-ujj széles, búzavirágszínű szalagot, de azért a régi szeretője szalagjával vitte fonóba a guzsalyt, mert az a szalag négy-ujj széles volt. A legény megsértődött, nehezen értette meg, hogy csak a szalag szélességén múlt, hogy nem az ő szalagját kötötték a guzsalyra. Tunyogi öreg asszonyok közelebbit is tudnak erről mondani.

Úgy illik, hogy a fonóból az udvarias legény vigye haza a lány guzsalyát és orsóját. Hiszen egész estén is egymásmelleit ültek, mert aki lány ügyes úgy ül le, Ihogya ha megjön a legény tudjon annak maga mellett (helyet szorítani).

Attól a legénytől aki udvarol elvárja a lány, hogy májusfát állítson neki május elsejének hajnalán.

Ha szerelmes a legény — mondja Boné Irma — kivágná az uraság kertjéből a legszebb orgonát amikor is, ha csúszó vóna rajta. Tehát virágzó ágat kell májusfának állítani. Erre ajándékot is illik kötni. Szagos szappant, fejre-való kendőt. Már ruhára-valót nem szokás rátenni, ez bizalmas jellegű. Arra is alkalmat ad a májusfa, hogy az elhagyott szerető megtorolja magát. Tunyogon az egyik lánynak az ajtaja elé száraz akácot szúrt le a legény. „Ganéba mártott mosogatórongy vót rákötve“. A másiknak meg döglött macskát hajítottak a küszöbére májusfa helyett.

Csekében szégyen, ha nem állítanak a lánynak májusfát. Kerekes Zsiga olyan jószívű legény volt, hogy hajnalban végigjárta a falut és amelyik lánynak az udvarán nem volt májusfa, oda ő állított. A csökei lányok ma is emlegetik ezt a nemes cselekedetét.

Hogy szerelmi ügyekben éppúgy virágzik a pletyka, mint más társadalmi osztályokban, azt mondani is felesleges. „A kétkötős násznagyok hamar összekerítik a fiatalokat, de hamar el

is választják őket“. Ezért amíg lehet, ki-ki tagadja az udvarlást.

Vas Antit kérdik: hun lakik a szeretőd? Így vall színt: „kis ház mellett nagy ház, nagy ház mellett kis ház, keresd meg“.

Természetes, hogy szerelem múlásával minden ajándékot vissza szokás származtatni.

Ha nyáron bomlik fel a szerelem s a lány rózsatőt kapott ajándékba, nyár derekán is kiássa a virágzó rózsatövet, de visszaadja. A zsebkendőt is visszakéri, de a legtermészetesebb, hogy új gavallérjának ugyanezt a zsebkendőt nyugodtan odaadja. Régi szeretője abból tudja meg, ki lett az utódja, hogy annak a zsebéből fityeg az ismerős zsebkendő.

„Csak a cérna, meg a főt,
Kilenc pengőára vót“.

VI.

Bál. Verekedés.

Roppant sajnálom, de messze kell kezdenem. A szapuláson. A szapuló kádat kibélelik egy háziszótt lepedő nagyságú ponyvával. Ebbe rakják hamuval rétegezve a szapulandó ruhát. Legfelül a ponyva négy csücskét ráhajlítják a ruhára. Ennek a ponyvának a neve „hamvas“. A szapulás után a hamvast elsőnek kell kimosni, mégpedig az eladó lánynak, ha némi igényt tart arra, hogy első legyen a bálban. Ha őt „vették fel elsőnek“ az annyi, mintha megnyitná Pesten a protestáns bált. „Első táncos“-nak lenni nagy kitüntetés, másnap az egész falu tudja. És ha a legény nem is akart mást, mint örömet szerezni a lánynak, megindul a hír a faluban s vagy összeboronálják a fiatalokat vagy szétszólják őket a „szószólók“. A fonóba is felhánytorgatják a lánynak: „de nagyra vagy, hogy téged vettek fel legelőbb“. Aki tehát ennyi dicsőségtől nem akar elesni, az a hamvasról meg ne feledkezzék, hacsak nem akar egész éjjel petrezselymet árulni a Bálban.

Csekében is, másutt is rendesen az egyház, újabban a leventék javára rendeznek bált. Nagy bálra nyomtatott meghívók mennek szét. A faluba az ügyesebb iskolás gyerekek, a szomszédos falvakba a posta viszi. Csekei felfogás szerint más faluból „billé“-t kapni is dicsőség.

A bálterem díszítése a rendezőség gondja. A bálrendező legény „ráparancsolhat a lányra“, hogy csináljon koszorút a bálterem díszítésére. Ehhez a krepp-papírt, meg a — nem feltétlenül legitim úton szerzett — fenyőgallyakat a legény szállítja. Ilyen esetben a bál délutánján köteles elmenni a lányért. A lány a koszorút, a legény a lányt veszi karjára s így mennek fel együtt a bálterembe. Az összegyűlt koszorúkból a rendezőség választja ki a legszebbet s azt díszhelyre akasztják.

Tunyogon olyan szép volt a Cellar Gizella koszorúja, hogy a legény el akarta tenni emlékebe, de aztán belenyugodott, hogy a kériek kapják.

T. i. az a szokás, hogy amelyik faluból legtöbb vendég jött át a bálra, meg a legtöbbet fizetett be, annak a falu legény-

ségének adják oszláskor a legszebb koszorút. Tekintve, uogy erre a bálra 15 pengőt fizettek be a kériek, a legény lemondott kedvükért a koszorúról. A koszorút vagy a ló nyakába akasztják a bálból hazamenő legények, vagy a vállukon vetik át.

A bálba menő lány avval ékes, hogy koszorút hoz a bálra, az idegen falu legénysége meg avval, ha koszorút visz a bálból. Ez bizonyosága annak, hogy nem verték meg őket, jóba foglalták magukat.

Igen előkelő dolognak számít idegen faluból hozni bandát. S a legelőkelőbb dolog a fűvós-banda. Csekében nincs fűvós-banda, így Hermánszegről vagy Milotáról hozzák azt.

Csinosabb vagy gazdagabb lányt három-négy legény is kísér a bálba. A bál vacsora után, vagyis hét nyolc óra tájt kezdődik. A lányért is vacsora után állít be a legény. Hivatalos bálmegnyitás nincs. Ha már elegen vannak, az egyik legény „felvesz valakit elsőnek“ — rendesen azt, akiért befizetett —, s azzal megindul a tánc.

Tunyogon ezt úgy magyarázzák, hogy az udvarláshoz a legény is járul és viszonzásul a zsebkendőért ő fizet be a lányért a bálba. Csak a lányért fizet be, a lányt kísérő nőért már nem. Valamit magára tartó lány nem megy fel egyedül a legénnyel, anyja, nénje vagy valami asszony nép megy vele. Ennek a gondjaiban marad a kosár, amelyikben „komakendőbe“ kötve van a sütemény, mellyel megkínálja majd a lány pajtasait. Nagyon megszólják, vagy nagyon utolsó lány az, aki kísérő nélkül megy fel a bálba.

Viszont legény nélkül nem is ajánlatos bálba menni, mert nem veszi fel senki. Ülhet ott magának. Boné Irma meséli, hogy mikor Tunyogra jött szobalánynak, gazdája elküldte a bálba. Csak ténfergett ott egy darabig, de mert senki sem kérdezte meg még azt sem, miért jött oda, hát hamarosan otthagya a mulatságot. Itt persze az is közrejátszott, hogy cseléd volt, idegenből is jött, így lenézett sorsú.

Ha egy lány „felmond“ a régi udvarlójának, akkor el lehet rá készülvé, hogy az megbosszulja magát. Boné Irmával is megesett, hogy kiadta Füsüs Daninak az útját, aztán gyanútlanul elment a református bálra. Szégyenszemre egyet se táncolt. A fiú mind barát. Együtt isznak az ivóban és közbe felheccelik a pajtasokat ilyen bosszúkra. Nagy szégyen! Hiába adnak a lánynak igazat, a szégyen csak az övé.

A lányok közt ilyen összetartás nincs, mert ha kettőnek is tetszik a legény, örül ha a másikat cserbenhagyták, így talán hozzájut. Igen kívánatos valami az: egy „fogtekerítő gavallér“. Ebben nincs barátság.

Ha ilyen szégyeneset esik meg egy lánnyal, nagy tapintatlanság azt neki szóbahozni. Úgy tesz mindenki, mintha nem tudná. Pedig a háta megett napokig egyébről sem folyik a szó.

Annál alkalmasabb aztán veszekedésnél a fejihez vágni. A más szégyenit.

Azért tanulság, hogy senki lány ne menjen gavallér nélkül bálba. Ha a régít elcsapta, fogadjon újat, aki a bálba „beváltja“. Mert azt nem teszi meg a legény, hogy cserbenhagyja azt a lányt, akit beváltott a bálba.

Fiatal asszonyt igen megszólják, ha az ura nélkül megy el bálba. Csak akkor mehet, ha valami nőrokona elkíséri, de azért is megszólják. Az ura mellett a helye. De a házasembert is megítélik, ha felesége nélkül megyen. Házastársak bálba, lakodalomba együtt kötelesek menni, vagy tessék otthon ülni. Az asszony táncba is csak akkor mehet, ha minden egyes esetben megkéri a táncos az urától az engedélyt, így:

— Ha meg nem sérteném, felvenném magát táncolni, ha az ura megengedné.

— Elmegyek szívesen, ha megenged az uram.

— Mert — mondja Kovács Jóska — azoknak már saját tulajdonukba áll az asszony, hát rendelkezhetnek felette.

Ezt szigorúan is veszi a házasember, aki magára és családjára tart. Csekében egy lakodalomban megtörtént, hogy az első vőfély táncba vitte az első nyoszolyóasszonyt a nélkül, hogy erre a férjtől engedelmet kért volna. A jóindulat mindenütt egyforma, két percbe sem tellett, már figyelmeztették rá a férjet: „nálatok is hajó mellett jó a ladik?“ T. i. (ha valaki az ura vagy felesége mellett mással szórakozik vagy éppen szeretőt tart. Az talán kissé kapatosan felállt, felkapta a széket amelyiken ült, s azzal ütötte le a legényt. Ezzel ellentétben házasembernek „módjával“, de szabad lányokkal táncolni.

Régen volt, mikor a legény kiállott a placra és mutatóujjával hívogatta a lányt táncra. A legény ma — hála a falukon megforduló táncmestereknek, főként „ördög lepkének“, méghajlással kéri fel a lányt táncra, még azt is hozzáteszi: „szabad kérem?“ Még szerencse, hogy kézen fogja és nem karbaöltve mennek táncra. Ha tánc közben nem veszik el tőle a lányt, visszaviszi oda, ahonnan felvette. Helyére is kézenfogva vezeti.

Ha nem is fizet be a legény a lányért, akinek udvarol, „huzat neki hölgyválaszt“. Ilyenkor a cigány előtt megáll s még a tánc előtt odaveti a cigánynak a tánc díját. Ez a legény módja szerint lehet 50 fillér vagy akár egy pengő is, ha nagyon akar kérkedni a legény.

A tunyogi Kovács Jóska a következőket mondja a bálról: A bálban a cigányt külön kell fizetni annak, aki muzsikáltat vele. Télen az egyik legény tíz pengőt húzott a cigány vonójába. Tudnivaló, hogy Szabó Imrének nincs erre pénze. *Meg vót értve.* Hisz nagygazdalegény zsebibe se vót ugyanakkor tán egy pengő se, nemhogy tíz.

Rendes mulatságban nem szokás kalap-ban táncolni. Ott, ahol táncolnak nem szabad dalolni és cigarettázni sem. Aki ezt teszi, azt lepofozhatják. Még aki legény lányos házhoz jár, az se nagyon gyújt rá, hacsak már nem nagyon otthonos, vagy ha nem szabadítják fel rá.

A kötekedő legényt ki is utasíthatja a rendező a bálból. A csendőr többnyire ott van felügyelni, ettől mindjárt csendesebbek a legények, jobban ügyelnek. A „zavarnok“ legényt a csendőr beviszi a pihenőbe, kap esetleg egy-két pofont is, ott aztán gondolkozhat felette, nem-e jobb rendesen mulatni. De nem is következik be ez a büntetés előzetes figyelmeztetés nélkül és ha a legény erre jóba foglalja magát, mulathat zavartalanul tovább.

Éjfélíg nem táncolnak mást, csak csárdást. „Három nóta“ egy tánc. Minden tánc után egy pillanatra megáll a zene, hogy jelezze a tánc végét. A lány visszautasíthatja a legényt valami ürüggyel, ha az táncra kéri, de akkor abban az egy táncban mással sem mehet el táncolni, mert az igen erős sértés. Meg is torolja a legény. Vagy rábeszéli barátait, hogy azok se vegyék fel vagy kerít egy seprűt, markába nyomja a lánynak, táncoljon azzal. Boné Irma is olyan járatlan volt, nem tudta, hogy az sértés s nem őt csúfolták meg, hanem leütötték a legényt, akivel utána táncba ment.

A legnagyobb csúfság azonban ami a leányt bálban érheti: a *kimuzsikáltatás*. A kikoszarozott legény a Rákóczi-indulót húzatja s annak hangjainál kézen fogja a lányt és kivezeti a táncból. Ritka lány, aki ezt bevárja, inkább elszalad ezelől a szégyen elől. A legény köteles is megtorolni a sértést, mert különben „felfognak rajta. Puha Gyuri az, aki eltűri, hogy ne menjen vele táncba a lány“.

Éjfélkor van a „rostok“. Csekében legalább így hívják a szünetet. Tunyogon nem ismerik a „rostok“ szót ily értelemben. A rostok alatt a banda megkapja a kenyeret, szalonnát, mert főtt ételt nem szokás a bandának adni. A lányok megkínálják a hozott süteménnyel a legényeket de leginkább lánypajtásikat. Ez a sütemény rendesen csöröge, fánk, ritkán kóttés tészta.

Csekében az is megesik, hogy aki lány közel lakik, az hazamegy rostokra. A legények átmennek az ivóba. Csekében így invitálják egymást: „gyere pajtás hindim bándli“, ami magyarul annyit tesz: „gyere igyunk egyet“. Megtörténik az is, hogy valamelyik legény áthoz a lánynak egy pohár bort, de ebben az esetben már vagy nagyon komolyan udvarol, vagy kikapós a lány. Megszólni mindenképpen megszólják érte a lányt. Ezért nem is nagyon szokásos. A kocsmába átmenni meg a lány részéről éppen azt jelenti, hogy „főd rossza“ és nem is tart már magára semmit. Az ilyennel a legények is másképp bánnak.

Miből származnak a verekedések? A rostok után jönnek a túrtáncok. Ezek sorát a „hölgyválasz“ nyitja meg. Ilyenkor kezdődnek a veszekedések, verekedések. Az egyik csárdást akar, a másik túrtáncot, a harmadik más nótát s hamarosan előkerül a „cojták“. A cojták megint csekei specialitás. Jókora husáng, melyet minden legény eldug magának még bál előtt az emelvény alá vagy az udvarra, hogy szükség esetén kéznél legyen. Az előrelátás tehát igen veszedelmes dolog. Akit egy ilyen cojtákkal szólítón (vakszemen) vágnak, annak az elég egy életre.

Aki legény befizet a lányért, az azt mondja: „én hoztam el, az én rendelkezésem alatt áll“. Ha tehát táncban minduntalan elkérik tőle, azért megharagszik, különösen ha mindig ugyanaz a legény kéri el. Szegény lány azt sem tudja, mit csinál jön. Ilyenkor a kísérők kötelessége észretéríteni a másik legényt, „megértetni vele a helyzetet“ egyúttal megmagyarázni, hogy „van más lány is“. Ezért is nem ajánlatos a lánynak kísérő nélkül menni fel a bálba. Elkel a támogatás. Mert ha nem ügyeskedik a kísérő, könnyen „összedül“ a két legény.

Különben is könnyű összekapni bármi csekélységen. Pl. koccintásnál a poharak ajkát kell összecsendíteni. Aki a pohara fenekit üti oda a másik poharához, az kötekedni akar. Rögtön rajta kell ütni a kérdéssel:

— Mi bajod velem?

Ha véletlenség volt, vagy ha megretirál a legény, akkor:

— Engedj meg barátom, tévedésbe vótam.

— Ezzel rendben van a dolog.

Sértés, ha a legény a kocsmában a többi előtt ököllel az asztalra vág.

— Mi lelt? Verekedni akarsz?

Azután helyt kell állni a cimboráért is. Cellar Bálintra Szilveszterkor szembejött tíz legény. Mulatságból jöttek.

— Térj ki, mert pofonrúglak!

— Ki elől térjek ki?

Azzal már össze is dültek. Bálint úgy fellökte az egyiket, hogy az „kankot vetett“, de sokan voltak.

— Én is rohantam, mondja Kovács Jóska. Ha tisztán tudtam volna, hogy megölnek, akkor se hagytam vóna Bálintot! De jött segítség hat is.

Majdnem emberhalál lett a vége a Cellar Gyuri verekedésének is. Berúgott. Kötekedett. B. Zsiga úgy pofonvágta, hogy beleesett a cimbalomba. Persze, neki az lett volna kedves, ha lepofozza a legényt, oszt az hallgat. De a Cellárok „vérnép“, összefogtak, még az asszonyok is nekiestek B. Zsigának. Az ujjasának mind a két ujját kirángatták. Csak akkor rémült meg Cellárné, mikor azt látta, hogy az ura baltát dugdos az ujjassá alatt és azt hajtogatja: „Halálért halál!“ Mert már annak

úgy vitték meg a hírit, hogy Gyuri „meghótt“. De nem volt kit megölni, mert elszaladtak a többiek.

Azt mondja Kovács Jóska: „Én is láttam már ezt az asszonyi politikát, mikor két ember összedült. Az egyik beleragadt a másik hajába, a másik meg ököllel úgy vágta szájon, hogy két foga menten kiesett. Az asszonyok nekiestek, ki-ki a maga urát védte. Alig bírták szétválasztani őket. Szerencse, hogy az egyik ember nem hazament, hanem valami atyafihoz nézett be, mert azalatt a másik ráment annak házára, az ablakot is beverte, hogy jöjjenek ki! Azért szerencse — magyarázza — mert mikor a házára megy rá valakinek, annak már nincs törvénye.“

Amíg a verekedés nem haladja meg a rendesnek tartott mértéket, a lányok beállanak nézőnek. Aki legény verekedésbe nem állja meg a helyét, hitvány vagy alamuszta, annak nincs keletje a lányok közt. A primitív társadalomban a testierő, a bátorság, a rátermetség biztosíték arra, hogy az asszonyát, a családját is meg tudja majd oltalmazni, el tudja tartani. Jó azt tudni a lányoknak, ki a legény a gáton. És nincs az a versenybíró, aki mindezt jobban meg tudja ítélni, mint a nézők. Abból, hogy a legényt nagyon elverték, leteperték, nem következik, hogy nem arravaló, mert — nem az a legény aki üti, hanem aki állja.

A négy falu közt legbicskásabb Nyírmeggyes, nemhiába a „nyíri bicskás“ közismert jelzője a nyírséginek. Itt évek óta nem volt már bál se. Nem kapnak rá engedélyt, mert minden esetben megkéseltek egy-két embert.

A legbékésebb Matolics. Ami nem jelenti azt, hogy ajánlatos lenne idegenből jött legénynek ott virtuskodni. Tunyog kötekedő, mutatja a kedvelt nótájuk is:

Ha bemegyek a tunyogi csárdába,
Rézfokosom vágom a gerendába,
Aki legény vegye ki, betyár gyerek teheti,
Még az éjjel vérbe fürdik valaki.

Ha bemegyek a tunyogi csárdába,
Leülök a cseresznyefa lócára.
Jobb karomba a babám, bal karomba a pohár,
A fülemben szépen húzza a cigány.

El lehet gondolni, hogy ilyenkor övük az élet koronája. Olyan jellemző nótája azonban, mint a csengeriek alábbi nótája egy falunak sincs:

Bementem én Csengerbe
Bort ittam ott hitelbe,
Csak a cérna, meg a fót,
Kilenc pengő árú vót.

Fantázia kell hozzá elgondolni, hogy ott mi lehetett. Miután a vége rendesen civakodás, bajos megmondani, hogy mikor végződik a bál.

A bálból a legény haza is kísérheti a lányt, de a leggyakoribb eset az, hogy két-három lány összefog és együtt egyszerre mennek haza.

VII.

**Férjhezmenést megjelentő jelek, babonás eljárások.
Lánykérés, háznézés.***Férjhezmenést megjelentő jelek, babonás eljárások.*

Faluhelyen ritkább a magános férfi, mint a városban. Korábban házasodnak az emberek. A felnőtt legény számára kívánatos állapot a házasság és ez a földműves nép életrendjét figyelembe véve, természetes is.

Amíg a fiú otthon van, apai hatalom alatt áll. Idejével, keresményével az apa rendelkezik. Minden krajcárt kéztől kap. Kiházásításra pedig csak akkor számíthat, ha legénykorában apja meg volt vele elégedve. Családi szék csak a házas embert illeti meg a templomban; „emberszámba“ se veszik, amíg meg nem házasodott. A házasság tehát az önállóságot, a függetlenséget, a megbecsülést jelenti. A mellett az asszony nem pelenfi számára terhet, mert hiszen segítőtársa az a munkában, a mezőn és a ház körül.

A leány függőségi viszonya szigorúbb és így természetes, hogy számára a férjhezmenés még kívánatosabb. Szerencsétlenség és szégyenletes dolog vénlánynak maradni. S ha a férjhezmenes ideje közeledik, minden lányos háznál élénk figyelemmel kísérik, megmutatkoznak-e a *férjhezmenést jelentő jelek*. Lányos háznál a kenyeret cuppogó szájjal vetik be a kemencébe, ezzel hívják a kérőt a házhoz.

Ha valaki káposztát tőt és az páros, — az megpárosodik abban az esztendőben. Csekében is volt egy öreg papkisaszszony. Mindig számolta a káposztát, mindig páratlan volt. Nem is ment férjhez.

Amelyik lány a guzsalyon alacsonyan ágyta fel a szöszt az közeire, aki magasra ágyta fel, az messzi földre megyen férjhez.

Amikor az esztováta csavarófájáról az utolsó kentet is leeresztik és a csépké már a nyüstig ér, a cséplékét kiveszik. Aki ezzel a csépkéfával, behunyt szemmel kimegy az utca közepire

s ott szétnéz: amilyen nevű embert lát meg, olyan nevű ember lesz az ura.

Vadász Erzsi szerint bármikor megmutatkozik, ki lesz a vőlegény, ha a lány kilenc galuskát főz, betálalja terített asztalra, melléje teszen kést, villát, kilencszer meztelenül körülfutja a házat s minden futás után benéz az ablakon. Ott fog ülni az ura az asztalnál. A meztelenség ősi jelentésű. A gonosz, a rontószellem mindig ruhába búvik! Ha meztelen, úgy ettől mentes. A gyarmati grófi tagba most is él egy asszony, aki így látta meg a karos-lócán ülni azt a juhászt, aki el is vette. Pedig az nem is ismert addig senki pásztor embert. Azért csinálta ezt a babonát, mert már vénlány volt és félt, hogy nem magyén férjhez.

Naptári napok szerint, karácsony, Szilveszter és András estéje alkalmas a férjhezmenést jelentő babonás eljárások gyakorlására.

Csekében összefogtak egyszer a lányok és karácsony szombatján meztelenre vetkezve elindultak, hogy kilenc kútról vizet merjenek. Mert akit az így összemert vízzel megitat a lány, az szeretni fogja. Biztosan el is veszi. De csak a harmadik kútig jutottak el, nem állottak tovább a hideget. Meg a legények is fellesték és nevték őket.

Karácsony este egy öl fát vigyen be a lány a karján, számolja meg. Ha páros, jövő karácsonykor már férjnél lesz.

Aki karácsony estéjén „rétoja“ (létra) alá egy lavór vizet készít égi első harangozáskor úgy indul el éjféli misére, hogy vissza nem néz, úgy jön vissza, hogy senkihez sem szól s lefekvés előtt ebben a vízben megmosdott, az megálmódja, ki lesz az ura. (Sarkadiné. Szatmárcseke.)

A matolc&i Balog Antalnénak mesélte Szatmárnémetiben Habarics Klára néneje, hogy szomszédjában lakott egy fiatal pár. A férfi karácsonykor gyakorlaton volt, s az asszony, hogy ne legyen egyedül, a hűgát hívta magához.

A lány karácsony este — amint szokták némely babonások — meztelenül kását főzött, éjféli előtt megterített, tükröt is tett az asztalra. Éjfélibe háromszor kiszólt a kéményen: „jöhetsz mán, megfőtt a kása!“

Egyszer csak belép fegyveresen, uniformisban a sógora. Mit vegyen el tőle? Lecsatolta a kardját. Elmondotta a testvérenek, hogy mit látott az éjjel. „No én akkor meghalok ez évben, ha teneked az én uram jelent meg, mert másképp az neked nem lehet urad“. Meg is halt az asszony. El is vette a lányt az ember. Egyszer az ura megtalálta a kardot a szekrényben. „Hát ez meg hogy került ide? Én vesztettem el katona koromban“. Elmondta az asszony, hogy került hozzá a kard, mire az ura azt mondta: „Nem is vagy te akkor jó lélek“. Azzal fogta a kardot, levágta vele az asszonyt.

Ő esztendő utolsó estéjén a lány egy darab pirított kenyeret tegyen a hóna alá és megálmodja, hogy fogják hívni az urát.

Szilveszter estéjén lányos háznál azelőtt kocsonyát főztek a disznónak olyan részéből, amibe sok apró csont van pl. a lábából. Mikor a kocsonyát jó étvággal elfogyasztották, kitéték a csontokat a ház közepire. Minden csont más lánynevet kapott s behítták a kutyát. Amelyik lányról elnevezett csontot az legelébb kikapta, az ment férjhez legelébb. Ez most már nem szokásos.

Népszerűek az Andrásnapi babonás eljárások is. Vadász Erzsike maga is férjhezmenendő lány, azért tud annyi változatot arról, hogy mi jelenti meg a férjhezmenést.

András estéjén befelé seperi a szobát a tükör felé, ágyat a szoba közepire hosszába kihúzni, este imádkozni s az imakönyvet a feje alá tenni. Megálmodja, ki lesz a jövődöbelije.

A révész lánya Matolcson látta is magát a jegyesivel fekete csónakon, fekete vízen. A legénynek egy cimborája is velük ült a csónakban. Az ő vőlegénye pedig kiesett a csónakból és szemeláttára ottveszett. Hát két hétre rá meghalt, de nem a legény, hanem a lány. Neki jelentett rosszat a fekete víz.

András napkor bútölni, éjfélig fent lenni, akkor kimenni, lehajolni, s ami a kezébe akad, azt felvenni. Akármi is legyen az, szalma, szemét vagy gör. Senkihez nem szólni, hanem bevenni a szobába, a lomot a feje alá tenni. Álmában meglátja jövődöbelijét.

András napkor bútölni. Este a favágótökére kendermagot rávetni s azt mondani:

András neked kendent vetek,
Mondd meg nekem kihez megyek!

Akkor az előzőleg már megpirított két szelet kenyeret a lopott gatyá ülepibe takarva a párnája alá dugni — megálmodja, ki lesz az ura.

Régi paraszt építkezésnél a keces az utcára nézett, meséli Kis Györgyné Mangu Rozália. El i& mentek a lányok András éjszakáján és megrugdosták a szomszéd kecesét, de nem felelt a disznó. Itt bizony megdöglött, nevettek. Mentek tovább. No ott a harmadik döngetésre megszólalt a disznó. Meg is nyugodtak, hogy három esztendőre férjhezmennek.

Másik kettő meg azt próbálta, hogy a fehér alsószoknyát összegöngyölték, úgy hajították fel a fára. Fenn is akadt harmadszorra szerencsésen, de úgy, hogy nem bírták levenni. A tetejibe meg a legények is meglátták őket, ott maradt az alsószoknya. Kérdezték is tőlük a legények minden alkalommal: „Hát a fehér alsószoknya meg van-e még? Mit mond?”

András napkor kilenc derelyőbe kilenc nevet befőzni papiros cédulán. Amelyiket legelsőnek feldobja a víz, az lesz az ura.

Nem is lehet csodálkozni, ha ennyi jövendőt kényszerítő előjel esetén, végre csakugyan beállít a lánykérő.

Lánykérés.

Mind a négy faluban csütörtök este illendő leánykérőbe menni. Tévedés lenne azt hinni, hogy most már aztán az egész vidéken egységesen így van, mert pl. a közeli Fülöpösön már csak szombaton illik lánykérőbe beállítani.

Tunyogon a násznagy egyedül megyén lánykérőbe. De van úgy is, hogy a násznagy megköti magát: „Nem megyek én egyedül. Gyere velem“. Akkor a legény is vele megy. A szülők itt semmiesetre sem mennek velük.

Matolcson azelőtt is, ma is a legény az apjával megyén lánykérőbe. Csak ha nem él a fiú apja, akkor szólítja meg az anyja valamilyen rokonát, leginkább a fiú keresztapját, hogy az apát helyettesítse.

Meggyesen a legény apja, anyja, újabban leginkább csak az anyja megyen el. Ha nem az menne, azt hinnék ellenzi a házasságot.

Persze itt sem megy minden mindig simán, az egyik egy óvatlan percében elmondta, hogy tud olyan legényt is, aki kétszer indult neki, hogy a lányt megkérje. Mikor először indultak volna, épp akkor ótották el a lányos háznál a lámpát, amikor a disznóólhoz értek. Úgy kellett szégyenszemre visszafordulni.

Még tovább is mondta volna, de persze valamelyik kíváncsi szomszédasszony már beütötte az orrát. Az asszony is meghökkent, hogy tovább találok mondani, márpedig rokona szégyenit nem akarná hirdetni. Dehogyan is gondolta, hogy én másval is szóbaállok. Az Istenért el ne mondjam! Hát nem is mondtam el senkinek.

Természetesen arra nincs eset, hogy egyenesen kirukkolna a lánykérő a mondókájával. Valami szerrel kell beállítani. Látogatóba jöttek! Eladó malacot, tinót keresnek, még meg is nézik, az árát is megtudakolják.

Halottam egy olyan „mérmondi“ legényről is Darócon, aki maga ment el megkérni a lányt. Mikor a lány apja már beleegyezett, a lányhoz fordult: „Jössz e? Ha jössz jól jársz, ha nem jössz én járok jól“.

Általában komoly formák közt megyen végbe a lánykérés. A násznagy mondja ki elsőnek, hogy mért gyüttek, s ha az a lánykérő mondókába belefog, feláll aki a házban van. Utána a férfiak az asztal mellé telepednek, az asszonyok hátra ülnek, inért ők ilyenkor sem ülhetnek a férfiakkal egy sort.

Egyszer ezzel a szép kifejezéssel találkoztam: „megemeltek a pártám“. Próbáltam magyarázatát találni, nem sokra mentem. Kis György Károlyné annyit mond rá: az „természetes, hogy a lánynak megemelik a pártáját“. A megkérés megtiszteltetés, felemlés. Avval emelik fel a lányt, ha kéri.

A két legöregebb tunyogi asszony, a 85 éves Szűcs Andor-ne és a 76 éves Szabó Gyorgyné azt mondják, — „csak szólás az kérem“, vagyis képletes kifejezés, „pártát Tunyogon sohasse viseltünk. Fiatal korunkban sem. Legfeljebb bálba, lakodalomba ötöztünk magyar ruhába“. Általánosan ismerik a kifejezést ma is. Tunyogon Kis Zsiga mint násznagy szintén szokta alkalmazni, de hozzáfűzi, hogy ez csak „szólás-mondás“. Hogy azután a lánykérés micsoda ősi szokása búvik meg egy ilyen „szólás-mondás“-bán, azon törheti az eszét a jámbor gyűjtő.

A férjhezmenéshez, a lánykérésből is következik, a szülők beleegyezése szükséges. Matolcson özv. Szabó Lajosné Eöri Veronika azt mondja, hogy azelőtt szigorúbban vették a szülők parancsát a választást illetőleg. „De — ismeri be — azért csak odatörtem én is, hogy ahhoz mehessek, akit szeretek. Hát még a mai fiatal! Akinek több szabad, mint régen. Az én unokám is úgy ment férjhez, az én akaratom ellen. Hiába mondtam neki, hogy én már megjöttem onnan, ahová te csak most indulsz. Hallgass rám. Én is megbántam, az unokám is megbánhatta azóta, hogy nem hallgatott az öregebbre.“

Mindig voltak okos és balga szüzek. Balog Pálné elmondja, hogy az ő testvére — hiába nem akarták a szülei — mégis hozzáment egy tunyogi „hegyes legényhez“. Kilenc év alatt hét gyermeke lett, abból négy megélt, maga meg nagy szegénységbe halt meg. Ő bezzeg felgondolta, hogy Balog Pál mellett nem kell se napszámba járni, se részbe aratni. Ahhoz ment. Nem is bánta meg, jól élt világ életibe.

M. Tónika kedves szomorúsággal mondja el szerelme történetét: Anyámék vertek az első uramhoz, „oh, hogy is adtunk volna olyan pálinkaszertőhöz“. Nem vót az pálinkaszertő, csak megitta, ha vót kivel. Megasztán, ha meg is vert volna, én tűrttem volna neki, nem anyámék. Sok jó szerencsém akadt, de egyse vót olyan derék, mint Jóska. Kérből jött át egy jányapjításomhoz. Én is átmentem megnézni őket. Mindjárt megtetszett nekem, de nem léptem utána egyet se. Ő ajánlkozott mikor indultam, hogy:

— Elkísérem én magát, Tónika.

— Jöjjön, ha kedve van.

Attól kezdve járt hozzánk, pedig a barátném is szememre hányta, hogy elcsábítottam. Én nem csábítottam! Ő jött. Mikor az uraimhoz vertek anyámék, a lakodalom reggelén elbújtam. De anyámék rábeszéltek, hogy ez nem olyan legény.

Ha ezt csúffá teszem, amilyen góg, ez előli magát. Hát csak megesküdtem vele. De nem szerettem. Elesett Jóska is, meg az uram is a háborúban.

— Hát látod, vigasztalja az anyja — így is, úgy is özvegyasszony lettél volna.

— Nem mindegy a! — mondja Tónika, hervatag arcán szomorú mosollyal.

Jármiba is megesett — mondja Tónika —, hogy odajött a násznép a menyasszonyért. A meg elbujdosott. Egy hét múlva hozták haza a csendőrök a mezőről. Azért ellakták a lakodalmat, ha már úgy készültek reá. De úgy fogták a fiút, meg leitatták részegre, hogy kárt ne tegyen magába.

Háznézni. Matolcson úgy mondják tűzhelynézni, csak idegenbe (a szomszédfaluba) és csak akkor mennek, ha a fiatalok már tisztában vannak egymással, de még a hivatalos lány kérés nem történt meg. Ilyenkor elmennek a lány szülei, a lány soha. Ebben az esetben a lány anyja az asztalhoz ül a férfiakkal együtt.

„A kézfogás az embernek
az örökélet becsülete“.

VIII.

A kézfogó vagy jegyváltás. Mit adtak jegybe? A jegy kiállítása. Megnézése. A jegyesség felbontása. Mi tehát a jegy? A gyűrűváltás divatja. A szégyenper az átok.

Kézfogó vagy jegyváltás.

Csütörtök este van a lánykérés, harmadnapra, tehát szombaton van a kézfogó a menyasszonyom háznál. Nagy kézfogót azelőtt sem tartott mindenki, ma meg éppen ritkaságszámba megy. Így is drága dolog a házasság, minek szaporítsák a költséget!

Özvegy Szabó Lajosné Eőri Veronika szerint: „óh bizony! ha kedvük szosszant, csak elhozatták a muzsikásokat, ha nem is készültek rá“.

Ma ez ritkaság, de az ma is kötelező, hogy a násznagyokat, a vőlegényt pálinkával, süteménnyel megkínálják. Hívott, tehát nagy kézfogón ugyanaz az étrend, mint lakodalomban.

Kis Zsiga, a tunyogiak keresett násznagya szerint szombat este a vőlegény anyja átadja a jegyet a násznagyasszonynak, ha asszonynép nem megy velük, csak akkor a násznagnak. Úgy indulnak a menyasszonyos házhoz. Természetesen nem azzal állítanak be, hogy jegyet váltani jöttünk. Először mélákat mond egymásnak a két násznagy. Ha már annyit beismert a kikérő násznagy, hogy lányt keres, akkor a befogadó násznagy megteszi azt a szívességet, hogy hoz lányt, csak köszönet nincs benne.

Csak harmadszorra vezeti be az igazi menyasszonyt. A legkevesebb humor Matolcson mutatkozik, a legtréfásabb állítólag a nagyari meg a kisari.

Amikor az igazi menyasszonyt bevezetik, a kikérő násznagy feláll, vele együtt mindkét „tábor“ is és pár szóval elmondja, hogy ebben a szándékban jöttünk, jegyet cserélni szándékozunk.

A befogadó násznagy felkéri násznagytársát, hogy komoly szándéka bizonyítására mutassa fel a jegyet. A kikérő

násznagy átveszi azt a násznagyasszonytól, felmutatja, de kezéből ki nem adja, hanem kéri, hogy a menyasszony részéről is mutassák fel a jegyet. Ez is megtörténik.

Most ugyanebben a sorrendben kölcsönös felszólításra leteszik a két jegyet az asztalra. Mindegyik násznagy felveszi a felét megillető jegyet és felszólítja a fiatalokat, lépjenek közelebb, fogjanak kezét és csókolják meg egymást.

Újabb dolog a kézfogón a csókváltás. Az öregebbje mind tiltakozik ellene. Szégyenlették volna annak idején. Természetes, hogy a menyasszony „megszompolyodik“ ezenközben. Úgy is illik. Ha nem huzakodna és nem érzékenyülne el, az igen szokatlan dolog lenne.

Most aztán mond Kis Zsiga valamit, amit háromszor is rákérdek, de a válasz mindig ugyanaz. *A vőlegény násznagya a vőlegény jegyével azonnal fordul és hazaviszi azt a vőlegény anyjának.* A vőlegény anyja azért jön később, ha nagy kézfogó van, hogy a jegyet elébb otthon átvehesse, biztonságba tehesse. Kis György Károlyné azt mondja, nem fordultak vele rögtön, de átadták a vőlegény valamelyik nőrokonának, aki eldugta az ágyvégibe addig, amíg a kézfogó multság tartott. Bizonyos, hogy „féltekenység alatt állott a jegy“ bólíngat Cellárné.

A kézfogás Kis Zsiga szerint „az embernek az örökélet becsülete“. Aki tehát a kézfogón kezét adott, az az egész életre elkötelezte magát. A kézfogásról elég is ennyit tudni, de annál több feljegyezni való akad a jegyről.

Tudni kell, mit adtak jegybe, hogy kellett a jegyet átadása felöltöztetni, hogyan cserélték ki, mi történt vele a jegyesség felbontása esetén stb.

Mit adtak jegybe?

A menyasszony mindig kendőt, mégpedig legalább két vagy három zsebbevaló kendőt, egy fürevaló keszkenőt és Matolcson a leggazdagabb a jegy, itt még rojtos selyem átalvető kendőt is tettek bele.

A fürevaló kendő lehetett delin, vagyonosabbnál kázmír és gazdagnál ternóselyem. A vőlegény mindenütt jegypénzt és egy fürevaló kendőt adott. Ezzel a kendővel kötötték be a menyasszony fejét a lakodalom éjtszakáján.

A jegybe adott pénz csak ezüst vagy arany lehetett, papírpénz soha. Öt tallér volt a legkisebb adható összeg, de volt olyan legény is, aki huszonötöt sem sajnált. A jegybe adott pénz a legény anyagi helyzete, de gavalléros volta szerint is változott. Ha a legény kevesebbet adott, mint anyagi helyzete szerint illett, azért nemcsak megszólták, de az is megesett, hogy emiatt felbontották a jegyességet.

A jegypénzből varrta a menyasszony vőlegénye számára a jegyinet, melyet a lakodalom reggelén „bizalmasa“ vagy „benfentese“ finom zsebkendőbe takarva adott át a vőlegénynek. Természetes, hogy takaratlan ezt sem szabad küldeni. De amelyik lány tüntetni akart azzal, hogy nincs rászorulva a jegypénzre, vagy ezzel is bizonyítani akarta komoly férjhezmenési szándékát, az a jegybe is becsomagolhatta a jegyinet.

A jegy ing azelőtt mindig „gyócs“ volt, most már a módosabbja selyem inget vesz. Régen úgy illett, hogy a menyasszony maga varrja meg a jegyinet, később varratta, de mindig neki magának kell azt kimosni és kivasalni. Arra a kérdésemre, hogy „hát aki rest?“, azt felelik, hogy erre egy se rest. Nem is engedné, hogy más mossa, vasalja.

A jegy kiállítása.

A jegyet mindenütt, mindkét fél részéről, „szívalakúra“ hajtogatott papírba takarva adták át. A szívalakon egyenlőszárú derékszögű háromszöget kell érteni, aminthogy a szívnek ez a legstilizáltabb alakja.

A vőlegény jegye mindenütt kisebb. Később Matolcson a vőlegény színes horgolt hárász zacskóban adta át a pénzt. A zacskó két végén a szalag bokorra volt kötve. A 63 éves Balog Pálnétól el is cseréltem egy ilyet. Hozzáfűzte Balogné, hogy az ő ura árva fiú volt. így titokban ő horgolta ezt meg, mert nem akarta, hogy a legény mástul kérje kölcsön. Nem illett volna ezt a lánynak megcsinálni, de az sem illett volna, hogy a vagyonos fiú mástól kölcsönözze és lakodalom után visszaadja. Azért kellett titokban csinálni.

Kis György Károlyné azt mondja, hogy eredetileg Matolcson is szívalakú jegyet adott a vőlegény, törte is a fejét rajta, hogy melyik idegenből jött legény hozta be ezt a divatot, de nem tudta már megállapítani. Meggyesen a vőlegény egyszerű levélborítékba teszi ma a jegypénzt.

A jegybe adott pénzeszacskó és levélboríték is mutatja, milyen kevés kell hozzá, hogy egy-egy népi szokás a faluban módosuljon, elszíntelenedjék.

Tenger tudakozódás, megbeszélés, hinodálási után, a matolcsi születésű Kis György Károlyné Mangú Rozáliát kértem meg, csináljon nekem és előttem egy jegyet.

— Az én anyám szegény asszony volt — mondja Rózália asszony —, de olyan ügyes, hogy gyakran megszólították. „Ugyan gyere mán el, csináld meg a jegyet“. Én meg szerettem anyám körül fullérkodni, így tanultam meg ezt is. Később magam is sok jegyet csináltam.

— Ha a jegyet csináltuk, elbújtunk vele. Két-végű házban a ház másik végébe húzódtunk, a lány meg az anyja velem, mert a lány anyjának ott kellett lennie. Egy jánycseléd még

nem olyan szabad mindenben, a kendő is az anyjáié, ha jól felfogjuk, hát úgy illett, hogy az anyja dirigálja, mit hogy csináljanak. A kész jegyet jegyváltás előtt nem is mutogatták. Eldugták a karoslócába.

A jegy mérete a kendő nagyságától függött, mert a négyszeresen sarokra hajtott kendőt még egyszer betűrték, hogy a szívalakot kiadja. Legnagyobb volt a jegy Matolcson, a selyem átalvető-kendő miatt. Rozália munkaközben magyaráz is. Az akkurátosan összehajtott kendőket vastagabb fajta tiszta fehér papírba burkolják, a szívalak gondos megtartásával. Úgy alkalmazzák a papírt, hogy a kendőnek csak a rojtja csüngjön ki, magából a kendőből semmi se látszódjék. Azután választanom kellett, hogy egy vagy két oldalán csüngjön-e a rojtja. Ebből megértettem, hogy a rojt vagy az egyenlőszárú háromszög két befogóján vagy csak az átfogó oldalán lóg-hat ki.

A papírburkolatot páros színű, rámásszélű szalag isizegte, pl. kék és rózsaszín. Az alsó szélesebbiken fekszik a felső keskenyebb szalag. A sarokban a szélesebb szalag bokorra van *tűzve*, mert a jegyen sem varrni, sem kötni nem szabadott semmit. Ahány sünyölést tenne rajta, annyi ideig lenne boncos az élete, s ha pároságú bokrát köti, akkor az egész életre meg lesz kötve. Vagyis hozzáköti magát a szegénységhez.

Az egyik sarkából a másikba átmenő szárát a szalagnak a bokor alatt kell átvezetni. Ha a jegyet csinálják, ügyelnek, hogy meg ne szúrják a kezüket, mert akkor mindig szurkai-jak egymást. Papír, szalag gondosan gombostűvel van összetűzködve.

Matolcson néha láncos szalaggal is szegték a jegyet. Vagyis egy szélesebb szalagon keskenyebbet csavartak körül. Cellar Józsefné szerint piros szalag a jegyen nem hoz szerencsét. Azért nem szabad halott gyerekekkel se pirosat eltenni, még piros virágot se, mert akkor nem mehet be az angyalok közé. Mások szerűit lehetett azon piros szalag is.

A jegy három sarkába csinált-virág bokrétát kell tűzni. Hát ezt bizony nem kaptunk sehol. Végül is egy öreg botos-asszony lerajzolta, annak nyomán csináltattam meg. De még így is rám szólt Kis Györgyné, hogy a szárát meg a fejét is tűzzem meg, ne lődörögjön, mint a kos a szőlőhegyen Demeter napkor.

A bokrétában csak bimbós lehetett a rózsza. Menyasszonyt bimbós virág illett. A régi szép színes lakodalmi bokrétából ma színtelen fehér viaszvirág lett, de ez is bimbós.

Amikor a menyasszony először ment fel a templomba mint menyecske, a szép átalvető kendővel „drága szép módon le volt terítve“.

Ha jegybelépett a vőlegény — egészíti ki tudományomat Márki Györgyné —, akkor a jegyről levett bimbós virágot a mejjin hordta, míg meg nem esküdött. Azután meg elhordta a kalapja mellett, de több bokréta vagy tallu nem díszíthette a kalapját. Ez azt jelenti, hogy kerülnie kell mindent, ami a másik nem figyelmét reá terelhetné, mert ez házasember számára már tiltott dolog.

Meggyesen némi kicsinyléssel mondják, hogy a „civilizáltabb“ a mejjin hordta a csokrot, csak a sivalló paraszt tűzte a kalapja mellé.

Meggyesen, Tunyogon csak az egyik oldalát díszítették a jegynek, Matolcson szalagdíszít mind a két oldalára kapott.

Cellar József né csinált már nekem régebben két jegyet. Mind a kettőre ajánlás volt írva. A vőlegény jegyére: Ha a szíved mint az enyém úgy érez, akkor a ini boldogságunk örök lesz. A menyasszonyéra: Erre vártam el is értem, az Istentől csak ezt kértem.

Katona Ferenc szerint Meggyesen is írtak néha a jegyre, de csak annyit, hogy: Szerencsés bódog életet.

Matolcson és Tunyogon azt mondják, nem volt az szokás, az írott jegy. De ha kész volt a jegy, aki megcsinálta azzal adta át: Legyetek szerencsés, bódogok.

A jegy megnézése.

Barátné Boné Irma úgy tudja, hogy Magyarban az is megesik —, természetesen a násznagy tudtával, hogy tréfás jegyet adnak. Azt mindjárt meg is nézetik az illetővel. A mindjárt való felbontást külön hangsúlyozni kell, mert a jegy felbontására külön szabályok érvényesek. Kinevettek mikor azt kérdeztem, hogy a lány vagy legény megnézi-e a jegyet azonnal? Hogy gondolok olyat! Azt azonnal kibontani világraszóló neveletlenség lenne. „Olyan kapzsi, még azt sem tudja megvárni míg elmennek?“

Hivatalosan a menyasszonynak csak akkor illene megnézni a jegyet, ha vásárolni mennek. Mert hiszen ezen, illetve ebből a pénzből kell a vőlegény szániára a jegyinet megvennie.

Katona Ferenc szerint, aki tart magára, az nem nézi meg csak lakodalom után, mint az ő felesége is tette. De a szülőket is érdekli, hogy mennyi pénzt kapott a lány, s úgy látom, hogy meg is nézték azt a vőlegény eltávozása után. Persze suttyomban. Igazolja ezt a feltevésemet Nyírmeggyesen özv. Pap Zsigmondné a következőkben. Úgy negyven évvel ezelőtt a testvérjét nagygazda fiához erőszakolták a szülei. Még a jegyet is kicserélték. Mikor a legény elment, felbontották a jegyet. Öt pengő volt benne. „Pedig olyan nagygazda fia vót az, hogy a házánál még tán madártej is ettek“. A bátyja meg a régi

szeretője a lánynak el is ment abban a percben a vőlegényes házhoz. Azok már vetkeztek, a jegy ott feküdt a vőlegény páróján. Kérdezték von azok, hogy mi járatban vannak? Nem jól feleltek, csak felvették a jegyet, otthagyták az öt pengőt.

Aki tehát a módjánál kisebb értékű jegyet adott, az így is járhatott.

Kis György Károlyné elmondja, hogy az unokanénjét egy szamoszegi legény, Kincs Elek jegyezte el. A szülők erőszakolták az eljegyzést, a lánynak ellenére volt a fiú. „Jegyváltás után — olyan 11 éves forma lehettem — azt mondom: bontsuk ki, kincs van benne. — Halljátok, igazat mond ez a gyerek, bontsuk ki. Azt mondták, én bontsam ki, de ügyeljek, úgy tűzzem vissza, hogy nyoma se maradjon annak, hogy felbontódott a jegy, még a tűt is oda tűzzem vissza, ahon vót. Hát Uramfia! Három tallér vót a jegyben. No vót nevetség! Itt a nagy kincs! De kimagyarázta a legény, mikor elővették, hogy azért adott olyan keveset, mert félt, hogy felbontja a lány az eljegyzést, márpedig ő a maga jegyét akkor se vette vóna vissza, ha már egyszer odaadta. Ki is pótolta a legény még a jegyesség alatt“.

A jegyesség felbontása.

Csekélységeken múlik az egyszerű paraszt ember szerelme meg házassága. Csak példaképen állítok ide néhány esetet.

Bihari Laci Csekében azért nem vett el egy lányt, mert az a tányért az ajtószarkán lógó törülközőbe törülte meg. Úgy megutálta a lányt, nem tudta volna elvenni. A legfurcsább az egészben, hogy épp ezek igen tiszta népek voltak.

Egy másuk legény bálba volt menendő a lánnyal. El is ment érte és a háznál megkínálták tötött káposztával. Akkora töltelékeket adtak eléje, hogy nem bírta megenni. Nem is vette el a lányt, mert „ezek még arra is restek, hogy apró töltelékeket csináljanak“.

Konc Berti Kóródról a kézfogó előtti napon látogatta meg a jegyesét. A spór felett mosott fehérnemű lógott. De csak rá kellett nézni, láthatta mindenki szemmel, hogy az nincs rendesen kimosva. Úgy megutálta a lányt, hogy soha többet feléje sem ment. Tudakolta a lány apja, ismerősök rendre, hogy miért maradt el. Az egyik asszonynak aztán kivallotta, hogy azért.

Természetes az is, hogy akit elhagynak, az bosszút áll. Pl. Csekében egy özvegyasszony lányának udvarolt egy legény. Bizalmasan voltak. A legény már igyekezett is az özvegyi portát csinosítani. A ház elé akácot, az udvarra orgonát ültetett. A lány meg eljegyezte magát mással. Erre kapta magát a legény és éjtszaka mind kihúzta a földből amit ültetett. Más ne lássa hasznát az ő szerelmének.

Matolcsi Jóska otthagyta a jegyesét egy másik lányért. Pedig rossz hajlamú lány volt ez a másik. A lány meg elővette a legény katonaképit, kiszúrta a szemit, ráírta a kép hátára, hogy:

„Bolondnak jó fapénz is,
Jó neked az — *olyan* is!“

Azzal visszaküldte a képet. Abból aztán érthetett.

Matolcson Jakab Flóra szamoszegi vőlegénye egyszerűen nem jött el a kézfogóra. Úgy maradt el a legény, hogy egy szót se izent. Összegyűlt a sok vendég, a lány meg székenbe maradt. De „nem volt elvető a lány“, akadt neki más — matolcsi!

Ez utóbbi esetből két következtetést lehet levonni, először, hogy mégis csak a legnagyobb dicsőség, ha az ember a maga falujába megy férjhez és nem idegenbe, másodsor, hogy az izenés elmaradása fájdalmas. Szerelmi ügyekben az izengetés a bevezetett forma, s eljegyzés felbomlása, jegy visszaküldése, üzengetés nélkül nem megy. Nem a legkellemesebb megbízatás lehet szerintem, de igen megtisztelőnek tartják. Bizalmi állás. Persze csak csúnyákat izennek. Csekében Nagy Irma a vőlegény mostohatestvérével küldte vissza a jegyet és olyat izent, hogy a vőlegény jól elverte a testvért.

Akinek a hibájából a jegyesség felbomlott, annak a jegye ottvész. A jegy visszaadása tehát csak arra a félre kötelező, amelyik „válni“ akar. Ezelőtt 25—30 évvel Tunyogon Kis Sándornak visszaküldte a jegyet a menyasszonya. Kis Sándor meg laskába vágta a jegybe kapott kendőket és vasárnap, amikor mindenki láthatta, teleaggatta vele a lány kerítését, így a szégyen „visszaháramlott“ a lányra.

1877-ben Matolcson Balog Juliánná Madarassy Istvánnak lett a menyasszonya, de a lány nem szívelte a fiút. A família megbánta, hogy erőszakolták a házasságot, s mikor vásárolni mentek volna, mind összecsípették a lányt „dongóval“ (méhhel). Úgy összedagadt annak a képe, hogy világcsúfjára nem mehetett vásárolni, márpedig ha az egyik fél nem vesz részt a vásárlásban, az azt jelenti, hogy válni akar. Vissza is küldték Balogék a jegyet, de persze amit ők adtak jegybe, a rojtos keszkenő meg a tö'obi, ottveszett.

Ha a legény vált volna, akkor neki kellett volna visszaadni a kendőket és az ő jegye veszett volna oda pénzestül.

^A jegy helyét elfoglalja most a vásárolt ruhaféle. Ezelőtt 20—25 évvel a szegényebb vőlegény még csak egy rend ruhát, egy pár cipőt, selyemrojtos átalvető kendőt vett a menyasszonyának. Ezt se vették soha botba, csak nagyvásárba. Nőnek az igények. Ma már botba vásárolnak, s amíg a háború előtt széltibe mint csudát emlegették, hogy egy vagyonos matolcsi legény 50 pengő árát vásárolt, ma könnyűszerrel elköt a szegé-

nyebbje is 200—250 pengőt. Nem volt vagyonos legény a tunyogi Kelemen Miklós, de ennyit kötött el 1929-ben a vásárláskor.

A botba könnyű megismerni a vásárló fiatalokat. Úgy huzakodik a menyasszony, hogy észrevegyék, hogy ő nem akarja a választást. Oda kell erőszakolni a pulthoz és úgy rimánkodik a vőlegény: „mondjad mán lelkem, e jó lesz? Tetszik?“ Nem vall színt, arra nincs eset. Azért megyen vele az anyja, vagy valami vásárlásban tekintélynek elismert nyoszolyóasszony, hogy képviselje a menyasszony érdekeit. Kap is ma a vőlegénytől két rend ruhát, egy fehéret, meg egy feketét. Egy pár cipőt, nyakbavaló kendőt, selyem, fejrevaló keszkenőt, sőt újabban nagykabátot is és a nyoszolyók helyett a menyasszonyi fátyolt és koszorút is a vőlegény veszi. Drága jó dolog vőlegénynek lenni.

Azelőtt a menyasszonytól kapott a vőlegény egy „barna-piros“ (a barnán feketét kell érteni) selyem mellényt. Újabban kalapot és — uram bocsáss, szvettert is. Természetesen jegy-inget és fehér virágbokrétát kalapja mellé. A vőfélyi dísz kellékeit is a menyasszony veszi.

Mindezek a vásárolt ruhaneműek teljesen egyenlő elbánásban részesülnek a jeggyel. Például 1932-ben tunyogi legény hibájából felbomlott egy eljegyzés. Pedig már be is vásároltak. A lány elhordta az ajándékba kapott két rend ruhát, cipőt, kendőt, mert nem ő volt a hibás. A veszteség a legényé. 1933-ban összebékültek, s a legénynek újra meg kellett venni a két rend ruhát és minden egyebet. Ezt mindenki egészen természetesnek találja. Ő volt az oka a jegyesség felbomlásának, tehát csak ő károsodhat.

Arra a kérdésemre, hogy mi történik a jeggyel, ha az egyik fél meghal, Balog Pálné azt feleli, hogy „csak természetes, hogy a másik megtartja a jegyet; nem az ő hibája, hogy nem lett esküvő“.

Mi tehát a jegy?

A jegy nem ajándék, hanem inkább foglaló jellegével bír.

A vőlegény jegypénzt ad. Ebből a pénzből neki varrat a menyasszony jegy-inget, amelyet azonban csak a lakodalom napján kap meg a vőlegény, amikor a kötés megtörténik. A menyasszony kendőket ad. Ezeket mint asszony ő fogja viselni.

E mellett szól az is, hogy a kézfogó szertartásánál a vőlegény násznagya azonnal fordul és átadja a jegyet a vőlegény anyjának. Leghatározottabban bizonyítja foglaló voltát, hogy akinek a hibájából a jegyesség felbomlik, annak a jegye ottvész. A jegy visszaadása tehát csak arra a félre kötelező, amelyik „válík“ és csak annak jelenthet anyagi veszteséget. A kéz-

fogón az ünnepélyes kézfogás pedig nem más, mint az egyes-ség, a kötés megpecsételése.

Annyiba kell tehát venni a jegyet, mint a felpénzt vagy foglalót, melyet minden vásár megkötésekor ad a vevő.

Úgylátszik, hogy ez a jegy a nővásárlásnak elcsökevényesedett maradványa. A házasságkötés mindkét félre nézve jogügylet, amely a lakodalommal nyer szerződészerű befejezést. Hogy vállalt kötelezettségének komolyan eleget szándékszik tenni, annak bizonyására szolgál a jegy, mint foglaló. Ha értéktelen foglalót ad, akkor eleve felébreszti a gyanút, hogy szándéka nem komoly, s ez a másik felet is arra indítja, hogy tulajdonát visszaszerezze.

Ha azt állítom, hogy a jegy a nővásárlás csökevénye, akkor α jegynek be kell illeszkednie a házasság történetének megfelelő fejezeteibe. S be is illeszthető. Kiegészítő láncszem a nővásárlás és a hozományos házasság között.

A vásárlásnak jelképe a vőlegény részéről, vagyis a menyasszony árának helyettesítője, melyet azonban már nem a lány apja, hanem a nő kap, mint ajándékot. A menyasszony részéről annak kifejezője, hogy az új házban neki is van tulajdona. A háztartáshoz való hozzájárulás mellett kifejezője annak a törekvésnek, amely a nőt a házasságban a férfi mellé kívánja állítani a nő saját külön tulajdona által.

Akárhogy is fogom fel, egy ősi szokásnak előttünk elmúló emlékét megillető kegyelettel vettem kezembe a jegyet és igyekeztem feljegyezni mindazt, amit megtudhattam róla.

A mi vidékünkön a szegényebbje ma is vált jegyet. Kérdem Katona Ferencet, adott-e α lánya jegyet harmadéve, mikor esküdött.

— Adott.

— Szalag is volt rajta?

— Az is.

— Bokra is volt?

— Az is volt.

— Virág is volt rajta?

— Az már nem volt, mert a világi piperének nem vagyok könnyű szenvedője.

Ilyen szigorú elvű ember Ferenc.

A gyűrűváltás divatja.

Ez azzal kezdődött, hogy aki nagyobbnak tartotta magát, az gyűrűt vett a „fenyegető ujjára“. 25—30 évvel ezelőtt még mindenütt dívott a jegy adása. Ma lassan kivesz. Helyette gyűrűt vált a módosabbja. Mert mindig a módosabbja hagyja el elsőnek a hagyományos szokásokat. Erre mondják, hogy „civilizálódik“. Hát ha ez igaz, inkább mondjunk le a civilizálásról.

Természetesen, a gyűrűadás uraktól átvett szokás lévén, hiányzik a kialakult rendje. Matolcson Tisza Lajos gazda azt mondja: „Parasztnak alkalmatlan a gyűrű. Én is vettem a menyasszonyomnak kettőt, egy köveset, meg egy karikagyűrűt, de magamnak nem vettem“.

Általában az a felfogás kezd kialakulni, hogy páros gyűrűt illik venni a vőlegénynek, egy köveset és egy karikát.

Másutt az a szokás, hogy az egyik gyűrűt a menyasszony veszi, a másikat a vőlegény. Szegényebbnél csak a vőlegény vesz egyet a menyasszonynak. Ha a jegyesség felbomlik, ritka „karakter“, aki visszaadja. Majdnem mindig ottvész. A meggyesiek erre a „kádenciára“ is nótával hivatkoznak:

Akit adtál jegybe gyűrűt add vissza,
Mert a tiédnek a köve nem tiszta.
Jaj Istenem, hogy adjam én azt vissza,
Ezüst volt az, mind megette a rozsdá.

Tunyogon Szabó Gyuláné azt mondja, az uras vőlegény mind a két gyűrűt megveszi, a parasztos csak egyet vesz. De hordani alig hordja egy-két asszony. Alkalmatlan.

Meggyesen azt állítják, hogy a menyasszony a gyűrűt most is, azelőtt is a jobb keze „neveletlen“ ujján viselte. Esküvő után átfordította a bal keze neveletlen ujjára. Azt állítják, hogy a katolikusok „szigorúbban veszik a törvényt a gyűrűvel,“ mert Mária példájára történik a gyűrűváltás. Szerintük a gyűrűátfordítást példázza a nóta is:

Mit nékem egy almát kétfelé vágni,
Mit nékem egy más szeretőt találni.
Balról jobbra fordítom a gyűrűmet,
Visszaveszem a régi szeretőmet.

Érdekes, hogy egyes esetekben a két szokás még egymás mellett él. Tudok olyan asszonyról, aki jegyet is kapott, gyűrűt is. De lassan a gyűrű kiszorítja a jegyet.

Tunyogon találtam a gyűrűváltásra kialakult formát. Kis Zsiga, a falu násznagya mondja:

„A beiratkozás reggelén a jegyespár átadja a gyűrűt a násznagyoknak. A násznagyok egymásközt kicserélik s a fiatal pár mindegyike a maga násznagyától veszi át a gyűrűt.*“

Tunyogon újabban az a szokás, hogy a menyasszony a gyűrűt a mutatóujján hordja, esküvő után fordítja át neveletlen ujjára.

A szégyenper és az átok.

Ha a szeretője hagy ott valakit, az még nem valami nagy szégyen. Elvégre gomtőház, ha leszakad, lesz más. De ha a jegyese hagyja cserbe az egyik félt, az bizony szégyen. Nem is elégszik meg némelyik a jegy visszaszerzésével, hanem pert indít. Aki sokat tart magára, az nem viszi bíróság elé a szégyenét, de bosszú, anyagi érdek, kapzsiság vagy a szülők akarata odaviheti a dolgot, hogy megindítják a szégyenpert. Jellemző, hogy ez leginkább vagyonos gazdánál fordul elő, mert tudja Isten, itt is úgy van, hogy mindig a vagyonosabb éhesebb a pénzre.

A szégyenperbe a vőlegény miatt felmerült összes kiadásokat felszámítják. Ha más faluból való a legény, akkor rendszeren vasárnap megyen átál és ilyenkor ott is ebédel a menyasszonynál. Ezt is felszámítják. Ilyen módon az elmúlt szerelem a legénynek anyagi és erkölcsi kárt jelent.

Ha a lány családjá szegény vagy ha a lány sokat tart magára nem perel, de úton-útfélen lepiszkolják a legényt. Leszidják, leköpi, stb. A legény nem viszi el szárazon. Olyan csúnyákat káromkodnak rá, hogy azt leírni nem lehet. Ha más lánynak kezd udvarolni, oda is elmennek, azokat is mindennek elmondják. Azért van, hogy az ilyen legény kénytelen más faluban asszony után nézni. Falubelijét elmarják tőle.

Csekében V. Mariska úgy járt, hogy egy ecsedi legény kérte. Azt beszélte a legény, hogy ő nagyon módos. A háztűznézőbe jövő V.-ékat egy gazdag rokonának a házához vitte, s ott úgy mutogatott mindent, mintha az övé lenne. De csak küszölt a turpisság és így elmaradt a házasság. Be is perelték V.-ék a legényt, duplán kellett annak megtérítem mindent, amit miatta költöttek.

Beszélik, hogy Majtison a „forradalom előtt“ egy zsidólegényt otthagytott a menyasszonya. A legény beperelte a lány szüleit kártérítésért. Kapott is 1200 koronát, de amit ő adott a lánynak ajándékot, az megért 2000 koronát is. így mégis csak a lány járt jól.

Egy legény otthagya a lányt. 45 pengőt kellett visszafizetnie ugyanakkor, amikor ő legalább 60 pengő értékű ruhát vett a lánynak, s az ottveszett.

Ha a legény elhagyja a lányt s az megátkozza, az megfogán. Ilyen esetben a rábütöléssel való átok érvényes. Joga ez az elhagyottnak. Azt hiszem egész szép bokkrétára való esetet össze lehetne szedni, ha az ember ráérne. Pl. Pap Károlyné tudja, hogy Meggyesen egy legényt megátkozott a lány, hogy: „A jó Isten sohse áldjon meg. Ne adjon neked egészséget. Még a menyasszonytáncot se tudjad békével eljárni“. Hát nem is tudta. Pokolvar támadt a lábán, — sohse múlt el.

Szétszóltak egy párt. Hogy hová ragadtatja a lelkeket az e feletti keserűség, azt ez az átok is mutatja, így mondta el az asszony: Mikor elváltunk, azt kívántam, adjon az Isten neki jó feleséget, szép gyermeket, vagyont, gazdagságot, mindent, amit csak kíván. De az egészségit — azt vegye el. Hát úgy is lett.

Húsz év távolán is megérezett ezen az asszonyon, hogy figyelemmel kísérte és számonvette a sorstól — mint elégtételt — mindazt, ami a másikat érte. Ennek a szerelmi átkozódásnak igen jellemző példájaként említik ezt a nótát:

Nem átkozlak rózsám, *nem szokásom*,
Csak a mosdóvized vérré váljon.
Törülközőkendőd lángot hányjon,
A nyavalya holtig törjön, rázzon.
Száradj, szikkadj, lohadj, dagadj,
Ahun most ülsz rózsám, oda ragadj.

Mi lenne, ha rászokna az átkozódásra? A szöveg különben a Fehér László című ballada befejezése. Epikai része nálunk ismeretlen.

„Erigy csak te vőfély, ahonnan a füst kijár — híjad mind.“

IX.

A beiratkozás és templomi kihirdetés. A lakodalom helye, napja. Hivatalos személyzete: násznagy, vőfély, nyoszolyók, vendégek, szekeresek, szakácsaszonyok. Ötöztetés, hívogatás.

A beiratkozás és templomi kihirdetés.

Tunyogon a kézfogót követő vasárnap reggel a vőlegény, a menyasszony és a két násznagy szekeren bemennek Győrtelekre a jegyzői irodába a beiratkozást elvégezni. Ha az egyik fél kiskorú, akkor annak az apja is bemegy, hogy a „szüle-beleegyezést aláírja“.

De újabban mindig gyakrabban megtörténik, hogy otthon írja alá már előzőleg ezt a nyilatkozatot. Ez azt mutatja, hogy az illető olyan szegény, hogy nincs arravaló ruhája, hogy beniehessen.

Matolcson gyalog megy a jegyespár a jegyzői irodába beiratkozni a két násznagy kíséretében. A menyasszonyt az első nyoszolyólány, a vőlegényt az első nyoszolyóasszony kíséri, de „aki bátor és nem szemérmes, az maga megyén beiratkozni“. Tehát nyoszolyók nélkül.

A bejelentést pár szóval mindig az egyik násznagy intézi el. Pl. Tisztelettel bejelentem, hogy N. N. vőlegény házasságkötés céljából bejelentkezni megjelent. A jegyző beírja és huszonegy napra „kiragasztja“ őket.

Az egyházi szertartást nem szokás elhagyni, de a templomi kihirdetés Tunyogon már elmarad. Itt szombaton van az esküvő, két nappal előtte a vőlegény násznagya elmegy a paphoz és bejelenti a házasságot. Matolcson az eljegyzés utáni napon szokás a papnál jelentkezni, de a templomban csak egyszer hirdetnek. Csekében az eljegyzést követő napon jelentik be a lelkészi hivatalban a házasságkötést, s itt még háromszor hirdetnek.

A lakodalom helye, napja.

Arany János Bende vitéze „lakodalmát lakja“. Költői szépségű nyelve tovább él a nép ajkán. Ma is lakodalmat laknak nálunk. Még pedig a lakodalmat a legény szüleinek házában lakják meg. De erre csak akkor számíthat a legény, ha megfelelő magatartást tanúsított apjával szemben és nem annak akaratára ellen házasodik.

Dávid Lajos Tunyogon ezt mondja erről: Az én fiam 21 éves. Negyedik hónapja mán, hogy Kreismannál hónapos. Én egyeztem meg a fizetség dolgában, én is veszem fel a pénzt. Nem is látott abból a fiú egy krajcárt se, azt se tudja mi van azzal. Az természetes, hogy megkapja a rendes ruházatát túlelem. Vasárnap valamit kocsmára, kuglira és vásárkor is annyit, hogy vásárfiát hozhasson a lánynak. Ez kijár neki. Ha azután egy-két év múlva meg találna házasodni, a lakodalmát meglakhatja nálam, ha arravaló lányt vesz el. Lehet az szegény is, én is cselédjányt vettem el, meg is értem vele.

Ha az apa nem engedi, hogy fia otthon lakja meg a lakodalmát, arra azt mondják: „Olyan szigorú erkölcsű apja van annak, még azt se engedte, hogy a lakodalmát meglakja a fia“. Ilyen esetben a fiú valamelyik rokonánál, vagy ha az nem vállalja, tekintettel a szülők ellenzésére, a menyasszony szüleinél tartják meg a lakodalmat.

Egy ízben a szülők nem voltak beleegyezve a házasságba, mert a lány nagyon rosszhírű fehércseléd volt. De meg *nem is idevalósi*. Nem is engedte az apja, hogy otthon lakja meg a lakodalmát, hanem az egyik rokonnál tartották. Lakodalom után még két hétig maradtak ott a fiatalok, amíg házrészt béreltek magoknak. A mondottakban a hangsúly azon van, hogy „nem idevaló“. Minden idegennel szembeni bizalmatlanság jellemző vonása a falunak. A hazai rossz is jobb az idegen jónál.

Az ilyen eset megbontja a családok békességét. Ha a keresztapa a násznagyságot vállalja, akkor a legény szülei haragusznak meg rá. Ha nem vállalja, akkor meg a fiatalokkal kerül szembe.

Régen a lakodalom mindenütt kedden volt. Ma Tunyogon, Matolcson szombat, Csekében vasárnap délután, Meggyesen a régi szokást tartva, kedden délután lakják a lakodalmat.

A lakodalom hivatalos személyzete

A fiatal pár mellett a két násznagy, feleségük a násznagyasszony, két vőfély, a nyoszolyóasszonyok és lányok, a szeke-resek, szakácsasszonyok, segédlegények és végül a vendégek. A hívogatáson kezdve, mindegyiknek a szerepkörét ismertetem a lakodalom egyes mozzanatai szerint.

Mondhatom, semmi sem okozott annyi nehézséget, mint a

lakodalom felbontása apró egységekre s ezeknek az egységeknek keretén belül a részletek tisztázása. De ha azt mondanám, hogy most már minden részletével tisztában vagyok, hazudnék.

Külön tanulmány tárgyává kellene tenni a lakodalommal kapcsolatos szimbolikus vonatkozásokat, amelyeknek se szeri, se száma.

«Sok nehézség után tisztáztam, hogy a szülők a polgári és egyházi szertartásról egyaránt hiányoznak, tehát a lakodalom hivatalos aktusában nem vesznek részt. A vőlegényt és menyasszonyt a szülei háztól való elindulás előtt elbúcsúztatják a szülőktől. Ezzel a szülők szereplése be is fejeződik. A vőlegényes házhoz megérkezve, a menyecskét anyósa fogadja. Apósát sokszor nem is látja, mert azt elfoglalja a felügyelet.

A menyasszony szüleiért az esti vacsorához épenúgy elküldenek, mint akármelyik nyoszolyóért. A különbség csak az, hogy esetleg a vőlegény maga megy el értük. Magyarázatul anynyit mondanak, hogy nagy felügyelet kell ilyenkor mindenre, nem hagyhatják ott a házat, mikor tele van idegenekkel. Ki vállalná a felelősséget minden holmijukért, tüzért, verekedésért.

Középosztálybeli ember számára ez szokatlan. De ebből látszik, hogy nemcsak a halállal, hanem íme, az örömmel szemben is egykedvűen nyugodt tud lenni a magyar ember. A lakodalmi előkészület minden munkájából és költségéből azonban teljes részüket kiveszik a szülők.

A násznagy.

Ma a vőlegény és a menyasszony személyesen szólítja meg násznagyát. Matolcson azelőtt a menyasszony násznagyát a menyasszony apja hívta meg. Ha az apa nem élt, a család valamelyik férfitagját bízta meg az anya, hogy a násznagyot megszólítsa. Nem illett volna, hogy az asszony maga tegye ezt.

Mindenütt úgy illik, hogy a keresztapát kérik fel násznagynak. Ha ezt elmulasztják, a keresztapa el sem megy a lakodalomba, megsértődik.

De van olyan tutyimutyi ember, hogy nem is vállalja a tisztességet. Azt mondja Balog Pálné: „Az én atyámfiai közt is volt olyan ember, hogy hiába volt a szomszédba lakodalom, az *oda se pirkantatt*, nemhogy odament volna. Hát az üyet hiába is kéri a keresztgyermeké násznagynak“.

Kelemen Miklósnak hetvenen felül járt a keresztapja. Azért mégis rászólt, amikor a bíró lett a násznagya: „Na fiam! Ntem hittem vóna rólad!“ De megengesztelődött. Mert úgy volt, hogy amikor először ment Miklós „*a lánynál*“ a bíróval találkozott. Az már akkor megmondta: én leszek a násznagyod, Miklós. Kezet is adott rá. így nem lehetett megmásítani a dolgot. Nem is haragudott aztán a keresztapja tovább.

Ma is magától értetődő, hogy a násznagyok felesége a két násznagyasszony, azelőtt nászasszony. Ha a násznagynak van arravaló (felnőtt) lánya, akkor az az első nyoszolyólány.

A vőlegény násznagya a kikérő, a menyasszony násznagya a kiadó násznagy.

A legkapósabb násznagy ma Tunyogon Kis Zsiga. Sok ügyesség, talpraesett tréfás hajlandóság kívántatik meg ahhoz, hogy valaki jó násznagy legyen. Úgy látszik, Kis Zsiga ékes ezekkel az erényekkel. Tartja is magát! Azt mondja: „Egyszeri megszólításra oda se hederíték! De rendesen addig kérlel a fiú, amíg Isten neki fakeszt. De még akkor se kötök ki a fiú szavára, hanem elmegyek elébb f elkérdezni a szülőket, hogy rendén van-e a dolog? Kedvükre van-e? Az én segítségemmel ugyan nem hajt mellé a szüleinek! De azt megteszem, ha már vállaltam, hogy igyekszem az ellenállást megtörni. M. L.-nénál is vállaltam a násznagyságot. Két hónapig törtem Gyuri bácsit, csak hogy megengedjék. Mondtam, hogy még a halálos ágyán is Ida fogja (ápolni. Hát ez úgy is lett. Az öreg nem is állott mást maga körül. Pedig hogy ellenkedett. Olyan násznagyság esett ott, hogy még egy pohár pálinkával se kínáltak meg mint násznagyot. Köztünk maradjon — teszi hozzá egy fejbólintással —. De ezentúl ebbe se fogom törni magam (már mint az engedelem-szerzésben). Mert lám, az öreg is két évig nem beszélt velem, amiért az engedelmet kicsikartam tőle. Én ezentúl — ha a szüle nem hajlik — köszönöm a megtiszteltetést, de nem vállalom. Nem keveredek emiatt többet haragba senkivel“.

A vőfély.

A lakodalom szertartásmestere, «amit Cellar Józsefné így fejez ki: azzal ékes a lakodalom, ha ügyes a vőfély, de van olyan bajdola vőfély, hogy nem ér meg egy irgalmas kiáltást.

Tunyogon Kelemen Miklós a legkeresettebb vőfély. Mint szakértő azt mondja: nekem már kimúlt az időm, mert én már négy éve házas ember vagyok. De nem hagynak békémet, amíg csak el nem vállalom.

Úgy áll az eset, hogy azt a tenger verset, amit a vőfélynek tudni kell, Kelemen Miklós egy „amerikás könyvből“ egy délelőtt tanulta meg szántás közben, az eke szarva mellett. Három legénynek is leírta már a verseket, de nem boldogultak vele. Mindebből pedig az következik, hogy a vőlegény addig jár a nyakára, amíg egy gyenge percében elvállalja a vőfélységet.

Amerikás lévén a rigmus-gyűjtemény, a következő verset is szószerint elmondják itt az őshazában:

Kedves jó szüleim!
 Eljöttem tőletek a messze távolba,
 Itt találtam reá szeretett páromra.
 Mert ez vándor ország széjjelszórt egymástól,
 Mint az alma, mikor leesik fájáról.

A menyasszony vőfélye a kisvőfély. Ha van a menyasszonynak öccse vagy közeli legényrokona, akkor az a kisvőfély. Őt is a menyasszony szólítja meg.

Matolcson azt mondják: ma takarítván — kicsi híján egek szén úgy van, hogy — csak egy vőfélyt hívunk. Takarékosági szempontból persze.

A násznagy mindig idősebb, komolyabb gazda. A vőfély fiatalabb, lehetőleg legényember. Mindkettőnek talpraesett, ügyes embernek kell lenni, sok jártassággal a társasélet formáival, bizonyos fegyelmezőkészséggel a kortársakkal szemben, öntudatos fellépéssel és ha nem is szónoki, de jó előadási képességgel.

A vőfély kivétel nélkül mindig versben mondja el mondanivalóját. A násznagy műidig prózában. A próza teljes egyéni szabadságot biztosít, szinte azt a benyomást teszi, hogy a násznagnak megengedett tréfákban feltételezik a korrallal együttjáró mérték alkalmazását, míg a fiatalabb vőfélyt megkötik, hogy az sehol a hámból ki ne rúghasson. Megkötik a verses beszéd kötőerejével.

Ami utánjárás, fáradozás, szaladgálás a lakodalommal van, az mind a vőfély gondja. Fiatal, fussa ki magát.

A násznagy rögtönzéseiben a parasztember humora, ötletessége jut kifejezésre. Az olasz *coonmedia deli' arte* módjára teljes szabadsággal bír, úgy építeni ki a tréfás előadást, amint azt kedve tartja. A két násznagy párbeszéde tudtommal még komoly megfigyelési tárgya nem volt, pedig azt hiszem, hogy a népi dialóg érdekes mozzanatait lehetne belőle megállapítani.

Ha a násznagyok egyike más faluba való, akkor meg éppen kettős mérkőzés lesz a két faluból való násznagy komázása. A közönség is két pártra szakad és biztatják őket: erre feleljen meg, Ferenc bácsi! És a Ferencek meg Jánosok meg is felelnek rá rendesen, s a következő percben már az ő pártjukon csattan a kacagás. Kis Zsiga azt mondja, mikor ő Angyalosban násznagy volt, Domahidy Viktor méltóságos úr végignevette a násznagyi harcot. Pedig az elég nagy világot bejárt ember volt.

Lehet, sőt valószínű, hogy itt is hanyatlás jegyében áll már a népi élet, de azt hiszem, hogy még ma is sok érdekes vonatkozást lehetne kiemelni ezeknek gondos összegyűjtéséből.

A bethlehemes játékokból tekintélyes anyagot gyűjtöttek össze, de a násznagyi tréfás párbeszédnek mostohagyermekai a néprajzi gyűjtésnek.

Nyoszolyók.

Azelőtt a vőlegény és menyasszony is egy, később két nyoszolyóasszony és nyoszolyólánnyal érték be. Ha *nyoszolyót* mondanak, azon mindig nyoszolyólányt kell érteni, de egyszerűbbnek látom őket megkülönböztetni s csak közös vonatkozásban nevezni őket nyoszolyóknak.

Az a régi rend, hogy a vőlegény a nyoszolyólányt csak izenettel kérhette fel, mert mint vőlegénynek nem illett volna lányos házhoz mennie, úgy módosult Tunyogon, hogy a menyasszony és vőlegény együtt mennek el nyoszolyóikat megszólítani. Persze nem kettőt, mert a mérték ebben is elvész. Kelemen Miklós azt mondja, utolsó vőfélysége alkalmával tizenkét nyoszolyóasszonyt és huszonhárom nyoszolyólányt járt fel.

Legnagyobb megtiszteltetés természetesen első nyoszolyónak lenni, akiknek mindenütt jussuk van az első helyre. Félté* kények is elsőségi jogukra.

Szerepük ma igen csekély, leginkább az ajándék átadásából áll. Ott ahol szokás, hogy a jegyző, pap, tanító kendőt kapjon, ott az első nyoszolyóasszonynak adja át a menyasszony anyja a kendőket, s az osztja szét őket. A menyasszonyi fátyolt, koszorút, a vőfélyek bokkrétáját azelőtt a nyoszolyók *vásárolták*. Öreg botosok még emlékeznek a vásárló s körömszakadtáig alkuvó nyoszolyókra.

A menyasszonyt azelőtt mindig a nyoszolyólányok öltöztették, vagyis ők tűzték fel a fátyolt. Azelőtt tornyos volt a menyasszonyi koszorú, most sima. Az öregek mondják is: de csúnyán lelapítottatok, még buggyot se csináltatok a fejire fátyolból.

De a fiatal viseli a koszorút, s nekik úgy tetszik, ha az sima.

Néhol a koszorú feltűzéséhez a nyoszolyólányok adnak hajtút. Nem hozna szerencsét, ha saját hajtújével kontyolnák. A templomba a menyasszonyt azelőtt mindig a két első nyoszolyólány kísérte fel, s a nyoszolyóasszonyok kísérték ki a templomiról.

A lakodalmi menetben is első hely illeti meg az első nyoszolyóasszonyt és lányt egyformán. Kelemen László azt mondja: halálra sírta magát az a nyoszolyó, aki nem megfelelő helyre került, mikor a szekerekre felültette őket a vőfély.

Kis György Károlyné is volt nyoszolyóasszony még abban az időben, mikor a nyoszolyók vásároltak. El is mondja igen jóízűen annak történetét:

— Vásárolni mentünk. A többi asszony hitvány koszorút nézegetett, én meg csak alkudtam a drágább viaszvirágosra, selyemfátyolosra. A többi csak szidott: mit akarsz te avval?

drága az! Ha azt akarod, vedd meg magad. Meg is vettem. Csak magáért a virágért 1 P 50-et fizettettek velem. De megvettem. — Hát mikor a jegyzőtől jövünk kifelé, karon fog a vőfély, hogy én üljek a Tisza Géza szekereire. Azt már nem! Mért üljek én a Tisza Géza harmadik szekereire, mikor én első nyoszolyó-asszony vagyok és engem megillet az, hogy az első szekérre ültesse nek. Nem is ültem fel. Elindultam gyalog. A falu határába dógoztak az emberek a mezőn, azok is biztattak, ne hagyjam magam, nekem van igazam. Utolértek, szidott a vőfély, nem is karéjba vágta, hanem darabba, úgy adta. Én meg csak mentem. Úgy vittek aztán vissza erővel a szekérre, még a lábom se érte a földet. De úgy is ültem azon a szekeren, hogy a fél farom a felhércen vót. Amint hazaértünk leugrottam, mentem haza. Anyám első szakácsasszony vót ebbe a lakodalomba, de el se ment kitálatni, hogy így kibántak velem. Engem nagynehezen behúzogtak a vacsorához, de ott is az asztal végére kerültem. Mérgező vótam! Nekem van legtöbb pénzembe a lakodalom, aztán ráfizetek, mint kóduš a búcsúra.

Vendégek.

Tunyogon a nyoszolyókon kívül lányvendégeket is hívnak. Ezek sem a polgári, sem az egyházi szertartásra nem hivatalosak, még a vacsorára sem, csak a vacsora utáni mulatságra. Van olyan, aki aztán ide sem megy el, mert: ha nyoszolyónak nem kellettem, vendégnek nem megyek.

A vendéglányokat a vőfélyek csak egyszer, a hivatáskor járnak fel, többször nem.

Mát olcsón megtörténik, hogy a nyoszolyók vagy a rokonlányok udvarlójának szólnak: gyere fel a táncba! De ezeket nem a vőfély hívja meg. Lányt csak táncba hívni itt nem szokás. Matolcson tehát nincs *vendég*. Ott ma ösőbbfoggják a gyeplőt. Szomszédot, rokont hívnak meg csak a lakodalomba, *vegyes idegent* nem. De akit meghívtak, azt meghívták a templomba is, meg vacsorára is. Ahogy ezt mondják, abban van egy kis lenézés a tunyogi *lakodalmi vendégséges* szokással szemben, akiket táncolni hívnak, de enni nem adnak nekik.

Szekeresek.

Olyan községben mint Tunyog indokolt, hogy a lakodalmasnép szekérre üljön, mert a jegyzői hivatal a négy kilométerre fekvő Györteleken van. Matolcson helyben van a jegyzői hivatal, de itt meg az előkelőséghez hozzátartozik, hogy a násznép szekeren vonuljon fel a jegyzői hivatalhoz, onnan meg a paphoz. Nyírmeggyesen és Csekében helyben van a jegyzői hivatal s gyalog szokás esketőre menni.

Ha a násznép számára fogatokat kérnek, az olyan szíveség, amit nem szokás megtagadni. „Lakodalom, temetés nem mehet meg ember nélkül“ mondja Kis Zsiga. Oda tehát menni kell, ha hívják az embert. Még akkor is menni kell, ha szegény hívja, mert „tenni kell annak is, hadd éljen!“

A nagyvőfély kötelessége a szekereket is hívogatni. Aki vállalja a fuvarozást, az egyúttal családotul hivatalos a lakodalomba, mégpedig a polgári és egyházi szertartásra, valamint a vacsorára is. Az asszonynak mindig az ura szekerin van ilyenkor a helye. „Vétve esik meg, hogy valamelyik asszony elmaradjon.“ Amin én váltig csodálkozom. Mert aki egyszer ült löcsös szekeren, kövesúton, az nem igen vágyik többet erre a földi élvezetre. De a gusztusok, hála Istennek különbözők.

„Lakodalomban a lú fűére kendőt kötnek“, — mondja Cél. lár Józsefné. Magamtól is tudom. Ha kocsin, autón, ilyen lú file mellé kötött kendős szekérral találkozik az ember, ajánlatos az óvatos kitérés, mert feltétlenül be van pálinkázva a kocsisa és hajt, mint a veszedelem. Megelőzni a másikat, asszonyokat visszáttatni a félelemtől, ilyen gyönyörű élvezetekre ad alkalmat a lú file mellé kötött kendő. Máig is csodálom, hogy nem végződik mind valami szerencsétlenséggel. A részeg embert csakugyan Isten őrzi.

Ahány szekerest hívnak, annyi kendőt, azelőtt fejrevaló kendőt, újabban csak zsebbevaló kendőt kell a menyasszonynak kiadni. Az öregek azt mondják, minden szekérré két kendőt kellett számítani. Szegényebb a világ, szegényesebb a dísz is. Újabban krepp-papírból vágott szalagokkal díszítik a lovakat. Mire beérnek Győrtelekre „laskára megyen“.

A lovakra való kendőket akkor adja ki a menyasszony, amikor a menyasszonyos házhoz érkeznek a szekeresek. Nemcsak a menyasszony, hanem minden nyoszolyó is, mielőtt felülne a szekérré megajándékozza a kocsiszt zsebbevaló kendővel. Ezeket mind felkötik a lú file mellé vagy ha már oda nem fér, a hámrá. Mentül több és tarkább kendő van egy fogaton, annál díszesebb az esküvő. Felkötné persze a kocsis, ha ötvenet adnának is, inert „ennyi a haszna, meg a köszönöm“.

Ha a nyoszolyó nem ad kendőt, azért nem lehet leszállítani a szekérről, de hogy a lovakat hajtó gazda ne tegyen erre valami kis megjegyzést, azt már megint nem lehet megtiltani.

Legrangosabb ajándék lúra a sávós törlőkendő. Mikor Kis Zsiga Gyűrűbe „hozzájárt“ a feleségéhez, látott olyan lakodalmat, hogy nemcsak a lú file mellett, hanem a hámon is anynyi sávós kendő lógott, hogy a földet seperete.

Barát Miklósné is azt mondja, hogy ha Csekében más faluba ment vagy megy férjhez a lány, akkor a falu becsülete megkívánja ezt a kis tüntetést.

A vőfély kötelessége a szekereket indulás előtt feljárni,

nehogy elkéssenek a lakodalomból. A matolcsi Veress István Kőmörőből házasodott. A szekere se reggel kiment a mezőre, megkésett. Mire megérkeztek a menyasszonyos házihoz Kőmörőbe, a menyasszony násznépe már meg is ette-itta a lakodalomra öszehordott földi jókat. A menyasszony maga ment ki a kapuba, úgy fenyegette őket ököllel: ide be ne merjetek jönni ! — Nem is mertek az utca felől bemenni, hanem a szomszéd felől kerültek. A vőlegény meg a násznagyok úgy kérték a menyasszonyt, mint az Istent. Végül is rávették. Megszelídült. Mégis eljött Matolcsra — jegyzi meg kicsinyléssel Balogné. Ügylát-szik, nagy kitüntetés Matolcsra férjhezmenni. Vagy tovább kellett volna magát tartani a lánynak, hogy értékét ezzel is emelje, és a késés sérelmét megtorolja.

Ez az egész történet kútba esett volna, ha nem „bajdola“ a vőfély.

Röviden összefoglalom itt a szekere se egész lakodalmi szerepét, tekintet nélkül arra, hogy ezzel elébe vágok a lakodalom hivatalos sorrendjének.

A szekere se, akár a vőlegény, akár a menyasszony részéről hivatalosak a lakodalomba, a vőlegényes házhoz gyülekeznek, hogy minél nagyobb kocsitábor mehessen a menyasszonyért. A kisvőfély szerepe a lakodalom napján szinte abban merül ki, hogy róluk gondoskodik. Először a vőlegényes háznál összegyűlő szekere seket kínálja végig minden földi jóval, értsd kaláccsal és pálinkával a vőlegény szívességéből. Aztán alig fordultak be a menyasszonyos ház udvarára, előlről kezdi a kínálást a menyasszony szívességéből. Amint a templomból hazáér a násznép a vőlegényes házhoz, a kínálás megismétlődik. Csak ezután mennek haza a szekere se. Szívességük elismerése és megbecsülése abban is megnyilatkozik, hogy a vacsorához a vőfély köteles őket feljárni.

Szakácsasszonyok.

A lakodalom nélkülözhetetlen személyzetéhez tartoznak a szakácsasszonyok is. Tunyogon — Kis Zsiga szerint — egy közepes lakodalomba négyet-ötöt is hívnak. Csekében négy szakácsasszonyt hívnak, egy fő és három segítőt. Természetesen ez is szívességi munka.

Kis Zsiga mindig megnézi előbb, ki a szakácsasszony, mert a gyúrotáblájáról meg lehet mondani, milyen rendes vagy tiszta egy asszony. Mindenki keze után bizony nincs gusztusa enni. Általában finnyás a magyar ember.

A főszakácsasszony dirigál mindent, a segítők csak a keze alá dolgoznak. A háziasszony meg felügyel, mert ha nem elég szemes: fazék töltött káposzta, egész kenyér, kalács eltűnnek.

Szakácsasszonyoknak csak időset hívnak. Nagy elismerése különben a főzőtudományuknak. Megtiszteltetés számba megy.

Csekében az előkészület sorrendje a következő: szerdán megcsinálják a csigatesztát. Ez igen babrás munka, de igazuk van, minden levestészta közt ez a legjobb. Csütörtökön megtöltik a tötött káposztát. Pénteken megölik a tyúkokat, szombaton kenyér-kalácssütés, tésztakészítés. Vasárnap a bekészítés is rengeteg dolgot ad. Maga a beosztás is nagy körültekintést kíván.

Volt olyan lakodalom — mondja Kelemen Miklós —, igaz, hogy nem Tunyogon, hogy nagyvőfély létire a kocsmába ment el vacsorázni. Rosszul számítottak a szakácsasszonyok, keveset főztek, a végin vízzel eresztették fel a levest. Dehogy is evett volna belőle. A vőfély szolgálja fel az ételeket, így utoljára eszik s így eshet meg, hogy a fárasztó nap után rendes el látás nélkül marad.

A szakácsasszonyokra még a lakodalmi vacsoránál viszsztatérek.

Ötöztetés és hívogatás.

Lakodalomba hívni kell a násznépet. Ez természetes. A hívogatás feladata a vőfélyekre vár, kiket felékesítenek erre az alkalomra.

Amíg egyöntetűen kedd volt a lakodalom napja, mindenütt szombat este ötöztették a vőfélyt és vasárnapra esett a hívogatás. Ma Tunyogon csütörtök reggel, Matolcson szerdán este, Csekében szombat délután, Meggyesen vasárnap ötöztetik a vőfélyt.

Hívogatást Tunyogon, Matolcson csütörtökön történik. Csekében szombat délután, Meggyesen vasárnap. Mindenütt megmondják, hogy pénteken nem hívogatnak, mert az szerencsétlen nap.

A két vőfély ezzel vagy hasonló rigmussal állít be a menyasszonyos házhoz:

Békesség e háznál. Jó napot kívánok,
Mink itt a vőlegény követeként állunk.
Miként bemutatom e háznál magamat,
Kérem hallgassák meg egynémely szavamat.
A vőlegény nékem erre adta szavát,
Ha szépen megkérem kedves menyasszonyát,
Az mellünkre ékes bokrétát fog tenni,
Melléje pedig szép szalagot fog tűzni.
Én hát felkerestem a vőlegény nevében,
Minket mindkettőnket díszítsen fel szépen.

A vőfélyek ötöztetéséhez szükséges virágot szalagot ma a menyasszony veszi. Az előírt időben a vőfélyek beállítanak a

menyasszonyos házhoz, ahol ruhájukra feltűzik a nyoszolyólányok a vőfélyi dísz. Mellére mindenütt bokkrétát kap a vőfély. Ma ez a virág fehér viaszból formált bimbós mirtusz, ovális fehér cifra papírkeretre tűzve, alatta rámásszélű fehér szalag lóg le két ágban. Azelőtt ez a szalag és a virág is színes volt, rózsából, nefelejtsből és mohából állott. Matolcson, Csekében a bal karjára is tűznek a vőfélynek szalagos csokrot, Tunyogon már nem. Ott e helyett tenyéryi széles rózsaszín vagy piros szalagot vetnek át a vőfély vállán a derekáig érően, s elmarad a vőfélypálca kendős, szalagos díszével. Persze ez is úgy van, hogy nem feltétlenül marad el, egyszer van, egyszer nincs.

Ha a vőfély pálcát visz, akkor arra az első kendőt vagy szalagot a menyasszony köti fel, a többit az ötöztetéshez összegyűlt nyoszolyók adják. Vagyonos háztól szebb kendőt, hosszabb és szélesebb szalagot kap a vőfély. Tarpán — gazdag falu — az a szokás, hogy a hívogató vőfély négynyüstös abroszt kap. Ezt átalveti a jobb vállán, úgy köti meg a derekán. Nagy lakodalomkor annyit összeszed estére, hogy mozogni sem tud jóformán tőlük. De egyet sem szabad azokból letenni addig, amíg végig nem járta az összes meghívandókat. Nem is megvetendő dolog! Magam is elmennék Tarpára hívogatni.

A vőfély sohasem kapott és ma sem kap sehol a kalapjára bokkrétát. Ez csak a vőlegényt illeti.

Hogy mennyire üres ceremónia ma már a vőfélyi hívogató, azt legjobban mutatja, hogy Csekében ma a menyasszony vendégeit az a négy nyoszolyólány hívja meg már *előbb*, akiket a menyasszony erre felkért.

Tunyogon a vőlegény és menyasszony a maga vendégeit személyesen szólítja meg. Ha nagyon ragaszkodnak a régi szokásrendhez, akkor a vőlegény helyett valamelyik rokon hívja meg őket a vőlegény nevében. Ez a hivatalos meghívást megelőző hívogató kedden történik.

A hívogatóra a vőfély megkapja a meghívandók listáját. Kelemen László azt mondja, azelőtt szigorúan vették a sorrendet is. Előbb a vőlegény, majd a menyasszony násznagyát kellett meghívni, azután a nyoszolyókat és csak azután a többieket. A sorrend betartásáért a vőfély felelős volt, mert a mellőzést megtorolta az illető azzal, hogy el sem ment a lakodalomra. Ma az irányadó szempont a praktikusság, ki hol lakik, a szerint mennek sorra. Azelőtt nem kellett listát írni. A násznagyok, nyoszolyók neveit megmondták, egyébként pedig azt az utasítást kapta a vőfély, hogy: „erigy csak te vőfély, ahonnan a füst kijár — híjad mind“.

Csekében a két felszalagozott pálcás vőfély foelép a házba (újabban már kopognak is) s a házajtóban megállva, hozzákezd a kisvőfély a verseléshez:

Alázatossággal lépünk e hajlékba,
 Ég áldása szálljon a benne lakókra.
 A házigazdától bocsánatot kérünk,
 Hogy tisztos házába belépni merészlünk.
 Jövetelünk okát elmondom én itten.
 Egy szép ünnepély van készülöben,
 Melyre a családot általunk hívhatja
 Kis Sándor vőlegény s az ő tisztességes atyja.
 Legyenek szívesek nálok megjelenni,
 Mi sem fogunk érte adósok maradni.

Erre előlép a nagyvőfély és szavalja:

Az élet útjain öröm, virág terem,
 De vele jár a bú és gyötrelem.
 Szívünket is gyakran fájdalom rongálja,
 Szükségünk van tehát egy oly szerető párra,
 Ki velünk az élet bajait megossza,
 Fájdalmunk enyhítse, Örömünk fokozza.
 A szent házasságot az Isten rendelte,
 Mikor az első pár embert teremtette.
 Azóta már sok ezer év és hónap letűnt,
 De a szent rendelet köztünk meg nem szűnt.
 Engedvén az Isten parancsolatának,
 Kis Sándor barátunk is párt választ magának.
 Erre Varga Juliskát már ki is szemelte,
 Benne boldogságát örömmel fellelte.
 Kéreti tehát e ház minden tagját,
 Zene, vigalomból ki ne vonja magát.

A vőfélyverset a háziak állva hallgátják végig. A vers végén a vőfély pár szóval elmondja, hogy násznagynak, nyoszolyónak vagy csak egyszerű vendégnek hívja-e meg a háziakat.

A vers után, ha a férfi is jelen van, az kezét fog a vőfélylyel, az asszonynép nem. De megkínálják tésztával, egy pohár pálinkával, amit igen óvatosan fogad a vőfély, mert igaz, hogy a íhivogatás napján reggeltől estig nem eszik meleg ételt, de annál könnyebben berúg a pálinkától, márpedig nagy szégyen és nagy nevetség lenne abból, ha a vőfély úgy berúgna, hogy nem tudna tisztének megfelelni.

A kínálással együtt meg is ajándékozzák a vőfélyeket. Katona Ferenc szerint csak a nyoszolyóktól igényelhet kendőt, szalagot, újabban pénzt, de ad neki minden vendég-lány is. Pénzt ma szívesebben adnak, mert jobban jön ki a lány, ha 50 fillért vagy akár egy pengőt is ad, mintha kendőt adna. Azt még ma is hangoztatják, hogy ezt a pénzt „megváltás“ címén kapja a vőfély. Népesebb lakodalomban 25—30 pengőt is össze-

szed estig a két vőfély. Este megosztóznak rajta becsülettel. Kis Zsiga szerint azért adnak néha a lányok erejükön felül is, mert attól tartanak, ha nem adnak, akkor „nem továbbítja őket a vőfély“. Mert a tánchoz először a vőfély vesz fel minden lányt, s ő „továbbítja“ más táncosnak.

Mármost mi az a vőfélynek megtenni, hogy utolsónak legyen fel egy lányt, vagy hogy lebeszelje a cimborákat: ne vedd fel. Egy kis kajánkodásért bizony faluhelyen sem kell a szomszédba menni.

Hol van már az a világ, mikor Kelemen László az első vőfélységekor 32 kendőt kapott. Büszke is rá ma is. „Mikor aztán oszlóban vót a lakodalom kikiáltottam: sorakozóba, aki kendőt akar! Kiosztottam kettő híján mind, mert nem akarok én bótot nyitni. A kisvőfélyre is ráparancsoltam: adjad te is is. Egy párat tarts meg, a többi hadd menjen“.

Ákár az előzetes, akár a vőfélyi hivatalos hívogatás alkalmával igen szokatlan dolog lenne megmondani azt, hogy — *nem számítunk elmenni*. Általában szembe megmondani, mit határoztam vagy mit akarok — azt nem szívesen teszik. Valami furcsa szégyenkezés vagy mi tartja őket vissza.

Úgyis megtudják, ki számít elmenni abból, hogy azok a hívogatást követő napon élelmi-cikkekben ajándékot küldenek. Az ajándékozás napja Tunyogon, Matolcson péntek. Csekében a hívogatás napján küldik el az ajándékot.

Azt, hogy ki küldött ajándékot, azt két okból is nyilván tartják a vőlegényes háznál. Egyfelől, mert ebből derül ki, kik fogadták el a meghívást, másfelől, mert aki élelmiszerek küldésével részvételét bejelentette, azt a lakodalom délelőttjén a vőfélynek fel kell járni. Ezzel megtiszteli a jelentkezőket, s az ajándék elfogadását mintegy hivatalosan elismeri.

Abból nincs harag, ha a meghívott nem megy el, mert elvégre „*Lakodalom, disznótor nem erőszak*“. De ha rokont, szomszédot nem hívnak meg, az komoly sérelmet jelent. Jellemző erre amit Cellar József né elmond: „Kocsordon egy szegény szomszédot nem hívtak meg. Mérgelődött a szomszéd kegyetlen és a lakodalom napján leölte a disznáját. De hiába csinált laci-konyhát, csak dühös vót. Végül se állotta, ő is átment a lakodalomba nézőnek. De ott meg összedült (verekedett) a vőfélyvel, végül is kiverték a házból“.

Bár a meghívottak egész családja jogosult erre, szégyen lenne az egész famíliának elmenni a lakodalomba. Leginkább kettő megy. Ha négyen mennek, már kész a megszólás: „Ezek olyan disznók, mind megeszik, amit vittek. Még nem is jut belőle mindegyiknek annyian jöttek. Pofa kell hozzá négyszer annyit megenni, mint amennyit küldött“, stb. stb.

Kelemen László azt mondja, hogy hajdan sem volt „jövedelmező“, ha az embert lakodalomba hívták. Szégyennek, gyalázatnak tartotta volna, bármily szegény volt is valaki, hogy a fiatal párnak terhére essen az ő étkezése. Ha egyebet nem, akkor elment a mészároshoz: kérek egy pár font húst, ezt küldöm a lakodalomba. Akinek módja volt, egész sódart, 10—12 tojást, egy jó nagy tál finom lisztet adott. Ha köleskásája volt, azt sem felejtette el.

Ma sem szabad az ajándékküldésben szűkmarkúnak lenni. Azt mondja Kelemen Miklós: legutóbb annyit összehordtak, hogy magával süteménnyel tele lett a szuszék. De nem baj a — mondja —, legalább a fiataloknak is marad valami a háztartás megindításához.

A lakodalom előtt csoportokba osztják fel magukat a nyoszolyók és úgy mennek a vőlegény és házhoz segíteni „bordán orsóvéggel csigatésztát csinálni“. Süteményt készítenek, kenyeret sütnék stb.

Mindezekon kívül a nyoszolyók újabban ajándékot is adnak. Az ajándékot a lakodalom előtt vagy a lakodalom után szokás elvinni. Semmiesetre sem a lakodalom napján. Régen „jóakarattól“ megajándékozták a menyasszonyt edényfélével, ma ez kötelezővé lett és nászajándéknak nevezik. Aki bőségesen adott ételneműt, az ma is úgy érezheti, hogy eleget tett kötelezettségének. Nagy ajándéknak számít, aki párnát ad. Pl. Vadász Istvánné is azt adott Pankotai Marinak, igaz, hogy az keresztgyereke volt.

Az ajándék tányér, fazék, kanál stb.

XI.

A násznép gyülekezése és indulása a menyasszonyért. A jel, komázás, kikérés, búcsúztatás. A felvonulás rendje a polgári és egyházi esküvőre. Lakodalmi babonák. Menyasszony hurcolás. A menyasszony fogadása.

A násznép gyülekezése és indulása a menyasszonyért.

A lakodalom napjain a meghívottak a szerint, amint a menyasszony vagy vőlegény részéről hivatalosak, a menyasszony vagy a vőlegény szülei házában gyülekeznek. Kivétel mint láttuk a szekeresgazda, mert az mind a vőlegényes házhoz hajt. Innen indul meg a násznép a menyasszonyért.

A vőlegényt a nagyvőfély vagy a násznagy pár szóban elbúcsúztatja szüleitől, s a nagyvőfély rendelkezésére az összegyűlt násznép felül a szekerekre.

Tunyogon azelőtt — mondja Kelemen László —, amikor a vőlegényes háztól kiindultunk, az első szekérre nem ülhetett más csak a vőlegény, meg a násznagya. A felhércen állott kapaszkodva a vőfély. Persze ma már az első nyoszolyó is odatörekszik, pedig neki eredetileg a második szekeren lenne a helye a kisvőfélyel.

A harmadik szekérre ültek aztán a nyoszolyók rendre, meg aki csak fért mind. Két sor ülést is tesznek ma hátul a kasba, úgyhogy tizenkét ember, meg több is ül néha egy szekéren. Szorulnak, de az is lakodalmi élvezet.

A szekeren való elhelyezkedésnek ma is két szigorú szabálya van, amelyet az egyéb változatoktól eltérően minden faluban egyformán betartanak.

Kocsis mellé előre se lány, se asszony nem ülhet. Kinevetnék érte az egész násznépet, legelsőbben a vőfélyt, akivel ez megtörtént. Az első ülésen csak befelé fordulva ülhet nő.

A menyasszonyért menőben az első két szekérre kevesen ülhetnek, nehogy az a látszata legyen, hogy nem számítanak a násznép másik felének helyet biztosítani. A vőfély köte-

lessége erre a násznépet figyelmeztetni, pl. ilyenformán: azámítunk a többinek helyet adni, nem magunk vagyunk.

Jaj, ha ilyen egyszerű lenne a szekerekre való elhelyezkedés! Nem irigylandó érte a vőfély. Erélyes is legyen, fogja karon aki jogosulatlanul előre tülekszik, mégse sértsen meg senkit, mert azért is felelős, hogy hátat se fordítson senki a lakodalomnak.

Azelőtt minden nyoszolyóasszonyt és lányt a vőfély vezetett karonfogva a szekérhez, így csak arra a helyre ülhetett, melyet a vőfély kijelölt. De ma fegyelmezetlenebbek. Csekében az első szekérre való tülekedésnek azzal vetettek véget, hogy csak egy nyoszolyóasszonyt hívnak, így nem versenghetnek egymással. Kocsordon meg azt találták ki, hogy a vőlegény és később a templomból jöve a fiatal pár az utolsó szekeren ül, hogy senki se legyen megsértve. De tökéletes rendet és megnyugvást ebben teremteni sehol sem tudnak. Nagy érzékenységi pont.

A jel, komázás, kikérés, búcsúztatás.

A régi matolcsi szokás az volt, hogy amikor a násznép megérkezett a menyasszonyos házhoz, a vőfély leugrott a szekérről és bement, természetesen szerényen a kiskapun. A nagykapu be is volt kötve. Bent a házban „kikérte a menyasszonytól a jelt“. Ha megkapta a jelt, ami mindig fűrevaló kendő volt, azt lobogtatva kiment az udvarra ezzel:

Násznagy uram, itt van íme a jel,
Melyet a menyasszony pálcámra kötött fel.
Ez annak a jele, hogy szívesen várják
Bejövetelüket ez érdemes háznál.
Nyisd ki hát barátom gyorsan azt a kaput,
Hogy ne nézzük itten tétlenül a napot.

A jel kikérése után következett a két násznagy komázása. A násznép is leszállt a szekérről s a kapun kívül állva hallgatta a két násznagy akadékoskodását. A jel kikérése ma többnyire elmarad. A komázás Csekében nyáron a kapu előtt az udvaron, télen a házban játszódik le. Télen a vőfély előre megy a házba s bejelenti ékes rigmusokfoan, hogy itt a násznép.

Silányak bizony néha ezek a vőfélyversek. Döcögősök. Ízetlenek. Igazi kántorcsinálmányok. Közös vonása mindnek, hogy úgy tüntetik fel a násznépet, mint aki idegenből, békés szándékkal, tehát *nem rabolni jött*.

A csekei beköszöntő vers pl. a következő:
 Jó napot! Ím itt áll egy kis csapat, bátor
 De nagyon félek, hogy majd megveri zápor,
 Azért hajlékukba kérek egy kis helyet,
 Míg elveri a szél ezt a nagy felleget.
Nincs közöttünk rabló, nincsen haramia,
Messze országoknak vagyunk bujdosója.
 Egy bájos madárkát indultunk keresni,
 Kit vágnánk aranyos kalitkába tenni.
 Hallottam, itt nőtt fel egy rózsabokorban,
 Azért jöttünk erre zeneszóval mostan.
 Hogyha megláthatnánk, hogyha megnyerhetnénk,
 Búsongó párjához innen elvihetnénk.
 Mert a szegény madár, hogy csak egyedül van,
 Éjjelét nappalát tölti fájdalomban.
 Ki tudja, ha soká árván fog maradni,
 Nem fog-e bánatos szíve meghasadni.
 Azért szeretettel, tisztelettel kérjük
 Adjanak hát szállást pár órára nekünk!
 Mi szívességüket megköszönjük szóval,
 Szeretet, barátság, minden földi jóval.

Természetesen kiutasítják a vőfélyt. Erre belép a násznagy és most már ő kér bebocsáttatást maga és násznépe számára. Vele sem akar szóbaállani a kiadó násznagy. Ez az ellenkezés már komázás vagy akadékoskodás, így télen.

Nyárba a vőfély bemegy a házba, elmondja a beköszöntőt, mire a kiadónásznagy kimegy a kapuhoz. A két násznagy között a zárt kapu, úgy evődnek egymással a felett.

Matolcson, Tunyogon az akadékoskodás mindig az udvaron történik. Kinevettek Matolcson, mikor arra hivatkoztam, hogy kemény télben mégis csak okosabb a csekei példát követni. „Minek a? Fűt a pálinka!”

A két násznagy évődésébe nem szabad beleszólni. Csak ők mondhatnak egymásnak „mélákat“, vagyis övék a tréfálkozás kizárólagos joga.

A kiadó násznagy felhánytorgatja, hogy hol a szittyá magyaroknál szokásos vendégszeretet?

— Hát nem bánom, ha maga beljebb kerül!

— De látja, milyen sokan vagyunk mink, van kint egy pár cimborám, de már nem akarunk nekivágni az éccának, csak szállást kérnénk.

De csak nem akarnak vele szóba állni, mire aztán arra hivatkozik, hogy is mondta Krisztus Urunk: „Zörgessetek és megnyitvatik nektek“. Erre aztán beengedik őt magát egyedül, le is ültetik, megkínálják borral.

— Hát hányan is vannak odaki?

— Van nekem kint egy fiam. Az azt mondja, megfordult már ennél a háznál s egy nagyon derék leányzót látott itt. De hát már nem is tagadom, hogy a házigazda lánya az ismerős.

— Igen, de hát sok lány van itt, hát melyik az?

Erre már bejön a két vőfély, a vőlegény a két nyoszolyó közt és utánuk a násznép. A kiadó násznagy elismeri, hogy van itt lány és behozza a legöregebb szakácsasszonyt. Néhol harmadiknak, másutt negyediknek hozza be a násznagy a menyasszonyt.

Van úgy, hogy az első kettő vénasszonynak öltözött fiatal lány. Pirítják ezek a vőlegényt, ha lehet. Pl. Lám, tegnap még agyon ölelgetett, úgyhogy az állam, orrom is kétfelé állt, most meg rám se akar ismerni.

A másodiknak keze lába bekötve, sántít, biceg, siránkozik: jaj! látjátok, úgy elvert, most is nyomorék vagyok miatta.

A harmadik „elegáns“, ez kelletti magát: én is meg tudok a vőlegénnyel fordulni egy ágyon!

Vagy: én is tudok olyan gömös puliszkát főzni, mint a menyasszony stb. Még azt is megkérdi az egyik a vőlegénytől, hogy hát ü nem szép? Nem fiatal?

— Hogyne lennél, — biztatja a vőlegény — mint téli erdön a lomb.

Ha vénasszonyt hoztak be, a kikérő násznagy tiltakozott: a szeme hibás annak, aki ezt behozta, nem ez a mi menyasszonyunk.

Másutt megint cigány, újabban zsidólányt hoznak be. Ez részben sértés, részben szerencsét jelent.

Kis Zsiga azt mondja, neki is azóta „fedezték fel“, hogy azért van olyan jó „üzleti szelleme“, ilyen biztos közgazdasági meghatározással mondja, mert zsidólányt vezettek eléje először, hogy azzal esküdjék meg.

Végül aztán bevezeti a násznagy az igazi menyasszonyt, hogy hát van itt ugyan egy lány, de azt mán ő maga se hiszi, hogy erről lenne szó.

A vőlegény örül, hogy végre megszabadult kínos helyzetéből, mert hisz eddig minden tréfa az ő rovására esett és „felismeri a menyasszonyt“. A násznagy azt feleli: elhiszem akkor, ha egymás kezét megfogjátok, egymást megcsókoljátok. Erre a vőlegény megcsókolja a menyasszonyt, akinek illik ettől huzakodni. Nagy hiba, ha nem szégyellős a menyasszony. Min mulatna akkor a násznép? De meg nem is jó erkölcsű, ha nem szégyenlős. Ez hozzátartozik.

Csak a kötődés után következik a hivatalos kikérés. Mikor a kiadó násznagy bevezette a menyasszonyt, a kikérő násznagy komoly dikciót mond. A matolcsi Illyés Károly két beszédet tanult nyolcvan felett járó édes apjától. Kikérő vagy kiadó

násznagyi tisztsége szerint mondja el ő ma is az egyiket vagy a másikat.

Tisztelt násznagy uram!

Hogy milyen szép és Istentől való dolog a házasság, a páros élet, azt tudjuk a Szentírásból. Különösen Pál apostol nyíltan parancsolja, hogy mindenkinek tulajdon felesége legyen.

Ezen épületes dolgot Tisza István barátunk a ISzentírásból megtanulván, ezen érdemes háznál, Jákó Zsigmond háznál találta meg azt a leányzót, akit szíve szerint eljegyezett és őt úgy a fennálló polgári törvények, valamint szentegyházunk törvénye szerint magához kíván csatolni. Ha tehát tisztelt násznagy uramnak ezen ifjú szándéka ellen semmi kifogása nincs, úgy tisztelt násznagy uram beleegyező válaszát kérem.

A kiadó násznagy válasza: Tisztelt násznagy úram! Az előttem elhangzott szavakból megértvén idejövetelük célját, tisztelettel adom, mint ezen érdemes ház megbízottja, beleegyezésemet a kötendő frigyhez. Kijelentvén, hogy sem a vőlegény, sem a megjelent vendégsereg ellen semmi kifogásom vagy észrevételem nincsen és örömmel látjuk körünkben tisztelt násznagy urat, tisztelt vendégseregével egyetemben. Tessenek helyet foglalni. Isten éltesse az új párt!

A nép közt is van, „akinek kezeügyébe esik a beszéd“, de van olyan is, akire azt mondják: ki minek nem mestere, hóhéra az annak. Persze bátorságot mind iszik magába. Egyik asszony azt mondja nevetve, hogy azért nem tudják nekem az összes elővett násznagyok évelődéseiket elmondani, mert egy sem emlékszik rá világosan. Olyankor már — legyint egyet — beszélj pálinka, beszélj!

De az is megesik, hogy a pálinka sem használ, mert itt van E. Károly. Míg a szekerén odaért, mindig a násznagyi mondókát ismételte, azután mikor sor került rá, csak eltátotta a száját, egy szó nem sok, annyinak sem volt ura. Nem járt Bátorba! — Nevetik. Hát bizony megesik mással is.

A két tábor eddig szemben állt egymással benn a házban, de most már összevegyülnek és a vőfély ezzel a rigmussal zárja le a lakodalom e szakaszát:

Tisztelt násznagy uram, amiért fáradtunk,
A bájos galambot íme megtaláltuk.
S hogy el ne szálljon valamikép tőlünk,
Kössük össze őket mostan míg ráérünk.
Készen vár ránk a pap, készen vár az oltár,
A templomban is zeng már az ünnepi zsoltár.
Induljunk hát innen kímélve időnket,
A hitnek láncával kössük össze őket.
Te pedig zenész, húzd rá azt a szép indulót,
Addig is a háznak kívánok minden jót.

A menyasszony elővezetése alatt a kisvőfély a szekeresekét köteles kínálni, persze az udvaron, mert a lovakat ennyi nép közt nem lehet magukra hagyni.

Kelemen László szerint azelőtt csak akkor volt búcsúztatás, ha a menyasszony követelte.

Aki vőfély szerette beszélni, az összehordott Tolnát Baranyát — mondja —. Ma bódog bódogtalantól elbúcsúztatja. A búcsúztatás többnyire a kiadó násznagy pár szavával kezdődik. Pl. „A menyasszony itthagya Isten rendeletére szüleit, de visszatér hozzájuk, mert ha érdekei másfelé fűzik is, szeretetben nem távolodik el tőlük“.

A vőfély búcsúztató rigmusa roppant hosszú. Búcsúztatja a menyasszonyt apjától, testvéreitől, atyjafiaitól, lánypajtaifitói, az egész falutól is, ha a lány más faluba megyén férjhez. Utoljára búcsúztatja a két násznagytól, s minden búcsúztatás közben húzza a cigány a „szignát“.

A menyasszonynak az egész idő alatt sírni, zokogni, huzakodni kell, mert ha „nem sajnálja a helyzetet“, az rút hálátlanság a szülőkkel szemben és igen illetlen dolog is. Biztos megszólást jelent. Mert nem is szép az olyan, aki nem sír. „Szívtelen fafityók az“.

Végül a násznagy kifakad, hogy de nem siratóba avagy torba jöttünk mink ide, hanem lakodalomba és az ő utasítására a vőfély kiadja a rendelkezést az indulásra. Persze versben:

Derülőbe, borulóba,
Most vagyunk mink indulóba.
Gólya száll a háztetőre,
Most megyünk az esküvőre.
Lakodalom, víg muri vár,
Éljen, éljen a mátkapár.

A menyasszony mégegyszer nyakába borul szüleinek, kezét is csókol újabban és ezzel a menyasszony és a vőlegény két-két nyoszolyólány között elindulnak, hogy felüljenek a szekerekre.

A felvonulás rendje a polgári és egyházi esküvőre.

Falunként más a felvonulás rendje, akár gyalogosan mennek, mint Meggyesen és Csekében, akár szekeren történik az, mint Tunyogon és Matolcson.

Csekében a menyasszony megy elől két nyoszolyólány között. Megette lányok, asszonyok egy főtban. Külön csoportban követik az asszonyokat a férfiak, élükön a két násznaggyal. A menet oldalán a két vőfély, végén a vőlegény, a cigány és persze a falu összes pulyája.

A legújabb divat Csekében, hogy páronként vonul fel a násznép, ahogy az uraktól látták. Egy fiú, egy lány és megettük a házasságkötés, mindenki a feleségével természetesen.

Matolcson az első szekeren a kocsis mellett ül a vőlegény, hátul a menyasszony a két násznagy közt és egy nyoszolyóasszony a násznagy ölében, így mennek fel a jegyzőhöz és onnan a papfaoz.

Kelemen László azt mondja, hogy Tunyogon azelőtt a *ki-kérő násznagy* ölében ült a menyasszony a szekeren. A második szekeren a kiadó násznagy feleségével és, a menyasszony legközelebbi hozzátartozói helyezkedtek el.

A vallásosabbja azelőtt Tunyogon sem, másutt sem evett iakodalma napján, amíg a templomból haza nem jött.

A templomhoz megérkezve a vőfély leszáll a szekérről és betiszteleg a lelkészhez. Tisztelettel jelentem, ezek és ezek megérkeztek. Kérem, szíveskedjék a templomba jönni.

Ezalatt a menyasszony két nyoszolyólány közt bement a templomba és közöttük leült az első padba. A második padba ül a két násznagyasszony, meg a többi, ahogy fér.

Ha a pap bejön a templomba, körbe áll fel a násznép, középen a fiatalok, jobbról a lányok, balról az asszonyok és középen a két násznagy zárja a kort.

A templomban elmondott eskü komolyságát mutatja ez a kiszólásuk: „Amikor az ember elmondja a hitet, az nem olyan mint a köcsönkenyér!”

A szertartás után tisztes rendben kellett kijönni azelőtt! Ma nagyobb a sietség és fegyelmezetlenség.

A templomi szertartás után a fiatal pár, a két násznagy és az egyik nyoszolyóasszony bemennek a lelkészi hivatalba a oaphoz, aki beírja adataikat a matrikulába. Természtésen a felsoroltakon kívül bemehet más is. Az, aki kíváncsi vagy akit a menyasszony erre megkér vagy aki — Tunyogon — még itt is inni akar egy pohár bort. Tunyogon t. i. az a szokás, hogy a fiatal pár egészségére koccintanak a pappal. Ez a vőlegény szívesége. Ha ismerősökről van szó, akkor a papé.

A pap ilyenkor néhány barátságos szó kíséretében kezét fog a fiatalokkal. Csekében a fiatalok a paptól bibliát kapnak házasságkötésük emlékére. Ez szebb. Nem?

Tunyogon csak újabban szokás, másutt régi hagyomány a kendőajándékozás. Az esketést végző lelkész, a násznagyok, — ha orgona van és a tanító orgonál, akkor a tanító is — kendőt kapnak. Amióta polgári esketés van, azóta a jegyző is kap kendőt.

A menyasszonyos háznál, az esküvőre való indulás előtt az ezzel megbízott nyoszolyóasszony átveszi a kiosztásra szánt kendőket, ő adja át a jegyzőnek az esketés után, a papnak, a

két násznagynak, a tanítónak akkor, mikor a matrikulázás végett bementek a lelkészi hivatalba.

Matolcson kap a lelkész, a tanító, a két násznagy és a jegyző. Tunyogon csak a pap és a két násznagy.

Csekében a pap, a jegyző, a két násznagy. De itt szimbolikusan mindenki páros kendőt kap.

Lakodalmi babonák.

Nincs, a mi népünk életének egyetlen momentuma sem, amelyre a pontos forma elő ne lenne írva, s minden alkalmat meg tud ragadni arra, hogy szimbolikus jelentőséget juttasson valaminek. Jobb alkalmat pedig keresve se lehetne erre találni, mint a lakodalmat.

Egész sora van a fiatal pár érdekében végzendő eljárásoknak. Jövendő sorsukat, a gyermekáldást megjelentő babonás előjeleknek, szimbolikus szokásoknak.

Azelőtt a lakodalom reggelén a vőlegény nyoszolyólánya levágott egy cseppet a vőlegény hajából és elvitte azt a menyasszonyos házhoz. Ott a menyasszony nyoszolyólánya a menyasszony hajából hozzávágott egy cseppet, összekeverték, s azzal füstölték meg a fiatalokat mielőtt elindultak a templomba, hogy ne lehessen őket megrontani.

A csekei Mándi Sándorné mondja, hogy azelőtt a menyasszony fokhagymát, sót, kenyeret varrt a szoknyakorcába. Akkor nem fogott rajta a rontás. Mert a boszorkány megtehetette, hogy a templom küszöbe előtt kapott fel földet a menyasszony előtt, s azzal el tudta rontani a menyasszony boldogságát. Jó az, ha előre védekezik az ember.

Az esküvőre a fiatal pár pénzt is vigyen magával, hogy azzal is megesküdjék.

A lakat alatt való esküvést és a gyermekáldásra vonatkozó babonák egy részét a gyerekekről szóló fejezetben közlöm.

Az esketési szertartás alatt a menyasszony igyekezzék a vőlegény lábára lépni, akkor ő lesz a hatalmasabb. Ha a templomból előtte lép ki, az is azt jelenti, hogy az ő akarata érvényesül az életben.

Tunyogon azt mondják: én jövök ki a templomból előbb, liogy én éljek tovább. Talán erre vezethető vissza az a fülpösdaróci szokás, hogy alig várják, hogy a pap kimondja az áldást, „balszárnynon kapják a menyasszonyt és kirepítik“. Úgy tartják, hogy „akkor nem hajal felül az ura“. Köcsön Zsigánét úgy kirepítették, hogy a falhoz vágódott, a fülbevaló is kiszakadt a fülibül. Haragudott is, hogy: az istenit neki, mindjárt leveszem a fátyolt a fejemről, aztán sehova se megyek.

Mohácsi Jani penyigi születésű, inas Fülpösdarócon. Bor-

zasztóan érdekelte mi dolgom lehet nekem annyi parasztaszszcxnnyal. Meg is kérdezte:

— Ugyan mit tetszik keresni ezen a sok vénasszonyon?

— Azt keresem, hogy mi az a szokás, amiről az öregek még tudnak, de a mai fiatalok már elhagyják.

— Hát mondjak egy pár olyan szokást, — mondtam.

— Ha ezt tetszik keresni? Ilyet én is tudok!

Attól kezdve be se lehetett volna kötni a száját. Ha volt egy pillanatnyi megállása, már mondta: hát azt tetszik tudni... Egy egész bokorra valót mondott, s mert a legtöbbje lakodalmi szokásokra vonatkozik, idejegyzem őket.

Azt mondja, Penyigén álarcos vénasszonyt ültetnek a nászmenetkor az út egyik oldalára, aki kerek guzsalyon fon, hogy serény legyen az új asszony. A másik oldalra meg olyat ültetnek, aki bölcsőt renget. Ez azt kiabálja a menyasszonynak: esztendőre vagy kettőre ilyen legyen kötőjébe. Amikor a menyasszony a vőlegény udvarára belépett, vizes vedret állítanak az udvarra. A menyasszonynak hátrafelé menve kell azt a bal lábával felrúgni. Ha sikerül, szerencsés lesz az élete.

Az ajtóban a násznagy mézet vagy cukrot nyalat velük, hogy édes legyen az életük. Ha a menyasszony letette a menyasszonyi fátyolt, azt a vőlegény a menyasszony legjobb barátjának dobja oda, hogy az kerüljön most sorra a férjhezmenéssel. A lány visszaadja a vőlegénynek, aki azt elégeti. A fátyol füstje a mennyországba száll és így nem lehet őket megrentani. A nász reggelén vizeskötéllel megsuhintja a vőlegény a fiatal asszonyt, hogy engedelmes legyen.

No nagyszerű falu Penyige. Ahogy hazaérteni, harmadnap mentem Penyigére. De bizony nem lettem semmivel okosabb. Nem volt előkészítve a talaj, kelletlenek voltunk, az asszonyok is, én is. Legközelebb élénk szemrehányásokat tettem Mohácsi Janinak, hogy a penyigeiek nem vallottak semmit, összecsapta rá a kezét: nem mondtam, hogy ne méltóztasson nélkül elmenni, mert nem fognak programolni a népek.

Általánosan ismertek a következők:

Terhes szekérrel, zsidóval, cigánnyal találkozó násznép szerencsés lesz. Lakodalom napján esős idő arra mutat, hogy a fiatal asszony pletykás lesz. Nem lesz jó élete. Zavaros lesa az, mint az idő. Ha olyan asszony jön szembe a násznéppel, akinek kis gyermek van a karján, az jól feltartja, hogy lássák.. Ez gyermekáldást jelent. Szoktak rongybabát is csinálni, s azt dobálják ugyanezzel a célzattal a násznép után.

Hirtelen zápor lakodalom napján bő gyermekáldást ígér. De legtöbb lesz a gyerek, ha disznónyájjal találkoznak. El is kerülnek, ha lehet.

Ha más faluba viszik a menyasszonyt, igyekeznek harangozás után kimenni a faluból, mert ha történetesen akkor szólal meg a harang, mikor mennek, az azt jelenti, hogy kiharangozzák! „Meghal, mielőtt még egyszer látná a faluját“.

Menyasszonyhurcolás. A menyasszony fogadása.

Mindenütt muzsikaszó mellett vonulnak haza a templomból. Ha gyalogos a menet, akkor a vőfélyek a menet előtt haladva kurjongatnak, táncolnak. A menyasszony és vőlegény pedig kart ötének, úgy mennek haza.

Ha szekereken vonultak fel, pl. Matolcson, a templomból jövet a vőlegény a menyasszony jobbán ül, az egyik násznagy pedig a kocsis mellett, lábbal befelé fordulva, szemben a fiatalokkal. A nyoszolyóasszony ilyenkor ennek az ölébe szorul. Illyés Károly szerint ez a legkellemesebb része a lakodalomnak. Természetesen, mert mindig fiatal tűzrőlpattant nyoszolyót választ.

Kelemen László úgy mondja, hogy Tunyogon azelőtt, ha kijöttek a templomból, az első szekeren két nyoszolyóasszony közt ült a menyasszony, de ha *kapzsibb* volt a vőlegény, megmegkaporította a menyasszonyt és az ölibe ültette. Nevettek olyankor: nem bánják már azok, csakhogy mehessenek.

Az ezután következő szekérre ült az első nyoszolyólány és aki fért, mind.

Ha valaki olyan szekérre tolakodott, ahová nem volt való, akkor a vőfély fogta karon és figyelmeztette: kérlek alássan nem itt a helyed.

A muzsikások a templomból kijövő násznéphez csatlakoztak azelőtt is, most is.

Menyasszonyhurcolás Matolcson módból, Tunyogon kényszerűségből van, mert ha már a jegyzőhöz szekéren kellett menni, akkor legalább ennyi élvezet jusson a lakodalmas népeknek. Ki is élvezik. Elvégre semmivel sem alábbvalóbb mulatság ez, mint egy stefániaúti kocsikorzó volt a kilencvenes években Budapesten.

A hozzáfűződő tréfák már itt is elmaradtak, de ezekért nem is kár. Azelőtt t. i. a szekér kerekéhez repedt fazekat, vedret — ami akadt — hozzávágta. A nagy lármától, csörömpöléstől a lovak még jobban megvadultak. Sok szerencsétlenségnek lett ez okozója. A keskenyebb utcákon, pl. Matolcson a Nábrád- vagy a Malom-utcán pórászt feszítettek ki keresztbe. Ennek magasságát úgy igyekeztek kimérni, hogy lovasembernek, szekeren ülőnek a kalapját, asszonynak kendőjét, kontyát leszedje. A pórászt feldíszítették tarka rongyokkal, tallusep-

rűkkel, rongybabával, repedt fazékkal. Szóval teljes pompával várta ez a násznépet.

A lovasvőfélyek 20—25 lépéssel mentek a szekerek előtt. Az ő kötelességük volt a szalmaköteleket elszakítani. Ha a vőfély bízott lovában, nekivágtatott és úgy szakította el! Az óvatosabb elvágta késsel. Természetesen nagyon kellett igyekeznie. A háta megett jött a kocsisor, mámoros, duhaj kocsisokkal, akik nem féltek nekihajtani a pórásznak, amiből okvetlenül nagy sivalkodás, lovakat vadító zaj és lárma támadt.

Szóval nagy multság volt. Erről Szabó Lajosné, Balog Pálné és minden idősebb matolcsi is mint tapasztalt dologról beszél. A fiatalabbja már csak hallomásból tudja.

Tunyogon, ha a menyasszony nagyon becses és ezt ki is akarják fejezni, akkor a kapu tárva-nyitva van, mikor a templomból hazajönnek a vőlegényes házhoz.

Az egyik öreg asszony nem látta szívesen a fia házasságát. Ki se bújtak a házból, amikor meghozta a fiú az új asszonyt. „Ellátást“ is csak azért adtak, hogy meg ne szólja őket a falu.

Kelemen László szerint a kapu mindig nyitva volt azelőtt. A kapuban szállott le a násznép.

A menyasszony elé az udvaron seprűt dobnak. Ha ügyes, felkapja és félrehajítja: mit keres ez itt? Ha ügyetlen, megbotlik benne. A rosszmájúak azt mondják, az anyósnak ez se, az se tetszik. Ha a menyasszony nem nyúl a seprű után, akkor meg nem sok jót jósolnak neki. Kelemen László szerint azelőtt az ügyes menyasszony áthajította a seprűt a háztetőn. Ez azt jelentette, hogy nem akar senki lábakapcája lenni. Amelyik nem nyúlt a seprűhöz, arra azt mondták: ennek is mindegy, akárhogy lesz is.

Tudok olyan falut is, pl. Nagygéc a csengeri járásban, ahol az udvaron guzsalyt visznek a menyasszony előtt, hogy jó szövő-fonó válják belőle.

A ház, illetve a pitvarajtóban a menyasszony arcába búzát szórnak Tunyogon, Matolcson.

Csekében a menyasszony feje felé kenyeret tartanak míg bemegy a házba. Ez azt példázza, mondja Boné Irma, hogy kenyere soha ki ne fogyjon. Isten áldásának szimbólumát szében alig lehetne kifejezni.

Fábiánháza az új pár szeme közé kölest szórtak, hogy szaporák legyenek.

Azelőtt is, ma is a menyasszonyt anyósa fogadja. Hála legyen az Istennek, hogy békével megérkeztetek, — mondja pl., ha más faluból jöttek. Vagy: Isten hozott! Akit vártunk, megérkezett.

Matolcson a belépő menyasszony anyósának annyit mond: Engedelmes jó gyermeke legyenek mamának.

Anyósát és a besereglő összes főzőasszonyokat végigcsó-

kolja. Újabban anyósának kezét csókol. Apósával csak kezét fog, ha ugyan látja.

A fiatal asszony észreveheti bizonyos jelekből, hogy ő nem szívesen látott menyé az anyósának, s ennek tudatában azal üdvözli az ajtóban: Bocsásson meg, ha vétettem. Elfogad-e lányának, kedves mama? Adnak-e helyet magok közt?

Ha bele vannak egyezve, az anyós azt feleli: Vártunk! Nagyon szívesen látunk. Foglald helyet. Meg is csókolja.

Bizonyos, hogy egészen újkeletű, hogy a menyasszony kezét csókol anyósának. Ez nem paraszt szokás, városi hatásra mutat. A szomszédos Géberjében nem szíve szerint volt az anyósnak a menyé. Fogadni ugyan fogadta a küszöbön, de a helyett, hogy megcsókolta volna, a kezét nyújtotta eléje ezzel: Ezt a kezét csókold meg, amelyik neked ilyen kenyérkeresőt nevelt.

Derús lakomája lehetett ezután a menyasszonynak.

Nyírmeggyesen a vőlegény násznagya a templomból előresiet és a belépő fiatalokat dikcióval üdvözli. A menyasszony a násznagy beszéde után anyósának kezét csókol, apósát pedig megcsókolja. Azelőtt a belépő fiatal asszony arcába Meggyesen is búzát szórtak, ma ez elmarad. E helyett pólyás gyereket tesznek a menyasszony karjába ezzel:

A menyasszony kötőjébe
Ilyen legyen jóvendőre.

Miután pedig Meggyesen a fiatal párnak a lakodalom napján a szertartás befejeztéig nem szabad enni, belépésük után tányért tesznek eléjük, amelyben benne van a lakodalmi tyúkok és kacsák összes zúzaja és mája.

Darócon a zúzát és májat a vőfélyeknek adják, amint megérkeznek, mert azoknak még megállásuk se volt addig.

A legtöbb helyen kávé, kalácsot adnak ma a fiatal párnak.

A megérkezésnél Csekében a következő rigmust mondja a vőfély:

Legyen az Istennek dicsőség az égbe,[^]
Szerencsével vittük nagy dolgunkat végbe.
Legyen az Úristen mindig a vezérünk,
Igaz gyámolítónk, míg a földön élünk.
Válják az új párnak mai esküvése
Lelkeiknek örök javára, üdvére.
Isten áldása szálljon a fejükre,
Legyenek vidámak, boldogok örökre.

Igen mulatságos az egyik ilyen rigmus befejezése:

Legyen éltök úgy megáldva jóval,
Mint a közös páskom¹) a baromcsordával.

Rigmust ilyenkor a többi faluban is mondanak, s ezzel az esküvői szertartás befejezést is nyert. Most már csak az esti vacsora és az azt követő multság s annak hagyományos, lakodalmi vonatkozású része van hátra.

¹ páskom = pázsit, rét.

„Kést, villát hozzanak,
 hogy éhen ne maradjanak“.

XI.

A lakodalmi vacsora. Bor, muzsika, tánc, Megszólás. Kontyolás. Menyasszonytánc. Menyasszonypogácsa.

A lakodalmi vacsora.

A vacsorához a násznagyokat, nyoszolyókat, szekereket újra fel kell járni a vőfélyeknek, mert a lakodalomból megjött násznép délután elszéled. Matolcson a vendégek is hivatalosak a vacsorára, így itt azokat is fel kell járni. A tunyogi vendég csak a táncba hivatalos, így annak újabb meghívása felesleges.

Ha meggondoljuk, hogy Kelemen Miklós legutóbbi vőfélysége alkalmával 12 nyoszolyóasszonyt, 23 nyoszolyólányt és 12 szekerest járt fel, nem kicsinyelhetjük le teljesítményét, mert a második és harmadik fel járás közt alig van egy két órai időköz, épp csak annyi, amennyi a hivatalos szertartásokhoz kellett.

A nyoszolyók ugyan mondják nekik, hogy ne fárasszák magukat, de próbálna csak meg el nem menni! Akkor lenne csak nagy sértődés. Az illető egész biztosan otthon maradna.

Újabban megtörténik, hogy egyik-másik tényleg nem várja meg a vőfélyt, hanem felmegy a maga emberségéből. Ennek a következése, hogy a vőfély előbb az ablakra kerül, megnézi, otthon vannak-e? Csak aztán kerül az ajtóra. Mit vesztessen az időt. Így is a két vőfély, ketten kétfelé mennek, nem győznék meg másképp.

A vacsorára invitáló rigmus rövid:

Tessenek eljönni a vacsorára.
 Kést, villát hozzanak,
 Hogy éhen ne maradjanak.

Ez fontos, mert tényért csak kérnek köcsön, de evőeszközt nem. Megesett, hogy az egyik lakodalomban sorra ettek a vendégek. Meg kellett várni, míg a szomszéd elkészült. Sok derűtségre ad alkalmat, de a háziasszonynak nagy bosszúság. Ha a meghívottak hoznak kést, villát, ki lehet küszöbölni az ilyen bajokat.

A menyasszony szüleiért a vőfély vagy a vőlegény maga megy el. Rendesen csak a lány apja van már otthon ilyenkor, az anyja már segít a vacsorái előkészületeknél.

Matolcson, ha nagy lakodalom van és sokféle kell feljárni, akkor a „szolgáló legények“, vagyis a kiszolgálásnál segédkező legények közül is elugrasztanak egy-kettőt a vacsorái hivogatáshoz.

Csekében a vacsorához való külön feljárás ismeretlen.

Kelemen László azt mondja: Olyan is a inai lakodalom. Csak arra vonatkozik, húzd rá cigány! Eszem-iszom már nincs. Bezzeg azelőtt kétéves bornyút öltek le hozzá. A vendégek só-dart, húst, lisztet, köles-kását, *lyukas kalácsot* annyit hordtak ös&ze, hogy a lakodalom harmadnapján is bőségesen volt minden.

Azért a régi lakodalmi kurjantás templomba indulóban úgy hangzott:

Húzza rá kend Vince sógor,
Lesz egy lyukas meg egy sodor.

Vagyis a cigány is sonkát és lyukas kalácsot kapott. A күртös-fánk a lyukas kalács. Azelőtt egyes falvakban ökrös szekerén vitték a menyasszonyt vagy legalább is a holmiját és az ökör szarvára is lyukas kalács volt fűzve.

A vacsora télen a házban van, de nyáron, ha az idő engedi, a szabad ég alatt vagy sátorban terítenek.

Kelemen László szerint régen a lakodalmat azért is tették *rügyfakadásra*, hogy sátorban tarthassák meg. A sátorponyva fala mellett állottak a lócák, a sátorfákra keresztléceket alkalmaztak, úgyhogy kényelmesen meg lehetett támaszkodni. Teteje nem volt a sáornak, legfeljebb, ha beborították zöldgallyal.

A vőfélynek első dolga ma is, amint a harmadszori hivogatásból hazaérkezett, hogy szalad szétnézni a szakácsasszonyokhoz: lehet-e mán helyére ültetni a népet? Az ügyes szakácsasszony nem is várja ezt be, maga jön ki felkérdezni, hogy: főzhetünk befelé? Mert bizony a csigatésztát nem lehet előbb befőzni. Jól nézne ki!

Kivétel nélkül mindenütt első tál étel a *tyúkhúsleves* csigatésztával. Követi a főtt tyúkhús. Meggyesen tormával, má-sutt mártással. Tötött káposzta, utána sült tyúk, ezután a különböző összehordott húsból pecsenyék, végül jönne a kása, melyet mint lakodalmi ételt már csak Meggyesen tálalnak be és az összehordott sütemények tömege. Azelőtt fánk, piskóta, aranygaluska, rétes, csőröge, szalakáriás. Ma cukrászsütemények, torták. Külön büszkeség, kinek a lakodalmán hány cukrásztorta fogyott.

A helyek elfoglalására a vőfély hívja fel a násznépet. Csekében így:

Gazdánk vendégeit mind felszólította,
 Tisztos becsülettel házába hívatta,
 Irántunk érzését bőven kimutatta,
 Szakácsnékkal házát megszaporította.
 Ügyes szakács készen mindenekkel,
 Legelsőbbben pedig jó metélt levessel.
 Mindnyájan vigadjunk a menyasszonyunkért.
 Adjanak hát az asztalnál egy kis tért,
 Vendégek számára a leves ideért.

Nagyon kevés helyen várják be a vőfély ültetési rendjét. Pedig a szabály az lenne, hogy a vőfély jelöli ki a helyeket. Azt mindenestre megteszi a vőfély, hogy aki szerénytelenül igen előkelő helyre talál ülni, azt felállítja. Szorít neki helyet lejjebb. Mert az természetes, hogy a „rangosabbat a fejére (asztalfőre) ültetik“. Az is természetes, hogy a fiatal pár, a násznagyok, az előkelőségek megvárják, hogy a vőfély mutassa meg, hol a helyük.

Tunyogon, ha a házban terítenek, a belső fal mellett az előkelőségek ülnek. Ugyan hol nincs előkelőség? A külső oldalon a fiatalok. Középen a menyasszony és vőlegény, mellettük a násznagy, mindegyiknek a felesége az asztalszomszédja. Mert az a szabály, hogy férj feleség egymás mellett ülnek. Ettől márcsak azért sem lehet eltérni, mert minden asszony megesküszik, hogy az ő ura csak akkor eszik „jó ézűen“, ha ő teszen a tányérjára. Annyi meggyőződéssel mondják ezt, hogy végül a férfiak is szentül hiszik, hogy „ők illetékesek rá, hogy az urukat ellássák“. Aki pedig mégis máshová kerül és nem az ura mellé, az halálosan megsértődik. Újabban ugyan az a borzalmas dolog is megesküszik, hogy külön ültetik őket. Romlanak az erkölcsök.

Csökében a fiatal pár az asztal keskenyebb felső végén ül. Mellettük a két násznagy és így tovább. A vőlegény szülei -nem ülnek asztalhoz. Ezer dolguk van a felügyelettel.

A fiatal pár egy tányérról eszik. Ez a szokás és ettől még vagyonsabb helyen sem térnek el.

Ettől eltekintve itt is úgy van minden, mint más társadalmi rendben, hogy „szemre füre néznek“, mert hiába, suba subáihoz és guba gubához húz. Egész bizonyos, hogy rövid félóra alatt külön ülnek a vagyons gazdák és külön a szegény zsel-lérek.

Egy-egy fogást természetesen több tálon tálalnak be. Minden fogásból az első tálát a nagyvőfély hozza be, a többit a szolgáló legények, sohasem nők. A nagyvőfély kezében a tállal elmondja rigmusát és leteszi a tálát a fiatal pár elé, tehát a főhelyre. A csigatésztalevésbe a rendes méretű tésztán kívül két akkora csigatészta tálalnak, mint egy káposztatötelék. A nász-

nagyok tányérjára meri ezt ki vagy külön tányéron hozza be nekik a vőfély. A nagy töltelék az apró csigák százát rejt, s ez az első alkalom az általános derűlségre.

A levest követi a *főtt tyúk*. Annak betálalása és elfogyasztása után hordják fel a kisvőfély vezetése alatt az asztalokra a bort.

A következő tál étel a *sült tyúk*. Egy sült kakast egészben tálnak be. Az egészben való betálalás hagyományos szokás.

Kis György Károlyné Mangu Rozália azt mondja: szegény asszony volt az én anyám, de ugyan sok lakodalomban volt első szakácsasszony. Nem is tudta a kópét úgy tálni, meg úgy sütni senki. Már amikor megkoppasztotta, a begyinéél felszúrta a bőrt, nádszálon keresztül felfújta, úgyhogy a nyaka kokányosan állott. Csak azután vette ki óvatosan a begyit. Hátul ügyesen csak annyit kanyarított rajta, hogy a bélit kiránthassa. Annak a helyibe be is dugta mindjárt a tojást héjába. A kópét ráültette a tyúkra, a nyakát kikötötte madzaggal a farcsíkjához. Mikor aztán tálni kellett, szalaggal cserélte ki a madzagot. Vót is kacagás, ha a vőfély bevitte ezzel a verssel:

Felhoztam a kakast hegyes taréjával,
Még sütve pirosra a maga zsírjával stb.

Az egész sült kakast a menyasszonynak — mint ügyességének próbáját — kellett felvágnia, s ha közbe megtojt a kakas, az öröm osztatlan volt.

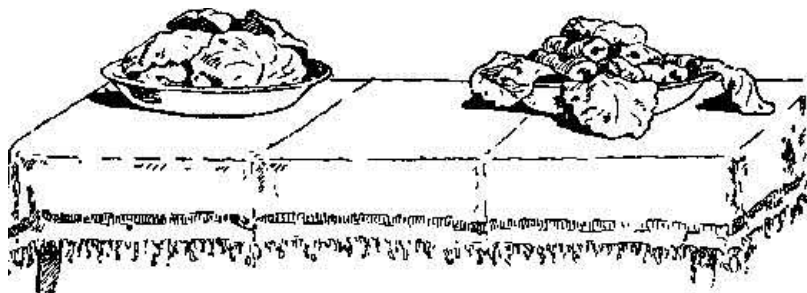
Tunyogon, Matolcson is ismerik ezt a lakodalmi ételt. Csak azt kell még hozzáfűznöm, hogy ugyanakkor, amikor a vőfély a kakast a fiatal pár elé teszi, jobbra és balra egy-egy kiszolgáló legény feltesz a vendégek elé két egészbensült tyúkot is.

Külön szakaszt kell szentelni a *tőtött káposztának*. Bevezető rigmusa is hosszú, mint ahogy a népszerű eledelhez illik. Csak befejező sorait mondom el:

. , . káposzta az étkek vezére,
Nagy magyar hazának országa díszére.
Még királyoknak is gondjuk vagyon erre,
Áldott föld az, ahol terem a gyökere.
Mégis nem dicsérem, dicsérje meg magát,
Mert belevagdaltam egy ódái szalonját.
Tizenkét disznónak elejét, hátulját,
Keresse meg benne, ki fülit, ki farkát.

A vőfély a hosszú rigmus után „burított“ tányért tesz a fiatal pár, egyes helyeken a násznagy elé. A burított tányért felemelve hatalmas töltelék van a tányérban, mely kilenc kisebb tölteléket rejt magában. Kell olyan rigmusnak is lenni amelyik erre vonatkozik, mert a vőfély megfelelő szaporaság kívánásával teszi le a tányért.

Természetesen nagy az öröm, amikor a menyasszony kibontja nagy leveléből a kisebb töltelékeket, — megfiadzott a káposzta.

W

A lakodalmi káposzta töltelék,
a) betálálva; b) kibontva.

Cellar Józsefné igen kicsinylően jegyzi meg, hogy Tunnyogon már csak szegényebb helyen találják be a kilenc töltelék, de ott se burított tányéron. Hogy képzelek olyat.

Egyes helyeken a násznagyok csirkekaparóval, zúzával megtöltött tréfás töltelékot kapnak.

A régi lakodalomban az utolsó tál étel *köleskása* volt, tepertősen, hús nélkül. Meggyesen és Csekében ma is becsületesen betálalják.

A matolcsi Balog István 1883-ból való nótáskönyve szerint ezzel a verssel hozta be a vőfély:

Utolsó ételnek a kását behoztam,
Vajjal mint lehetett meg is harmatoztam.
Talán a fősvénynek ezzel bajt okoztam,
Fizetni kell érte, annyit kinyomoztam.
Mindazonáltal elébb jóízűt egyenek,
Nehogy drága pénzért meg is csömöljenek.
Mert szükség, hogy érte bankót pergessenek
Kinek nincs — előre kölcsön is kérjenek.

Ez matolcsi feljegyzés, s a vajjal való harmatozásból azt kell következtetnem, hogy itt már a nyolcvanas években is „gombódát“ tálaltak be. Szabó Lajosné és Balogné is azt emlegetik köleskása helyett s úgylátszik, hogy a jó régimódi köles előkelőségéből vesztve, helyt adott a gombódának. (Ez tejbenfőtt rizs.)

Az öregek előtt igen kedvelt eledel lehetett a kása, mert sok kedves szólást tudnak róla. Pl. Ettél kását, mondjad mását. Vagy: A kása felséges étel, ki ebből eszik, tovább él egy héttel.

Tánckurjantásban is él még: Tejes kása sótalan, ez a kislány szótalan. Vagy: Kását ettem, puliszkát, attól nőttem ekkorát. Komolyabb értelmű: Más szájával csak a forró kását enni jó.

Azt hiszem, országosan szokás volt *a kásapénz* szedése is.

A kását nyitott tűzhelyeken nagy fazekakban kavarták. Egy pillanatig sem maradhat kaválás nélkül, mert könnyen kozmál. Márpedig nagy szégyene volt a szakácsasszonynak, ha Kozma Jancsi belelépett. Volt volna mit hallgatniok! „Na ezen is végighúzta Kozma bácsi a gatyája szélit“ stb.

A főző kása nagyokat pöfög, s bizony könnyen megeshett, hogy ezt a szakácsasszonyok kezeszára bánta. Be is kötözte vacsora után a kezeszárát mind gyóccsal, kegyetlen jajgatással jöttek be a násznép közé. Közben észrevétlenül a násznagyok zsebibe belesúsztatni a fakanalat — ez volt a legnagyobb sikerük. Illett természetesen a násznagynak az észre-nem-vevést megjátszani, s pénzen megváltani ügyetlenségét. A többi férfi sem szabadult. Kanállal megbökdösték őket, még a kabát szárnyát is szabad volt megrángatni. Mindenkitől kaptak pár krajcárt.

Vacsora után vagy később, illett a szakácsasszonyoknak külön egy táncot húzatni, s akkor más nem táncolhatott csak ők. Szívességi munkájuknak ma is ez a fizetsége.

A vacsora végeztével körülkínálják a *süteményeket*. Természetesen itt már mindenki be akarja mutatni vagy a maga ügyessége teremtette süteményt vagy a tenger kötségibe került cukrásztortát. Arra ügyelni kell, hogy aki valami különleges tortát hozott, annak hozzátartozóit a tortából megkínálják. Nem azért hozta, hogy idegenek gyomrát töltsse vele. Az evés őszintén bevallott gyönyörűség, ezért a jó falatból ki-ki magát és hozzátartozóit akarja részeltetni.

A fánk újabb alkalom a násznagyok megréfálására. Csekében pl. a násznagy elé olyan fánkot tesznek, mely csepuvel vagy fonállal van megtöltve. Gondolható, milyen alkalmas harapás eshet rajta.

Bor, muzsika, tánc.

Kelemen László azt mondja, hogy az ő legénykorában lakodalomkor az asztal végén állt a boroshordó. Mellette egy kiszolgáló legény, az töltögette a poharakat. A kisvőfély meg hordta rendre mindenkinek. Ha jó volt a bor, meg is dicsérték: Jó ebből egy kicsi, hát még sok!

Ha a Vőlegény szívességéből hozott bor elfogyott, akkor a násznagy kitett maga elé egy tányért és azt mondta: A vőlegényünk szívességéből részt vettünk, s mivel sem a mi vőlegényünknek, sem az apjának nincs szőlőhegye, hozassunk bort

Azzal „lepengfctect“ annyit, amennyit gondolt. De 50 krajcárnál kevesebbet nem gondolhatott, mert kinevették volna. Aki akart, hozzájárult. A násznagy számolta meg az összegyűlt pénzt Ennyi literre futja, hozzátok azt a bort. Rendtartó volt a mi népünk — teszi hozzá. Aki nem fizetett be, az feléje sem ment annak a bornak.

Szegényebb helyen ma igen kevés az a bor, amit a vőlegény szívességéből fogyasztanak. A legtöbb gazda visz bort vagy hozat pálinkát, ezt isszák.

A muzsikásokkal a vőfély alkuszik meg. Ő is dirigálja őket. Szinte örül az ember, hogy nem cigányoknak mondják. Ez valami halvány nyoma annak, hogy régen a muzsikások nem feltétlenül cigányok voltak. Egyébként Tunyogon a „cigánybanda“ ma is magyarokból áll. A cimbalmos igen jó „zenehalló“. Balog István 1883-as vőfélyverseihez a muzsikásokra a következő rigmust jegyezte fel:

Itt van a muzsikás, a drómó fajtája.
Panaszkodik, hogy már széjjelszakadt húrja.
Násznagyuram kérem, a zsebjét kibontsa,
Hogy másat vehessen, a húrját újítsa.

Hol van már a drómó! Nyoma sincs.

A lakodalmi vacsora előtt a cigányoknak külön tálalnak, mert már vacsora alatt is szólam kell a muzsikának. De természetesen, hogy ugyanazt eszi a cigány is, amit a násznép.

Felköszöntő után tust húz a cigány. Ha valami előkelőség vagy becses vendég elmegy a lakodalomból, a Rákóczit húzza. Vacsora után a vőfély kiadja az utasítást a táncmuzsika megkezdésére. Balog István nótáskönyvében ilyen erélyesen:

Húzd rá!
Hólyag motollálja fel a béleteket,
A holló ássa ki mind a két szemeteket.
Fekete táborod vesszen el pokolba,
Én meg nem sajnállak, hidd el bizony soha.

A lakodalomban is, mint a bálban, három rövid nóta egy tánc. Vacsora után, ha a lakodalom a házban van, kiviszik az asztalokat. Nem férnének tőle a táncnál.

Matolcson vacsora után először a szakácsasszonyokat táncoltatják meg. A szakácsasszonyok tánca után általános tánc következik. Itt lakodalomban a nyoszolyóasszony elmehet táncba a nélkül, hogy az urától kikérnék. Csekében ezért kemény megtorlásban részesítené a táncost is őt is az ura, és meg is szólná mindenki.

A násznagyok előtt fennállóan van bor, de szemérmes a magyar és így mindenki elvárja a kínálást. A vőlegény jár kő-

rül üveggel, pohárral kezében és kínálja a vendégeket. Ilyenkor már csak egy asztal marad a házban, a mellett ülnek a násznagyok, meg aki öregebb vagy tekintélyesebb, az is idehúzódik.

Azt szokás mondani, hogy a bál a legényeké, a lakodalom a házasembereké. Nagy úr a legény a bálban, mert aki valamirevaló, az rendező és így ura és irányítója a mulatságnak, éppen olyan jogtalan most. Ahogy bálban csak a legények hozzájárulásával dirigálhatja házasság ember a cigányt, éppúgy most a legény egy nótát se húzathat a cigánnyal, egy táncot se rendelhet, csak a vőfély engedelmével.

Jellemző, hogy aki nótát akar húzatni, a legritkább esetben beszéli meg személyesen a vőfélyvel, izen neki! A vőfély előbb — fontossága teljes tudatában — még a vőlegénnyel is megtanácskozza, engedje ne engedje muzsikáltatni a legényt? Mert figyelemmel kell lenni, hogy össze ne zendüljenek valamin a legények. Ha azután kellőképpen kiemelte saját fontosságát, felelőssége teljes tudatában visszaizen, hogy semmi kifogása ellene. De meg is tagadhatja.

A cigány akkor figyelmez a rendelésre, ha a vőfély „kiparancsolja“. Boltész Rozi a tunyogi bába, hallgatót rendelt a cigánynál, mikor mi táncoltunk, — meséli Kovács Jóska. — Egy pengőt vetett a cimbalomra, de én letartóztattam a cigányt, merthogy én vótam a vőfély. Alkalmazza magát.

Aki tehát muzsikáltatni akar, annak fizetni kell. Az infláció idején igen előkelő dolog volt ezerkoronásokkal ékíteni a cigány vonóját. Az volt csak a szép! Mindenki láthatta, hogy micsoda legény ez a legény.

Amióta pengő járja, csak a cimbalomra vetik a pénzt. Ki mennyit. De a nótarendeléssel egyidejűleg ki kell rukkolni, mert a nagybőgős szép csendesesen kopogtatja a vonóval a bőgő oldalát, ami közkeletű nyelven azt jelenti: előbb fizess! Aztán lesz nóta.

A cigány elhúzza a három nótát. Kurjantanak: hogy vót, hogy vót, vót még benne egy kicsi.

Kihívó viselkedésűnek mondja Kelemen László azt, aki kurjászott. De van „burjános“ is, aki mindig kötekedik, s akad „méla“ is. Az öregebb matolcsiak azt mondják, hogy ritka lakodalomból maradt el hajdan Gáspár István. Ilyenkor felvett egy rongyos, lyukas gubát és rázta magát benne, mondogatva:

Illik a tánc a rongyosnak,
Minden rongya mozog rajta.
Ihajla, csuhajla,
Ihajla, csuhajla,
Megborjadzott a kajla.

De úgy nevette azt mindenki, hogy mindenütt megkínálták valamivel.

Megszólás.

A vénasszonyok itt is összeülnek lakodalomban és *megszólják* a fiatal párt. Éppen mint más társadalmi rendben. Egész arzenálja a kiszólásoknak áll rendelkezésükre. Pl.: meglelte a zsák a főtjét, ecetes üveg a dugóját. Ha valaki jó házasságot csinált, akkor: ennek se esett porba a pecsenyéje! Vagy: ez is jó helyre tette a hátulját. Nem arravaló vőlegényre azt mondják: ez — , ha sövényből töri a feleségét akkor is jól jár.

Ha gazdag lány szegényebhez ment hozzá, akkor: jobb az ember vagyon nélkül, mint a vagyon ember nélkül.

Nem szorul magyarázatra a következő megjegyzés: ez is a más ócska csizmáját húzta fel. Lehet ezt másutt is alkalmazni. Pl. A falu bíróját elcsapták. Felszólítottak egy embert, vállalja el a tisztséget. Az nem, de X. elvállalta. X. tehát a más ócska csizmáját húzta fel.

Ha olyan lány megy férjhez, akit már elszántak arra, hogy vénlány maradjon, akkor: minden koszos malacnak akad egy döngölődő fája.

A cifra menyasszony: oh be cifra Mária! Mert „cifra Mária, mind a mi pénzünk ára“, ezt énekelte az egyszeri kántor a búcsúsok élén.

Böcsöbe nagy, ágyba kicsi. Ez a megjegyzés a kicsi vagy sánavész (csenevész) menyasszonyt éri.

De az arravalót meg is dicsérik: estigre való asszony lesz ebből. Vagy: ezzel jól járt, mert ez — engedelemmel legyen mondva — fenekit emeli, száját vendégeli! (Vagyis nem ül tétlenül, hanem dógos.)

Kacér lányra: ez!? megcsalja ez az urát leves és hús közt. Vagy: megeteti ez is az urával a fekete tyúkot. (Hátterében a legsötétebb babona áll. Amelyik asszony az urával fekete tyúkot etet, annak mindent elhisz az ura, akármit is mond neki.)

Aki özvegy emberhez megy: na ennek is csak félkenyér jutott. De hallani olyat is, hogy lebeszéltek egy lányt: ne menj özvegy emberhez, a másvilágon is balkéz felől fogsz állni. De szerethette a lány az embert, mert azt kérdezte vissza: „tán bizony láttál már olyat?“ És hozzáment.

Matolcson szigorúan úgy tartják, hogy akit nem hívtak meg a lakodalomba, az érdeklődést se mutasson. Azt megteszi némelyik asszony, hogy ha lakodalmas menet jön, odaáll a kerítés mellé és megnézi a szekértábort, de templomba, tánchoz lány vagy asszony nem mehet oda tátogni. Legény megteheti és ha a vőfély táncost ajánl neki, az azt jelenti, hogy ott is maradhat.

Minden lakodalomban megteszik Matolcson, hogy kikiáltják: most a nézők táncolnak. Akkor két táncban más mint néző nem táncolhat.

— Hát nem szokás — bizonyítja a tunyogi Cellar Józsefné. — Itt se szokás lakodalomba hívatlanul elmenni. De háború alatt híre járt, hogy porköpenyeges a menyasszony. Ezt a csudát látni minden háborús asszony elment. Elsőbben csak az ablakon át néztük amikor ettek, de hogy táncba fogtak, be is mentünk. Szűk vót a hely, felültem a kemencére. Hát egyszercsak húzza a cigány, hogy: „Felmásztam a kemencére, leégett a szoknyám széle“.

Tyhú! e nekem húzza! Leugrottam, húzódtam kifele. Már az ajtónál sodródtam, amikor kikiáltotta a vőfély, hogy aki nem hivatalos, kifele! — Hát el is szaladtunk mind.

Kontyolás.

A kontyolás és utána a menyasszony fejének bekötése hosszú és változatos formaságok sorozata volt. Ma még mindennütt megtaláljuk, de a két szertartás lesorvadt egy egyszeri átöltözésre — konty felrakására és a fejkendőbe való beöltöztetésre.

Az öregek azt mondják, hogy a kontyolásnak éjfélre kellett esni. Ezzel is kifejezve azt, hogy a menyasszony életének egy szakasza e nappal zárult.

Éjfélben tehát a menyasszony a nyoszolyók kíséretében visszavonult a másik házba (szobába). Fejéről levették a menyasszonyi fátyolt, s anyósa vagy az ezzel megbízott nyoszolyó felkontyolta az ötágú kontyoló fűsűvel. Ruhát váltott — két vállára vetették sarokra túrva a selyem átalvető kendőt. Felékesítették a fekete szalagos *nyíló-virágos* főkötővel s így vezették a násznép elé. Mindaz amit felvett a vőlegény ajándéka volt

Egy rövid tánc után újra visszavonult kíséretével, felvette azt a ruháját, melyet táncra szánt, a selyem átalvetőt és az azt kiegészítő fűrevaló kendővel anyósa bekötötte a fejét — ügyelve arra, hogy az arc mellé két hajtással simuljon a kendő s a a kendő csücske hátközépen pontosan egyenesbe essen az átalvető kendő sarkával.

Ha azonban a vőlegény vagyonos volt s négy rend ruhát vett a menyasszonynak, akkor mind a négyben „*megmutatkozott*“ a násznépnek.

Kontyoláskor sóhajtották a kékkötős násznagyok szokott sápítózásukkal, hogy: felrakták a kontyot, alárakták a gondot.

A kontyolással kapcsolatosan két dolgot hangsúlyoznak.

Kontyoláskor a jegybe kapott kendővel kötik be a menyasszony fejét.

Hogyha a fejét egyszer bekötötték, akkor a fejrevaló Itendőt nem vetheti le többet. Az bűn. Tunyogon kontyolás után azt a nótát húzzák a házba belépő menyasszonynak: „Asszony, asszony az akarok lenni“.

Csekében is éjfélre teszik a kontyolást, de hozzáfűzik, hogy utána a menyasszonyt lánypajtásai búcsúztatják. Közélebbit erről nem tudok. Ugyanekkor a vőlegényt is búcsúztatják legénypajtásai.

Egyes helyeken, a közeli Darócon is szokás, hogy kontyoláshoz minden egyes nyoszolyó ad hajtűt. Nem szabad a saját hajtűjével kontyolni a menyasszonyt.

Menyasszonytánc.

Azelőtt a menyasszonytánc okvetlenül kontyolás után volt. Ma a szokás elhalványul, elmosódik, más szokásokkal keveredik, végül egészen feledésbe megyén.

Fekete földön azt mondják, hogy a menyasszonytáncot a menyasszony ma fátyolosan járja. Tehát akkor kontyolás előtt. A nyíriek azt mondják, hogy Meggyesen a menyasszonytánc kontyolás után volt és van. Ilyenkor volt szokás kurjantani: Félre lityak, hadd fordítsak! Tehát lityakot, vagyis díszes főkötőt is kapott a menyasszony.

Tunyogon ma azt mondják, a nyoszolyóktól függ, hogy mikor van kontyolás, lehet az menyasszonytánc után is, meg előtte is.

A Szamosháton a menyasszonytánchoz a menyasszonyt a nagyvőfély kézenfogva vezette a násznagyok elé, ezzel a rigmussal:

Szerencsés jó estét szívemből kívánok,
Tisztes vének, ifjak és hajadon lányok.
Nézzétek ezen nőt, kivel itten állok
Ismeretes-e ő előtték vagy nálók?
Ez a szerelemnek országába jára
Hajadon fejére szép koronát vára,
Amely változását tartja szerencsének,
Ez estvét szenteli öröm ünnepének,
Hogy véle vígadjon minden magyar lélek,
Húzzad rá muzsikus magam elől megyek.

A rigmus végén a vőfély, néhol a násznagy kikiáltotta: A mi menyasszonyunk olyan drága, hogy minden táncának 50 krajcár az ára.

Matolcson mostanában a násznagy kiáltja ki: „Most fél-óraig menyasszonytánc lesz, egy pengő az ára. Aki táncolni akar, maradjon bent“. Értsen róla, aki nem akar táncolni.

Tehát már nem kötelező, hogy mindenki táncoljon a menyasszonnyal. De ha akarnak, akkor a lányok, asszonyok is rendre táncolhatnak vele.

A Nyíren az is megtörténhet, hogy a szegény násznépnek nehezire esne a menyasszonyért fizetni, azért a vőfély kikiáltja: Eladó a menyasszony. Vagyis nem kell érte fizetni, de illik megtáncoltatni.

Itt az is megeshet, hogy a násznép unja végigvárni a menyasszonytáncot, s olyankor kikiáltják: Nem kell menyasszonytánc, fizessünk befele. Azzal ki-ki lerója obulusait és megkezdődik az általános tánc. Ezen a tunyogiak és matolcsiak egyformán megbotrántkoztak. Ez nálunk nem eshet meg. A menyasszonytáncot el kell járni.

Különösen az öreg asszonyok mondogatják, hogy késő vénségükre is felhánytorgatták volna annak, aki a menyasszonytánc előtt elszökött: „Megállj te! Nem jártad el velem a menyasszonytáncot“. De nem is vonta ki magát senki az alól, mert utolsó fősvény lett volna mindenki előtt. Hogy azonban ne húzódjon sokáig ez a tánc, meg a menyasszonyon is könnyítsenek, rendesen kikiáltották, hogy ez és ez a nyoszolyó a menyasszonyért táncol. A rendje ennek Matolcson, Tunyogon a következő; a vőfély felveszi a menyasszonyt a kikiáltás után, fordul vele egy rövid táncot, átadja a vőlegénynek azzal, hogy: „*ajánlom a táncosomat*“, odaveti a pénzt a násznagy elé kitett tányérra és felveszi rendre azt a nyoszolyót, aki a menyasszony helyett táncol. Régen a menyasszonyt minden tánc után a vőfély vette vissza és ajánlotta másnak. Természetesen a vőlegény után elsősorban a násznagyoknak.

A csekeiek ezen rettenetesen megütköztek, hogy a menyasszonyt a vőfély ajánlja. Hiszen nem érhet menyasszonyt nagyobb szégyen, mint hogyha nem kapkodják kézről-kézre. Szégyen, ha a menyasszonyt nem várja táncos. Meg az árát megszabni! Hisz ez a virtus — elsőnek táncolni a menyasszonnyal és a legtöbbet fizetni a táncért. Lányok meg asszonyok itt nem is táncolhatnak a menyasszonnyal.

Amíg a menyasszony táncol, a vőfély rendre felveszi a lányokat. Addig nem táncolhat mással a lány, míg a vőfély fel nem vette. Hisz azért kapja a kendőt, hogy ne utolsóknak vegye fel, mert az szégyen. Akit a vőfély felvett és rövid táncban megforgatott, azt odaviszi egy legényhez és azt mondja: ajánlom a táncosomat! Erre, ha a legény át akarja venni, azt feleli: legyen szerencsém. Igen ám, de ha nem veszi át? Nincs annál nagyobb szégyen. Elmondja Cellar Józsefné, hogy mikor először volt lakodalomban, látta, hogy egy lányt három-négy legénynek is át akart adni a vőfély, de egy se vette át. Úgy megijedt, hogy amikor őtet kérte fel a vőfély, nem ment el vele. „Engem ne hordozgasson“. Úgy figyelmeztette aztán valaki: „Te buta!

Szaladj innen, mert seprút keres a vőfély, azt akarja a kezébe nyomni“. Meg sem állott hazáig, de ott meg az anyja szidta: „Annyit se tudsz, hogy menni kell, ha a legény táncba hív!“ Persze a vőfélynak ügyelni kell arra, kinek adja át a lányt. Aki nem táncos, azt sem szabad azzal megzavarni. A visszaütés ugyan udvarias, mert a legény azt mondja: „Köszönöm, de most nem táncolok“ — vagy azt, hogy: „Engedjete meg, nem táncolok“. De mégis szégyen.

Van olyan legény, hogy még a lakodalmán sem táncoltatja meg menyasszonyát. Mondják, hogy a matolcsi Pap Gyula helyett az apja forgatta meg a menyasszonyt. Bizony szötyedt is volt az e miatt. Ilyenek miatt esik meg, hogy vénségére a nem táncos legény is megpróbálkozik néha a táncal. Emlegetik Matolcson Nyíri Andrást. Vénlegény volt már, amikor eszébe jutott, hogy jó lenne, ha táncolni tudna. Fel is ment a házhíjára (padlás) ott próbálgatta, hogy: „Megelőzőm, meghátrázom, ne tánc, ne!“ Addig mondogatta, hogy így úgy, míg egy hátrálásnál leesett a házhíja lyukon.

Van aztán aki megadja módját, mint János a táncnak. Hegyes legény volt János, új ötöző ruhát csináltatott magának, de olyan szűkre sikerült a nadrág, hogy — engedelemmel legyen mondva — a gatyá se fért alá. Szép volt ám a pászos nadrág, de táncközbe csak épp emelgette János a lábát, figurálni nem lehetett benne. Kérdezték Jánost, mért nem rakja ki, ahogy szokta? De csak azt felelte: „Megadom a módját“. Addig emelgette János a lábát, míg kiszakadt a nadrág és kimaradt a becsület.

Csökében és Matolcson is, a két vagyonosabb községben azt mondják, hogy ha módos a menyasszony, akkor a menyasszonytáncból begyűlt pénz a cigányoké. Ilyenkor tehát nem is kell a tányért a násznagy elé tenni, tányérozzon a cigány.

A muzsikussal mindenütt előre megegyeznek, hogy kit illet a menyasszonytánc jövedelme. Tunyogon, ha a, cigány 8 pengőt kap, akkor a menyasszonytánc már nem az övé. Ha neki ígérik, akkor olcsóbban vállalja a muzsikálást.

Ha a pénz a menyasszonyé, akkor „oszlásig“ ottmarad a tányér a násznagy előtt. Oszláskor az megoldassa, maga elé citálja a menyasszonyt és azt mondja:

— Menyasszony, azért hívtam, hogy a pénzt átadjam. Maga veszi-é fel a pénzt, vagy átadjam az anyósának?

Aki kedvében akar járni az anyósának, az átengedi, vegye fel helyette. Matolcson nagyot nevettek a télen egy kapzsi anyósan meg élelmes menyén. A násznagy feltette a kérdést a menyasszonynak s az maga kívánta felvenni a pénzt, az anyós bosszúságára és minden jelenlevő őszinte derűségére. Malacot vett rajta a fiatal asszony. Az anyósát majd megütötte a guta mér-

gében. A legtöbb menyasszony konyhafelszerelést, ezt-azt, ami éppen hiányzik, azt szerzi be ezen a pénzen.

A menyasszonypogácsa.

A menyasszonypogácsát csak Matolcson emlegetik. Még ezelőtt tíz évvel rendes tartozéka volt ez itt minden lakodalomnak. A hetven éves Szabó Lajosné Eőri Veronika idejében így volt: kontyrakás és menyasszony tánc után a menyasszony füleskosárból vagy maga elé kötött „székre-való kendőből“ menyasszonypogácsát osztott.

A pogácsát kalácstésztából sütötték és úgy tördelték szét, mert természetesen összesültek, hogy két-két ökölnyi nagyságú, tehát páros pogácsa tett ki egyet. Ezt a menyasszony mindenkinék kéztől adta.

Először a két násznagy, azután rendre a többi vendég is kapott, sőt azok is, akik csak báméskodni jöttek be az udvarra.

A násznagy előtt ugyan „fennállóan“ volt bor, de a pogácsával bort is hordtak körül. Mindkettő a „menyasszony szívéssége“ volt. Mindkettőt csak egyszer kínálták.

A lakodalom befejezése.

A menyasszony és vőlegény jány- és legénypajtásaiktól való elbúcsúztatásával zárul Csekében a lakodalom.

A násznagy megköszöni a vendégek szívességét, akik erre a szép ünnepre összegyűltek és ki-ki hazamegy.

A fiatal pár ilyenkor illendőség szerint elvonul. A fiatalja meg, ha kedve tartja marad és táncol reggelig.

Tunyogon nincs ilyen kerek befejező aktusa a lakodalomnak.

Még 25—30 évvel ezelőtt mindenütt úgy volt, hogy a fiatal pár a házhijára, vagyis a padlásra vonult vissza. Másutt nem is volt hely a házban. A násznagyok adogatták fel a dunnát, párnát „rétoján“ a fiataloknak, s a vénasszonyok kara soha jtozta: Haj, haj! Minden elmúlik magától, teljes-szegfü 36 szagától.

Csak Csekében mondják, hogy a fiatalok a kamrában vonultak meg.

A régi lakodalom három napig tartott vagy talán még tovább is. Abban rejlett a dicsőség. Cseke erdőbirtokos parasztágánál pl. négy napig tartott, mert a vasárnapi lakodalmat megelőző szombat volt a „fahozónap“, amikor a meghívott férfiak szekerestől kimentek az erdőre, ki is vágták, haza is szállították, még fel is fűrészelték azt a fát, ami a lakodalomhoz kellett. Természetes, hogy ezeket meg kellett vendégelni.

Az utolsó nap volt mindenütt a hérész. A hérészre külön meghívták a násznagyokat, a vőfélyeket, az atyafiságot és fel-

tették a menyecske fejére a főkötőt. Kelemen László szerint ez olyan volt, mint egy turbán. Fekete csipkéjét nyílott virágok öveztek és sarkig ért róla a széles nemzetiszín szalag. Ezzel a főkötővel járt a fiatal asszony félévig a templomba. Illett megőrizni, s ebben temették el.

Hérész csak vagyonos gazdánál volt, szegényebbnél nem.

A népi szokások logikus voltát mutatja, hogy amíg a menyasszony virágdíszre mindig bimbós, a hérésszen feltett főkötő díszre nyílott virág volt, mert ezt már asszony kapja. „Főkötőnek lenni kellett“, mondja Kiss György Károlyné „mert rávágytak az asszonyok“.

„Egy a pitvar a szobával,
Egy az asszony az urával“.

XII.

A nászhét. A fiatalok elhelyezkedése és berendezése. A megesettek.

A nászhét.

A lakodalom utáni első hét a nászhét. Az asszony, lakodalma után egy hétig nem hagyhatja el a házat. Nem azt jelenti ez, hogy nem mehet el a kútra vízért, vagy hogy ne vihetne az urának ebédet a mezőre, de jelenti azt, hogy ezalatt senkit meg nem látogathat, még az anyját sem! Csak épp templomba mehet.

„Menős lesz“ az olyan asszony, aki ezt be nem tartja, mondják Tunyogon. Szászi Gusztávné Matolcson azt mondja, ha az asszony a nászhét alatt kimegy a házból, akkor ha gyereke lesz, a teje is olyan menős lesz, amilyen ő volt. Hun lesz teje, hun nem.

A menős asszony „sorolós“. Sorra járja a falut. A fiatal asszony ne legyen kóborgós, mert amit az új cserép bevesz, azt darabja is megtartja. De meg, ha a nászhetet nem otthon tölti az asszony, az azt mutatja, hogy hamar otthagya az ura. Ki merne ilyen veszedelmet magára idézni ?

Az, hogy ő nem látogathat, nem zárja ki azt, hogy őt ne látogassák. Mert el is várják, hogy édesanyja felkeresse. De a kíváncsiság se hagyná nyugodni az anyját. Az természetes.

Cellar Józsefné arra a kérdésre, hogy mért nem mehet a menyecske a nászhéten sehova, azt feleli: — Hát én ezt még nem igényeltem. Nem gondolkozott rajta.

A nászhét bármelyik napján felmehet a menyecske a templomba, hálaadó istentiszteletre. Illő, hogy az ura családjának valamelyik nőtagja kísérje el a templomba és az mutassa meg neki, hányadik székben van ezentúl a helye.

A magyar jog szerint az asszonyt az ura címe és rangja illeti meg. Hiába ült tehát lánykorában az első sorban, ha az ura nemzetsége az ötödik székben ül, akkor neki ezentúl ott a helye. Mert, egy a pitvar a szobával, egy az asszony az urával.

Matolcson egy hétre a lakodalom után az asszony, két hétre a férje szüleinek házánál tartják a „nászébredet“. Erre a

két család minden rokona hivatalos. Majdnem olyan népes tehát, mint egy kisebb lakodalom. Tunyogon, az esküvő után egy hétre, vasárnap, a fiatal asszony anyjánál van nászebéd, de itt nem hivatalos más, csak a fiatal pár. Úgylátszik, a szerényebb viszonyok egyszerűsítik le a szokásokat. Annyira, hogy sok fiatalabb azt mondja, Tunyogon ez nem szokásos. A nászebédre hívogatnak. Újabban Matolcson is rendszeren csak a vőlegény családját hívják meg.

A fiatalok elhelyezkedése. Berendezése.

Házassága után a fiatalasszony férje családjának tagja, apósa és anyósa szavát meg kell fogadnia. Főképp az anyósának engedjen, mert a „kisebbiknek (kell engedni“. Elvben ez igen szépen hangzik, de a viszony anyós és menyé közt a legtöbb helyen rossz. A fiatalok azt mondják: anyós csak egy vót jó, azt is elvitte az ördög.

Az egyik anyós azt panaszolja: a minap is azt mondta a menyem, szappannak való vagyok én mán!

Az egyik asszony nem egyezett a vejével — ez aránylag ritkább eset. Azt mondta az asszony: ha én vagyok fiam a hibás, akkor engem ne fogadjon be a főd. De ha te vagy a hibás, akkor téged ne vegyen be. És a vejét nem fogadta be a főd, hát az volt a hibás.

Mondanak egy régi anekdotát is erről. Beteg az anyós. Azt mondja a fia a feleségének: — Eredj mán, kérdezd meg anyámat, nem-é enne valamit. Az asszony sűgva:

— Mama, nem kellene kaláris?

— Oh dehogy kell nekem, dehogy kell!

— Mama! Hát gránátkő se kell?

— Oh dehogy kell fiam, dehogy kell. Még az életem is keserű.

— No látja, lelkem jó uram, hogy nem kell mamának semmi.

„Régenében“ természetesen az volt a szokás, hogy a fiatalok az öregeknél laktak. Több család meglakott egy házban. Ott volt az öreg Illyés Károly meg a testvérje, Illyés György. Egy életet éltek le közös pitvaron, közös kamarán. Sohse volt köztük semmi veszedelem. Csak a mai fiatalok akarnak mindjárt külön lakni.

Itt a hangsúly a közös pitvar mellett a közös kamarán is van. Bizonyos, hogy mindkét részről sok tapintatra és megértésre volt szükség ilyen lakásmegosztás mellett.

Ma, ha a vőlegény szülei bele voltak egyezve a házasságba, a fiatalok kihúzzák az első pár hetet az öregeknél, még ha később külön mennek is lakni. Ha azoknak kedve ellen volt a házasság, akkor annál maradnak pár hétig, akinél a lako-

dalmat lakták. Csak azután bérelnek házat vagy házrészt. Ennek a magyarázata az, hogy bútort, berendezést előre nem szeretnek be.

Kis Zsiga azt mondja: — Én is hazavittem a feleségemet. Öten voltunk testvérek. Mikor első nap megettük az ebédet, az anyám azt mondta a feleségemnek: „Na lányom! Egy sót, egy kenyeret többet nem eszünk együtt. Ha te hozol valamit, én szívesen veszem, ha én viszek neked valamit, te is elveheted, de a magad emberségéből kosztoltok“. Sírt a feleségem, hogy az anyám első nap így kibánt vele. Én vigasztaltam: „Ne sírj te! Jó lesz az ügy!“ És jó is lett. Mert két lány volt még otthon. Azokat az anyámnak még tanítani kellett főzni, házat ellátni. Vagy egyik vagy másik csak kifogásolta volna a feleségem dolgát, így meg nem volt köztük semmi baj.

Katona Ferencnél, mikor a fia esküdött, nem volt lakodalom, csak „összejövetel“, mert kedve ellen volt Ferencnek ez a házasság. Alkonyattal odaszólt Ferenc a menyének: hát a tehenet ki feji meg? — Abban a minutumban felkelt az a székről, azután felvette viselő ruháját és megfejte a tehenet. Ezzel ki is jelölte Ferenc a fiatal asszony munkakörébe a tehen egyszerűs mindenkori ellátását, mert addig a felesége fejte.

A hétköznapok tehát azonnal megkezdődnek. A ház rendezésében a lakodalom után, a fiatalasszony már részt vesz abban a viselő ruhájában, melyet az ura a lakodalmat követő reggelen hoz el számára anyósától. Rendes körülmények közt t. i. a lakodalom napján, a fiatal asszony a rajta levő menyasszonyi, a kontyoláshoz és a tánchoz való ruhán kívül semmit sem visz az ura, illetve a lakodalmas házhoz.

Mindenütt kinevetnék azt a lányt, aki lakodalma előtt vinné vagy küldené el akár a testi ruháját is, leendő otthonába.

Egy hét leteltével aztán, ha az öregekkel egy házban maradnak, elhozzák a lány stafirungját, íruha-ágynemű meg egyéb háztartási felszerelését. A bútort még csak azután veszik meg vásárban vagy városi asztalosnál, ha ugyan megveszik.

Mit kap a lány ruhaneműben? A módosabb 12 párnát, 2 dsunnát, 2 derekai ját is kap. A derekalj dunnaszerű, de alólra tették, mert régebben nem használtak surgyét, magyarul, illetve urasán mondvá szalmazsákot, hanem csak úgy tették a szalmát pusztán, tok nélkül az ágydeszkára. Jósika „Abafi“ című regényében még ilyen berendezésű ágyról ír.

Most már derekalj helyett surgyé járja s a dunna helyett paplan.

Háztartásához kapott az asszony egy pár tányért (cserepet természetesen), egy pár tálat, villát, kanalat, kést. A többi szerezzze meg magának, dolgozzon. Sem teknőt, sem kosarat, semmi egyebet.

Kapott azonkívül azelőtt a letevőből egy türet lepedő, egy türet zsák, — kendő — és egy türet gatyának való vásznat. Ma sokkal többet.

Külön meg kell emlékezni a letevőről. Minden valamirevaló asszony sző. A háborúhozta sok rosszban az az egy jó, hogy visszatértek a szövéshez.

Minden esztendőben a szőttes egy részét türetbe göngyöli az asszony és félreteszi. Ez a gyerekeké, elsősorban persze a lánygyermeké, ez a *letevő*.

Akire azt mondják: „Eladta az mán még a letevőt is“, az nagy szegénységre jutott, de még így is megütköznek könynyelmű eljárásán. Rendet kell tartani a letevő felosztásában, minden gyermeknek egyformán jusson. Természetesen a legszebb vásznat kell félretenni. Válogatják is, ez legyen-e, az-e? A csúnyább tūr etet felszabják, mert az is megszépül mire hét főt alá megyén. T. i. addig annyit mossák, hogy kiféheredik.

A tunyogi Kovács Ilonka azt mondja, hogy az ő nénjének kiadták a szülei a jussát a letevőből. Amit ezentúl szőnek, az az ő, meg a húga javára megyén.

El is mondja, hogy kapott a nénje:

- 15 lepedőt,
- 10 abroszt,
- 15 törülközőkendőt,
- 15 szakajtókendőt (kenyérsütéshez),
- 20 törlőkendőt,
- 3 kasornyát (cigánykötötte ételhordó),
- 4 liszteszsákot,
- 4 lisztestarisznyát a pohálynak,
- 16 'krumpliszsákot.

A törülközőkendőkre azt mondja, annak egy része díszes, vagyis tulipántos varrott csikkal ékes. A többinek is van szőtt csíkja. Jellegzetessége a paraszt törülközőnek, hogy csak az egyik végén van csíkja. Továbbá, hogy ritkán adódik egy házban két egyforma csikkal díszített. A kendő t. i. ott lóg az ajtó sarkán, mindenki láthatja. Ha mindig egyforma csíkú kendőt látnának, azt mondanák: nincs azoknak csak egy törülközőkendőjük, olyan szegények vagy olyan rendetlenek. A háza hírére meg ügyni illik az asszonynak.

Bútorban mit kap a lány? Egy ágyat, asztalt, kaszlit vagy karosládát, így régen. Ma parádés két ágyas hálószobát kap a módosabbja, pedig az öregebbje még az órát is lukszusnak tartotta. Mondják is: ahol óra fityeg a falon, nincs kenyér az asztalon.

Kovács Ilonka nénje kapott egy ágyat, két karosszéket, karosládát és „atuzséros“ kredencet. Nagyon nehezen ismertem rá ebben az etazsérés kredencre.

Sajnos mindezt a legsíralmasabb vásári kivitelben. Matolcson még lehet az öregeknél szép, nemes formájú karosládát látni. Némelyik politúros cseresznye, vagy diófa. De egyébként a bútorzat silánysága, minden iz és dísznélkülisége síralmas. Csak a házilag összerótt gyalogszékek, egy-két gyékény-fonású szék vagy dikó mutatja, hogy amit a nép maga állít elő, az eredeti és ügyes.

A bútorzat kellemetlen benyomását fokozza, hogy visszatsző sötétbordó, szinte alvadt-vér színűre mázolják, fekete erezettel. Nem is tudom, hogy határozzam meg ezt a színt közelebbről.

Háztartási eszközökben a házhoz jár:

mosószék,
sulyok,
szapulókád,
teknő (cigányvájta teknő persze),
gyúrótábla,
sodrófa,
szita,
szakajtó vagyis gyékényből font kenyérszakító kosár,
gyékényből való kenyeres kosár,
vesszőből font füleskosár,
vesszőből font komlószáritó kas,
tyúkültető kosár.

Edényt nem vesznek újabban, mert a nyoszolyóktól úgyis kap a menyasszony. Azonkívül a menyasszonytáncból befolyó pénzt is erre fordíthatja, ha akarja. Hát persze, csak módosabb visz mindent készen a házhoz, a többit úgy keresi meg az aszszony napszámos, részes, arató munkával. Addig meg adnak kőcsön is, ha muszáj.

Nagy a falu szegénysége. Nem az együttérzés hiánya nálam, hogy nem térek ki erre részletesebben.

A megesettek.

Ők a falu páriái. Arra a kérdésre, hogy mi a legnagyobb szégyen, minden faluban egy a felelet:

Nagyobb szégyen a lopásnál, mert nem is szégyen de szérencsétlenség, ha a lányból esett személy lesz. Még nagyobb, ha nem akad gazdája a gyerekeknek, ha nem veszi el utólag a legény vagy nem vállalja az apaságot.

Ha a legény nem veszi el a lányt, gyermektartási pert indítanak.

Mindez persze csak a lányra szégyen, mer akár a magasabb társadalmi osztályokban, itt is a férfiaknak, főképp a legényeknek minden szabad és lehet, és semmi sem szégyen. Ebben az egyben nincs kasztrendszer.

Győrfi Sándorné Meggyesen így nyilatkozik:

— A legnagyobb szégyen, a lopásnál is utolsóbb, ha meg-esik a lány.

— Hát a legényre nem szégyen?

— Nem, — mondja Győrfiné, — annak nem szégyen.

— De a teremtésit! Hát annak minden szabad? Mi szégyen hát annak?

— Hát tetszik tudni, ami semmikép se mondható el, csak az szégyen! De más semmi. Van ugyan egy legény, aki részégségibe betört a zsidóbóttba és subikszos kefét lopott meg boksztot. Hát annak kiabálnak a háta megett, hogy „bokszos“. De azért az kap feleséget. Csakhát csúfolják. Hanem a másik, az igen — az szégyen!

Megjegyzem, itt is csak az a nagy baj, hogy boksztot lopott a legény. Ez valahogy nevetséges. Mert, ha fát lopott volna valamelyik tagban, az nem is lenne olyan szégyen. Az más.

Meggyesen a lányok is kivetik maguk közül azt, aki meg-esett. Kaján örömmel csábítgatják az ilyen lánytól a legényt. Dicsőség a legénynek, ha egy lány miatta vállalja azt a vesszőfutást, ami rávár.

Győrfiné szerint: Úgy van az, hogy a legény leejti a kalapját a porba? Felveszi! Poros lett? Megtörüli! Csak az, aki vót. De a lány! Ha az a keszkenőjét leejti — azt befogja a piszok.

Ügyeljen a szülő a lányára, mert a „szüle gyarlóságától függ, elveszti-e koszorúját a lány“.

A megesett lánnyal Meggyesen nem mennek végig a falun a „pajtásai“. Ha össze járnak, elmaradnak tőle. Ha látogatásba megy, megkínálják helyel, de nem barátságosak vele. Bálba az ilyet nem veszi fel, csak az, aki „pályázik rá“.

Nem szabad hajadonfűvel úrasztalához járulnia. Ha meg-teszi, a népek fülehallatára megszólíthatja a pap. Az egyik papot igen megszólják a hívei azért, mert az ilyet nem rója meg nyilvánosan. „Elnézi“, vetik a szemére.

Meggyesen találkoztam a legszigorúbb felfogással, de mindenütt azt mondják: azelőtt az ilyet úgy lehordta a pap, hogy szégyenletibe a ruha is lemaradt rula. Darócon az „öreg pap“ kikerülte, ha hajadonfűt ment áldozni a megesett. Templom után behívatta és lehordta: nincs a templomba semmi helyed hajadonfűt, mert tudjuk, hogy szeretőd van. Ha pedig az ilyen érdemtelenül koszorút tett a fejére, akkor megmondta: tövis kéne a fejedre, nem koszorú.

Fekete József nagytiszteletű úr rendet tartott.

Vadász Istvánné tudja, hogy Beregszászban megtörtént, hogy egy kisasszony érdemtelenül tette fel a koszorút, osztán mikor a templom küszöbét átlépte, azonmód leesett az a fejről. A pócsi templomban pedig, akárki megláthatja, üveg alatt

mutogatják azt a koszorút, amelyik hajastól levált az érdemetlen menyasszony fejről, amikor a templom küszöbét átlépte.

Így jár, aki kilocsolja maga alól a vizet! T. i. a hal nem él, nem boldogul víz nélkül, éppen mint az, aki szóval vagy cselekedettel maga rontotta el magának a dógát. Dicséretes példaképp emlegetik Darócon Bíró Ilonkát, aki egyszercsak mindenki meglepetésére bekötött fejjel ment fel a templomba. Mikor megkérdezték, hogy miért, megmondta becsületesen, hogy azért.

Akinek szerelemgyermeke volt, az azelőtt nem fátyolt és koszorút, hanem főkötőt tett fel amikor esküdött Ennek a színes virága nyitott virág volt.

A megesett nehezen kap férjet. Vadász Istvánné azt mondja, özvegy ember csak elveszi, legény ritkán. Mindenesetre jellemző, hogy a megesett, meg az özvegy ember házassági szempontból egyformán hibásnak számít. Nem kapnak özvegy emberen a lányok.

Nyírmeggyesen azt mondja az egyik csitri: „Nem azért lánykodok, hogy még legény se jusson nekem“. Az özvegy ember itt is, másutt is, érje be megesettel vagy vénebb lánnyal.

Ha a lány férjhez megy s időnek előtte megszületik a gyerek, azt a fiatal asszony szülei is igen restellik. A családja feléje se néz. Különösen, ha elébb nem tudták, hogy szegyenben esett és nem békéitek meg vele a lakodalmán. Szemire vetik, gyalázó szavakkal illetik. Komát az ilyen nehezen kap. Ki vállalja azt szívesen?

— Azért — fejezik be itt is, ott is a magyarázkodást — nem jó, ha a lány nagyon van a fiú után! (A legény szót is kiszorítja maholnap a fiú.)

Nem megy ritkaságszámba az se, hogy a fiatalok — különösen, ha szegények — bagóhiten élnek együtt. Az ilyenekre mondják: balkézre esküdtek, diófa alatt esküdtek.

Újabban a válás sem ritkaság. Bár eddig is úgy volt, hogy a fiatal asszony minden szamárságért hazaszaladt — amíg van hová. Igen jóleső dolog „kéretni magát“, menjen vissza. Az ilyen hazaszaladásoknál az asszony maga sem hiszi, hogy otthagyja az urát. Valósággal kiéli ebben saját személyének fontosságát.

XIII.

A gyerekről. A gyerek születését megelőző babonák. A bába. A komák. A cserélt gyerek. A keresztnev megválasztása, keresztelő. A gyermekágyas asszony látogatása.

A gyerekről.

A magyar parasztságban a gyerek éspedig a sok gyerek Isten áldásának számított, örült a fiutódnak, mert abban él tovább a család, de megbecsülte a lánygyermeket is, mert hisz e természetes állapottól el nem távolodott társadalmi osztályban a gyerek nem jelentett különösebb terhet. Az öt-hat éves gyermek már elajnározta a kisebbet, libát, házat őrzött, malacot térengetett. Szóval megszógálta a maga helyét a nap alatt.

Ma változott a helyzet. Megdrágult az élet, elurasodott a világ. A szülők igénye, fogyasztása luksuscikkekben sok nehezen szerzett garast emészt fel. Drágák az oskolás könyvek, meg a kis csizmák — ami oskolás pulyának télvíz idején okvetetlenül kell, — s aminek beszerzése nagyobb gyermekáldás mellett, szinte megoldhatatlan problémává nő, nemcsak a nincstelen, hanem a szegényebb gazdaember életében is. Sok gyerek: nagyobb gond, s a sváb községek mintájára, lassan nálunk is felüti fejét az egyke.

Ennek első jele, hogy a sokgyerekes családról némi csúfsággal emlékeznek meg, azt mondván: van annak őszi-tavaszi. Vagy pedig: a bolond, annyit vesz magára, amennyit bír, az okos, amennyit akar. Az egyik asszony így szállt síkra az egyke mellett: szántani lehet, vetni nem muszáj.

De hála Istennek, még nem általános erre a társadalmi életnek ez a rákfenéje. Még a legtöbb helyen el lehet mondani, hogy van itt kenyér, lepény, vakaró. (Gyermekek sorrendje.) Igen jellemző, hogy ezt a hasonlatot is a kenyérről, Isten áldásáról veszik. Az iker neve: egyhasi gyerek. Az öt-hatgyerekes család sem ritkaság még nálunk, bár számukat a gyermekhalandóság erősen tizedeli.

Hét-nyolc hónapos koráig a gyerek „szopós“ — sohasem pólyás. Nyolc hónapos korától „karonülős“. Az is marad addig, amíg meg nem indul. Gyereke válogatja. Hatéves korán túl „oskolás“. De sok szülő már az ötéveset is beírta „lógósnak“. „Beadom lógóba ezt a gyereket, mert nem bírok vele“. Jár tehát rendesen az iskolába. Ott ragad is rá valami, nem is. Ha jövendőre az elsőbe kerül, legalább könnyebben fogja az esze. Sok kis eszes nebuló kitanulja lógós korában az első osztályt.

Ha a gyerek korát kérdik, a felelet rá: aratáskor lesz négyesztendő, vagy: István királykor, vagy krumplikapáláskor. Ki mikor.

A formátlan, kövér gyerek: doca, gurgula; a sovány: hitvány, peszteng; a kedvetlen: lenyágó; a makrancos: bojtorjános; a beteg gyerek: léhog; a leselkedő: kandászik; a ravasz: alamuszta; a fejletlen: sanyavész. A jólfejlett gyerek: „maga-szopta az anyját!“ vagy: „na csak nevelt gyereke ez az anyjának!“ Aki bemocskolja a ruháját, az: „befételi magát“. A válogatóst megkérdik: „tán kokon pirított darumáját ennél?“ „Kókonpityere“ minden étel, ami után a pulya kérdezősködik. A vásárra menő jószívvel beígéri a gyereknek mint vásárfiát, „a pereg közepit“.

A gyereket minden asszony úgy védi, mint farkas a kölykit. Ami azt jelenti, hogy én eltángálhatom, mert az enyém, de más görbén se merjen ránézni.

A gyermekkor rövid. A 13 éves kis parasztlány már kijár a mezőre dolgozni. Amelyik leány mezei munkát nem végez, nem is veszik el azt feleségül —, mer a nem dógos — mondják.

Tunyogon Dávid Lajos úgy tartja, hogy a fiúgyereket jobban lehet hajtani. A 10—12 éves fiút már el lehet küldeni a kútra vízért. Ha lánygyermeknek mondaná, az azt felelné: mondja apám a fiúnak, nem az én dogom. A tízéves fiú kaszál annyit, amennyi a jószágnak kell. Ha nem jól viseli magát — kap egy pofont. S az a jó gyerek, amelyik a pofon után nem tartja a haragot. Dávid Lajos pofonütheti a fiát, mire bemegy a házba, úgy szól hozzá a fia, mintha semmi sem történt volna. Van a maiak között olyan legény is, aki egy hétig se szól utána apjához, anyjához.

Cellar Józsefné dicsekszik, hogy az ő fia hirtelen odamond valamit neki, bizony gyakran olyat is, amit nem szabadna egy anyának mondani, de kettőt fordul es már kedves. Lelkem anyám, kezdi amit mondani akar: — Én még el sem tudtam felejtetni — mondja — hogy megbántott, de ő már nem is tudja, mert mérgibe mondta.

Mikor elmondom egy másik asszonynak, az egyszerűen azt

feleli: Celláménak csak jár a szája. Itt panaszolgatja, hogy bánik vele a fia. Goromba disznó. Eme velős kritika után pedig íme megállapíthatjuk, hogy minden renden levő anya egyforma, takargatja gyermeke hibáját. Nemcsak idegenek, hanem az apa előtt is. „Nte mondjuk meg apádnak“. Ezért aztán, ha az apa szól valamit, az már nagy dolog, ő tekintély.

A fiú 16 éves koráig gyerek, 17 éves korában már megbízhat benne az apja, hogy megfogadja a szót. Amíg azonban a gyerek családot nem alapít, keresetével az apa rendelkezik.

E rövid pár szó után részletes képét adom a gyermekgondozásnak, a kereszteléssel, komasággal, a gyermek gyógyításával kapcsolatos szokás és illemszabályoknak, — és adós maradok az első gyermekevéket (követő nevelés rendjének ismeretével).

A gyermek születését megelőző babonák.

Az előrelátó fejjérnép már a lakodalmán gondoskodik arról, hogy a gyermekáldást elkerülje. Azelőtt „lakat alatt“ esküdt az ilyen. Ennek az volt a módja, hogy az esküvőre menő leány bezárt lakatot tett kebelibe és a lakat kulcsát kútba dobta. Esküvő után a lakatot is utána hajította kulcsnak vagy elásta. Kúttisztítás közben előkerülő lakatoknak ez a magyarázata. A varázslat megtört, ha a lakatot meglelték és kinyitották. Lakat alatt esküdni bűn. Aki elkövette, eladta lelkét a gonosznak.

Balog Antalné Matolcson elmondja, hogy Parasznyárol három asszony ment együtt a pócsi búcsúra. Útközben, mint szokás, letérdeltek az út porába és imádkoztak. Az egyik asszony ilyenkor mindig sírt. Meg is mondta, azért sír, mert ő sohasem tudja végigmondani az imádságot. Csak összenézett a másik kettő.

— Nem lakat alatt esküdtél te?

— De bizony, hogy úgy esküdtem — vallotta be az asszony.

Most aztán letérdelt a három asszony és együtt, hangos szóval mondták el az imát. Utána azt mondták a bűnbánónak:

— Nézz hátra, mit láatsz?

— Egy kotlót látok hét csirkével.

— Hát annyi gyereked lett volna.

Ma már nem szokás lakat alatt esküdni. E helyett Matolcson, ha a menyasszony nem akar gyermekáldást, esküvőre menve a jobbcipője talpába ezüstpénzt tesz. Gécben egy lány a lakodalmán az öt ujjára ült le az ura mellé, hogy öt évig ne

legyen gyereke. Nem is lett. Az egész Szamosíháton tudják, hogy aki a cégényi báró kertjéből tört rutafa (tuja) ágát hordja a nyakába, annak nem lesz gyereke. De csak az érvényes, amelyik a cégényi báró kertjéből való.

Vadász Istvánnénak a menyé nem hozta fel a Szamosról a páros sulykot, mert nem akart páros gyereket. Épp ezért minden asszony tartózkodik összenőtt szilva, meggy, vagy akármi páros gyümölcs elfogyasztásától.

Arra is kell ügyelni, hogy szép legyen a pulya. Ezért Pennyigén azelőtt a menyasszonyt a vőlegényes háznál egyenest a nyitott kémény alá vezették, aki a fekete kéménybe felnézett, annak feketeszemű gyereke született.

Csekében, mondja Mándi ISándorné, aki gyermekáldást akar, annyi göböt köt a nászestén az ura gatyájára, ahány gyereket akar, úgy lesz.

Bizonyos előjelek azt is megmutatják, hogy milyen nemű lesz a születendő gyermek. A menyecske kötőjére szikra pattan s az kiég, inge vagy ruhája elhasad, a kisszékről felálltában a kisszék felborul — hőttbizonyos, hogy lánya lesz. Épp úgy, ha a kisszékről felállva, a jobbkezére támaszkodik. Aki a balkezére támaszkodik, annak fia lesz.

Barátné Boné Irma olyan tudatlan volt, hogy rendes asszonyi szokás szerint a nyakába akasztotta a cérnát, amikor gyermekét várta. Cérnát mond, mert minden, amivel varrunk, az cérna, legyen az pamutfonal vagy hajókötel. A lényeg az, hogy varr vele az ember. Egy okosabb szólította meg: Ugyan, hogy teheted. Születéskor bele lesz akadva a gyerek köldöke a nyakába. És úgy is lett.

Megerősíti ezt Szászi Gusztávnénak a lánya is. ő is a nyakába akasztotta a cérnát. Háromszor volt a púpkötél a kisfiú nyakán körülcsavarodva. Mán majd megfűlt. Pedig én nem vagyok babonás — mondja. Ezen aztán akaratlanul is el kell mosolyodni, mert a leghajmeresztőbb babonákat tanultam tőle. De ő nem babonás! Ezt be nem ismerné magáról senki, ők csak a szent igazságot hiszik.

Igen üdvös egészségügyi szabályok babonáiba burkoltan jelennek meg. Ez nem is rossz, mert ezeket legalább betartják. Így: nem szabad se kutyát, se macskát, semmiféle szőrös állatot megrúgnia, mert akkor a gyereknek a belsőrészei lesznek szőrösök. Röviden: ebagos lesz. (Gyógyítását a gyermekgondozásnál 162. old.) Ha az asszonyt gyümölccsel megdobják, azon a helyen, ahol a gyümölcs az anyát érte, a gyereke fogja viselni az anya jegyet, még pedig olyan alakút, amivel megdobták. Nem szabad „elbájolódnia“, mert ha majmot néz, olyan

lesz a pulyája, mint a majom. Ha nyomorékot néz, akkor meg nyomorék lesz.

Ne nézze meg a halottat sem, mert az egyik szerint sárgaságot kap, a másik szerint meghal a gyereke.

Ha a teherben lévő asszony olyat lát, amit inegcsudál-Jiatna, dugja jobbkeze mutató és középső ujját a szoknya korcába, — már nincs semmi baj.

A gyermek születésével összefüggő szokásokat mellőzöm s a (hiedelmek közül csak azt a közhitet említtem, hogy a „szülő-anyának hat hétig nyitva áll a mennyország kapuja“.

A bába.

A bábának rendes fizetség jár. Mindenütt dukál neki fekete földön az első gyerek után egy véka búza. Ezt megválthatják a szülők öt pengővel. Meggyesen jánygyerek után egy véka rozstot kap búza helyett.

Jár neki falunként eltérően más-más természetbeni ajándék is. Csak Tunyogon illeti meg a bábát az első gyerek után az ing, melyben az anya gyermekét szülte. Ezt is megválthatja az asszony két pengővel, vagy két kendővel. (Kendőn mindig törülközőkendőt kell érteni.) Tunyogon az első gyerek után jár még neki két törülköző, meg két szakítókendő is, ezenkívül egy pár csirke, meg tíz tojás. A takarékos Matolcson csak két kendő jár neki. Mindez faluhelyen igen tekintélyes értéket képvisel.

Mindenütt jár a bábának a „nyakliszt“. Ez egy gyurat liszt. Arra a kérdésemre, hogy hát ez mennyi? — már nagyon rosszalóan néznek rám, mert azt csak illene tudnom, hogy ez úgy egy „összemarok“-nyi liszt, annyi, amennyiből egy levél-tészta lesz. A nyakliszt azért jár, hogy a gyerek „jobban bírja a nyakát“. Ha elhúzzák ezt a bábától, akkor a gyerek mindjárt nehezebben bírja a fejét. Kijelentik, hogy ezek az ajándékok csak szokásjog alapján járnak, de ki merné őket megtagadni? „Nem kell féltetni a bábát, hogy még ezen felül is ne legyen haszna“. Mert, panaszolják az asszonyok, hogy kávé az nem jár neki, de azért úgy ki tudja módolni, hogy neki is jut egy bögre kávé, amikor a betege azt iszik.

A gyermek születését követő napon a bába megyén el követségbe a keresztszülőket megszólítani, ő mondja fel, hogy ez meg ez tiszteltet!, nem-e jönne el komának. Ezért a követségért jár neki mindenütt egy szakajtkendő a komától. Végül pedig: „Nem járul ugyan neki, de a keresztelőkor minden koma ad neki egy pár fillért“.

Matolcson a bábát öregasszonynak, Tunyogon kománé-

nak, Nyírmeggyesen komaasszonynak (nem komámasszony!) hívja az, akinél már működött.

Tenger a panasz a bábákra. „Elurasodott a világ“. Ma a bába azt tartja, hogy neki ez se, az se, nem kötelessége. Mosni sem köteles, mert az „törvény ellen van“. Azelőtt kicsiért mindent csinált, ma sokért semmit. Múltkor is nem volt az egyiknél fürdővíz készítve, otthagya a pulyát, kész vízre jött vissza. Első fürdésre meg nem mossa meg rendesen a gyereket. Pedig akkor „meglecsesedik“ a gyerek fületöve.

— Az én nagyanyám bába vót — mondja Kárász Eszter. — De olyan bába vót, hogy annak ma hiri sincs. Az ugyan nem szaladt mindjárt doktorért, mint a mai bábák. Ha azt látják, hogy nem megy minden úgy, ahogy kéne, nem vállalják tovább, doktort hívatnak. (Nem is olyan rosszak akkor a mai bábák, mondom én.) De hiszen, mondja Kárász Eszter, tanulja meg a mesterségit.

A komák.

A keresztszülők megválasztása kellő körültekintést kíván. Mindenki jóelőre tájékozódik, hogy akit komának kiszemelt, elvállalja-e, mert a visszautasítás nagy szégyen és nagy sértés. Nyírmeggyesen az 50-éves Pap Zsigmondné azt mondja:

— Ha valakit komának hívnak, azt el kell fogadni. Az keresztény kötelesség. Ha „félmond“ *zöd fűbe ha áll, az is él-szárad alatta! Lelket váltani hívja, tehát ezt keresztény kötelesség elfogadni.* Különben is, ha komának hívja, akkor tiszteli, ez pedig örvendetes dolog, Van, aki nem éri fel ésszel — fűzi tovább —, hogy mi az a lélekváltás, a komaság! A sátántól a keresztséggel váltják meg a gyereket. Azt kérdi a pap: Ellene mondasz-e a sátán incselkedésének? A koma felel meg helyette, hát ű váltja meg.

Hogy ez így él általában mindenütt a köztudatban, azt mutatja az is, hogy amikor a keresztelendő gyerekekkel kilépnek a házból, azt mondják:

— Ördögöt viszek, angyalt hozok. (Tunyog.)

— Zsidót viszek, keresztyént hozok. (Cseke.)

Az az okos ember, aki magavágású komát hí a gyerekihez. Ami azt jelenti, hogy rangban, módban, korban is egyforma legyen vele a koma. A Szamos- és Tiszaháton mindenütt házaspárt szólítanak meg komának. Nincs az az asszony, aki elvállalná itt a komaságot mással, mint az urával. Meg lenne sértve, ha nem így gondolták volna a dolgot. Nyírmeggyesen meg épp arra törekednek, hogy az asszonyt ne az urával hívják komának. Itt is megtörténik, hogy házaspárt hívnak, de ez kivételes esetnek számít.

Arra is kell ügyelni, hogy a komák ne legyenek sokkal idősebbek, mert akkor már nem „magavágású”. Barátné Boné Irma az első gyerekihez idősebb asszonyt szólított meg komának, de az anyósa eltiltotta: Hogy mondanád annak az idősebbnek, hogy komám!

A lányok kapnak rajta, ha legénnyel hívják őket komának, de azt mondja Boné Irma, hogy az nem jó. Neki is udvarolt egy legény. Igen örült neki, hogy komák lettek, de előre megmondta egy csekei asszony: „De bolond voltál, hogy elmentél vele komának. Sohse vészen el”. Hát, mondja Irma, ű nem tudja, ettül-e vagy nem ettül, de tény, hogy nem lett belőlük egy pár. Más esetben is megfigyelte, hogy a komák nem kerültek össze.

Ma már csak a szigorúbb elvűek tartják Tunyogon, hogy várandós asszony nem mehet komának, mert vagy a keresztgyereke vagy a maga gyereke hal meg akkor.

Nem olyan egyszerű dolog a komaság. Először is, aki engem komának hívott, azt illik visszahívni. Az ilyen *a tüűrűlvá-gott koma, törzsökös koma, visszahívott koma*. A komaság visszahívásának elmulasztása sértés. Lekicsinylés. Semmibevevés.

Először én is belezavarodtam a törvényes koma, édes koma, érvényes koma, lógó komák tömkelegébe. Most úgy látom, hogy törvényes vagy érvényes koma az, akit a pap a keresztelőkönyvbe beír, tekintet nélkül arra, ki tartotta a gyereket keresztvízre.

Tegyük fel, hogy a koma, akit vissza kell hívnom, más faluba költözött. Tavasszal vagy ősszel olyan fenéketlen a sár, hogy hat ökör se bírná elhozni a komát, viszont a gyereket meg kell keresztelni, mert elcsapja valami vagy elcserélődik. Szóval nem jó azzal várni. Ilyenkor tehát a gyereket más tartja keresztvízre. Ez lesz a lógó koma vagy édes koma. Mert a keresztelőkönyv mondhat amit akar, a lényeg mégis csak az, ki tartotta keresztvízre a gyereket. Nem teszek rá esküt, hogy ez mindenütt így van, mert a Nyíren az is megeshet, hogy hívtam egy embert komának, a feleségit nem hívtam, azért az asszony csak lógó koma lesz. Debrecenben állítólag mindenki, aki hivatalos a keresztelőre lógó koma. Itt különben is két komát szokás hívni: nagykomát, kiskomát. De itt a kiskoma csak olyan „nevezetbe való koma”.

Azt mondja Cellar Józsefné: „Az én ángyom hitt magának egy magavágású komát, de egy zsidólány is igen vágyott rá, hogy koma lehessen. Meghívta azt is. Igaz, hogy csak lógó koma, de mégis komának hívják egymást, s köteles-

ségszerűen ellátja a keresztanyai tisztséget“. Amin azt kell érteni, hogy az első ruhácskát a gyermeknek ő adja. Mint komasszony ő fizeti, illetve fizette a keresztelést. Ha pedig beteg a gyerek, kötelességszerűen gyógyítja. Mert tudni kell, hogy vannak bizonyos orvoslások, amik csak akkor „érvényesek“, ha a keresztanya végzi őket.

Sokféle veszedelem fenyeget egy kis újszülött gyereket». Gondos anyának ezektől óvni kell kicsinyét és ebben az óvásban a keresztanyának tekintélyes szerep jut. A keresztszülői tisztt, ha nem is jelenti azt, hogy jó keresztényt vagy kereszttyént nevel a kereszttségben rábízott csemetéből, azt bizonyára jelenti, hogy az összes pogány babonák, rontások, szemverések^ ördögi kicserélések ellenében védelmezi. Ilyenkor döbben rá az ember, mennyire ősi és mély lehet annak a tenger babonának pogány, gyökere, amelyhez képest a keresztény vallás fiatal, szinte gyökértelen sarj.

Ha a gyerek „gyengén“, vagyis háromhónapos koráig hal el, akkor a koma „járul a temetéshez“, ő veszi a kis koporsót, a halottvivőknek ő ad karszalagot. Ha két halottvivőt hívnak, az egyik fiú, a másik lány, ha csak egyet, akkor az fiú. Tunyogon a fiú zsebkendőt, a lány kendőt kap. „Részvétellel^ van a koma akkor is, ha idősebb korban hal meg a gyerek, de akkor már nem köteles koporsót venni. Nem kötelesség, de illő, hogy keresztelőkör a komámasszony a bábának adjon egy pár krajcárt, ő fizeti a keresztelési költséget is.

A gyermek csuklójára kötött piros szalag vagy piros gyöngy véd szemverés ellen. Ezt a szalagot vagy gyöngyöt keresztanyjától kapja a gyerek. A búrvaras gyereket is csak a keresztanya gyógyíthatja meg. (Leírása a búrvaras betegség-nél 162. old.)

Keresztszülőjét a gyerek keresztanyámnak, keresztapámnak szólítja. Tunyogon ugyan már az is megesik, hogy keresztmamának szólítgatják. Nagy illetlenség! E mellett a gyerek 12 éves koráig úgy tartozik fogadni a szavát, mint a szülőjéét. Később is, életének fontosabb mozzanataiban részt vesz a keresztszülő. Nyírmeggyesen Felföldi Ferenc panaszba tette, hogy a református keresztgyereket katolikus legényhez adják. Már át is irattá a lány eljövendő gyerekeit a fiú hitére. De bizony őt is illett volna, mint keresztapát felkérdezni, hozzájárul-e? Ha nem a komát hívják násznagynak, el sem megy a lakodalomba. Súlyos mellőzés!

A tisztességadásban Meggyesen odáig mennek, hogy a komák nem is tegezik egymást. Mert csak illik megtisztelni azt, aki gyermekünket a sától megváltja. Keresztelőkör ki-ki igyekszik beugratni a komáját, hogy tegezve szólítsa, mert az büntetésből egy liter bort tartozik fizetni. A komával természet-

lesen még „osztolni“ sem szabad. Egyességben kell vele élni. Aki a komájával nem jön ki békességben, az nagyon „tudatlan“. Vagy gonosz. Tunyogon Márki Lajosné Szűcs Ida azt mondja: Mi Fülöp Károlyt, meg a feleségét hívtuk komának. Azt mondta a vacsoránál az egyik: „Úgy ügyeljetek, hogy ti eddig tegeztétek egymást, de a komáknak az nem illik. Hát aki ezt elfelejti, öt liter bort fizet“. Ügyeltünk is, hogy el ne sikolják a szánk.

A cserélt gyerek.

Amíg a gyereket meg nem keresztelik, éjjel a lámpának mindig égni kell, mert különben az ördög elcseréli a gyereket. Az ilyen *cserélt* gyereket arról lehet megismerni, hogy „sanyavész“ marad, nem fejlődik nem nő.

Boné Irma tudja, hogy Csekében egy gazda nem engedte éjjelenként égetni a lámpát keresztelőig, s pár hét múlva megmutatkozott, hogy a gyerek elcserélődött, nyavalyás volt, nem nőtt, mindig sírt. A matolcsi Szászi Gusztávné azt mondja, hogy azelőtt is igyekeztek a gyereket mindjárt születése után megkereszteltetni, mert addig sohasem voltak nyugodtak. Egyszer egy asszony elaludt egy percre, s azalatt a keresztetetlen gyereket kicserélték. Foga vót, ráncos vót a képe annak, akit helyébe tettek. A szomszédban volt egy tudós asszony, az mindjárt megismerte, hogy gonosz lélek. Mindig le is köpte, valahányszor csak látta. „Nem szégyelled magad, te vén ördög, hogy itt hurcoltad magad evvel az asszonnyal?“ De ez sem használt. Erre aztán befűtöttek a kemencébe, de mikor bevetették volna a pulyát, hát csak leugrott a lapátról a rossz lélek és azalatt az igazi pulyát behajították a bölcsőbe.

A nyírmeggyesi Pap Károlyné szerint: Amíg a gyerek nincs megkeresztelve, addig a rossz el is tudná csapni, ha nem lenne az anyja takarójával letakarva. Mikor az első gyereke született, éjtszaka csak kivágódik egyszer az ajtó és bekiált egy hang: „János kondás, vedd el hát!“ Igen, de ott feküdt a gyerek mellette a takaró alatt, így nem tudta a gonosz elcsapni. Az ura lábtul a dikón aludt, azonnal kint termett, de nem látott senkit. Nem is láthatott, mert a gonosz láthatatlan — fűzi hozzá titokzatosan.

Ezért van aztán, hogy az újszülött gyereket az anyja mellé fektetik Matolcson, az anyja lábához Tunyogon és az anyja takarója alá Meggyesen. Amíg a gyerek nincs megkeresztelve, a gonosz miatt nem szabad bölcsőbe fektetni. Meggyesen a katolikus asszony ágyából a gyermekágy ideje alatt el nem marad a szenteltvízes üveg. Így nem is cserélődhet

el a gyerek. A szobában is áll egy üvegben szenteltvíz. Bármilyen előadódik, azzal meghintik a beteg gyereket vagy a beteg jószágot. Rendesen használ is. Ennek a víznek az a tulajdonsága, hogy sohasem zavarodik meg. Mindig olyan tiszta, mint az arany.

A keresztnév megválasztása, keresztelő.

Ha a gyerek halva születik vagy „nem ér keresztvizet“, a baba adja neki neme szerint, az Ádám vagy Éva nevet. Csekében az ilyen gyereket nem temetik el egyházi szertartás szerint, hanem reggel a halottvivő kiviszi hóna alatt a kis koporsót és elföldelik a temető árkában. Tunyogon a szülők kívánságára rendszeres temetést is tartanak neki.

A névválasztásra vonatkozólag Tunyogon azt mondják, hogy fiúgyerek „az apját fejeli“, vagyis az apja nevét kapja az első fiú. Magyarázatul hozzáfűzi Cellar József né: így, ha az apja meghal is, nem hal ki teljesen az emléke. Tovább él a fiúban. Leánygyermeknél ez nem fontos, mert úgysem viseli családja nevét, más családba lép át, ha férjhez megy. A második fiú a nagyapját fejeli a nevével. Ez nem feltétlenül kötelező. Kaphatja nevét nagybátyjáról vagy a szülők tetszése szerint.

Ahogy tehát a csizmát „megfejelik“, éppúgy megfejelik a gyereket a családot, mert nem az egyes ember a fontos, hanem a család fennmaradása firól-fíra.

A gyereket keresztelés előtt megferesztik, rátekerik a pupfáslit, kis inget, kis réklit, főkötőt adnak rá, aztán „gyermekruhát“, amit az urak pelenkának hívnak, s bepakolják a pulyát párnába. Külön pólyapárna nincs. Mindezen felül még le is takarják a gyereket. A régimódiak olyan fejrevaló kendővel, amelyikben úrvacsorát vett valaki, a divatozók keresztelő paplannal. A módosabbja, aki fátyolban esküdt, ezt vágja keresztbe ketté, összetoldja úgy, hogy a két sarkába hímzett fémrósziinból, a közepén egymással szembe forduljon s csipkével három oldalán körülszegi. A negyediken felesleges, ez esik a gyerek fejétől. Fiúnak megbéleli késsel, lánynak rózsaszínnel, újabban sárgával, így letakarva viszik legkésőbb harmadnapra keresztelőre.

Keresztelés után nagy az öröm otthon. A gyereket megáldják, ez mindenütt kötelező. Matolcson a megkeresztelt gyerekekkel belépő komámasszony a következő áldást mondja:

Angyali kisdedet hoztam,
Akit Jézus nevében,
A krisztusi keresztségben,

Zászlója alá avattam.
 Isten kegyelme nevelje,
 Apja, anyja örömére,
 Anyaszentegyház díszére!
 Komámasszonynak bő emlőt,
 Táplálhassa a csecsemőt.
 Komámasszony erősödjön,
 Keresztgyerekünk felnőjön,
 Szívemből kívánom.

Tunyogon ennek a versnek csak utolsó pár sorát ismerik s azt mondják el.

Ezután a komákat megkínálják. Módosabb helyen vacsorára marasztalják őket. ISzegényebbje kalácsot, süteményt kínál. A legszegényebb is kerít erre az alkalomra legalább egy deci pálinkát.

Amíg a gyerek nincs megkeresztelve vagy amíg kisbornyú van az istállóban, nem szabad a koldusnak alamizsnát adni, s cigányt a házba beengedni. Elvinné az anya tejét. Ilyenkor semmit sem szabad a háztól kiadni. E tekintetben gyerek és bornyú egyenrangúak.

A gyermekágyas asszony látogatása.

A gyermekágyas asszonyt hozzátartozói, a vele egyivású asszony vagy lánypajtásai látogatják. Idősebb a fiatalabbat, ha nem rokonok, nem látogatja, mert ez tolakodásnak mondható. „Mit kíváncsiskodik, tán még meg akarja rontani vagy szemmel megverni!“ Úgyhogy kellő körültekintéssel kell azt megállapítani, ki kit illetékes meglátogatni. Egész természetes, hogy férfiak közül csak hozzátartozók jöhetnek.

Üres kézzel menni a gyermekágyat fekvő asszonyhoz nem illik. Aki elmegy, az visz neki ebédet a komacsészében. Matolcson gyermekágyas asszonynak „három kézre kell elsőbben kosztot vinni“. (Tehát többet, mint amennyit egy ember a két kezében vihet.) Csekében a komacsészének kinevezett porcellán ételhordó medencét nem is használják más alkalomkor. Rendes helye a házban a fiókosszekrény tetején van, tehát igen megbecsült helyen. Háromrészes, tehát három léfélélet kell vinni: levest, töött káposztát, madártejet. Persze a levesben tyúkhúst és tésztát a medencére helyezett tányéron. Az egészet bekötik a komakendőbe, inert takaratlan vinni — nem illene. A komakendő csíkkal ékített díszes kendő. Csekében a csík mindig varrott, Tunyogon, ahol „csak most kapnak rá a varrásra“, szedett csík díszíti. Van olyan rendes asszony is, aki a koma-

kendőbe szépen belevarrja: „Jó étvágyat a komának“. Az a furcsa, hogy semmi rendet nem tartanak ebben az ebédvívésben. Tunyogon Cellar Józsefnének egy nap kilencen hoztak ebédet, ixiásnap meg éhen maradt, mert senki nem nyitott rá ajtót.

Illik tudni a látogatónak, hogy az ágyra nem szabad ülni, mert elviszi az asszonytól a tejet. Arra is van eset, hogy férfi-látogató viszi el a tejet, tehát ez a szabály férfira is kötelező.

Étkezés után a komacsészét tulajdonosa kiöblíti s pár csepp vizet az ágy alá loccsant, hacsak nem „tudatlan“ vagy nem akar rosszlelkű hírébe keveredni. Magyarázza ezt az alábbi példa:

Matolcson Tót Istvännét, aki gyerekágyat feküdt, meglátogatta Lábás Károlyné. Az is szoptatott. De nem öblítette ki a csészét és a látogatás után Tótnének elapadt a teje. Egész nap sírt az asszony, a gyerek meg éhezett mellette. Este, ahogy Tót Istvännének hazajön az anyja a mezőről, kérdi:

- Miért sírsz jányom?
- Hogyne sírnék édes anyám, mikor elapadt a tejem!
- Ki vót itt ?
- Nem vót itt senki, csak Julcsa néném.

Nosza átment az anyja Lábás Károlynéhoz. „Gyere csak át egy percre“. Az át is ment nagy gyanútlanul, mert nem szabad ilyenkor elárulni, miért hívnak valakit. Ott aztán lepszokták: „Nem szégyelled magad? Neked is van pulyád, tudod, mit jelent, ha elapad a tej. Nem tudod, hogy ki kell öblíteni a szilkét?“ Arra Mari néni csak kivette a Julcsa mejjét — annyi tej vót benne mint egy zsajtárban — és ráfejte a dunnára, „Le ne merd törülni, mert azzal mindjárt visszaveszed! Ne törődj vele. Ha beissza, beissza, ha nem issza, nem issza“. Egy óra múlva már szépen tudta az asszony gyermekét táplálni.

Tisztátalan asszony módját ejti, hogy a gyerek arcát ingével megtörülje. Ha ezt elmulasztja, *bűrvaras lesz a gyerek*. Kérdem Vadász Istvännét, mit szól hozzá? Azt feleli: van olyan gyerek, hogy valami része, keze, arca vagy a feje sebes lesz... De az ő gyerekeivel azért ez egyszer sem esett meg.

Aki a gyermekágyast látogatja, felkérdezi, hogy van a beteg? Kezet nem fog természetesen, mert az asszonyok egymásközt amúgy sem fognak kezet, férfinak meg nem szabad asszonnyal kezet fogni. Azt is elvárják tőle, hogy megkérdezze, hogy folyt le a szülés, gyerek-é (vagyis fiú) vagy lány, hogy hívják, ki a koma. A becses gyereket nem szívesen mutogatják, és kétszeres óvatosság ajánlható a piros szalagos gyereknél.

Illik valamit mondani a gyerekre, pl.: „jaj de nagy lusta ez a gyerek“, — hozzá ph, ph (köpködni). Vagy: „jaj de nagy bűdös“. De a lusta alkalmasabb dicséret és az anyának

szól, mert a lusta jelző csak nagy gyereket illet. Illendő továbbá, hogy aki asszony újszülöttet látogat, egy szál haját tépje ki és dobja a gyerekre. Ezzel biztosítja a gyerek jó álmát. Ha a bölcsőben fekvő kisgyerekre a látogató „idegen ruhadarabot“ tesz, azt előbb földre kell dobni, s csak aztán a gyerekre tenni, hogy el ne vigyék az álmát. Természetesen mindenki tele van jó tanáccsal.

Tejlázt kapott a kocsisné, mikor a gyermekét választotta. Az egyik azt tanácsolta, tegyen a mejjire komlóskorpát, a másik keményítős vízben áztatott ruhát ajánlott, a negyedik kari-kára vágott nyers rózsakrumplit.

Nagyon megítélendő, aki nem táplálja maga gyermekét.

Olyan, mint a rossz koca — mondjak.

Hogy az asszony mikor kél fel, az egész bizonytalan. Az előkelőbbje kifekszi a két-három hetet. A szegényebbnek nem áll módjában a kényelemnek ilyenét gyakorlása. Tunyogon Kis György Erzsusnak kettős gyereke lett reggel — este már ellátta a jószágot. Van olyan is, aki másnap kenyeret süt, mos, szapul.

Általában két heti kíméleti időre számíthat az asszony. Nem dógozhat azonban addig semmit és az ágyat sem szabad megvetni, míg templomban nem volt s itt hálát nem adott szerencsés felgyógyulásáért. Tudni kell, hogy az ágy akkor van megvetve, ha összerakják, vagyis ha felkelés után rendbe teszik. Lefekvéshez megbontják az ágyat. Templombamenéssel nem kell a vasárnapot bevárni, hétköznapi istentiszteleten való részvétel is elég. Ha a templombamenés, tehát szinte a megtisztulás előtt az asszony varr, akkor a gyerek file folyni fog. Mások szerint a gyerek hasába akkor fájdalom jár, és pedig olyan tempóban, amilyen tempóban az anyja öltöget. Felidézheti tehát cselekedetével gyermeke betegségét.

„Bába lelte babona,
Bolond, aki kap rajta“.

XIV.

Az újszülött gyermek illendő gondozása. Az álmatlan pulya. Szemverés. Búrvaras betegség. Az ebagóság, öntés, megzökkenés. Egyéb apró nyavalyák.

Az újszülött gyerek illendő gondozása.

Erre vonatkozó tudományom javát a nyírmeggyes! Ontkó Mártonné, a tunyogi Barátné Boné Irma és Cellar Józsefnének köszönöm.

Az újszülött gyermekbe a bába rendel keménymagos teát. Kevés hagymát is főznek bele, mert az jobban hajtja a szelet. Ezt kapja a gyerek addig, amíg az anyjának a teje meg nem jön. A „púpkötelet“ minden gondos asszony megőrzi. Száz göböt kötnek rá. Tizenhárom éves korában odaadják azt a gyerekeknek, ódja ki. Ha ki tudja ódani, akkor szerencsés lesz.

Púptekerő fásli kéthónapos koráig jár a gyerekre. Azután nem kell. Pelenkát nem használ a szegényebbje, csak egy tenyéryi vászonrongyot. Ezt hívják farrongynak. Pólya nincs. Párnába „pókázzák“ a gyereket. Nem szabad kisgyerek párnájába dugott liba vagy kacsatollat tenni, mert attól retteghős lesz a gyerek.

A párnát párnakötővel kötik át. Módosabbnak a párnakötője is díszes. Szalag vagy botban készen vett párnakötő, inelyet még hímvarrással is ékítenek. Lánynak rózsaszín, fiúnak kék vagy késsel varrott jár. A becses gyermek nemre való tekintet nélkül pirosat kap. Az t. i. szemveréstől is jó.

Rendes asszony, Ontkóné szerint, hathónapig naponta kétszer fürdeti a gyereket, azontúl napjában egyszer. A fürdetés cigányvájta teknőben történik. Újabban rendes mosóteknőben. Leánygyermeknek első füröszítése és bepókázása után a bába tút, gyűszút, rongyot ad a kezébe, hogy ügyes szabó-varró váljék belőle.

Újszülöttre nem szabad ócska inget adni, mert akkor, ha fiú — özvegyasszonyt vesz el, ha lány — özvegy emberhez me-

gyen férjhez. Szopós pulya hasított inget kap. Ez hátul nyitott, nyakán karccal bővebbre vagy szűkebbre húzható, madzaggal elköthető. A fiúé négyszögletes, a lányé kerek kivágással. A gyermekruha készítésénél az asszony ilyet is, olyat is csinál. A bába aztán neme szerint azt adja rá, amelyik megilleti. Persze később a másikat is elhordja a pulya. Úgy igyekszik azonban az anya, hogy vasárnap a nemét megillető ing legyen a gyereken, a látogatók kedvéért is. Aki ránéz, tudhatja, gyerek-é az vagy lány. Ha a gyerek az egy évet betöltötte, anyja „parádéból is“ csinál neki egy rendes férfinget. Meg nem is illős, hogy a fiú lányingben járjon.

Egy esztendő koráig minden gondos anya rövidre lerágja a pulya körmit. Ha ollóval vágná, akkor tolvaj lenne a gyerekből. Annak hosszú a körme. Éppígy nem szabad addig a haját levágni. Tömpe lesz az esze, fiúgyerek még a tetejibe fűfájós is lesz ettől. Jánygyereknek első levágott haját a keréknyomba dobják. Hosszú legyen a haja. Szép hangja lesz a gyerekeknek, ha szopós korában üvegphárból itatják. A tapasztalatlant figyelmeztetik. — Ne adj neki zúzat te, mert attól duzzogós lesz.

Gondos anya kiviszi magával a mezőre a gyereket, de nem fekteti mesgyére. Ott fordul meg minden rosszféle. Attól pedig óvni kell a gyereket.

A tiszta gyerek az anyját dicséri, elismerésben nincs is hiány. Akinek gyerekire, jó gazda lovára, azt mondják:— Olyan annak a gyereke- vagy a lova, mint a vakart hal, az igen nagy dicséretben részesült. Ha jól meggondoljuk, a vakart hal elég erélyes tisztálkodási műveleten esett át.

Az álmatlan pulya.

Nappal sírhat a gyerek. — Hadd sírjon! Szeme mered, szája nő! —Az éjtszakai sírás ellen azonban tenni kell valamit. A nehéz napi munka után aludni akar a család. Az ilyen védekezésnek ezer módja közül elmondok egynehányat.

A szomszéd ágyából szalmát vagy a konyháról mosót kell lopni s azt a gyermek feje alá tenni. Akkor biztosan elalszik a pulya, feltéve, hogy senki se vette észre a lopást, mert akkor nem érvényes. Járatlan emberek kedviért megmondom, hogy mosó, az a mosogatórongy. Az is jó, ha megpökdösi valaki a pulya két szemét, aztán jobbra, balra köp. Erélyesebb intézkedéshez kell folyamodni, ha mindez nem használ, s ilyenkor kap a gyerek „compót“. Anyja vagy nénje kenyeret, cukrot rág össze, azt beköti rongyba és a gyerek szájába dugják. Még jó, ha előbb nem áztatták pálinkába a kenyeret.

Tudok olyan asszonyt is, aki azzal dicsekedett, hogy neki

sohase volt és soha sincs sírós pulyája. Ő ugyan nyugodtan ki-mehetett a mezőre, tudta mindig, hogy aludni fog azalatt a pulya. Nem is kell ehhez boszorkányság, mondja, csak éretlen mákfejet kell főzni s annak a főzetét itatni a gyerekekkel. Télen a mozsárba tört mákból főzött tea is ugyanezt a szolgálatot teszi. Meg is látszik a gyerekein, álmos, maflaképű és csenevész mind, hiszen életük első esztendeit állandó mérgezésben töltötték.

Sok pulya azért sírós, mert igen becses és kényeztetik, ilyen a Cellárné kislánya is, azzal mentegeti, hogy: rossz ez kérem, mert sokféle nő. (T. i. a nagyszülők édesgetik magukhoz.)

Ha nehezen jön a gyerek foga, kócsot (kulcsot) rágatnak vele. Amilyen könnyen nyitja a kulcs a zárt, olyan könnyen jöjjön ki a foga. Az okosabbja a régi szerhez folyamodik és violagyökeret vesz a patikában. A szegényebbje a fogzás megkönnyítésére kócot rágat a gyerekekkel, nehogy „fogfrászt” kapjon.

Fésűt nem szabad a gyerekek szájába venni, mert attul rettegős lesz.

Szemverés.

A legnagyobb veszedelem ami érheti a gyereket, hogy megverik szemmel. Arra a kérdésemre, hogy ugyan ki verné meg, Barátné Boné Irma mély meggyőződéssel feleli, hogy — „még a ződág is megveri”. Az pedig elég ártalmatlan teremtese e világnak.

Egész sora van a megelőző intézkedéseiknek szemverés ellen. A szabály, hogy takaratlan semmit sem szabad az utcán vinni, elsősorban a pókás gyerekre áll. Nem is szívesen mutatják meg a gyereket. Itt kivételesen egyenesen meg is mondják a látogatónak: ne nézd meg, te!

„Oh nem verem én meg”, tiltakozik az erőszakosabbra, s jóakarátának bizonyosságául, ha először látogatja, arcon köpdosi a gyereket, további látogatásakor megszorítja kicsit az orrát. A gyereket t. i., az szenved el szegény minden disznóságot. Ezzel a rontásnak elejét vette és ha meg is verődik a gyerek, ő nem eshet gyanúba.

Igen hatásos óvszer a komámasszony adta piros szalag a gyermek csuklóján. „Ez nem verődött meg szemmel soha”, snutatja Barátné Boné Irma a hároméves kis lányát. „Mert engemet felokositottak idejében, hogy a gyerek fürdővizét kasza-élén öntsem a teknőbe. Akit így fürdetnek, azon nem fog a szem-

verés. Az vágná meg magát, aki meg akarná rontani. Hasznát is láttam“.

Elvitathatatlan, hogy a gyerek pufók rózsás kis pofácskájával igen jó reklám e módszer mellett.

Aki gondos anya vagy szerető nénje a gyereknek, napközben is megteszi, de este meg okvetlenül, hogy háromszor kinyalja a pulya szemét. Minden nyálás után köp egyet jobbra, aztán balra, utoljára hátrafelé s közben mondja: „Borcsa néni, Sári néném, mind aki látott, meg ne rontson“. Fontos, hogy mindenkit felsoroljon, aki csak látta a gyereket, mert nem lehet tudni ki a rontó.

A szemveréssel kapcsolatosan nem tartom érdektelennek feljegyezni, hogy Szabolcs vármegyében Nozdroviczky György földbirtokos állt abban a hírben, hogy a szemének rontó ereje van. Ő maga mondta, hogy soha a malacait meg nem nézte hat-hetes korukig. Ha ezt be nem tartotta, mindig elpusztultak.

A szemmel megvert gyerek mindig sír. Meg is kékül bele, ha nagyon megverődik. Akinek volt már vagy három pulyája, az maga próbál elébb megküzdeni a szemverés okozta nyavalyával. Ha nem boldogul, végül a tudálékoshoz fordul. Ez — kis jóindulattal — keresve se találhat különb alkalmat az atyafiságos vagy baráti viszony megbontására, mint a szemverést. Mert mit tesz legelébb? Megállapítja *rostaforogatással*, hogy ki volt a rontó.

Akár a gyereket rontották meg, akár a tehénnek vette el valaki a hasznát (a tejét), akár „lábakótt“ valaminek, megmondja a rosta, hogy ki volt az ártó, a lopó.

A tudálékos és a gondos anya, az olló szétnyitott két hegyét beleüti a rosta kávájába. A rostába egyesek hétfélét, mások csak imakönyvet, fűsüt, kulcsot tesznek. Az olló két szárát a két asszony a jobbkeze mutatóujján egyensúlyozza. Az egyik kérdez: Szent Péter és Szent Pál, mondd meg nékem Borca néni vót a rontó ? A rosta persze meg se billen. De mikor a bűnös nevét meghallja, „megfordul“ tengelye körül a rosta. Vagy lopás esetén: Fogadom Péteremre, Pálomra, hogy ezt a kést Pista vitte el. — A másik erre feleli: — Én is fogadom Péteremre Pálomra, hogy nem Pista, hanem János vitte el. Akinek a nevére megfordul a rosta, az bűnös. Csak az a hiba, hogy a csendőr meg a bíró nem fogadják el a rostát hiteles tanúnak. Pedig jobban érti az azt, mint a bíró.

Nagygécben rostaforogatás helyett a kinyitott ollót az imakönyv lapjai közé tolják, jó erősen átkötik a könyvet, hogy az ollót szorosan fogja. A szertartás a továbbiakban teljesen azonos. Jövendőlésre is fel lehet használni a rostát, mert az igazat

mondja. A legfurcsább az egészben, hogy a rosta tényleg csak egyes esetekben „fordul meg“.

A másik mód annak megállapítására, hogy ki volt a rontó, a *szenes vízzel való meghintés*. Ez már átvezet a beállott rossz kiküszöbölésére alkalmazott babonák csoportjához.

A tudálékos leguggol a spór elé, hogy összekaparjon kilenc parázsszemcsét. Most rendre beleejtik ezeket pohárba és minden széndarabocskához mondanak egy nevet visszafelé számolva. Kilencen kezdik a számolást, ami így történik: „Borca néni nem kilenc, Sári néném nem kilenc hanem nyolc“, és így tovább minden szénhez egy számot, egy nevet, egy tagadást. Akinek a neve említésénél a széndarab elsüllyed, az a rontó.

Ezután következik a meghintés. Ebben csekély eltérések állapíthatók meg, a fekete földre eső három falu és a Nyír között. Mindenütt egyformán a bal kéz nevetlen vagy nevetlen ujjával kell a tudálékosnak a vízbe nyúlni. Tunyog, Matolcs, Csekében keresztet rajzolnak nedves ujjal a gyermek homlokára, meghuzogatják szemöldökét, talpát és hasát is megkenik vele, ami víz marad, azt az ajtó sarkába öntik ezzel: Ott jött be a rossz, ott menjen ki.

Meggyesen nem rajzolnak keresztet a gyermek homlokára, de megkerekítik két tenyerét, talpát, hasát. A maradék vizet pedig „némán“ öntik az ajtó sarkára vagy a bölcső alá.

Ontkó Mártonnének Nyírmeggyesen úgy halt meg egy gyereke szemveréstül. Egy olyan asszony volt nála Nagypénteken, akinek rossz a szeme. Tejet kért tőle, de ő nem tudott adni. Estére már beteg lett a gyerek, húsvét vasárnapjára ki is terítették. Ha idejében megtudta volna, hogy az az asszony rontó, meg lehetett volna menteni a gyereket. Arra a kérdésre, hogy mit tett volna, ha tudja, hogy szemmel verték meg a gyereket, rendíthetetlen hittel mondja el, hogy kilenc szemet, kilenc küszöbről való szikáncsot tett volna egy pohár vízbe. Akinek a nevel az egyik elsüllyed, az a rontó. Ezzel a vízzel mosta volna meg a gyerek hasát, talpát, tenyerét, homlokát, s az meggyógyult volna.

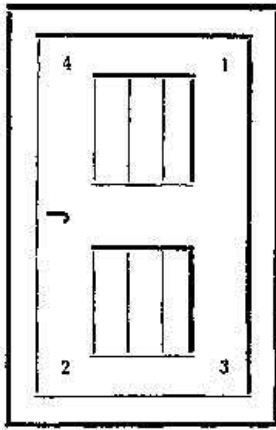
Szemmel különben megverődhet nemcsak a pulya, hanem a felnőtt is. Csekében megtörtént, hogy egy zsidólány, a szép Helénka megverődött szemmel.

Barátné Boné Irma így meséli el: Hát mi tagadás, megverődött a szép Helénka, de csak azért, mert elhitte magát, hogy ű olyan szép, hogy mindenki csak üt nézi. Nem maradt el róla a fejfájás sehogyse, úgyhogy végül is elhítták Balog Józsit. Igen tudálékos ember ez, gyógyítsa meg. Balog Józsi rá is olvasott, de igen csúnyákat. Pl. azt is mondta, hogy „te is rossz-

féle vagy, az anyád is a vót“ stb. Még szembe is köpte, mint illik. Oszkóben a kényeskedő lánynak ma is az orra alá döröglik: „Tán te is meg vagy verődve, mint Helénka. Híjjuk el Balog Józsit?“

A *füstölés* a második gyógymódja a szemverésnek. Lehetetlen benne fel nem ismerni a tűz tisztító mitikus hagyományát.

Nyírmeggyesen a 68 éves Pap Károlynénál láttam ilyet életemben először. Az ajtó szemöldökfájáról és a küszöbről az alábbi ábrán megjelölt sorrendben négy kis szikáncsot hasítanak. A szikáncsot rávetik egy lapát parázsra s ennek füstje felé tartják meztelen hassal a gyermeket.

A füstölés történhet seprűből húzott kilenc „cirával“, vagy a rontással gyanúsított asszony tarkójáról vágott kilenc hajszállal is. Megtagadni a kilenc hajszál adását senki sem merné. Azt jelentené, hogy nem kívánja a gyermek gyógyulását. Ha a füstölés sem használt, akkor annak hajából, aki megrontotta a gyereket, kihúznak egy hajszálat és a pulya karjára kötik. Papp Károlyné Meggyesen azt mondja, nem haragusznak meg azért, ha hajszálat kérik valakinek. Hiszen a szemverés néha nem szándékolt. Némelyik nem is tudja magáról, hogy ő rontó.

Végül, ha semmi sem használ a szemverés okozta nyavalya ellen, a javasasszony ölbeveszi a gyermeket, „mityeg motyog valamit“. Hogy mit, azt nem lehet tudni, mert ha elmondaná, „elvesztené az asszony bűvös erejét“. De attól rendszeren meggyógyul a gyerek. Tudálékoshoz csak végső esetben folyamodnak, mert valamivel viszonzni kell a gyógyítást.

Ez a honorálás sohasem lehet pénz csak élelem. „Szóval“ megköszönni semmiféle gyógyítást nem szabad, mert akkor nem foganatos.

Bűrvaras betegség.

Tunyogon Baracsi Jenőnének volt ilyen nyavalyában a gyereke.

Ez ellen nincs patika, mondják. Ha csak a keresztanya meg nem gyógyítja. De ennél az sem használt. Ilyenkor t. i. a keresztanya kötelessége, hogy piros szalaggal megtörülje a gyerek arcát, aztán szoknya korcába dugja a pántlikáját, úgy-hogy keresztútnál napfelkelte előtt észrevétlen elveszítse. Ezt addig kell megismételni, míg csak el nem marad a gyerekről a bűrvarasság.

Mert ha a szalag „észrevétlen elvész“, elvesz a betegség is. Ezzel a szegény gyerekekkel még azt is megpróbálták, hogy azon melegiben nyúzott bornyú bőrébe göngyölték. De ez sem használt.

Sipos Antalné gyereke így gyógyult meg az Urnák 1932. esztendejében Tunyogon: bűrvaras vót. Kenték patikából hozott kenőccsel, mosták székfűvel. Nem használt. Végül is kovászos tészta levével megmosták, a levet utolsó cseppig üvegbe öntötték, s jól ledugaszolták. Ezt az üveget az apja napfelkelte előtt — némán — kivitte a Szamosra. Háttal állt a víznek, s míg a feje felett a vízbe dobta az üveget, ezt mondta: Akkor lás-sam az ótvaros fejét, mikor ezt az üveget. Azzal némán hazament. Meg is gyógyult a gyerek.

Az ebagosság, öntés, megzökkenés.

Az ebagos gyerek hátán a hozzáértő ollóalakú jelt lát. Az ilyen pulya sírós, sovány, girhes, mert belső részét emészti a megrugott állat szőre. (Lásd 146. oldal.)

Cellar Józsefné saját szemével látta Kocsis Ferencné kis fiánál (Tunyogon), hogy ezt sikeresen lehet gyógyítani. Arra a kérdésemre, hogy az ollóalakú jelt is látta-e, azt felelte, hogy ezt csak „hozzaértő“ láthatja. De a gyógyulást látta szemmel. Megmondta a hozzáértő, hogy a pulya ebagos. Ki kell tehát hajdani a gyerek belső részéből az állat szőrét. A pulyát beteszik fürdővízbe. A teknőt letakarják gyermekruhával (pelenkával), a teknő négy sarkára négy púp fahamut tesznek s ezt a gyermekruha felett „ikszesen“, tehát keresztbe úgy csapják össze, hogy a hamu a gyerek púpját és a vizet ne érje. Akkor a gyermekruhából belerázzák a hamut a fürdővízbe, s ebben a hamvas lében fürösztik meg a gyereket. Ezt hat hétig minden fürdetésnél megismétlik.

Az utolsó fürdésnél, amint a gyereket „kifogó ruhával“ (törülközésre használt lepedője a gyerekeknek) kiveszik a fürdő-

ből, a gyermekruhán, amelyen az imént a hamut csapták át ikszesen, átszűrjük a fürdővizet. Ha van benne szőr, akkor a gyerek „kiocsúdik“, vagyis lassan magához jön.

Kölcsey Gáborné megfigyelése szerint Csekében az angol-kóros gyereket mondják ebagosnak.

Csekében Mándi Györgyné a következő gyógymódokat javallotta ebagosság ellen: meghimbájni a gyereket lekvájr-főzés idején a lekváros gödör felett. Ha nem használ, a kereszt-anya fából csináljon ollót és azzal nyírja meg az ebagját. Ez biztosan használ. De ha még ez sem vezet célra, legbiztosabb a kilenc helyről kért liszt, meg az abból főtt galuska esete, pontosan úgy, ahogy Tunyogon is használják. (Lásd az általános orvoslásnál a 165. oldalon.)

Az öntés orvoslás ijedelem ellen.

Tunyogon, amióta Kis György Istvánné a szomszédunk szent asszony lett, nem folytatja az öntést, átadta a tudományát Vadász Istvánnénak. Ez az első eset prakszisomban, amikor személy szerint beismerték az átvételt. Az átadás módjáról vállatvonva csak annyit mond Vadászné, hogy átjött Kiss Györgyné, megmutatta egy gyereken, oszt kész volt.

Utóbb is csinálta Dávid Bertinének a gyerekén. Az anyja ölben tartja a gyereket. Két asszony olyan kendőt feszít ki a négy sarkánál fogva a gyerek feje felett, amelyben valaki úrvacsorát vett. A tudós ólmot olvaszt s a kendő felett bal kezében tartott vízzel telt edénybe önti. A vízben az ólom formát nyer és¹ megmutatja, hogy *mitől* ijedt meg a gyerek. Ennek a megállapítása fontos.

Most újra kétszer, háromszor is „önt“, addig, amíg az öntés szívformát nem mutat. Amint a gyerek „szívét kiönti“, elmúlt az ijedelem a gyermekről.

Petheő Mariska azt mondja, az ő anyja is ért ehhez. Múltkor is kiöntötte, hogy a szomszéd pulyája a nénjétől ijedt meg, aki nekiszaladt a bölcsőnek s a hajába ragadt a kicsinek. Még a karja is látszott, ahogy a bölcsőbe nyúlt. El is múlt az ijedelmé a gyerekeknek rögtön.

Nyírmeggyesen „ijedelem“ ellen gyerekekkel egy csipetnyi porrártört csikólépet itatnak egy pohár vízben. De sokkal hatásosabb gyermeknek és felnőttnek egyaránt, ha gyermekkoponyából iszik egy korty vizet. Kaptam is Nyírmeggyesen egy ilyen célra használt koponyacsontot.

A *mezökkenés* sem ritka eset apró pulyánál. Petheőné a mestere annak Tunyogon, hogy mit kell csinálni, ha a gyerek gyomra „kimegy a helyiből“.

Múltkor is lefektette Szabó Gyuláné kislányát az asztalra. A hátán fekvő gyerekek a bal térdét a jobb könyöké-

vel, azután a jobb térdét a bal könyökével összeértette. Ez sikerült. Akkor a lábaszáránál fogva felemelte és bukfencet vetetett vele. Rögtön meggyógyult, a sírást is elhagyta.

Nyírmeggyesen is éppúgy megzökken a pulya, mint nálunk. Rendesen akkor támad a „gyomorcsúsása“, ha felzöcskölnek és ennek az egyetlen és hathatós orvossága az, amit Petheőné is alkalmaz. 'Szeretném tudni, mit szól hozzá a gyermek hátgerince? Lehetetlen, hogy meg ne rántsák. De Pap Károlyné leint: sohasem hallottam, hogy felnőttek is van gyomorcfúszása? Ez úgy látom országszerte gyakorolt gyógy mód.

Egyéb apró nyavalyák.

Gilizta ellen fokhagymát kell a gyerekekkel szagoltatni. Még jobb fokhagymával bekenni a két csuklóját és tenyerét. Pálinkás kenyeret adni jobb, véli a másik. Gilizta elleni cukrot azonban csak újhaldkor szabad neki adni. Ebben egyhangúlag megegyeznek.

Giliztafrász ellen Tunyogon is, Csekében is közismert gyógyszer halott állkendőjéből egy darabot parázsra tenni, az ajtó külső szemöldökfájából egy cseppet hozzáfარagni, s ezzel a gyereket körülfüstölni.

Szájpenész ellen Kacsari Józsefné Nyírbátorból azt tanácsolja, hogy kilenc kis fára rongyot kell csavarni. Ezt csak nekem járatlannak mondja így, mert fél, ha azt mondaná, hogy kilenc bábót kell csinálni, akkor nem értem meg, hogy „mi a fenét“ kell tennem. Minden bábót megkerékítenek háromszor a pulya szájában s reggel, ha jön a csürhe, kötőben kiviszik s az utcán elibe öntik, ízibe meggyógyul a pulya.

Ótvart nem szabad kezelni. Elmúlik magától vagy nem múlik. Ha kezelik, rosszabb. Pállúggal kell mosni, vagyis fahamufoól főzött lúggal. Az ótvaros fej „leesés“. Ha nem szellőzik rendesen, nem fésülik, akkor szaga van.

Ha a gyerek ágyba vizei, akkor, mikor nem veszi észre, seprűvel farba kell verni. Mindjárt elmúlik róla. Szászi Gusztávné szerint sokkal jobb, ha egeret fog az ember, azt titokban megsüti egy tojással és a gyerekekkel megeteti. De az is nagyon jó, ha napfelkelte előtt elviszik az ilyen gyereket a szárazmalomba. Nem szólani senkihez, csak a lisztes kanál fenekivel kilencszer farba verni, de az ütésekét okvetlenül visszafele számolni, így: 9, 8, 7, 6, 5, 4, 3, 2, 1. Akkor hármat köpni és azt mondani: Ezt a helyet itthagynom, amit hoztam itthagynom.

Ha a gyerek fületöve megveresedik és levél, azt nem szabad gyógyítani, mert hóttbizonyos hogy a fejről levél . . . tisztul. Még szerencse, hogy ez esetben békin hagyják.

Ha szopógyerek hígbélű, mert kihűlt (hasmenős, mert meghűlt), jószagúvirág, székfűvirág és nádi pehelyből főtt meleg fürdőt kap vagy fosófű főzetét itatják vele. Jószagúvirágot az istenfafa vagy ciprusfa néven is ismerik.

Ha a beteg gyerek se nem ebagos, se nem búrvaras, sem egyéb itt felsorolt felismerhető nyavalyája nincs, a következő általános érvényű gyógymódot alkalmazzák. Kilenc helyről kért lisztből kilenc galuskát főznek. Annak a víznek a levében, amelyben a galuska főtt, megfürdetik a gyereket, a galuskát pedig abból a tálból amelyben főtt, a gyerek neme szerint megetetik kan vagy szuka kutyával, úgyhogy a kutya a küszöbön kívül áll, a tál meg bent van a pitvarban. Ha a kutya megeszi a galuskát, meggyógyul a gyerek.

Ha tehát beállít valaki a portára és egy kanál lisztet kér, illik tudni, hogy azt orvosságnak „igényli“, s azt megtagadni egyértelmű lenne annak beismerésével, hogy nem kívánják a gyerek gyógyulását. Az egész falu egyöntetűen rosszlelkűnek minősítené. És méltán.

Igen foglalkoztatja az asszonyokat az, hogy mikor szólal meg a gyerek. Amíg a gyerek meg nem szólal, nem szabad tükör elé vinni. Macskát sem jó a kezébe adni, mert attól is később szólal meg. Meg kell hinteni szenesvízzel, ha ez sem használ, akkor seprűből kihúzott kilenc ciruval (cirok-szál) megfüstölni. Pici gyerekeknek húslevest adnak, hogy hamar megszólaljon.

Ha pedig idejére semmiképp se szólal meg, ajánlatos a fazékból — amikor legjobban rotyog az étel — kikapni egy falatot és azt megetetni vele. Ha attól el nem kezd ordítani, akkor semmitől.

Aki a gyógyításnak és gyermekgondozásnak ilyen vagy ehhez hasonló módjait elmulasztja, azt igen megszólják. Az anyai szeretet hiánya, gondatlanság vádja lenne a legtermészetesebb következtetés. Be is tartja pontosan mindenki. Ez ellen nem lehet panasz.

„Megvan az Istenben
a becsületérzelem“.

XV.

Hitélet. A túlvilági életről.*Hitélet.*

A vallásos élet apró megnyilvánulásaival Tunyogon inkább lehet találkozni, mint Matolcson. Tunyogon minden munkának nekifohászknak: Istenem! Jó Atyám segíts! Minden munka végeztével: Istennek hála, befejeztem. Az áment nem teszik hozzá.

Bizonyos, hogy alig akad mifelénk ház amelyben biblia és bizonyos, hogy *nincs olyan*, amelyikben zsoltár ne lenne. Azt következtessen belőle, hogy a nép vallásos?

Nehéz erről véleményt mondani és adatot gyűjteni. Lehetek én szívesen látott vendége egy gazdag embernek a nélkül, hogy wertheim-kasszáját megnyitná nekem, így hallgat a magyar ember hitéletéről. Altalános véleményük, hogy nem komoly ember, aki úgy cserélgeti a hitit, mint más a ruháját. Arra vall ez, hogy hitéletük mélyebb?

Balog Pálné szerint, ki mibe született, abba kell elvesznie. Akinek pedig nincs hite, az olyan, mint a jószág!

Tévelygő hitetlen a nép közt is akad. A tunyogi Szabó Pál mindig azt mondta: Nincs Isten «csak természet van. Pl.: Oh be szép búzát adtál természet!

Halódott már az öreg. A bolondos Varga meg ott ment el az ablaka alatt. Hát csak hallja, hogy fohászknak bent az öreg: jaj Istenem, segíts! Jaj Istenem segíts!

Két korsó vizet hozott épp Varga, de leódta a korsóknak, letette a korsókat, bement az öreghez:

— Azt mondja kend, Pál bátyám, hogy: jaj természet.

— Lökjétek ki Vargát, — szörnyedt el az öreg. De nem kellett azt kilökn, ment az magától is, csak épp ennyit akart mondani.

Elnézem az öregebb gazdákat, ha templomba mennek, lassan, megfontoltan. Mint akitől az Úristenre is tisztesség, hogy ilyen ragyogóra vikszolt csizmában, takaros fekete magyar ruhában, elmegy neki megadni a tiszteletet. S ebben a nyu-

galambban nincs semmi hengegés, semmi virtus. Ez *a nyugalom*. Imponáló, félelemnélküli biztos fellépés. A templomban is mint-ha azt mondaná: Te vagy az Isten, de én vagyok az ember!

Rideg szeretet a protestáns vallás és rideg melegség a paraszt szeretete. Sorscsapás ha éri, a válasz: *Úgy megvertél Isten, hogy még a botot is rajtam felejtetted.*

De Isten osztó igazságában is bíznak, mert a lesújtó tta-
kat azzal vigasztalják: *Ne búsuljatok, megvan az Istenben a becsületérzelem.*

A parasztember szívében az ótestamentum kemény Istene él. Ha összegyűjtenék az Istenre vonatkozó kiszólásaikat, azok 80%-a az Atyára vonatkozna. Talán többet is forgatja az ószövetség könyveit. Jobb lenne csak az újtestamentumot a kezébe adni a Fiúisten melegebb, szívhezszólóbb tanításával? Vagy nem szabad ezt a keménységet elpuhítani, mert csak ezzel a kemény ellenállással lehet az ő nehéz életét megélni?

Szeretném, ha ez a nyugalom Isten akaratával szemben karakteréből fakadna népünknek. Vagy közös vonása ez a kérelhetetlen természettel állandó küzdelemben élő minden földművelő népnek? Egy bizonyos, úgy áll meg a magyar paraszt az Istennel, az étellel szemben, mint az a kőszikla, amelyikre építeni lehet.

A hitélet előbbrevaló a nép előtt, mint a tudomány. A papja is előbbrevaló a tanítójánál és szívesebben áldoz templomra, főként toronyra, mint iskolára.

Különösen restelleni való a fatorony! Ettől igyekszik minden falu szabadulni, mint valami szégyentől. A nábrádiak, ritkaságszámba menő, kecsegeorrú, fakötésű tornyukat „pléh-zsindellyel“ fedték be, mert önekik ne mondják, hogy ők fatornyosak.

A gyarmati hasonló szép templom ilyen elrútítását, csak papjuk erélyes ellenállása hiúsította meg. Súlyiban ugyanilyen szép haranglábjuk volt. Szétverték, építettek helyébe kőtornyot.

Nincs becsülete annak a falunak, amelyiknek nem takaros a temploma. A gécieket azzal csúfolják, hogy akkor teszik fel a tornyot, ha vendég jön! Kicsi a torony, csak akkor látja meg az ember, ha befordul a falu utcájára. Mire mutat ez? Mély vallásosságra vagy csak lokálpatriotizmusra? A falura átvitt egyéni hiúságra? Valószínűleg ez is, az is.

Református egyházi szokás szerint vasárnapi istentiszteletre háromszor harangoznak. Első harangozásra ki-ki elindulja templomba. Harmadik harangszó után kezdi a tanító az iskolás gyerekekkel az első éneket. A harmadik harangozás után is vár még *jó időt* a pap, csak azután megy be, időt adva ezzel a híveknek, hogy előtte érkezzenek meg. Mert a pap után érkezni illet-

lenség. Akkor már jobb el sem menni.

Istentisztelet végén, az imára következő ének első verse után ki lehet menni a templomból. De ha belekezdtek a második versbe, azt végig kell várni. Éneklés közben kijönni nem illő.

Istentisztelet vasárnap délelőtt és délután is van. Csekében, ha valaki délelőtt volt templomban, akkor délután tesszése szerint újra elmehet vagy otthon maradhat. Ezért nem szólják meg. De aki délelőtt nem volt templomban, annak délután sem illik elmenni, mert meggyanúsítanak, hogy csak magát mutogatni megy. A többi faluban nem ítélik meg azt, aki csak délutáni istentiszteleten jelenik meg.

Általában a templomba járó hívők száma mindenütt csökken. Téli időszakban a hideg templomba csak meleg ruhában lehet elmenni, s amióta a guba kiment a divatból, meleg ruhája nincs a népnek. Sokan azért nem mennek el, inert még nyárban sincs arravaló rendes ruhájuk. Tiszteletlenség lenne mezítláb, rongyosán beállítani a templomba. Meg is szólnák érte. Hát inkább nem megyén.

Az öregebbje ma is igyekszik a fiatalabbakat rászoktatni a templomba járásra. Tudok olyan esetet, hogy vasárnap délután felöltözött a lány: megyek táncba.

— Templomba nem voltál, táncba se mégy — szólt rá az apja és otthon maradt a leányzó.

A cégényi kurátort vasárnap hétköznapi gúnyában találta Elves Endre tiszteletes. Azzal mentegette magát a kurátor; Nem voltam templomba, hát nem vettem ünneplőt.

Az ünnepi felöltözés a vasárnap, az Úr napjának megbecsülése, de csak akkor igazán ünnep, ha templomba is elmegy.

Templomba úgy az asszony, mint a férfi zsoldáros könyvet visz magával. A férfi zsebében viszi, öreg asszonyok két kézre fogják a zsoldárt és felette a szabályszerűen összetűrt *zölddel ékes* zsebkendőt, úgyhogy a két hüvelykujj felül egymást keresztezi. Ez az öreg asszonyok privilégiuma. Jaj annak a fiatalnak, aki ilyen adjusztírunggal merne kirukkolni templomba. Minden vénasszony megrágná érte.

Ezt a templombamenő zsebkendőt szabályszerűen kell összetűrni. Tessék utánam csinálni. A kiterített zsebkendőt háromba tűrni hosszába, azután háromszor keresztbe. Most öszszegöngyölni, mintha töltött káposzta tölteléke lenne. Az egyik végébe *zöldet* illik dugni s így a kézben vinni. Fiatalabb, virágot sem vihet a kezében templomba menve, nemhogy zsebkendőt.

A templomban a *zöldet* szagolgatni, mellőle jól megfigyelni, ki milyen ruhát vett fel, kire kacsingat stb., ez itt sem illetlenség. A *zöld* lehet bazsalikom, borsfű, majoránna, istenfá,

boldogasszony levele tetszés szerint. Kölcsey Gábornénak a kertjében mindegyiket meg lehetett találni. Megbecsülendő volt nála az a kegyeletes szeretet, mellyel gondoskodott arról, hogy ezek az igénytelen magyar virágok kertjéből ne hiányozzanak.

A (házastársak 'külön vagy együtt is mehetnek templomba. Márki Lajosné Szűcs Ida azt mondja: Lajos, az uram nem megy templomba, így aztán én se. Pedig tudom én a bibliát könyvnélkül. Meg is tartom belőle, amit lehet. Amíg Matolcson laktam, nem volt vasárnap, hogy a templomból elmaradtam volna. De az uram nélkül nem illős hogy menjek.

A templomban persze megfelelő komolysággal dukál viselkedni. Aki még ott sem becsüli meg magát, arról már jobb nem is beszélni. Mikor még Sziky Ádám volt a matolcsi ref. pap, prédikálása közben két lány nevetgélt. Félbeszakította a szentbeszédet és odaszólt: Kurátor! Vezesse ki azt a két lányt! Meg is nevezte őket. A kurátor nagyon restellette a dolgot, nem mozdult. Erre a pap maga szólította fel a két lányt: menjetek ki az istenházából!

Szüleik annyira szegyeitek, hogy amíg férjhez nem ment a két lány, sohse engedték egyiket se templomba. Nem is volt azoknak maradásuk. Akárki meglátta őket vasárnap, rákérdezte: kacagni indultok a templomba? Mentek-é a templomba nevetgélni?

A templomba belépő egyenesen előre nézzen, se jobbra, se balra ne forgassa a fejét, mert a fejforgatás azt mutatná, hogy cimborái az ördöggel, s annak a szarvát viselve, nem fér be az ajtón, csak ha félrefordítja a fejét.

A templomszékbe belépő asszonynép lehajtott arcához emeli a virágos imakönyvet, a férfiak arcuk elé emelik a kalapot, s pár percnyi ima után leülnek. Erre a jellemző tisztelő főhajtásra a csekei katolikusoknak az a megjegyzésük, hogy azért tartják az orruk elé a kalapot, hogy ne érezzék Kálvin János hódtszagát. Amire a református azzal inti le a katolikus részét a falunak, hogy kétgarasos tótnak ülik hallgatni.

A jámborok legalább száz éve nem tudnak egy tót szót sem. A felekezeti türelmet egyik megjegyzés sem bontja meg, mert sohasem hallottam azt, hogy e miatt összetűzés lett volna köztük.

Úrvacsorát évente ötször osztanak: karácsony, húsvét, pünkösd, újkenyérre és újborra. Minden esetben előtte *nagyhettet* tartanak. Nagyhéten dalolni, táncolni, inni nem szabad annak, aki úrasztalához akar járulni. Az magába száll, bűnbánatot tart s naponta kétszer templomba megyén. Megható, hogy csendül el egy hétre minden hangosság a faluban.

Ha úrvacsora osztáskor nagybeteg van, megkérdik tőle,

nem akarja-e felvenni az úrvacsorát? De külön ezért nem osztanak kenyeret. A módosabb megteszi, hogy elhívhatja a haldoklóhoz a papot, mondjon mellette imát.

A templomi kegyeszek közül muzeális értékű beccsel bírnak református egyházaink XVIII., nem ritkán a XVII-ik századból származó úrasztali térítői. Az a szokás, hogy úrvacsoraosztáskor mindent fel kell teríteni az Úr asztalára. Ezzel a rendeltetéssel kapta az egyház, ehhez tehát ragaszkodni kell. Néha 15—20 terítő is borítja az asztalt. A műbecsű darabokat szívesen felmenteném ez alól. Az egyházak nincsenek berendezve ezek kezelésére. Néhol a jóakarat többet árt nekik, mint a nemtörődömség.

A hívők elhelyezkedésére a templomban a szatmárcsekei templomot veszem mintául. A templom egyhajós. Főbejárata a hajó hosszának derekára esik. A főbejárattal szemben van a szószék, alatta a papiszék. A főbejárattól jobbra áll a Kölcseyek magános széke. (A templompadokat t. i. székeknek nevezik.)

A hosszanti hajó végén, a torony alatti ajtón belépve, a hajó hosszában út vezet. Azt jobbról-balról szegélyezik székek. Egyik oldalon az asszonyok, másikon a lányok ülnek. A szószéktől balra az apszisz felé a férfiak. A templom közepén, a papiszék és a Kölcsey család széke közti térségen áll az úrasztala.

A templomnak két karzata van. A toronyalatti bejáró felett a kis-kar. Itt ülnek a tanító felügyelete alatt az iskolás és serdülő fiúk 17 éves korig. Ezt betöltve végigsétálnak a templomon és a férfiak széke megetti lépcsőn felmennek a nagykarba. Ez a legények helye.

A kis-kar alatti hét szék az iskoláslányoké. Az asszonyok során, az utolsó székben ülnek bekötött fejjel a megesettek. Az asszonyok bekötött fejjel mennek templomba. Ujabban téli hidegben a lányok sem vetik le a fejrevaló kendőt.

A férfiak oldalán az utolsó padban ülnek a vénlegények. Hogy mikor lesz valaki vénlegénnyé, azt maga határozza meg. Amikor már nem telik kedve a fiatalok tréfáiban, kapja magát és lemegy a férfiak utolsó székébe. Vénlegénynek ott a helye. Annyi, mintha pontot tenne fiatalsága után. Csak akkor ülhet be a nemzetségét megillető székbe, ha megházasodott.

Az asszonyok és férfiak során az első széket *urak sorjánők*, *urak székének* vagy *első széknek* hívják Őseikében. Ide jár a nők oldalán a papné, a tanítónő vagy -né, viszont a férfiak során az első szék illeti meg a jegyzőt, a tanítót, szóval a falu intelligenciáját.

Csekében azelőtt a nemesek külön széket tartottak maguknak abc sorrend szerint. A nyolcvanas éveikben leégett a zsindeletetű torony. Akkor a nemesek a fenntartott székek

után fizettek az egyháznak, abból fedték be a templomot. Ilyen nemes famíliák voltak Csekében a Tyukody, Sarkady, Boné, Varjú, Mándy, Borbély, Vary, Body, stb. családok. Ma már egy családnak sincs itt külön széke. Természetesen egy-egy székben két-Mrom nemzetségnek is volt helye. Lassan, ahogy új templom épül vagy restaurálják a régit: új székeket állítanak be, elvész a régi rend. De pl. Fülöpösdarócon még két évvel ezelőtt is felállították a penyigei M. Janit a székéből azzal, hogy: „jövénnyek“ számára nincs szék.

Azelőtt nem volt kántor; diktáló után énekeltek. Tábla sem mutatta, melyik zsoltárt kell fellapozni. De sok baj lehetett ezekkel a diktálásokkal, mert majdnem mindenki tud róluk egy-két tréfás dolgot. Matolcson pl. éppen azt énekelte a gyülekezet: Akinek mindenkiben ... A diktáló a helyett, hogy azt mondta volna: Reménységünk az Isten —, úgy el talált bámulni a belépőkön, hogy azt diktálta: Kis György Péter az isten. Erre a tanító hozzáhajolt és mondott neki egy csúnyát. Szegény diktáló még nagyobb zavarba jött és azt is kidiktálta. Ilyenek miatt kellett rátérni a kántortanítói állások megszerzésére, — mondja a falu.

A túlvilági életről.

Vadász Istvánné azt mondja: Ha az ember meghal, látni, mikor kijön belőle a pára. Ennyi az ember!

Boné Irma szerint a csekei katolikusok azt hiszik, hogy a meghalt lélek az eresz alá megyén. Onnan imádkoznak ki a hozzátartozói.

Gécben a görög katolikusok a halott mellé «készítenek két templomi gyertya közé egy tányér lisztet elsimítva és egy poharat szíinig vízzel töltve. És akárki megláthassa, hogy reggelre a liszt is, a víz is megcsappan. Tehát a lélek fogyasztott. Ez is azt mutatja, hogy a lélek nem megy el a háztól addig, míg el nem temetik. Ezt a lisztet odaadják másnap valami szegénynek.

A matolcsi Balog Pálné szerint, ha meghalunk, felmegy a lelkünk a mennyek országába. Lám a mag is kikél^Jtia más formába is, mint amilyenbe a földbe került!

JÓ, ezt hallotta a papjától vagy tanulta az iskolában. De hogy a túlvilági életben való hit milyen megdöbbentő elevenséggel él a nép lelkében, arra felhozok néhány példát. Maradjunk Balog Pálnénál, aki egész természetesnek tartja, hogy a haldokló gyermekágyas asszonynak a fülébe kiáltanak, hívja maga után árva gyermekét is.

A nagygéciek azt mondják: a meghalt anyának, amíg nem

harangoztak neki elsőt, addig a fülébe lehet súgni, hogy vigye el a pulyát magával. Tunyogon az öregbíró Szabó Ádám kézlegyintéssel mondja: Héj! mikor az én feleségem meghalt, én is súgtam a fülébe, hogy vigyen magával, mégis itthaglott.

Tehát nemcsak az anyát lehet megkérni arra, hogy vigye magával az élő. A géciek is azt mondják, hogy bárki halottat meg lehet erre kérni, de csak akkor hallgatja meg a halott a kérést, ha ez önzetlen bubanatban történik, nem haszonlesésből. Tunyogon az egyik bánkódó fél azt kötötte a haldokló lelkére: Jaj, mond meg a te bátyádnak, hogy kérték a sárga lovat kilencven pengőért, de nem adtam. De bizony oda kellett adni a főurit tízért. Lejjebb estem száz grádussal.

Vadász Istvánné szerint, ha az ember meghal, visszaszületik a családjába. Kérdésemre, hogy ez büntetés-e, azt feleli, hogy ez jutalmazás, mert az újjászületés áldás. Még az *eszméje* is visszajön némelyiknek. Azért van, hogy még az esze is úgy vált egyiknek-másiknak, mint ahogy annak járt az esze, aki benne visszaszületik. Ez pedig nem példabeszéd, hanem igazság, ebben meg is egyeztek valamennyien, akik jelen voltak.

A visszaszületés nem feltétlenül következik be vagy legalább is nem azonnal, de az elköltözött lelket mulasztása vagy bűnei nyugtalanítják, s a nyugtalan lélek visszajár.

A visszajáró lehet jó vagy rossz lélek. Jöhet segíteni, megmutatkozhat vigasztalni, jöhet a gonosz lélek képében ártani, de jöhet vezekelni is.

A visszajáró lélek megmondja, miért jön vissza. Gécben hirtelen halt meg egy asszony. A földbe tette el a pénzt, nem volt érkezése megmondani az urának, hogy hová tette. A kisleány jelent meg, az mondta az apjának, hogy: jön anyám minden éjjel, bokor kulcs a kezibe, hívogat. Kötés fel engem is, — mondta az apja. De hiába kötötte fel a gyerek, az ember nem láthatta, mert a lelket csak az látja, akihez megyén. A fiú nem mert végül se a küszöbön túl az anyja után menni, mire az elhajította a kulcsot és többet nem mutatkozott meg a fiának se.

Tunyogon Szűcs Ferencné elmondja, hogy vót Kérben egy fiatal asszony, meghalt. Maradt utána egy kislány. A nagyanya nevelte a gyermeket, de semmiképen sem tudott belenyugodni a lánya halálába. El is határozta hogy mindennap kimegy a sírjához. Rendesen estefelé ment, s kis unokáját is vitte magával. Hát mikor hetedik nap lámpagyújtás után indulni akart, a kislány húzódozott, hogy ő nem megy. De mert a nagyanya erősen ráparancsolt, hát elindultak. Amíg az asszony lánya sírján imádkozott, a kislány elcserkészett a sírok között. Talán virágot keresett. Ezalatt az asszony elé egy láthatatlan

kéz tükröt tartott és egy hang megszólalt: Nézz bele, meglátod a lányod. Jobb dolga van annak, mint neked. Mit siratod. Az asszony a tükörben hatalmas templomot látott. A templom egyik székében ült a lánya magába. A hang megtiltotta, hogy a lányához szóljon, de maga a látomány is úgy megnyugtatta az öreg asszonyt, hogy attól kezdve nem búsult a lánya után.

Meghalt egy asszonynak az ura. Nyolc napig majd beleőrült az asszony, úgy siratta. Kilenc napra felvidult, kacagott, dalolt, mindenkinek elmondta: „De bolond voltam, hogy sirattam. Nem halt meg az én uram, velem van az mindig, ott ül a lócán“. Végül úgy elélte az asszonyt az ördög, aki az ura képibe állandóan vele volt, hogy csak csont és bőr lett. Akkor kaptak észbe az atyjafiai. Elhívták a papot. Az az evangéliumból imádkozott ott valamit és többet nem jött a *gonosz*. Mert a *rossz* volt az, az ura képibe!

Szászi Gusztávné meséli, hogy a tunyogi Szűcs Lajosné életibe fősvény volt, sohse adott a szegénynek semmit. Meg is halt fiatalon. De nem nyughatott a sírban, minden éccaka visszajárt és megette a moslékot. Ha véletlenül nem volt kint moslék, olyan sírást tett, hogy nem lehetett állani. Mindig is készítették neki.

Természetesen általános a kísértetekben való hit. Megvan minden falunak a maga kísértetféléje is. A tunyogi határban a Tógyesen a földosztó mérnök éjnek éjtszakáján kis lámpással nagy láncsörgetéssel ma is méri a földet, amelyet életében gonoszul osztott meg két testvér között.

Csekében a pucér ember kísért. A lányok nem is visznek a fonóból hazamenet szöszt a guzsalyon, nehogy beleköltözzék. Nem jelent szerencsét, ha az valakinek megmutatkozik.

A túlvilágon minden bűn elveszi büntetését. Ezért sóhajtozzák a vénasszonyok: Bár itt büntess, csak ott kedvezz.

Aki gyermekágyban hal el, az a másvilágon szerencsés lesz, minden boldogságban részesül. Éppígy beengedik a menyenyékbe azt, aki jót tett. Akit a villám megüt, annak minden bűne megbocsáttatott.

Kiváltságos lelkeknek megadatik, hogy lelkük *elragadtassék* s a másvilágot még életükben meglássák. Matolcson az egyik asszony lelke egy hétre ragadtatott el. Olyat látott az örök kárhozonon, akiről nem hitte míg az élt, hogy odakerül.

Aki kicsináltatja magából a gyereket, az a gyehennára kerül. Tüzes láng égeti, két tüzes kígyó szíjjá a mejjit, sarkig folyik a vére.

A pokol is nagy tűz, de a gyehenna nagyobb. Ez kénköves

tó. Aki a másíknak azt mondja: bolond, meg a sok fősvény gazdag, az mind idekerül. Itt beleszól az egyik gazda: nincs mán pokol! feltőtötték az asszonyok cseréppel. Amint egy cserépedény eltört, mind rámondotta, ezt is elvitte az ördög!

Szászi Gusztávné hallotta, hogy a pócsi temetőben van egy koporsó. Azt nem fogadja be a föld. Akárhogy betakarják, mind lefut róla a hant. A Nyíren úgy magyarázzák, hogy egy görög katolikus ember református asszonyt vett el. Az asszony nem tisztelte az ura ünnepeit, akkor végezte a legtöbb házimunkát, nagymosást stb. Ezért holtában nincs nyugta, mert zavarta hitestársát vallási kötelmeiben. Ilosvay Imre szolgabíró Pócson járva kereste is a temetőben ezt a sírt, de nem lelte. A temetőőr azt mondta, csudálja, hogy nem látta, nagy bronzurna van rajta.

Darócról Mohácsi Jani látta a sírt: hurka van a fejfán, meg üst. (Elriasztó kritika az empire síremlékek urna és füzérdíszzeire.) Azért büntette úgy az Isten, mert az asszony hétszer változtatta a vallását, hétszer ment férjhez, ő maga hagyta meg, hogy őt még a földbe se fogadja be az Isten. Hát nem is fogadja.

Isméltődnék a történelemben a korok, melyben a néplélek új tartalom befogadására kész. Ma számtalan jel mutat arra, hogy a nép ezt a lelki tartalmat valahonnan várja. Csodákat emlegetnek. A csodavárás idejét élik. Az egyik meggyesi kislány tőlem kérdi, olvastam-e az újságban, hogy Parasznyán született egy gyerek. Elvitték a papíhoz megkeresztelni, akkor rózsává változott, s a pap nem keresztelte meg.

Másodszor is elvitték, akkor hallá változott. A pap nem keresztelte meg. Mikor harmadszor elvitték, buzakalásszá változott és a pap megkeresztelte. Azt példázza, hogy bő termés lesz, de nem lesz, aki elfogyassa.

Hát az újságban nem olvastam. De azóta hallottam, hogy Csengerben is tudnak a csodáról. Ősi mese! Honnan elevenedett fel?

Az a benyomásom, hogy a falu népe jobban kívánja a lelki vezetést mint valaha. Azért is van annyiféle szekta. Kell a lelki táplálék. Ahhoz hajlik, aki foglalkoztam tudja. Nyírmeggyesen Szép Lajos példája mutatja ezt a legbeszédesebben. Átadom neki a szót:

— Elhatároztam, hogy elmegyek a *hívőkhöz, megismerkedek az Istennel*. Ki nem térek, csak megkeresztelkedek. Tiltott az apám, hogy ne menjek, de csak odajártam, mert tetszett az ének, meg a szó is. Egyszer aztán az apám szólt a csendőrnék, a meg kihívatott a gyülekezetből. Nem szólt az egy szót

se, csak nyakonteremtett. Kicsi volt a csendőr, de ha öles lett volna, akkor is átugrottam volna, félretaszítottam, szaladtam egyenest a keresztapámhoz. Az aztán kezembe adta a bibliát Ezt olvasd, ha már annyira rászomjajztál! Azóta aztán forgatom. Az van a mi vallásunkba is, amit a hívők prédikátora mondott, hát akkor minek menjek én azokhoz. Felemelkedek, ha olvasok belőle. Mert mi az ember szenvedése Krisztus Urunkéhoz képest?

Kell ehhez valamit hozzáfűzni? Pedig Szép Lajos egyszerű cselédsorban él. De ember.

„Hát aki bort nem iszik,
Mégis két fán kiviszik“

XVI.

A parasztember közömbössége a halállal szemben. A meghalás. Első teendő a halott körül. A kiterítés. A temetéssel együttjáró vásárlás és lakoma. Koporsótétel. Virrasztás. A halott illendő eltakarítása. A sírvájók, koporsóvivők. Tor. Gyászruha. A lábtul és fűtül-való fa. Vízbefúltak és gyermekek eltakarítása. Zsidó temetkezésről. A ház kitakarítása a halott után.
Babonák.

A parasztember közömbössége a halállal szemben.

Mint minden primitív ember, a paraszt is közömbösebb a fájdalommal és a halállal szemben. Idegennek a halála nem rázza meg, oly természetes, hogy aki született az meg is haljon.

Nagydoboson Leöwey Miklósnak a vincellérje elmondta, hogy a szomszédos szőlőbe a komámasszony felakasztotta magát. Az ura nem volt otthon, elment a kocsmába borozgatni. A gyerekek vették észre a halálesetet s átszaladtak érte. Mire átment, látta, hogy segíteni úgy sem lehet, hideg az arca is — haza kell híni a komát.

Bement a faluba, bekopogott a kocsmá ablakán: — Jöjjön csak ki komám. — Kijött a koma.

— Mondom osztég neki, hogy egy kis baj van, a komámasszony felakasztotta magát.

— Ne mondja mán komám!

— De bizony úgy van, ahogy mondom.

— Enyje, ezt a kis bort mán megiszom, aztán menjünk hazafelé.

Meg is itta a koma a bort, le is vágta az asszonyt a kötélről, denikve az elbeszélés ezzel fejeződött be:

— Hát tetszik tudni, nekem csak röhögés, de nekik óbégatás.

Matolcson a beteg Orbán Jánosnak azt mondta a komája:

— Mán neked komám okhec!

— Enyje a kutyafáját! Azért jöttél látogatóba, hogy evvel vigasztalj?

Meg is járta Szabó József, mert neki lett okhec. Őt ütötte meg másnap a guta.

Nemcsak az idegennel széniben ilyen őszinték. Ha a családban van beteg, azt is azzal szórakoztatják, hogy meg fog halni. Miután pedig az eset úgy áll, hogy az ember csak a más halálával szemben közömbös, de a saját elmúlását tragédiának érzi, gondolható, milyen emelkedett hangulatot tudnak ezzel a betegben ébreszteni.

Szegény beteg néha könnyebben érzi magát, próbálná is önmagát biztatni, hogy: úgy látom én, lábra kapok még. Megmondják neki áperthe, hogy: meghalsz te mán, nyugodj meg benne.

De ez nem szeretetlenségből történik, mert ugyanakkor kötelezőnek érzi mindegyik, hogy a nagybeteg kívánságait teljesítse, különben, ha meghal, az visszajár. Nem lesz nyugta.

Sok ilyen kívánság lett már a beteg halálának okozója, mert a tífuszos vagy vérhasban fekvő betegnek is adnak, ha kívánja, töött káposztát vagy kovászos ugor kát. Ez a leggyakoribb kívánság, mert száraz lázas száját hűsíti a savanyúság.

Indokolás: mert úgy kívánta a lelkem.

Barátné Boné Irma úgy látja, hogy „aki tífuszt bevisznek a kórházba az meggázolja, de aki itthon marad az belepusztul“.

Tunyogon M.-éknak a fia tüdőbajos volt. Nagybetegesen feküdt, a szülei ott siránkoztak mellette: megtialsz te mán fiam, mert hóttszagodat érzem. Ügy nekikeseredett az ember, hogy lelőtte a feleségét, magát meg felakasztotta. Az asszony meghalt, őt idejében levágták, s ma is él. Meg is házasodott újra.

Mikes Lőrincnének Tunyogon haldoklott a lánya. Az anyja apróra kikérdezte, milyen ruhában temettesse el, mit adjanak rá, kit hívjanak halottvinni stb. Nem mondhatni, hogy ez nem szeretetből történik, de úgy látom a parasztra is áll, hogy az ellenségeimmel csak megélek, de hogy bírom ki a szeretteimet, azt nem tudom.

A halállal komázó magyar ember, ha meglátogatja a halódó beteget, benyomását így foglalja össze: úgy látom az öreg mán elhajítja a kanalat. Vagy: az öregnek már a lógó-kent járja. (Az esztovátára feltett felmenő fonalnak, a csavarófárról lefutó utolsó kentje, a lógó-kent.)

Matolcson azt mondják: ha a lógó-kent lefordult a csavarófárról, azt le kell szűni még aznap, különben fennakad a szeme annak, aki a családból meghal. Csekében azért kell leszűni aznap, mert különben halott lesz a családban. Tunyogon pedig kicsit hányiveti módon azt mondják: szűdd le, különben idejön hálni a pap.

Úgy látszik, ez van akkora alkalmatlanság, mint a halál.

Alig esküdtek meg a fiatalok, már figyelemmel kísérik azokat a jeleket, amelyek megmutatják, melyik hal meg előbb.

Ha a násznép temetéssel találkozik, akkor vagy a menyasszony vagy a vőlegény, de egyik rövidesen meghal (Matolcson). Tunyogon úgy magyarázzák, hogy akkor olyan szomorú lesz a fiatal asszony élete, mint a temető.

Bizonyos babonás eljárások választ adnak arra, hogy a házastársak közül melyik hal meg előbb. Azt mondják, Csegődön szokás, hogy a fiatal házások a nász estjén a ház két belső sarkába leásnak egy-egy vízzel telt csuprot. Akiéből előbb szárad ki a víz, az hal meg előbb.

Aki hamarabb alszik el az új házások közül, az hal meg előbb, mondja Kis Györgyné. Ha új házba költözünk, akkor is úgy van. Új házat építettünk, a lányom aludt el elsőnek, utána az anyám. Mind a kettő meghalt két egymást követő pünkösdbe. Az a becses a jó Atyának, aki ünnepbe hal meg.

Hogy a házastársak közül ki hal meg előbb, azt a nevük is megmutatja. A két nevet egymás mellé kell írni s a betűket megszámolni. A kettős mássalhangzók betűit külön-külön kell számolni. Ha a betűk összege páratlan, a férfi, ha páros, a nő hal meg előbb. Pl.: Kis György Károly Mangu Rozália. A betűk összege páratlan, 27. Tehát a férfi hal meg előbb. Úgy is lett. Rozália szerint minden esetben igazat mond ez, ha a keresztelőkönyvbe beírt nevet írjuk fel. Egy esetben csalódott meg benne, de akkor is azért, mert nem tudta: Albertnek, Bertalanak vagy Bertinek írták-e be az illetőt.

A házastársak közt, különösen ha öregednek, gyakori a megbeszélése annak, ki hal meg előbb. Aki gyengébbnek érzi magát mondja is: te maradsz hátul az életbe.

A mi számunkra teljesen érthetetlen az a határozott kívánság, hogy valaki előbb haljon meg, mint mi. A parasztnál ez másképp van. Az ő józan életfelfogása szemébe mer nézni ennek a sokszor álszenteskedésből származó érzésnek és nyíltan megmondja: inkább haljon meg száz apa, mint egy anya.

— Nincs árva, ha anya van. Az anya nem löki el a gyereket. Ezért jobb, ha a férfi hal meg előbb.

A templomból jövő menyasszony ezért igyekszik az ura sarkára lépni vagy előtte kijönni a templomból, mert az eljövendő családban így ő éli túl a másikat. Ez a születendő gyermekek érdekében fontos.

— Lám — mondja Kis György Károlyné — az én anyám özvegyen maradt, három gyereket nevelt fel. Már mikor én eszméltem, tudom hányan kérték. Nagyon is megbecsülöm érte az emlékét, hogy mindig azt felelte: köszönöm a szívességüket, hogy eljöttek, a pártámat megemelték, de nem alapítok több családot, hadd küzdjek úgy, ahogy vagyok. A férfi mit csinál

az ottmaradt pulyával? El se tudja látni; ha meg mostohát hoz, abba sincs köszönet. Akad persze férfi is, aki áldozatot hoz gyermekeiért. Az én sógorom harmincéves korában maradt özvegyen. Mégse házasodott meg, hiába kommandáltunk neki akárkit. Azt felelte: nem zavarom meg a fiamat azzal, hogy mostohát hozzak neki. Na lett is köszönet benne! Egy hete nem adott neki főttételt a menyé.

Hogy a férj túlélésének a kívánása önzetlen házastársi szeretetből fakad, azt példázza az öreg Szabó Károly esete. Haldoklott az öreg. A felesége ott viaskodott vele, hogy felköttesse az állat, szép halottat mutasson az ura. Siránkozott hozzá: Megért gabona hajtsd le fejed! Megért gabona hatjds le fejed!

Mikor pedig kinyújtóztatták az urát, felfohászokodott: Hála légyen az én jó Istenemnek, hogy én takaríthatlak el téged Szabó Károly.

Elgondolható, milyen szomorú a hátramaradt özvegy, jómagával tehetetlen öreg ember sorsa, ha az asszonya ilyen nyilatkozatra fakad,

A közelítő halált legelébb az álom jelenti meg. Aki foghúzással álmodik, annak meghal valakije. Ha fáj hozzá álmában a foga, akkor közeli hozzátartozója hal meg.

Ó-év estéjén annyi pálcikát vagy fahasábot támasztanak a falhoz, ahány tagja van a családnak. Akié reggelre eldőlt, az meghal az új-esztendőben. Új-esztendei halott után hamarosan jön a másilk halott.

Aki lepkék közül sárgaszínűt lát meg elsőbben tavasszal, az elvész abban az esztendőben.

Ha a tyúk kukorékol, az bizonyos halált jelent vagy tüzet. Le kell vágni rögtön a tyúk nyakát, áthajítani a háztetőn, akkor megtörik a rossz ereje. Ritka eset, hogy a tyúk kukorékoljon, tehát okvetlenül jelentést fűznek hozzá. A tyúknak állítólag minden századik tojása kicsiny, galambtojásnyi. Ez a *kárvallás*. Az ilyen tojást át kell dobni a házon és ott ahol leesett elásni, mert különben halált jelent a háznak.

Ha a macska keresztbe fekszik a szobában, az vendéget, ha hosszában, akkor halált jelent. Persze, mert a halottat is a ház hosszának irányában kell kiteríteni.

Ha a kutya lefele tartott fejjel vonít, ha lyukat kapar, ha a holdvilágra vonít — akkor a beteg meghal. Bizonyos, hogy a kutya megérzi gazdája vesztét, s szokatlan viselkedése ennek előjele.

A kuvik madárról mint haláljósról nem is kell talán külön megemlékezni.

A nyitott szemű halott, a sír beszakadása azt jelenti, hogy a halott hí maga után valakit a családból. Ha öreg ember hal meg és annak arccá kisimul, akkor a következő halott fiatal

lesz. Ez a következtetés nemcsak a családra, hanem a falura is vonatkozik. Ha újév napján temetnek, sok halott lesz a faluban.

A meghalás.

A betegnek a házban kell meghalni. Ott is kell kiteríteni. Udvaron kiteríteni nem szokás. Sz. Józsefnét igen megszólták Tunyogon, mert az istállóban feküdt a betes: ura, ott is halt meg. Csak akkor hozta be tetemét a házba, miikor senki se látta jónak a dógát.

A halállal vívódónak felkötik az állat, lefogják a szemét. Azért sietnek a halott állának felkötésével, inért megszólják azt, aki annyit se törődik a halottjával, hogy az álla le ne essen annak. Leánynak, legénynek állat szalaggal kötik fel, asszonynak, embernek zsebkendővel. Ezt akkor ódják le a halotról, amikor koporsóba teszik.

Aki gondos, gondol rá, hogy senki el ne lopja, mert a halott állkendője igen alkalmas orvosszer rontások elleni gyógyítások keretében. Tudálékos asszony igyekszik is erre egyszeregyszer szert tenni, különösen, ha akasztott ember állkendőjét kaparinthatja meg. Fecskénének Hetében évekig megvolt szegény Uray Miklós állkendője, s annak a füstjével kúrálta — igen eredményesen — a megrontott teheneket.

Ha a halott szeme nem csukódik le, pénzt vagy falevelet tesznek szemhéjára. A pénzt, mielőtt lezárnák a koporsót, levesszik a halott szeméről és a két válla felé helyezik.

A haldokló ágyát kihúzzák a faltól, de csak annyira, hogy ne érje a falat. Kiveszik a párnát a feje alól, bal oldalára fordítják. Ki hogy. Ezzel a meghalását akarják könnyíteni.

Aki boszorkány, lidérces vagy tudálékos, az nem tud meghalni addig, míg át nem adja valakinek kézfogással a tudományát. Nincs az a bátor ember, aki a haláltusáját vívó tudálékosnál kezét fogjon. De ha látják, hogy semmikép se tud meghalni, akkor kézibe nyomják a seprűt, adja át a tudományát annak, s haljon meg végre. Ne keverje bajba az ártatlant. Az ilyen seprűt azonnal bedugják a kemencébe, s ha abban nincs tűz, ottmarad, míg tüzet nem gyújtanak bele. A seprűvel együtt a rontótudomány is megsemmisül. De a tudálékosnak hotta után sincs nyugta. Visszajár.

A halott mellett nem szabad *sikótozni*, mert felsírja a halottat. Akit felsírnak, az még napok múlva se tud meghalni és rettenetes kínja van. A felsírt halottat nem szabad más helyre vinni, mert csak első elhalása helyén tud meghalni. Darócon halt meg egy tunyogi asszonynak a gyereke, de felsírta aa asszony és hazahozta Tunyogra. Rettentő kínlódott a gyerek, nem bírt volna megfele halni. Végül is vissza kellett vinni Darócra. Ott azonnal meghalt szép csendesen.

Első teendők a halott körül.

A halott mellére sarlót vagy kulcsot tesznek azzal a magyarázattal, hogy mindegy akármilyen, *csak vas legyen*, mert az megakadályozza a test felpuffadását! Ez már természetesen a mai kor emberének magyarázata, a vas mitikus tulajdonsága feledésbe ment, de a hozzáfűzött babona él.

Legtöbbszörre úgy van, hogy a halottbíró (halottkém), meg a mosóasszony után egyszerre küldenek. Csekében Borbélyné, Tunyogon Vadász Istvánné a főmosó, így ő a legilletékesebb annak elmondására, hogy mint kell a halottat illendően ellátni.

Igen tiltakoznak az ellen, hogy a haldokló férfit megborotválják, pedig ez azelőtt általános szokás volt. Ma a borbély vagy valamelyik férfi megborotválja a halottat, azután veszi át a továbbiakra a mosóasszony. Az mossa le szappanos vízzel a testet, az arcot esetleg ecetes vízzel, hogy szebb színe legyen. Ezt a vizet előntik a rekesz mellé, félre helyre, a szappant is eldobják, ne ártson senkinek. A halottmosót illeti a ruha, amelyet a halott utoljára viselt. T. i. ez is szívességi munka, pénzzel megfizetni nem lehet. Módosabb helyen az ágyneműt is neki adják, amelyekben a beteg meghalt.

Van aki a halotti ruháját előre elkészíti. Van aztán aki fél a haláltól és így nem is készül rá. A 78 éves Szarkáné Tunyogon azt mondja: „Akit elszán magának az ember, abba temetik el. Én már tíz éve megvettem magamnak a halotti ruhámat, fehérét, mert nem szeretem magam feketébe elgondolni. Jobb a ruhát előre megvenni, mint akkor kipni-kapni“.

Férfira lábravalót, gyócsinget, mellényt adnak. Ujjast nem. Melléje teszik botját, pipáját, kalapját. Mikor Kis György Károly meghótt, inget-gatyát adtak rá.

Azt mondja a felesége: — Mellényt már csak a magam szántából adtam rá, mert a fődet gazdagítani nem szabad. Elég gazdag az úgy is. Az adja a mindennapi kenyeret, az aranyat, ezüstöt. Isten előtt is utálatos az, aki a fődet gazdagítja.

— Az igaz, vallja be később, még a kalapját is mellé tettük. Kemény kalap vót, mert Amerikába azt szokta meg. A fiúk közül meg nem is hordta volna egy se. Nem tudta szegény a magyar (puha filc) kalapot hordani, de mondotta is, hogy nem is ez, hanem a Kossuth-féle a magyar kalap. Ezt az utolsó kalapot 110.000 koronáért vettem neki a szálkái vásárba, mikor az amerikus kalapja elveszett. Iszonyú bódog vót vele. Mondta is, hogy: „Édes feleségem az én legnagyobb izletemhez, boldogságomhoz segítettél hozzá. Hát ezért tettem mellé“.

Nőre inget, szoknyát, derekat adnak. Az asszony fejét bekötik. Azelőtt a menyasszonyi főkötőjét minden asszony megőrizte erre a célra. Ennek emléke talán, hogy Meggyesen ma is lityakiban temetik az asszonyokat. Az asszonyok haját nem

tűzik fel. A hajtút, fésűt melléjük teszik. Mohácsi Jani a halott anyja mellé még a vadonatúj nagykendőt is betette. Az övé volt, hadd vigye magával. Az ilyesmi már nagylelkűség kérdése. Van aki virtuskodik vele, hogy nem sajnált el semmit a halottól.

A lányt menyasszonyi ruhában teszik koporsóba. Ha ezt elmulasztják kész a megszólás: „Annyim se jut nekik. Azt se érdemli tőlük“. Ha komoly udvarlója volt a lánynak, az veszi a ruhát: „Mert hisz, úgylis rászánta már azt a költséget“.

Mindkét nembelinek összekötik a két lábát öltöztetés után. A lábra harisnyát húznak, ma leginkább fehéret. Nem tudom, keleti vonás-é a fehér szín kedvelése a halottnál. Akire harisnyát nem adnak, annak „legalább gyócsba göngyölik a lábát“. Mezítláb ne menjen a másvilágra senki.

A halott bal kezébe pénzt lesznek, hogy a hídon meg tudja fizetni a vámot, jobb kezébe illendően zsebkendőt. Szabály, hogy *a halotton semmiféle ruhát nem szabad megkötni*. Mert akkor szabadabban megyén. A visszajárás meggátlása a cél? Vagy akkor szabadabban megyén a lélek az Úr elé? Nfem tudnék most erre megfelelni.

A kiterítés.

A kiterítés mindig a házban, vagyis a szobában történik. Öreget ágyra, fiatalat asztalra vagy mosószékre fektetett deszkára terítenek ki, mindig a mestergerenda alatt hosszában (sohasem keresztbe!) lábbal az ajtó felé.

Ha asztalra terítik ki a halottat, két asztalt kell összerakítani, mert ugyan hol van parasztembernél akkora asztal, hogy azon kinyújtóztathassák. Az asztalra surgyét* tesznek, arra lepedőt. Tollút nem szabad a halott feje alá tenni, mondja Vadász Istvánné. Az asztal szélét körülfogják lepedővel, s ezzel ki van terítve a halott.

Költesey Gábornétól tudom, de meg Barátné Boné Irma is említi, hogy ezelőtt Csekében külön halotti lepedő is volt. Nem állítom, hogy minden háznál, de a faluban három asszonynak legalább volt ilyen *gyócsból való*, háromszoros csipkesorral vagy széles fekete varrással díszített halotti lepedője. Ezt aztán rendre elkérte, akinek halottja volt.

Rendes ember maga intézkedik előre, hogy kiterítsék-e vagy se. Kis György Károly meghagyta: Ne terítsetek ki. Hagyjatok az ágyon, míg koporsóba nem tesztek. Mert testes ember vagyok, találjak megindulni, mindenedet elfertőzőm.

Hát nem fakadt meg, de az érvágása hotta után indult meg, megfutamodott a vér a padlón mire észrevették.

Az ablakot bezárják, ha halott van, mert a holttest a huzattal hamarabb puffad. Halottas ház ablakán, aki benéz sárga-

* Surgyó a. m. szalmazsák.

ságot kap. Óvakodnak is ettől. Nem szabad addig a tükörbe nézni, amíg halott van a háznál, ezért a tükröt letakarják. Újabban Tunyogon háziszóttos, keresztöltéssel varrott kendével. Egy van, azt kéri kölcsön rendre mindenki, aki rászorul.

A kendőn felül elegendő tiszta rész van, hogy be lehessen tűrni a tükör mögé. Betűszerint ez van ráhímezve:

Nyugodj békében
 A szentháromság
 Egy Isten nevében.
 A béke angyala
 Lengjen porod felett.
 Kedves halott
 Isten veled
 Csendes legyen
 Nyugóhelyed.

A temetéssel együtt járó vásárlás és lakoma.

Ma már a vagyonosabbnál az a szokás, hogy nem otthon csináltatják a koporsót, hanem bemegy a városba három vásárló és boti koporsót vesznek. A fővásárló itt is valami idősebb asszony. Mindég az ért hozzá legjobban.

Matolcson vesznek a halottnak koporsót, szemfedőt, koszorút. A legközelebbi asszony-hozzátartozóknak új fekete gyászköttöt, gyász fejrevaló kendőt, sőt újabban gyászszegélyes zsebkendőt is. A férfiak számára gyászszalagot a kalapra. Van olyan temetés, hogy 30 szalagot is vesznek, mert mindenki kap, még a pap is, meg a tanító is.

Matolcson a vásárlás után nagy trakta van. Módosabb helyen négyféle pecsenye is kerül és hívás nélkül összegyűl minden sógor, koma. Szóval, aki jó embere volt a halottnak. Utolsó búcsúlakoma ez. Kérdem az egyik gazdát:

— Igaz, hogy Matolcson vásárlás után trakta van?

— Mán hogy tetszik olyat gondolni? Nincs ott más, csak aki vásárolt, a közeli atyafiak, a komák, no meg aki a fütülvaló fát csinálja. És nem is adnak nagyobb ebédet, mint amelyet egy disznótorba szokás!

Ezek után meg lehetünk nyugodva, nincs trakta.

A csekei Hadadiné azt mondja: A vásárlóknak trakta jár, de hisz a családnak is csak kell enni, nagyszerű!

Amíg a halott a házban van, ott nem főznek. A pitvarban sem. Akinek van nyári konyhája — és kinek nincs Matolcson? — az ott főz. Akinek nincs, az a szomszédok jóvoltából, azoknál. Amíg a halottat el nem takarították, a házból semmi tárgyat sem szabad kivinni.

Szegényebb nem vesz boti koporsót. Annak a falusi kerégyártó vagy az asztalos csinálja, még pedig szívességből.

— Testhezálló koporsót csinálunk! mondja sovány kis arcában vigyori mosollyal a tunyogi Mitskei, aki a koporsó-csinálás mestere. Szívességi munka ez kérem!

Akinek halottja van, az mértéket vesz léccel, napraforgókóróval vagy náddal. A mértékre Mitskei megmondja, mennyi deszkát kell venni. Négy szál deszka rendszeren elég. Kiszámítja, mennyi szeg, mennyi bakacsin* kell, és megcsinálja a maga háznál. Pénzt nem fogad el érte. Aki akar, ad érte tojást, tejet, ezt azt. Van olyan is, mondja nevetve, hogy még azt is elfelejti mondani: köszönöm, nemhogy adna is valamit.

Matolcson is kerékgyártó csinálná a koporsót, ha nem kaptak volna rá annyira a boti koporsóra.

A fűtül-való fát (fejfát) mindenütt a háznál csinálják meg a kerékgyártók. Jár érte a vásárlásból hazajötteikkel együtt trakta, no meg áldomás.

Az egyszerű fenyőfából összerótt koporsót behúzzák bakacsinnal. Házas embernek, asszonynak, vénlánynak (22 éven felül), vénlegénynek (27 évnél idősebbnek), esett személynek fekete színű jár. Fiúnak világoskék, jányinak rózsaszín bakacsinnal vonják be a koporsóját. Aki boti koporsót vészen, az gyermeiknek ezüstös vagy aranyos, felnőttnek fekete koporsót vásárol. A koporsóra nem írnak rá semmit. Sem évszámot, sem nevet

A boti koporsóval együtt megveszik a koszorút is. Öregbnek fehér koszorút venni, az annyit jelentene, mint kegyeltsértést elkövetni. Nem is tenné meg senki. Rossz elgondolni, mennyire megszólnák a szerencsétleneket.

Szemfedőt is vesz, aki csak teheti. Aki a falusi kerékgyártó csinálta koporsóval is beéri, az a falusi botba vesz papír vagy olcsó tüll szemfedőt. Csak a legszegényebbje nem ad ilyet a halottjának. A szemfedőt csak a koporsó zárása előtt teszik fel a halottra. Hetében Fecskéné tudja, hogy aki szemfedőt lop, azt nem látják meg, ha máskor lopni megy. Csak bátorság kell hozzá, a halottat meglopni. Meggyesen letépnek egy darabot a szemfedőből, ezt otthon elégetik a pitvarajtóban, s a füstjén háromszor keresztülmenni, így hamarabb elfelejtik halottjukat.

Koporsótétel.

Tunyogon a hozzátartozók kívánságára ünnepélyes koporsótétel van. A koporsótételhez harangoznak. Erre az iskolás gyerekek énekkara a tanító vezetésével összegyűl a pitvarban, s itt két verset énekelnek. Az első verset néma áhítatban mozdatlanul hallgatják végig a házban a halott mellett. A második vers végére a halottat és mindent, amit vele együtt eltemetnek, be kell tenni a koporsóba. Sietnek is vele.

* Bakacsin fényes vászon, mellyel a koporsót kívülről bevonják.

Boti koporsóban a halott *fodrodon*, finom gyaluforgácson pihen, az otthon, szívésségből készült koporsóban *tippant* (száraz füvet) tesznek alája. Tollút soha. A lepedőt, amin és a inget, amiben meghalt Tunyogon beteszik a koporsóba, éppígy az állkendőt is. Ezen kívül a legtöbb helyen egy rend ruhát is. Ha a halott bent van már a koporsóban, visszahelyezik az asztalra. Természetesen újra hosszában a inestergerenda alá. A koporsó nyitva áll az asztalon. Meggyesen, Matolcson, Csekében ünnepélyes koporsótétel nincs.

A halottat igyekeznek mielőbb betenni a koporsóba. Mert némelyik hamar megfoszlik — indokolja Katona Ferenc. Az ilyet nem nagyon szabad bolygatni, mert akkor erősebb a szaga. Van olyan, hogy már életibe oszlásnak indul, azzal Tunyogon sem várnak ünnepélyes koporsótételt, hanem azonnal beteszik, amint meghozzák a koporsót.

Szűcs Idával találkoztam Matolcson. Hívtam:

— Gyere Ida délután mesélni.

— Nem mehetek, mert megyek ruharakni.

— Ruharakni? Hát az mi?

— Ügy is mondják instálom szapulni.

— Hát akkor küldjed anyádat.

— Az meg elment halottlátni.

Pontosan megtárgyal tátik a 'halott betegsége, bírálat alá vétetik az egész gyászoló család, az egész temetési készület. Elég rangos-e? Nem előkelőbb-e, mint a család vagyoni helyzete; mert se szegényes ne legyen, se parádés ne legyen, akkurátusnak kell lenni. Ezt tessék most eltalálni úgy, hogy a falu minden vénasszonya meg legyen vele elégedve. Amíg a halott térítón van, addig szokás menni halottlátni. Ilyenkor Meggyesen aki megnézi a halottat, azt mondja: Nyugtasson meg a jó Isten. Tunyogon: Élőnek békességet, halottnak nyugalomát kívánnak. De ez nem kötelező — mondják magyarázóan.

Virrasztás.

A halottat reggeli harangszóig nem szabad magára hagyni, nappal magára is maradhat. Ebben tehát benne foglaltatik a virrasztás kötelessége. Ez télben a házban a halott mellett, nyáron az udvaron történik.

Virrasztóba lámpával világítanak. A gyertya mint halotti dísz nem ért el még a faluba vagy tisztán katolikus szokás? Azt már nem tudom. Tény, hogy gyertya nincs. Ha a lámpa az alacsony mestergerendáról igen közel lenne a halotthoz, akkor felteszik a kemence tetejire vagy Tunyogon a diktáló elé az asztalra. A diktáló Dávid zsolttárait diktálná, de bizony néha Dávidné zsolttáira is sor kerül. Énekszóval se győzi a társaság egész éjtszaka. A világ sorát is igen alkalmasan meg lehet itt tárgyálni.

Virrasztóba nem hívogatnak, maguktól gyűlnek össze, de igen bizonyítgatják, hogy a halott jóemberei jönnek. Ebben benne van a megszólása azoknak, akik csak azért mennek, hogy megkínálják őket pálinkával, *de nem illetékesek a részvétele*.

A pálinka kijár minden virrasztónak. Legbővebben Matolcson, ahol sima kaláccsal, borral, borszivarral minden virrasztó férfit megkínálnak.

A halott illendő eltakarítása

A halottat a temetés napján az első csendítéskor szokás a házból kivinni. Ekkor zárják le a koporsót. Ha a koporsót lezárták, nem maradhat tovább a házban. Rokonok, ismerősök viszik ki az udvarra, gondosan ügyelve arra, hogy lábbal ki-fele vigyék. Ne lássa az utat, ne találjon vissza. Az udvaron a koporsót mosószékre állítják, úgyhogy párhuzamosan álljon a házzal, s a halott lába a kapu felé essék. A ház mindig keskenyebb oldalával áll az utcára, így a szabálynak — hogy a halott lába a kapu felé legyen — könnyű ezzel az elhelyezési móddal eleget tenni.

A halott fejétől pár lépésnyi távolságra asztalt állítanak a szertartást végző lelkész számára. Az asztal két sarkára, ezzel is jelezve, hogy kétfelé szól, egy-egy kendőt tesznek, a lelkész és a kántortanító részére.

A temetési szertartás alatt a család férfitagjai a „*halott fejének*“ állnak“. Vagyis a koporsó és a papi asztal közt, háttal a lelkésznek. Meg kell itt említenem, hogy a családhoz, a szűkebb értelemben vett hozzátartozókon kívül nem tartozik más, csak az elsőfokú unokatestvér és a keresztszülők. A koporsó pitvar felőli oldalán a női családtagok „*hozáállnak a koporsónak*“, vagyis a koporsó hosszoldalán, tehát a férfi családtagoktól különváltan állnak fel. A végtisztességre gyülekező közönség pedig a koporsó külső oldalán áll fel félkörben. Úgy látják maguk előtt a pitvarból kilépő női családtagokat, mintha valami színpadra lépnének azok. Éppúgy meg is van szabva minden tennivalójuk.

A feleség az ura, a gyerekek az apjuk vagy anyjuk koporsójára, a felnőtt lány a szülők koporsójára a temetési szertartás alatt „*ráborul*“. A többi női családtag csak hozzááll a koporsónak. Azt is megkérdeztem, hogy férfi ráborulhat-e a koporsóra. Mély megbotránkozással mondta rá Boné Irma: Olyat niég-csak gondolni is! Férfi ne siránkozzék. Megszólnák érte.

Amíg az asszony a koporsóra ráborul, illik, hogy időközönként pár szóval méltassa a halottat. Pl. Tunyogon Nyiri Mariska temetésén az anyja a koporsójára borulva mondogatta: Még két hete semmi baja se vót. Hazajött a mezőről, még ő mondta, hogy kíméljem magam, ellátja ő a dogot, stb.

Azt hiszem ezek a pár szavas siratók a régi siratók romjai. Az asszonynak illik szóban kifejezni bánatát, s ezt a pár szót aztán unos-untalan ismétli. Ha ezt az ura felett mondja, rendesen ráfognak valami kétértelműséget. Nem tudom megállapítani, hol kezdődik a kissé durva anekdota, hol az igazság. Ezeket a pár szavas siratókat a temetés szertartása alatt üvöltetni illik. Mert, aki nem ordítja magát rekedtre az ura temetésén, azt megszólják. Tekintet nélkül arra, hogy szerette-e az urát vagy se, az asszonyra ez kötelező. Minél jobban ordít, annál jobban sajnálja! A szerint dicsérik is meg aztán. Mert a parasztnál kegyetlenebb kritikus csak a gyerek lehet.

Van is erről a siratóról annyi anekdota, csak győzze az ember jegyezni. Például: Volt Gyarmaton egy asszony. Nem érzett magában elég erőt a nemszeretett urát illően elsiratni. Fogadott maga mellé egy véka búzáért siratóasszonyt. A temetés alatt óbégatott is a fogadott sirató: Édes uram, hogy hagytaál itt stb. — De közbe odasúgta: — Komámasszony, csakugyan megadja?

— Tetejével tapodva, — sírta vissza az özvegy, attól való féltében, hogy elhalkul az igen hatásos siratás.

Falusi anekdota, de igen közel jár naivságában az igazsághoz.

Lencsét ígért az özvegy a komámasszonynak, ha segít az urát siratni. Rá is borul az asszony a koporsóra, de zokogás közbe felkérdi:

— Aztán jó fővő lesz-e az a lencse?

— Jól biz az komám. Mihelyt rotytan, mindjárt szotytyan.

Meghalt az ember, siratta a szeretője. A koma vigasztalta:

— Ne sírjék kend, komámasszony, kendre hagyta a házat.

— Ó bizony! sohse mondta a lelkem, — sírt tovább.

Megint csak vigasztalta a koma:

— Ne búsuljék, mondom, a földet is kegyelmedre hagyta.

— Ó bizony! sohse mondta a lelkem, — sírt tovább.

— Ne sírjék már komámasszony, azt is mondta, hogy komámasszonyt nekem hagyta.

— Hát bizony ezt mindig mondta, — és nem sírt tovább az ass/ony.

Hol van már a régi monoton dallamú rögtönzött sirató! Mikor a 60 felett járó Kis György Károlyné azt mondja: Szalkái Gyulánénak úgy dughattam volna befele a száját, mikor a jányát siratta: „Jaj, jaj, drága gyermekem! Jaj, de itt hagytaál! Nincsen nekem senkim se!“ Az egész temetést végig jajgatta, alig lehetett tőle érteni, hogy a pap mit beszél

A vén Szalkainé szavait azonban pontosan abban a monoton ritmusban mondta el, amilyenek a régi siratónak lenni kellett. Ez volt az egyetlen, akitől ennyit is hallottam a siratóról.

A halottnak kijáró harangozást újabban szabályozta a református egyház. Azelőtt halottnak 11-szer vagy 24-szer is meghúzták a harangot, amint azt a hozzátartozók módja vagy hiúsága megkívánta. Ma, ha gyerek hal meg, vagyis tízévesnél fiatalabb, annak háromszor, felnőttnek kis megszakítással hat-szor harangoznak. A vagyonos Matolcsnak két harangja van. Asszonynak, leánynak, gyereknek a kis haranggal, a férfinak, fiúgyereknek a nagy haranggal csendítenek először s azután *összehúzzák* a két harangot, így az első pár kondítás már jelzi a halott nemét.

Amint a halál beállott, jelentik azt a papnak, harangozó-nak. Ha a halott úgy hal meg, hogy „esti harangszót már nem ér“, akkor reggel harangoznak neki először. Csekében, ha nagygazda lány hal meg, a harangozó is kap kendőt a családtól. Ezt a toronylablakba kitűzik. „Nagygazda lány halt meg, kendő van a toronyba“. A legelőkelőbb abroszt küld a harangozónak. Egyébként a harangozót pénzben szokás kielégíteni.

Az egyik matolcsi gazda áthozta gyámi számadását a bátyámnak, nézné át, nincs-e benne hiba. Hát hiba nem volt benne, de volt egy tétel: *pompaharangozás*. Hát az mi? Ügy magyarázta a gazda, hogy aki matolcsi, annak a rendes harangozás a megszabott díjért kijár. De a sógora idegen volt és így annak külön pompaharangozási díjat kellett a harangozónak fizetni. Másutt nem találkoztam ezzel a kifejezéssel. Tunyogon Vadász Istvánné duplaharangozást előkelőnek, azt már halott, de pompaharangozást még nem.

Nyirmegyesen a halottnak húzott első harangozást *híradónak* mondják. Egyébként ott is háromszor harangoznak a halottnak.

A temetés Tunyogon rendszeren délután két órakor van. Rendje a következő:

Csendítenek gyűlóre. Igyekezzünk, mondják, csendítenek már összegyűlni. A közönség az első csendítés végére gyűl egybe. A második csendítésre indul a pap a halottas házhoz s amíg a pap oda nem érkezik, a harang szól.

A temetési szertartás hivatalosan előírt részleteit nem ismertetem. A református egyházi szertartás énekből, egyházi, illetve halotti beszédből és imából áll.

Búcsúztatót a kántortanító tartott azelőtt. Újabban az egyházak állást foglaltak ez ellen. Matolcson ma is megtörténik, hogy a hozzátartozók kívánságára a kántor búcsúztatót mond. Persze igen szívesen, mert ennek rendszeren nagyobb hatása is van, mint a lelkek megnyugtatóására törekvő papi beszédnek és jól is fizetik.

A temetési menet elindul a halottal. Ilyenkor tudálékos asszonyok azzal indítják útnak a halottat, hogy: Minden jó lélek dicséri az Urat, te is vele.

A halottat lábbal kifelé viszik ki az udvarról. Amint a menet megindul, a harang megkondul és szól addig, amíg a temetőben a szertartás be nem fejeződik, vagyis míg a hantot be nem húzzák, a fejfát fel nem állították. A temetőben a pap imája után ének következik, ezalatt eresztik le a koporsót a sírgödörbe.

A falun végig a halottat énekszó kíséri.

A sírvájok. Koporsóvivők.

Faluhelyen nincs hivatalos sírásó, ez is szívességi munka. Az ismerősök önként állnak össze hívás nélkül s közösen mennek ki sírvájni. Akinek sok a jó embere, annak sok a sírásója. A sírvajásban a rokonok is részt vehetnek. Katona Ferenc azt mondja: Mikor az öreg méltóságos urat (Dosvay Aladár Szatmár vm. volt alispánja, meggyesi birtokos) temettük, 52 sírvájó jött. Sok még feléje se mehetett a sírnak, nem jutott hozzá a többitől. Felváltva dolgoznak, mert egyszerre csak hárman állhatnak benn a gödörben.

Meggyesen halottnak a reggeli harangszó után húzzák a *sírkészületet*. Ezt a kifejezést a három fekete földi község nem is ismeri.

»JTgy igyekszünk, hogy sírkészületre kész legyen a sír. Rendesen hajnalban kezdünk hozzá, de télen, ha fagyos a föld> bizony már előtte való nap hozzá kell látni!¹.

Csak Meggyesen szokás, hogy a sírva jók a temetőből elmennek a halottas házhoz, ott a pitvarban eléneklik Pápai Halotti Énekek 80-ik énekét:

Porházam már nékem is kész,
Melyben testem majd porrá lesz.
Por volt eredetem is.
Por lesz végezetem is.
De a végportól nem félek,
Így vigasztal a Szentlélek,
Hogy lelki testet cserélek
Azzal majd felkelvén élek.

Az ének után a halottas háznál megkínálják a sírásókat kenyérrrel, szalonnával, pálinkával.

Tunyogon pálinka, kenyér, szalonna dukál a sírásónak, a takarékosabb Matolcson pálinka, kenyér. Az ellátás mindkét faluban a temetőben történik. A megmaradt kenyeret, szalonnát, pálinkát szétosztják az ácsorgók közt, mindig akad a sírvajásnak közönsége; haza nem visznek abból amit kihoztak semmit. Nem szabad! Aki a sírva jótól az ellátást megvonja vagy szűken méri, azt igen megítélik.

A Nyírség homokján természetesen padmalyos sírt ásnak.

A halottat súlya, illetve terhe, no meg előkelősége szerint két, esetleg több rúdon vagy fán viszik ki a temetőbe.

Rúdon olyan helyen, ahol az erre rendelt készség a templomban áll, s a falu minden halottját azon viszik ki. Lábtulvaló fán akkor, ha mint Tunyogon szokás, minden halottnak élőfát vágnak ki. Ez rendesen akácfa, így mondják pl. „megyek lábtul-való fát vágni“. Ez Szent Mihály lova. Ennek analógiájára, minden ami eltörik — megmihálylott. Pl. az útfelén áll egy autó, defektet kapott. Minden arra menő szekér kocsisa nagy elégtétellel állapítja meg, hogy: „ez bizony megmihálylott!“ De megmihálylik a fakanál, a gyerek kócbabája és minden ami eltörik vagy ami csak pusztulóban van.

A koporsót a háztól a temetőbe az arra meghívott halottvivők viszik ki. Azért mondja a nóta:

Hát aki bort nem iszik,
Mégis két fán kiviszik.

A családtagok közül elindul valaki és megszólítja a halott jó embereit: gyertek el halottvinni.

Embert, asszonyt, férfiak visznek ki. Lányt, legényt a cimborái, pajtásai. Két rúdhoz nyolc halottvivőt hívnak, hogy felválthassák egymást. Nagyobb, értsd módosabb halottat három rúdon visznek ki, ilyenkor, ha a halott fiatal, hat legényt és hat lányt hínak. Aki parádés temetést rendez, az huszonnégy halottvivőt is hí.

Mindenütt megajándékozzák illetve feldíszítik a halottvivő fiatalokat. Meggyesen a fiúk és lányok fejrevaló kendőt vagy zsebkendőt kapnak s ezt karjukra kötik. Tunyogon a legények karjára zsebkendőt tűznek, a lányoknak szánt törülközőkendőket meg átalvetik a koporsón. Úgy szokás átvetni s úgy kell hajtani, hogy betűje és díszes varrása vagy szöttecákja lássék. Mielőtt lebozsátanak a koporsót a sírgödörbe, a kendőkön a lányok megosztoznak. Előbb elvenni illetlenség lenne. De ott aztán, aki ügyesebb, az kapja el a legszebbiket.

Újabban Tunyogon a legények fekete szegélyű zsebkendőt kapnak a karjukra. A lányok leeresztett hajába szalag van fonva, még pedig fehér vagy világoskék. Ezt is ajándékba kapják. Csekóben a halottvivő legény karjára rózsaszín, a lányok karjára fehér szalagot kötnek. Mindenütt úgy kell felállni, a koporsó mellett a ihalottvivőnek, hogy ez a szalag, illetve kendő menetközben a külső oldalra essék.

Fiatal halott temetési szertartása alatt a koporsó két oldalán állnak fel a halottvivők. Mégpedig a ház előtt, tehát a női családtagok megett a lányok, a másik oldalon a fiúk. De lehet az is, hogy a halott fejének állva, balkéz felől állnak a fiúk és jobbkézről a lányok.

A koporsót párban viszik, ugyanannyi fiú, ahány lány, Tehát három rúdnál három fiú, három lány. Egyik oldalon men-

nek a fiúk, másikon a lányok. A temetőkapuban átveszik a kopersót a fiúk.

Csak Meggyesen mennek vissza a halottvivők a halottas házhoz, s ha fiatal volt a halott, az énekes könyv 39. dicséret, 7. versét éneklük:

E gyülekezeten, mely ez helyre telepedett,
Könyörülj Úristen, bővítsd rajta kegyelmedet
Áldd meg nagyjait, kicsinyeit,
Mind közismert tanácsos rendeit.
Töröld le a sírok könnyeit.

Ha idősebb volt a halott, akkor az Énekes könyv zsoltáiraiból ezt a verset éneklük:

Az embereket te meghagyod halni,
És ezt mondod az emberi nemzetnek:
Légyetek porrá, kik porból lesztek.
Mert ezer esztendő előtted annyi,
Mint a tegnapi ő elmúlása,
És egy éjnek rövid vigyázása.

Az ének után megkínálják őket borral, téztafélével. Hússal, szalonnával nem.

Katona Ferenc szerint, ha módosabb gazda hal meg, akkor megtörténik, hogy a temetőben a pap beszéde után valamelyik gazdatársa pár szóval elbúcsúztatja. Hyen alkalomra csinált magának egy beszédet:

Ez a temető a nyugalom hazája,
Itt hát minden ember szálljon önmagába.
Ki tanulni akar járjon temetőbe,
Elérvén egy hantot boruljon a földre.
Aztán keresse meg a jóknak sírhalmát,
Kit-kit hogyan mérni, ezek megtanítják.
Te pedig elszenderült,
Nyugodj szelíden síroknak ölében,
Lelkednek pedig,
Adjon Isten örök üdvösséget,
Ott fenn a mennyekben.

Ez zárszó, teszi *hozzá*. Nem tehetek róla, de mintha nem Ferenc írta volna.

Tunyogon is, másutt is szokás, hogy a halott után hantot dobnak, azzal, hogy: legyen neki könnyű a föld.

Tehát kegyeletből? Vagy azért, hogy vissza járását megakadályozzák? Katona Ferenc azt vitatja, hogy földet csak a kicsinyhitű dob a gödörbe, hogy ő megmeneküljön a haláltól. De meg is nyugtatják mindjárt: hiába lököd, úgyis meghalsz.

Meggyesen a koporsó *leeresztése előtt* dobnak hantot a verembe, ha virág van náluk, azt is bedobják. Itt koporsóra nem dobnak hantot. Tunyogon Vadász Istvánné szerint azért dobnak hantot a hozzátartozók, hogy hamar elfelejtsék. Matolcson igen szép jelképes magyarázatát adják. A hozzátartozók a koporsó leeresztése *előtt* dobnak hantot a sírverembe. Ha a koporsóra dobnak, azzal megnehezítenek a halott életét a másvilágon. Idegen csak a leeresztett koporsóra dob hantot. A pap nem dob hantot sehol.

A beregmegyei Hetében Fecskéné ajánlja, hogy akinek zsibbad a keze, dobjon a halott után hantot, elmarad róla a zsibbadás. Hudákné Nagygécben szerelmes lányoknak javalja, hogy a szeretőjük lopott gatyamadzagját tukarcsolják (tekerceseljék) meg és dobják a halott után azzal: akkor hagyjál el engem, mikor én ezt innen kiveszem!

Ez a legény hűségét feltétlenül biztosítja.

Tor.

Matolcson és Csekében, ha nagygazda házból hal meg valaki, tort ülnek. A torra hívogatnak, hívatlan vendég teihát oda nem állíthat be. Csekében tyúkhúsleves, tyúkhús mártással, töltött káposzta, diós, mákos vagy lekváros kalács a tor étrendje. Természetesen pálinka. Sajnos, újabban mindig inkább pálinka, mint bor. Matolcson a torra hívott vendégeket csak fonatos kaláccsal, borral, szivarral kínálják.

Kivétel természetesen mindenütt, ha fiatal hal meg, mert annak meglakják a lakodalmát. Olyan ebédet adnak éppen, mint a lakodalmi ebéden. Az ilyen tor igen népes is szokott lenni. A család úgyis rászánta már a fiatalra a lakodalmi költséget, hát ezt nem illene tőle megvonni azért a csekélységért, hogy meghalt. Tisza Lajos matolcsi gazda azt mondja: „Meghalt a húgom, de megtartottuk a lakodalmát a temetése napján. Koszorút, menyasszernyi-ruhát vettünk neki. Nagy lakomát ültünk“.

Ez kötelező is. Nagyon megszólnák érte, aki ezt elvonná fiatal halottjától. Szomorú lakodalom ez a halállal.

Tunyogon a 75 éves JSzarkánét kérdelem: tartanak még tort? „Alig hiszik, hogy tegyék elfelé, nemhogy tort tartának“, mondja rezignált mosollyal.

A gyászruha.

Azelőtt, és ezen az azelőttön a háború előtti állapotokat kell érteni, faluhelyen fekete ternókendő jelentette a gyászt. De azelőtt népviseletünk házasember és asszony számára fekete ruhát írt elő ünneplőnek, így nem is kellett fekete gyászruháról gondoskodni.

Ma úgy tartják, hogy a hozzátartozóknak a temetésen feketében illik lenni. Aki asszony csak teheti, temetésre vesz valami olcsó fekete anyagot. Ha nem tud venni a szegénységtől, kér a temetésre kölcsön fekete ruhát. Nem szokás megtagadni.

Barátné Boné Irma azt mondja, hat hónapig illik meggyászolni az embernek a halottját. De akinek nincs, az bölcsen azt mondja: nem a ruha gyászol! Ezzel a gyász kérdése el is van intézve. A hat hónapi gyászidő alatt lakodalomba, bálba menni nem szabad. Ha mégis tartanak a családban lakodalmat, azt csendben tartják meg. De inkább elhalasztják.

Fonóba el lehet menni, de ott dalolni nem illő.

A lábtul és a fütül-való fa.

Általános szabály, hogy semmit, ami a halotté volt, vagy amit a halottal kapcsolatosan vittek ki a temetőbe, a házhoz visszahozni nem szabad, így tehát ott, ahol fán viszik ki a halottat, a fát beteszik a sírverembe. Az e rendet tartó községeket megint két csoportra lehet osztani. Az egyikben a fát a koporsó mellett hosszában a sírverem fenekére fektetik. A másikban — pl. Tunyogon és Matolcson — az a szokás, hogy a két, ritkán négy, tehát mindig páros fát, jobbról és balról a koporsóhoz lábtul állítják fel úgy, hogy az a hant felhányása után jó félméternyire kiáll a sírből. Ez a *lábtul-való* fa vagy *lábfa*. Ha a halottat három fán vitték, az egyiket a koporsó mellé fektetik, hogy páros maradjon a lábfa. Furcsa, hogy ez az utóbbi rend több faluban él, de ezek a faluk nem egymásmellett fekszenek. Tunyogon van lábfa. Matolcson nincs. Azután megint felbukkan távolabbi községekben. Kérdés, van-e ebben valami rendszer?

A fejtfa, ületve a fütül-való fa formája legszebb a tiszamenti Csekében. Stilizálása orrára felállított csónakhoz hasonlít, amelynek élén elnagyoltan, élbe összefutón az emberi arc leegyszerűsített formája látszik. Találtam ott olyan ács mestert, aki ezt így is magyarázza. Ennek ősmagyar vonatkozásaira nem akarok itt kitérni, csak utalok Solymossy Sándor erre vonatkozó cikkére (Ethn. 1930. év, 65. lap.).

Csekén még a legtöbb gazda erdőbirtokos is. Az a szokás, hogy az ember még életébe kijelöli fáját, vagyis meghagyja, hogy nekem ebből faragjatok fütül-való fát. Kölcese Gábor kijelölt tölgye akkora volt, hogy nem a törzséből, hanem egy oldalágából faragták ki a fejfáját, így is akkora, mint egy bálvány.

Tunyog fában szegény. Fejfái ennek megfelelően soványabbak. Temetőjében úgy csekei, mint matolcsi, sőt egy átmeneti fejfa típust is meg lehet találni.

A sírfelirat minden ref. temetőben B. F. R. A.-val kezdődik. Jelenti, hogy halottjaink a boldog feltámadás reménye alatt

pihennek. Több református lelkésztől is kérdeztem, honnan ered ez, de egyik se tudott rá válaszolni. Az egyik szerint a bibliában van, de hol, — azt nem tudja.

Hét faluban se látni olyan kis temetőt, mint a matolcsi. Mert mire a halottnak az a sok föld? Egy sírgödörbe egymásfelé temetkeznek ott egy-egy család. Az első halottat olyan mélyre ássák le, amilyen mélyre csak lehet, s a későbbieket feléje temetik. Ha egy sírban négy halott van, a hant felett négy fejfa szorosan egymásmellé sorakozik.

A fejfák korhadnak, a korhadt részt lefürészelik, úgy ültetik vissza a helyére, így a négy fejfa közül az egyik néha csak 50 cm.-nyire áll már ki a földből, a sírfeliratból is csak a legfelső két sor látszik, míg az utolsó fejfa rendes másfél méteres magasságú.

Annál kevésbé takarékoskodnak újabban a halottnak állított sírkövön. Az első sorban való temetkezésért meg egyenesen versengnek. Hiába. Az emberi hivalkodás mindenütt él. Egyik matolcsi gazda 60.000 pengőre becsülte az utolsó években felállított márvány sírkövek értékét. A praktikus gazdaember becslése pedig rendesen helytálló.

A sírfeliratot a kerékgyártó írja és fundálja ki. Az tehát teljesen az ő tudományát dicséri. Ha a kerékgyártó humoros, akkor a fejfa felirata is humoros, ha tudálékos, akkor a fejfa felirata is olyan lesz. Nem szolgálhatok sok humoros sírfelirattal. De a csekei temetőben mindenki megkeresheti és leolvashatja a következőket:

Édes apám, Boné Imre,
Mikor te még itthon voltál,
Akkor én még élő voltam,
De már látod, hogy meghóttam.

A felirat magyarázata az, hogy Boné Imre kiment Amerikába s míg odavolt, — a gyerek — akinek a nevét nem tudni, meghalt.

Itt nyugszom én Fábián Julcsa,
Síromon virít a sóska.
Éltemben sokat próbáltam,
De még ilyenre nem találtam.

Szerencsétlen az eset,
Szerencsétlen a fátum,
Ki megtörtént Szűcs Jánoson,
Ki a farul leesett.
Ki harminc éveket éle,
Mint a vándor sírba téré,
Mert a szentencia lejárt,
Ha születél, szenvedj halált.

Itt nyugszik egy gyenge virág,
 Jó szüléktől származott ág,
 Mándi Ferenc volt a nevem,
 Csak 9 hónapot éltem.

Oh isteni hatalom,
 Kit takar e sírhalom:
 Idősb 48-as Varga Károly testét
 Ki is 80 évet élt.
 Ki csak 18 éves voltam,
 Mikor hazámért áldoztam.

Ez volt az egyetlen megjelölt honvédsír, melyet a három temetőben találtam. Pedig még emlékszem Pintye apóra, aki Tunyogon a kertet őrizte s 48-as honvéd volt. Emlékét egy egyszerű fejfa sem őrzi.

Eddig csak Matolcson hallottam, hogy a temetőből visszajövő hozzátartozóknak *jó türelmet* kívánnak. Ez a részvét-nyilvánítás.

Vadász Istvánné mondja, hogy Szemyén, Beregben az ő gyermekkorában az a szokás járta, hogy fekete táblára felírták ki halt meg, mikor lesz a temetés. Ezt a táblát az egyházfi elvitte az első házhoz, onnan, aki átvette, mindjárt tovább is adta. Végigjárta a tábla a falut s visszakerült az egyházfihoz. így tudta meg a faluban mindenki, hogy kit és mikor temetnek. Hogy ez a régi céhszokás hogy került ki egy kis beregi faluba, azt nem tudom.

Vízbefúltak és gyermekek eltakarítása.

Egyenesen megdöbbenő, hogy a három folyómenti községben alig egy-két férfi, s bizonyos, hogy egyetlen nő sem tud úszni. Maguk a halászok se úsznak. Egy felborulás, egy könnyelmű mozdulat, s aki beleesett a vízbe, az ott is vész. Nincs is olyan esztendő, hogy ne fizesse meg ennek a tudatlanságnak az árát néhány emberélet.

A vízbefúlt után odaviszik ki a koporsót, ahol kifogták. Amíg a koporsóval, ruhával odaérnek, a hullát a vízbe kikötve tartják, mert a vízből kifogott test igen rövid idő alatt megfeketedik.

Az ilyen halottat nem mossák meg, csak felöltöztetik^ koporsóba téve viszik haza az udvarra. Koporsóban van, tehát a házba már nem viszik be.

Ha a hatodik határban fogják is ki, ahány falun keresztülmennek vele, mindenikben harangoznak neki. Különben elveri a jég a határt.

Ez igaz is — mondja Barátné Boné Irma —, Csekébe a Malomközben belefűlt egy legény a vízbe. Azt a részét a határnak, amelyiken keresztülhozták, elverte a jég.

Ha gyermekágyban hal meg az asszony és a pulya „nem becses, kelletlen“, akkor megszoptatják a halottal, hogy az is meghaljon. Pulya halála, különösen ha az meg pólyás, az kisebb bánat. Ha az anyja siratja, kész a vigasztalás: Ne sírj te! Az ágy lábában van a másik.

Vagy: Ne búsulj, hamarabb szert lehet arra tenni, mint egy malacra.

Ezek a kiszólások még nem ismerik az egyikét.

Gyerekek a halotti ruhát a keresztanyja veszi és az is öltözteti fel. Ha ezt elmulasztaná, a gyerek mezítelen maradna a másvilágon. Ki venné ezt a lelkére.

Amit a gyerek nagyon szeretett, azt bele kell tenni koporsójába, különben visszajár érte. Erről igen megható történeteket lehet hallani.

A gyermek ruháját nem szabad a koporsóba tenni, mert akkor az asszony a következő gyereket nem fogja tudni táplálni. A halott gyerek tehát elviheti az anyja tejét.

Amelyik esztendőben asszonynak gyereke halt meg, abban Jánosnapig nem ehet epret, (később meg már nincs,) mert különben nem kerül be a gyerek a mennyei epreskertbe.

Zsidótemetkezésről.

Itt természetesen csak azt mondom el, amit a parasztság mond a zsidók temetkezési szokásairól.

Vadász Istvánné meséli: A halott zsidó mellé egy pohár vizet és kendőt készítenek ki, hogy a halott megmosdhassék, megtörülközhessék. A halottjukat a földre terítik ki, feje alá téglát tesznek. Azzal a sebbel kell meghalniok, amelyet Jézuson ejtettek. Ezért hallani minden zsidó kiterítésénél a házból nagy jajveszékelést és kalapálást.

A zsidó Kesztenbaum Endréné erre azt mondja, hogy igen, a zsidó a földre teríti ki halottját, s a feje felé, ahol az a padlót éri, szeget vernek be annak emlékére, hogy itt feküdt a halott. A többi nem igaz.

De a háta megett csak integetnek a magyarok, hogy igaz biz a. „Lám, hogy félremagyarázza! Hát ha így van, mért nem engednek be ilyenkor soha egy magyart se és mért ordít úgy az az egész család, hogy a harmadik szomszédba is elhallik?“

Zsidók a halottjukat öt szál deszka közé temetik. Azért mondják, hogy elment Földvára deszkát árulni. A sír az a földvár, amelyik minden halandónak kijár. A verembe zsákban eresztik le a holttestet. A zsákot lehúzzák az arcról, a szemére cserepet tesznek, kezébe pénzt adnak.

Egy kis zacskót letesznek a földre, abba mindenki húz egy marok földet, azt teszik a feje alá.

A zsidógyereket nem is a templomban álló koporsóban viszik ki, hanem mosóteknőben, s a gyereket is deszka közé temetik.

A ház kitakarítása a halott után. Babonák.

Amikor az udvarról kiviszik a koporsót, a mosószéket, amelyen la koporsó állott, felfordítják. Úgy marad mindaddig, amíg a temetőből vissza nem térnek. Tunyogon, Matolcson amíg a halottat a temetőbe viszik, azalatt kell a házat tisztába tenni, kiszellőztetni, kitakarítani, bútort lemosni. Meggyesen nemcsak a hozzátartozók, hanem az ezekhez betért sírhányók is kezét mosnak a halottas háznál.

Boszorkányos háznál nemcsak a mosószéket (amin a koporsó állt), hanem széket, asztalt is felborongatnak, s így marad minden, míg a temetőből haza nem jönnek. Akkor is — a hetei Fecskéné szerint előbb kezét kell mosni és csak azután szabad széket, asztalt felállongatni.

Aki fél, hogy a halottja visszajár, az fogja meg a halott lábujját és elmúlik a félelme. De ennél is biztosabb, mondja a hetei Fecskéné, ha a halott állkendőjét elégeti, porát átallépi. Attól elmúlik a félelme is, s a halott sem fog visszatérni. Legnehezebb annak a visszajáró lelkétől megszabadulni, aki boszorkány, rontó vagy lidérces volt. Aki a halottját nem tudja elfelejteni, hozzon a sírhantjából földet, azt tegye a feje alá és elfelejti. Ha méhész ember hal meg, temetése napján minden méhkasát kilencszer fel kell kissé emelni és megmozgatni. Különben vagy utána hálnak a méhek gazdájuknak, vagy nem szaporít az anya. (G. Szabó Mihály, Fehérgyarmat.)

Tunyogon is, Csekében is tudják az asszonyok, hogy aki abból a lécből, amellyel az asztalos a halottnak koporsóra mértéket vett, egy szilánkot lehasít, s azt gyűrűje alatt hordja, azzal húzni vagy taszítani képes, a szerint, amint maga feté húzza vagy magától elfelé hárítja a szikáncsot.

Akit meg akarnak rontani, annak a keresztnevét viselő lülenc fejfáról, éjtszakának idején kilenc kis szikáncsot kell hozni, az illetőnek kilenc szál hajával együtt elégetni s ebből a hamuból az ételébe keverni.

Halottal kapcsolatos kuruzslás is van. Csekében: akin hóttetem (álképződmény) van, annak a *tetemét* olyan nevű hóttnek a kisujjával kerekítik meg. Elmúlik a hóttetem.

Részegség ellen javallottak Csekében: halotti verítéket megszedni s azt pálinkába megitatni a részegessel. Úgy megutálja az a szeszt, hogy nem kíván többet inni.

Hát ezt az egyet el lehet nekik hinni. Példát is mondott rá. Nagy Lajos Csekében két évig nem ivott pálinkát, mert hóttember habját itatták meg vele.

Részegség ellen Csekében közismert babona: éjfélbe ugyanolyan keresztnevű ember fejfája alá be kell ásni üvegbe egy deci pálinkát. Kilenc nap múlva érte menni, ugyancsak éjfélét. Abból kell megitatni a részegest. Visszanézni nenn szabad.

A *látó* látja a halottat. Vadász Istvánné meséli: Mikor Fílep Lajos megfagyott, a szalacsi látóasszony megmondta, hogy hiba volt eltemetni, mert a meleg szobában magához tért volna így a föld melege térítette magához, s meg is fordult kinyájában a sárban. Mikor legközelebb temetés volt, kiásták és csakugyan tény való volt, amit mondott.

Egyszerű virág, örökzöld nyílik néhol gondozott sírokon. De ebből hazavinni nem szabad, mert a halott éjjel érte meg.

Befejezésül megemlítem, hogy Matolcson minden sátoros ünnep előtt ki-ki megtakarítja hozzátartozóinak sírját, koszorút vesz, azzal feldíszíti a fejfát. A kegyeletes érzésnek ilyen megnyilatkozását a többi faluban nem találtam, de az természetes, hogy aki kikísér egy halottat a temetőbe, az a hant dobása után meglátogatja szeretteinek sírját.

„Adjál nékem kenyeret
meg vékony szalonnát.

XVH.

Az étkezés rendje. Takarítás.

Az étkezés rendje.

Parasztember nyáron háromszor, télen kétszer eszik. Kivétel a pulya, mer az olyan mint a lú, mindig enne. Arravaló a kenyér, abból napközben is akkor szelnek neki amikor megkívánja. Jobbmódú helyen kap hozzá vaját, szilvalekvárt, ha más nincs egy kis zsírozót.

Téli időszak alatt a reggeli ideje 8—10 óra közt váltakozik, mert csak akkor kerül rá sor, ha „reggeli dógát“ ellátta a gazda és a háziasszony. Begyűjtani az asszony dolga, de tisztességesebb férfi télen begyűjt elébb, csak azután megy ki az istállóba.

A reggeli vagyonosabb háznál sültszalonna vagy egy metszés kolbász. Ha ez nincs, csak akkor tej. Szegény helyen pedig megeszik a tegnapi főzelék maradékát, vagy rántott levest készít az asszony. Nyíren a reggeli szalonnához bort is isznak, mert terem nekik, s mert nem szokás a bort eladni. Amennyi terem, annyit isznak meg a télen. Katona Ferenc két deci bort melegít reggelire. Csak melegíti, nem forralja. De nem is adna ő egy metszés kolbászt húsz liter kávéért, bár tudja, hogy azt az urak igen tisztelik. Még legénykorában hallotta Serly Gusztáv vármegyei főorvostól, hogy tej, tojás, paszuly a legfőbb táperő, de azért nem szeret tejet reggelizni, mert arra nem esik jól a bor.

Fekete földön nincs a falunak szőlleje, de majdnem vadon terem a kékszilva, amiből a legjobb szilvriumot főzik, s így nem lehet rá esküt tenni, hogy nem isznak meg reggelire egy pohárával. Annyi bizonyos, hogy férfiak télen mentül kevesebb tejet fogyasztanak reggelire.

A téli kétszeri étkezés, hacsak nincs valami fuvarozás, favágás, törzsököl és (kivágott fatönkök kiásása), otthon történik. Télen déli étkezés nincs. Alkonyat előtt van a vacsora. Nem is tudom, ebédnek mondjam vagy vacsorának? Pontosan úgy kellene mondanom, hogy télen alkonyattal esznek főtt

ételt. Ennek az ideje az esti fonók miatt is korai, mert úgy alkalmazkodnak, hogy már el is mosogassanak, mire valaki jön. Ilyenkor van egy tál főzelék hússal, vagyonosabb helyen tészta is. Természetesen a disznóhús, tyúkhús is a háztól kerül ki. Hetenként legfeljebb egyszer *vesznek* marhahúst. Van pl. krumpli disznóhússal és gyúrttészta. Habart paszuly cikával (hordós káposzta), disznóhússal. Vagy tyúklevés, külön betálatva a tyúkhús. Szegényebb helyen elmarad a hús, megelégszenek egy sovány főzelékkel vagy egy gyurat tésztával.

Katona Ferenc igen kielégítőnek találja a maga étkezését s azt mondja: „Azért hogy én 69 éves vagyok, megbirkóznék egy hevert úrral. Az egyetlen fiam meg nem bánna, ha sohse főznének főtt ételt, de megenné hat disznó szalonnáját. Erős is az, nem poshadt“.

A háború alatti jegyrendszer szoktatta rá a népet kávéra, cukorra. A kávé az asszonyok, a tea a férfiak közt népszerűbb. Eleinte csak a „rompálinka“ járta. Ma teához isszák a rumot. Az egyik odaszólt a feleségének: csinálj mán egy teát, te Kati. Meg is csinálta Kati a teát, de az volt rá a kritika: jaj de mezítlábas egy teát csináltál, te Kati te!

Nyáron alig pitymallik, indul a gazda a mezőre. Látástul vakulásig dagozik maga is és ha van mellékmunkás a gazda mellett, az is. Ilyenkor indulás előtt szívesen megiszik a férfi is egy bögre tejet, mert reggelizni csak a mezőn fog kenyeres tarisznyából. Ez rongypokrócnak szőtt, vászonnal bélelt átalvetős tarisznya. Kettős borítása frissen tartja benne a kenyeret, óvja íá kiszáradástól. Átalvető madzagjával a kasza vagy a kapa nyelire csavarja a gazda s úgy veti hátára. A tarisznyában annyi a kenyér, hogy a mellékmunkásnak is jusson, mert munkását a gazda kosztolja.

Ki hogy házasodott, megmutatkozik mezei munka idején. A kíváncsibb rászól a fiatal férjre: mutasd a kenyeres tarisznyát! Megnézik a kenyeret, a tarisznyát, a kendőt amibe a kenyér takarva volt. Ha a ruha tiszta, a kenyér ízletes, akkor „betaláltad a nőszülést“.

A tarisznyában a kenyér mellett van egy-egy metszés szalonna vagy egy szeg kolbász is, amíg tart. Kis csuporban karikára szeletelt ugorka. Igen ízletes dolog erre csepegtetni a sültszalonna zsíráját. Ha ugorka nincs, jó a retek is. A nyáron fogyasztott szalonna mindig avas. Ez delikatesz voltához hozzátartozik. Ilyenkor így kínálják: fogyasszon! Iszonyú ézű olyan mint a mogyoró. (Vagyis igen jóízű.)

A vizes korsót a gazda, ha mellékmunkása van, az viszi. Az eléggé nem értékelt magyar agyagkorsónál is meg kell állni egy percre. A magyar agyag pórusain átszivárog a víz. Ezért hívják talán a mázatlan korsót „vászonsorsónak“, mert szűri a vizet, mint a vászon. Jókai is használja ezt a kifejezést. (Lásd

Dekameron, Debreceni krónikák. „Hogyan lett Dúl Mihályból Rácز János“ című elbeszélését.) Ennek a tulajdonságának köszönhető, hogy nagy melegben az edény falán átszivárgó pára hűvösön tartja a korsó tartalmát és hűsítő italt ad a mezei munkásnak. Aki korsóból iszik, az elébb mindig kilöttyent belőle egy cseppet, ha ezt elmulasztaná, kucikot kap vagy pállott lesz a szája. Ennek a gesztusnak régi áldozati jelentősége veszendőbe ment már. Ha üvegből kínál a gazda, akkor ő köteles elébb egy kortyot inni, hogy bizonyítsa az ital jóságát. Ha az italt pohárba önti, akkor ez a forma elmarad.

A gazda, ha feleségével együtt indul, az asszonyt bocsátja előre. Mindig az asszony megy elől. Mert ha az menne hátul, azt mondanák: ezek bizonyosan cigányok.

A nagyobb terhet is a férfi viszi. Mezei munkára viszi a felesége kapját vagy geréblyéjét, a kenyeres tarisznyát, a vászonkorsót. Az asszony csak a szilkét, kasornyában persze és nem takaratlan. Annak nem szabad megtörténni, hogy mezei munkára menve a lány kapját legény vigye. Megszólnák érte a lányt.

Nyolcórai harangszóra, „hála Istennek felkött a pap“ — sóhajtással letelepszének reggelizni. Tüzet rakunk a szalonna-sütéshez, mondják a matolcsiak. Igen ám! — mondom — de Tunyogon azt mondják, hogy a matolcsi reggeli egy karéj kenyér, két szeg dió.

Azt a megbotránkozást! A tunyogiak mondják?

Azok — mondom nagy jámboran. — Még azt is mondják, hogy a matolcsi gubacok ették meg a lébucot. (Nem merem hirtelenében azt mondani, hogy döglött volt a lébuc.)

Kiegyeztünk a végén. A matolcsi csakugyan takarékos. Az nem szégyen. Sőt! Dicséret! S így tényleg megeshik, hogy a reggeli egy karéj pirítós, két szeg dió. De a lébucot a tunyogiak ették meg, mert Matolcs határában nem is volt rét soha. A tunyogi határban meg volt. A lébucot — csakugyan döglött volt — tehát a tunyogi gubacok ették meg. Különben is hallgassanak. Még a harangjuk is azt kongja:

Nincs Tunyogon se szalonna, se búza,
Érigy át Matolcsra, lesz ott, kapsz ott.

Hát nem megérte azt a kis vitatkozást?

A gólya hozza, a fecske viszi az ebédet. Ez úgy értendő, hogy József naptól Szent Mihályig — március 19-től szeptember 29-ig- ebédel a mezei munkás, akár napszámos, akár gazda. Ezalatt az ebédet a mezőn költik el. Minden asszony igyekszik, hogy a déli harangszó útban találja. El ne késsen az ebédvel. Számítással kell lenni arra is, ki milyen messzire dolgozik a falutól.

Még a legszegényebb is igyekszik kicsinálni, hogy a mezei munkásnak kétfélét vihessen, mert különben a bandaaratók vagy a többi munkás *kivicceli az embert*. Ha egy kaszavágásra elmarad, már odaszúrják, hogy nincs ereje, mert csak egyfélét evett.

Az egyik étel mindig léféle, benne hús. Például tyúkhúsleves vagy marhahúsleves. De a legkedveltebb a kálomista mennyország (kaszáslé), bennefőtt sódorhússal. Főzeléken a lé mindig habart, sohasem rántott, mert a rántás égeti a belet. A savanykás habart lé meg hűt.

A második tál étel Matolcson fánk, csöröge, túróstészta, palacsinta. A lapokat nem említik, mert lapókásoknak is csúfolják őket. A lapóka lekvárral töltött rétes, fagyos zsírral megkenve, spór tetején kisütve. Nem nagy népszerűségnek örvendett, ahogy feleltem. Úgy vagyok ezzel a lapókával, mint az egyszeri ember, hogy éve nem ettem, de beszéltem olyan emberrel, aki látta, hogy ették.

Némi kicsinyléssel mondják, hogy a nyírieknek a kása is jó, mert azoknak úgyis mesgyén terem a zsírozójuk. T. i. napraforgóolajjal főznek egyes ételeket, s ez a fekete földiek előtt nem népszerű s így lenézett.

Ha nagyon jó volt az ebéd, megdicsérik az asszonyt: fogtekerítő jó ebédet adott. Ha rossz volt, akkor: úgy jólaktam mint a kutya, amék kinyalta a tojáshajat.

A két tál ételt szilkében és annak szájára helyezett burított tányérban (két tányér egymásba borítva), kézzel csomózott kasornyában (ételhordóban) viszik ki.

A ritkafonatú kasornyában már messziről meg lehet látni, hogy csak egy tányér van-e fedőnek feltéve vagy kettő egymásnak borítva. Könnyű azért a szomszédnak odavágni: na — neked se hoznak burított tányért. Az étkezéshez való kanalat a kasornya ágába dugják. Bicskája minden rendes embernek van.

Mezei munka idején ozsonnai pihenőre csak kenyeret fogyasztanak.

— Hát szalonnát?

— Jó is volna — nevetnek hozzá — elég a kenyér.

Estére otthon meleg vacsora várja a mezei munkást. Ez rendszeren lefele. Habart paszuly, tésztaleves, esetleg gyúrt tészta. A családtagok az asztalhoz ülnek ennek elfogyasztására, de bevárják a gazdát. Ő vesz elsőnek. Azt mondja Katona Ferenc, hogy annyi tisztességnek kell benne lenni, hogy ne vegyen, amíg én meg nem engedem.

Levest, főzeléket külön tányérról esznek, de az asztal közepére feltett tésztástáliból mindenki a saját villájával vesz.

Az asszony nem ül asztalhoz. Amíg el nem betegesedik, ő szolgálja ki szeretettel a családot. Ő ad vizet az ivócsuporba, ő tálal. Az elbetegesedett asszony helyére a legidősebb lány vagy menyé lép. Régi magyar szokás ez az asszonyi vigyázása az étkező családnak. Az asszony rendszeren a spór előtt eszi kis széken ülve azt, ami maradt. Ezért nem kell őt sajnálni. Ez p. biztosíték arra, hogy annyit főz, hogy neki is jusson, amint azt a következő kis anekdota is példázta: Ebédelt a família. Az asszony nem akart velük enni, s az ura biztatására azt felelte: Jóllaktam én már a szagával. A pulya készségesen bizonykodott is anyja mellett: Láttá vóna csak édesapám, milyen nagy darab szagokat evett édesanyám, amíg a hús főtt.

Az elfogyasztott ebédet illik megköszönni. Márkiné Szűcs Ida azt mondja: Ha mi otthon eszünk a házban és magunk vagyunk, az uram meg is csókol ebéd után: Na, köszönöm fiam az ebédet. Erre azt felelem: Adja Isten egészségére.

Ha a mezőre viszem ki neki az ebédet, ott nem csókol meg, még meg találná látni valaki. Nem illő, hogy a házastársak nyílt helyen csókolózzanak. Még arra is ügyelek, hogy a gyerek ne lássa. A kétéves fiam előtt megcsókolt az uram, hát a másik percben nem hozzám hajolt a pulya! Ő is megcsókolt. A hajlamot kötse a szülő a gyerekekben? Nem lenne illő.

Kérdek egy másik asszonyt: Hát téged is megcsókol az urad, ha betálaltad az ebédet?

— Hát ahun egyetértés van, ott az ura megteszi. De ha nagy munka van, sietős a dolog vagy ha piszkos az asszony a mosogatás mellett, akkor bizony elmarad.

Tunyogon, ha étkezés közben lepi meg a vendég a háziakat, akkor a köszönés után jó étvágyat kíván. Erre a válasz:

— Köszönjük, tessék hozzánk jönni ebédelni.

Illik úgy tenni, mint aki helyet szorít az asztalnál. Persze a vendég ezt nem fogadja el, hanem udvariasan tiltakozik:

— Tessenek most az egyszer Isten áldásával nélkülem fogyasztani!

Márkiné Szűcs Ida szerint, akiben jószívesség van, az az étkezőkre ráköszönt, így:

— Jó étvágyat kívánok!

— Tessék hozzánk jönni, fogyasszon, — erre a válasz:

— Köszönöm, csak tessék, én már elvégeztem. Vagy:

— Köszönöm, nem kell.

Egy ízben Cellar József nét bíztam meg a háziasszonyi teendők ellátásával, így kínálta a vendéget: Fogyasszon!

Ha a háziasszony komoly kínálását visszautasítják, az ezzel adja meg magát:

— Rajtam veszett, mint Ciberén a pép. (Ki tudja megmondani, hogy?)

Csekében az étkezés ideje alatt jött vendéget leültetik, de nem kínálják meg. Nem szokás. Csak a lányok kínálják meg cimboráikat, lánypajtásaikat tésztafélével, de főtt étellel soha. Legény meg éppen óvatos a kínálással szemben. Fél, hogy „megetetik“. Ami nem azt jelenti, hogy megmérgezik méreggel, hanem hogy szerelmi rontásnak lesz áldozata.

Matoloson 1933 nyarán meséltek egy rémes históriát a megetetett legényről, aki otthagya a régi szeretőjét egy semmirevaló, haszontalan kedviért. Próbáltam volna megértetni, hogy a „cajbera“, a semmirevaló asszony nép a kívánatos fajta de nem hitték.

Az életét nehezen mentették meg ennek a legénynek, anynyira leromlott már, hogy csendőrök mentek rá a jányra. Meg is lették nála a rontót. Ha még három napot késnek, belehal a legény, de így megmenekült a rontástól.

Barátné Boné Irma emlékszik rá, hogy gyerekkorában még alacsony asztalszékről ettek. A mai szakítókendőt székrevaló kendőnek hívták akkor. Ezzel terítették. Az asztalszékbe minden tányérnak külön mélyedés volt bevésve. De azt mondja, ha jobban rágondol, nem is tányérról ettek, hanem ebből a mélyedésből.

Vendéget ebédre, vacsorára híni nem szokás. Még sátoros-ünnepekor sem. Csekében a katolikusok húsvét vasárnapján délelőtt szenteltre meghívják az atyafiságot. Kivétel a kézfogó, meg a lakodalom vagy a kiveszőben levő halotti tor.

Az étkezés rendje is azt mutatja, hogy a paraszt nem modortalan, inkább a másik véglet felé hajlik, modorossá lesz.

Vannak ünnepnapokhoz kötött ételek. Pl. karácsony ^este kalács, módosabb helyen diós- vagy mákospatkó. Nagypénteken a reformátusok bűtölnek, leginkább úgy, hogy aznap nem is főznek. Csak a módosabb eszik bagolytüdőt (aszalt-alma víziben megfőzve), a szegényebb jé pukkantott máiéit. A példabeszéd azt mondja: karácsonyra kalácsot, húsvétra kenyeret, pünkösdre amit lehet. (Nyár elején, aratás előtt szűken van már búza.) Húshagyó kedden Tunyogon tyúkot ölnek, akkor elkerüli a dög a házat. Kolbászt sütnek, hogy a csúszó meg ne csípje őket az évben.

Feljegyeztem néhány az étkezéssel kapcsolatos kifejezést is.

Az állott főzelék tetején vékony hártya képződik, begérazik. A vályúba fagyott vékony jégréteg is géra.

Ami száraz, az olyan mint a gubics.

A ragyás paszuly öblös lett.

Felcsiccsen a lekvár, ha nem volt elég jól kifőzve. Igen jellemző szó. Ha az ember ilyen lekvárhoz hozzányúl, az valóssággal csicsgó hangot ad.

Ami széjjelfőtt, az megrottyant, mint Csipán a bab. Csipa utca Csekében, magyarázatát nem tudom a kifejezésnek.

Ha az év első terméséből pl. füventeg salátából esznek, akkor illik ezt mondani: újság hasamba, betegség pokolba. Vagy: újság hasamba, betegségem az irégyembe. Füventeg a saláta addig, amíg nincs feje csak levele. Kalászosra is alkalmazták, pl. füventeg jót mutatott a búza, de mire kalászat kihányta, elverte a jég.

Takarítás.

Évente ötször van nagytakarítás. Húsvét és pünkösdkor, aratás előtt, szüret után és karácsonykor. Rendes asszony tavaszi és nyári takarításkor kimeszeli a házat kívül-belül. A ház alját kaponyából kell körülmeszelní, akkor elmarad a féreg (patkány) a háztól. Karácsony, húsvétkor nincs meszelés, mert a hidegben összefut a mész a falon. Az istállót évente csak egyszer meszelik.

A legtöbb (ház földes. Ha új iház épül, annak padlóját meghordják földdel, s azt lebunkózzák. (Szombat estére pedig taposóbált hív a gazda. Táncközbe mulatsággép tapossák le a földet.

Sok gondot ad a földes szoba tisztántartása. Nem úgy megy az, hogy kenjük be sárral, oszt kész. Tavasszal, mikor *kirakják a tüzet a házból*, vagyis újra a nyári konyhán vagy a pitvarban főznek, az asszony felvájja, lehetőleg egyenletesre simítja a ház földjét. A felvajt földet összesepri, kihordja. Az egész padlót lelocsolja. Most csinál egy jó ágyas sarat, ügyelve arra, hogy sárga, inkább agyagos, mint homokos földet hozzon, s megkezdi a sár csinálást. A sárga, agyagos földet apró pelyvával keverik. T. i. van nagy pelyva, ez a törek, benne a búza feje, szára és minden lom. Az apró pelyvában csak a szem tokja, likája van, ez finomabb. Ezzel az apró pelyvával kell a sarat víz hozzáadásával megdagasztani, mint a tésztát, egész addig, míg minden kis göb el nem oszlik benne, s a pelyva egyenletesen el nem keveredett.

Ezt a sarat simítóf ával szép egyenletesen elkenik a szoba földjén, f elhintik pelyvával s ha lehet, egy nap vagy egy éjt-szaka nem lépnek rá, hogy rendesen megszáradjon. A simítófával való elkenés a tapasztás.

Tapasztani csak egyszer szoktak évente, de a földes padlót minden nagytakarításkor ápolni kell. Ha feltáskásodik, leöntik forró vízzel a hibás helyet, két-három csutkát marokra fognak, azzal súrolják, egyengetik a meghibázott helyet, így a gödröt szépen ki lehet simítani.

Rendes asszony ettől függetlenül hetenként mázolja a földes padlót, s minden mázolás után homokkal felhinti. Akinek

jobban megy, az cigányasszonnyal csináltatja ezt. A mázolás-hoz alkalmas földet vízzel, lóganéval egyenletes hígra keverik, s jó nagy darab ronggyal lemázolják vele a padlót.

A takarítóeszközök közül a legtöbb babona a seprűhöz fűződik. Szinte élőnek beillő Zauberlehrling. Tunyogon, Mátólcson a seprű nyirájával lefele az ajtó mellett áll. Matolcson seprű, lapát „egyfajta nyugalom“. Itt minden használati tárgy „nyugalom“, 'hogya megvan. Két seprűt nem jó összetenni, mert ott mindig veszedelem van. Akinek halottja van és fél tüié, az nyirájával felfelé állítja a seprűt, az megoldalmazza. Félelme elmúlik. Az ajtóba állítva seprű és egyéb takarítószerszám megakadályozza, hogy a rossz oda beléphessen.

A szobának mindennapi seprése az asszony, ha nagy lány van, akkor annak a kötelessége. Jobb is, ha a lány maga végzi ezt a munkát, mert aki lányt körülsepernek, az nem megyén férjhez. Paráholás, vízzel való meghintés nélkül nem szokás seperni, mert nagy port ver. Rendes asszony az udvart is felsepri mindennap, a rendetlenebbje csak szombaton.

Tunyogon a szemetet mindig a spór felé kell seperni. Se ki, se befelé nem szabad. Aki kifelé vagy éppen a küszöbön keresztül seper, az kisépri a jövedelmet. Lapátra a spór előtt kell a szemetet felszedni.

Alkonyatkor, van szemét, nincs szemét, ki kell újra seperni, mert ha nem, akkor az ördögök sepernek. A szemetet pedig napszállat előtt ki kell vinni a nagylánynak a trágya-dombra, különben nem megy férjhez abban az esztendőben. Napszállat után sem szemetet, sem hamut nem szabad kivinni, mert kiviszik az álmod és a szerencsét. (Tűzrendészet! szempontból aranyat érő babona.) Mások szerint a halottját önti szembe, aki este önti ki a szemetet.

Barátné Boné Irma szerint pedig alkonyattói reggelig vizet sem szabad kiönteni vagy ha már muszáj, akkor csak észak felé, mert leöntik a Napot. Ez pedig vétek. Ezt a vallás tiltja.

Annál aztán, aki egész szegény, a takarítás se nagy dolog. Itt van teszem Puka Feri Tunyogon. (Pankotai a rendes neve). Az újsoron épített (házat. Nincs abban az egész házban egyéb, mint egy karosláda, meg egy dikó. Ennek is földbe van ütve a négy lába, deszka rátéve, a deszkán kevés szalma, azon egy rongypokróc, meg néminemű rongyok párnának. Egyéb az égvilágon semmi. Még a spór is olyan, hogy négy leütött karón egy deszka, az letapasztva. Jobbrul-balrul egy-egy vályog az ódala, egy icsepp vaslap lyukkal a teteje. Kéménye se sípkémény, csak úgy van odatapasztva a ház ódalához, mint a fecskéfészek. A ház fedele, kerítése kóró. Az ablak egy arasz, az is be van tapasztva a falba, ki se lehet nyitni.

Puka Feri meg a hozzá hasonló szegény ember télen nem is pénzért, hanem a kosztjáért áll napszámba. A tüzelőt a hártárban szedi össze, mindenféle gezemicét, a negyedik háznál is megérik a giz-gaz búze.

Hát az ilyen háznál csakugyan nem szükségeltetik valami nagy takarítás. Ha nagy a család, akkor este szétterítik a szalmát, azon alusznak, persze csak úgy ruhástól. Komoly mosakodás is csak akkor esik, ha nem fáznak. Reggel összekaparják a szalmát egy sarokba, rádobnak egy rongypokrócot, s azzal kész.

Aki rendetlen, *mazur* annak a házatája! *Mazur* egy asszony, mondják rá. El nem tudtam gondolni, honnan ered ez a szó, míg egyszer Takáts Sándor „Rajzok a török világból“ című könyvének első kötetében a pudai Basákról írott tanulmányában a következő mondatra nem bukkantam: Még szerencse volt, akit csak egyszerűen elcsaptak, vagyis, hogy akkori szóval éljünk, *mazullá* tettek. Érdekes, hogy a török dúlástól aránylag mentes területen hangzováltozással, de él a kifejezés.

Elmegyek egy kapu előtt. A pitvarból pesztenezve (ösztönözve) szól egy asszonyi hang: Inkább sepernéd fel azt az udvart. Ne legyen olyan mint a Csendes Jóskáé.

Parasztházban az ágyat reggel megvetik. Este megbontják. A „vetett ágyban“ nem is alusznak. Ebben a lányok stafirungjára való ágyneműt gyűjtik. Ahol több a lány vagy módosabb a ház, magasabb a vetett ágy. Boné Irmáéknál három lány részére három dunna, fejenként Jhat4iat párna állott a vetett ágyban.

A dunna tokja kettős. Ellenkeztünk egy darabig az oszszonyokkal. Én huzatokról beszéltem, ők magyarul tokokról. Megadom magam, a párna tokban áll. A belső tok anginét, a külsőt úgy szokás kérni a botban, hogy: toknak való k<anavászt kérek. Akkor a botos már tudja, mit kell mutatni. Aki nagyon uras, pl. aki csendőrhöz megyén férjhez, az damasztokot csináltat.

A vetett ágy helyett kiságyon, karoslócán, földön szoronganak éjtszaka. Kiságy a rendes ágynál alacsonyabb. Deszkafenekére szalmával tömött *surgyét* (szalmazsákot), rá lepedőt, nappalra rongypokrócot is terítenek. Divánt pótol falu helyen. Aki földön alszik, rendesebb helyen az is kap surgyét, lepedőt, párnát, takarót.

A surgyé Darócon pl. még ismeretlen fogalom. Az ágy deszkaközeit kitömik napraforgó kóróval, erre jön a szalma, szalmára a lepedő. Jósika „Abafi“ című regényében is ilyen ágyat ír le.

Katona Ferenc legénykorában kint hált nyárban az udvar közepin, télen az istállóban. Takarója se volt más, mint a gubája. Párnát sem ismert, míg meg nem házasodott. Dunyhát

se érzett addig. Az istállóban leástak négy fát, rá felibehasított szálfát tettek, arra szalmát. Ha adtak pokrócot jó, ha nem, úgy is jó. Ma bizony öreg a legény, két párna is van a feje alatt. Az alsó párnában a tollúnak csak a kocsánya van. Nyáron ma se állja a felső puha párnát, kilöki a feje alól. Az alsó meg olyan mintha akácgallyal volna tömve. De nagy puhaságba csak el-satnyul az ember. Olyan lesz, mint a fonnyadó gomba.

Ma is sok helyen, ha a fiú legénysorba lép, 17 éves lesz s az apja megbízhat benne, hogy tisztességesen őrzi a jószágot s nem sullog el mulatni, akkor kint hál az istállóban. De nem minden legényt fognak ilyen szigorúan a háború óta. Teszem fel, Meggyesen Szálai Mihály legény ember, de még sohse aludt ólban. Nincs is náluk az ólban se dikó, se ágy. Pedig az emberiség erkölce úgy meg van romolva, hogy nem árt, ha az ember ügyel a jószágára, mondja Katona Ferenc.

Természetes, hogy a hideg téli reggeleken az alig fűthető szobákban a mosakodás is hevenyészett. Az a rosszmájú megjegyzés, hogy szájbul mosdik, kapcát hord, teljes mértékben áll arra, akinek nincs jó fűtött szobája. Aki sokat mosdik, arra azt mondják, hogy valami rossz baja van, azért teszi. Tisztátalan. A tunyogi Kis Ilonka beállott kisegítő szobalánynak. Nagy csalódás érte. Azt hitte, hogy „az urak tiszták, pedig mindennap firednek. Parasztember jó, ha nyárba egyszer megfiredik a Szamosban“.

Persze, ennek a folyóban való fürdésnek sok az áldozata, mert a nők közül senki, s a férfiak 99 százaléka nem tud úszni. Ismerek olyan halászbembert, aki a fél életét a vizén tölti, de úszni nem tud. Természetes, hogy aki aztán egyszer fürdés-közben kotúba (gödörbe) lép, az ottvész menthetetlenül.

Nehezíti a helyzetet az is, hogy a népes család is egy szobában alszik, s a mezítelenség hallatlan erköcstelenség előttük. Kimondani gátlás nélkül ki merik mondani a legcsúnyább káromkodást is, de egy mezítelen váll, az erköcstelenség. Minden asszony büszkeségét helyezi abba, hogy őt az ura még nem látta csórén. Ezért a legforróbb nyárban sem igen látni fürdő fejércselédet. Kenderáztatáskor kötésig állanak az asszonyok a vízben, rendesen felöltözve. Van olyan, aki erre a célra tart egy ócska gúnyát, mert a holtág posványos szaga beleveszi magát a ruhába.

Egyébként márciusi hóban mosdani, az szépít. Éppúgy nagypénteken a tejbe, harmatba való mosakodás. Tunyogon azt mondják, hogy szombat este mosdik, akibe jóérzés van. Vasárnap reggel csak az arcát mossa meg. Mindnyájunkat megtakarítom szombaton este, mondja a másik. Csak Csekében mondják, hogy szombat este rendre megfürdik a család a szapulókádban.

Töméntelen az a mulasztás, ami a vezető osztályokat a parasztsággal szemben higiénikus életmódra való nevelésben terheli. A gondoskodás ma is a szükséges rend fordítottja. Rádiót, villanyvilágítást szereltetünk, dalárdákat, mozielőadásokat tartunk. De a tisztálkodással senki sem törődik. Senkisen tanítja az asszonyokat gazdaságos főzésre. Tunyogon évtizedek óta nem tanítanak kézimunkát. A takarítás, testápolás, a ruházkodás elemi szabályait senki sem oltja beléjük. Nem tartanék a falunak csillagászati előadást addig, amíg arasznyi betapasztott ablakon át látja az eget. Baj, hogy azok, akik közejük mennek, szinte kivétel nélkül városi emberek, akik tőle idegenek. A falu értelmiségét nem kapcsolják be elég intenzíven azokba az előadásokba, amelyeknek hitelét jelenlétükkel támogathatnák. Pedig rajtuk keresztül lehetne a parasztságot leginkább megközelíteni, s ezzel egyúttal látóbbá lehetne tenni társadalmunknak ezt a néppel érintkező rétegét a helyi nyomorúsággal szemben.

„Látva nem láttam, de
hallásól hallottam“.

XVIII.

Nők és gyermekek ruházkodása. A férfiak viselete. A csizma.

Nők és gyermekek ruházkodása.

Az öregebbek egyöntetűen azt mondják, hogy azelőtt a lányok leeresztett hajjal, illetve varkoocsal jártak. A vége szatyinggal (fekete pertlivel) volt megkötve. Ez alkalmatlan viselet volt mezei munkára, meg szennyet is hagyott a ruhán. Ezért eleinte csak mezei munkára fonták két ágba a haját, s a két ágat a fejen koszorúba fektetve, a szatyinggal összekötötték. Vasárnap egy darabig még tartotta magát a varkocs. A módosabb olyan hosszú nemzetiszínű pántlikát font bele, hogy a vége a sarkát verte. Végül is győzött a koszorús hajviselet. A lány fejrevaló kendőt nem hordott. Zuhogó esőben vagy kemény télben is hajadonfűt kellett templomba mennie. Csekében annyi engedelményt tettek nekik, hogy télen a templomajtóig mehettek a fűrevaló kendőben. Meggyesen a legcsikorgóbb hidegben is a nélkül mentek templomba. Dicsőség volt az! Ha otthon bekötötte a fejét, mindjárt rászóltak: ne kösd be a fejed, mint valami káposztáshordót.

Ma lányok, asszonyok mezei munkára bekötött fűvel mennek. Nagy melegben kiódhatják a kendőt és két ágát hátra vethetik, de az asszonyoknak azt letenni a fejükről nem szabad. Lakodalma éjszakáján hóttig bekötötték a felét s attól kezdve az eresz alól hajadonfűn kilépnie is bűn. A vallás tiltja, mondja Boné Irma.

— Miféle vallás? — kérdem én.

— Hát minden vallás! Meg is bünteti az Úr azokat, akik ezt megszegik. Nagy rekkenő melegben kajáltunk a mezőn. Az egyik asszony kezdte, utána mind levetettük a kendőt a főjünkről, egy katolikus asszony kivételével. Egyszeresek nagy zivatar kerekedett és leesett a ménkű. Azért — mondta a katolikus asszony —, mert levetettétek a fejrevaló kendőt. Elmondhatja ezt Csekében minden asszony, aki akkor velünk kapált a mezőn.

Nem tudom itt visszaadni azt a mélységes meggyőződést, ami szavaiból kicsengett, de ki tudta belőlem váltani azt a tiszteletet, ami minden igaz meggyőződésnek kijár.

Meggyesten is azt mondják, hogy a fűrevaló kendőt hordani kell, különben elviszi az ördög az asszonyt, vagy elküldi Isten az ő angyalát és az viszi el a haját. Úgy látszik, csakugyan a vallás írja elő a kendő viselését. Csak újabban a legfiatalabb generációnál találni ebben ritka kivételt, mert a selyemharisnyához, bembergruhához ez se pászos.

Kendő alá kontyot raktak az asszonyok. De nem hordták hétköznap a nászajándékba kapott drága kontyolófűsűt, hanem a rekeszből tört botocskára csavarták a hajukat. A rekesz kiadó és olcsó bot, azt hitte volna az ember, sohse fogy ki a készlet, míg aztán el nem fogyott az erdő és vele a fonott sövényrekesz. A parádésabb bot helyett tollúszárat használt, de pénzbe ez se került. A konzervatív Tiszahát ma is használja a kontyolófűsűt, amelyet csak átmenetileg szorított ki helyéből a nyütü.

A meggyesi Pólikné azt mondja, hogy aki asszony urazott, az pirikontyot rakott. Hegyes kontyot a fejubújára. Kendő alatt az igen neveltséges volt. Oda is vágta az ilyenek iaz első veszekedéskor, hogy: a fene a pirikontyodat.

Öregebb asszonyok kendő alatt lityakot, lipityánkát (főkötőt) hordtak. Ennek a szabása olyan volt, mint a pólyásgyerek főkötője. Két kis madzaggal az áll vagy a konty alatt kötötték meg. Csak idősebbek hordták. Anyaga bársony vagy szövet volt.

A haj ápolásáról a babona rendelkezik. Akinek hull a haja, az moslékba mártsa a végét, eláll a hullása. A fűsűbe maradt haját nem szabad kilökni, mert elviszi a madár és mind utána megy a haj. Tűzbe kell azt dobni. Akinek megázik a haja, annak az kárpótlásul hosszúra no. A fűsű kőcsönadását pedig meg lehet tagadni azon az alapon, hogy a kőcsön fűsűnek utána megy a haj.

Régen az asszonyok meg a gyerekek pendelyt hordtak. Aki igen legénykedik, azt ma is azzal intik le, hogy: voltál le is katona, de a pendelyregimentbe.

A pendely két részből állt: rövidujjú ingvállból és szoknyából. Az ingváll kurta, csípőig érő ing volt, kerek nyakkivágással, elöl hasítékkal, hogy könnyen bele lehessen bújni. Könyökig se érő ujján a hónalj alatt kis négyszögletes, betoldott folt, *a picok*, biztosított a karnak szabad mozgást. A pendely szoknyája is házivászon volt, vászoncérnával sűrű széles ráncba szedve, szélesen gallérozva. Hasítéka előre esett, madzagra járt. Ebbe a szoknyába kötötték be az ingvállat.

Petőfi még pendelyes gyerek volt. Ötven-hatvan év előtt is általános viselet, bár némelyik öregasszony azt is hajlandó letagadni, hogy látott pendelyt, nemhogy hordta. Bizonyos, hogy három faluban eredménytelenül kerestem. Egyik vénasszonytól a másikhoz utasítottak. Ennek van, az örökölt a néjjétől, az még ma is hordja. A vers vége, hogy nincs.

A pendelyre vették fel a felsőt. A 79 éves tunyogi Kelemen László emlékszik rá, hogy amíg ő pendelyes gyerek volt, a lányok színes pruszlikba, fehér, ráncos szoknyába jártak. Nem vettek sok szoknyát egymás hegyibe, legfeljebb hármat, de az ki volt keményítve ropogósra és csizmaszárig ért. Ünnepnem nem kötöttek maguk elé kötényt. Kényes volt ez a fehér viselet, s mire ő oskolás lett, kékfestőt kezdtek hordani az asszonyok. Egy kis veres zsidó minden tavasszal végigkiabálta a falut:

Egy szem málé nem kettő,
Itt a csengeri festő.

Az asszonyok kiválasztották a mintát, átadták a festőbe szánt háziszőtt vásznat, s hónapok múlva kapták vissza. A festőt a nyíregyházi karton szorította ki, s úgylátszik, a karton bevonulásával vége lett a magyaros pruszliknak is, rákaptak az úri viselet utánzására.

Ezelőtt ötven évvel az asszonyok bő, hat szélből szabott körülráncos szoknyát hordtak. A derék szorosan a testhez simult, hátrésze hat részből állott, dereka körül tenyérynyi széles fodorral. Az eleje zárt, kis kerek, egyenes, alacsony nyakkal. Későbbet a kilenc ciklis szoknya jött divatba. Seperte a fődet. Jobb a mai kurta, mondják az asszonyok. Az egész fiatal menyecske járhatott azelőtt fehérbe, kékbe. Az idősebbje, értve huszonkét éven felül, már feketébe járt. Ma csak az öregasszonyok tartják a fekete viseletet.

A szoknya felett eleinte surcot, később kötőt hordtak, A sure szabása nem (változhat, de a kötővel már divatoznak, 1916-ban Meggyesen minden lány kerekaljú fekete lüsterkötőt hordott, keskeny bársonyszalagos fodorral. Ma a „spicces** kötő a divat.

Az úri viselet utánzásával az idősebbek mind elégedetlenek. Azt mondja az egyik nyírmeggyesi vénasszony: „En mán nem értem ezt a mai világot. Olyan betegségek vannak ma, amiknek azelőtt hiri se vót. Teszem azt *bélhurut!* Vót ilyen a mi fiatal korunkba? Igaz, hogy akkor nem is kombina járta. Kombina!?? Az nem vót. Csipkés alsószoknyánk! Az igen, az vót! Férjhez is mentünk mink mind, nem úgy mint a mai fiatalok.“

A modern helyzet Katona Ferencnek sem tetszik: „Mind olyan ez a mai világ, repülne fel a levegőbe, de nem ér az semmit. A komoly gazdák csak megítélik azt, aki hátralékban van az adójával és cifrán járhatja a jányát. Mondtam is tegnap az egyiknek, jobb lenne, ha nem cifrázna apád téged jányom, hanem inkább az adóját fizetné befelé.“

Csekély változattal mindenütt ismerik Csokonai jövedölését, melynek sajnos, éppen Csokonaiban nem találni nyomát. Pólikné meg Szép Lajosné Meggyesen így mondják el:

„Megjövődölte Csokonai, hogy abból megtudjátok, hogy végét járja a világ, ha a kutyát kezdik lüvöldözni, meg kötve tartani (ebzárlat), meg ha az urak nem tudnak viseletet tartani a szegénységtől, ha lesz vérontó nagy háború, meg dögkolerra. Hát kérem ezt mind megértük. Van olyan szegény lány a faluba, hogy hétszámra nincs kenyere, de pompás ötőnek, prémes kabátnak, kesztyűnek lenni kell.“

Pólikné különösen haragszik az úri viselet utánzásáért. Mondja is: „A télen elmentem a templomba az esperes úr aranylakodalmára (1933). Mondtam is. Na teremtette! Ezt a loknis ruhát nem veszik el a parasztok az uraktól, mert e csúnya! Hát a másik hétre nem addig műveskedett az egyik, amíg akkurat olyan állású ruhába jött a templomba! Aura nem sajnálják a pénzt. Ha a szalkai varróné nem tudja, tudja a bátori, s meg is csinálja akkurat olyanra.“

Márkiné Szücs Ida Gyarmaton nadrágos asszonyt is látott. Kérdi tőlem, hogy szép-e az?

— Hát, válogatja!

— Lent a szára bú volt az inába, a farára meg ráfeszült. Na csak csúnya viselet.

Ügylátszik ezt az egy viseletet mégsem veszik át.

Aki az új ruháját gyakran felveszi, az elhordja a lángját. Lángnak hívják azt a 10—15 kiló lisztet, melyet mint első lisztet öröl ki a molnár egy mázsa rozsból. T. i. ezt rendszeren csak lisztre, korpára örlik. Aki kétféle lisztet akar, az megmondja: kérem kivenni a lángját.

Ha a parasztasszony elveszi az urak viseletét, mi viszont elvehetnők a varrásra vonatkozó szókincsüket. Sok jó magyar kifejezést mentenénk meg vele. Csak néhány példát említek fel. Amit hirtelen, nagyjából kell elvarni, pl. a türet vászon végét, hogy ki ne bomoljék, azt „behányják“.

— Hányd be csak ennek a kendőnek a végét.

A kifejezésben benne van, hogy siess is, lehet rendetlenebb is.

Amit nagyjából ötének össze, azt megsünyölik. Az endlizés: agyonotés. Az ajour: szálvonás, lyukasolás.öt kötőtű helyett egy játék tűt vesznek a botba. Matring magyarul báb. Pl. öt báb pamut is felmegyen erre.

Rengeteg a varráshoz fűződő babona: Az, aki varrás közben megsúrja az ujját, az nagyon fog tetszeni, de ha vasárnap súrja meg az ujját, az a seb sohse gyógyul be. Mert az a legnagyobb bűn vasárnap varrni. Egyéb munkát szabad végezni. Akin rajta varrnak meg valamit, annak bevarrják az eszit vagy rávarrják a szegénységet. Ruhát mégsem lehet e nélkül próbálni, ha tehát a varrónő rajta igazít valamit, az alatt cernát rág a delikvens, ez megoltalmazza a veszedelemtől.

A fordítva felvett ruhadarab szerencsét jelent. Vagy úgy kell aznap viselni vagy ha már levetik, akkor rá kell taposni s csak azután felvenni. Ha a jány ruhája szegélyibe gácsérfarkat varr, nagy hódítást teszen. Aki kéményseprő seprűjéből lopott szálat rejt a ruhájába, azt semmi baj se éri. Már ez is szerencse a mai szegény világba. Akinek a kötője kiég, azt megcsalja az ura.

Az illendő magatartáshoz tartozik, hogy akit új ruhában vagy cipőben látunk, annak jót kívánjunk. PL:

— Egészséggel viselje!

Ennek elmulasztása nagyfokú illetlenség. Barátságtalan cselekedet. Férc marad a ruhában, így figyelmeztetik:

— Még ez sincs kifizetve!

— Bizony hallod, még ezzel is tartozunk.

Ha elfelejt göböt kötni a cérnára és azt kirántja a tüvel, így szokás felkiáltani:

— Na! Kirántottam egy zsidót a pokolból.

A gyerekek viseletéről a 74 éves tunyogi Szabó Ádám öregbíró azt mondja: Én még 12 éves koromba vászonkantusba, a hónom alatt vittem be a libát eladni a szálkái piacra. Ma meg alig pottyán ki az anyjából a gyerek, mán nadrágba jár.

A 64 éves Kis György Károlyné azt mondja, 12 éves koráig fiúgyermeknek is kézen varrták a piros vagy kék karton kantust. Tehát akkor már nem vászonból varrták. Egy kantus varrásáért 20—25 krajcárt fizettek, ünneplő kantusért 30—35-öt. Az ünneplő kantus módosabbnál szövetből volt, de mindig kézen varrott, sohasem vásári.

A fiú- meg a lánykantus csak anyagban volt egyforma, szabásban különböztek egymástól. Színe leginkább kék volt. A fiúkantus eleje egybeszabott volt, hátrésze deréknál elvágva. Ide széles hajtásokba rakták be a szoknyarészt s derékban a berakást pirossal szegve visszatúrték. Úgy nézett az ott ki, mint egy kis „gyűrött rózsza“. Azért szerettek engem a gyerekek mondja Rozália, mert megbabrikáltam nekik a zsebet is meg a gallért is. Ha kész volt a kantus, felbirizgáltam a pulyákat: kérjete a zsebibe pénzt, hogy soha ki ne fogyjon. Meg is csipdestük benne a pulyát: kényes legyél benne. Meg is ütögettük: megverünk a kantusba, hogy nagyra nőji.

Tizenkét éves korára gatyát kapott a gyerek. Nem győzte az azt magán huzogni, mindig csúszott volna róla lefele. Mondták is, mikor az első gatyát felvette: szűk gatyás, most már tiéd a galambtojás.

Úgy örült az annak, mint vak Laci a félszeminek. Nem is győzte némelyik kifele várni, hogy kész legyen. Hússzor is eljött:

— Kész-e mán? — biztattam is:

Mindjárt kész,
Csak ujjá híja,
Vállá híja,
Egy csepp alja sincsen.

Ha már gatyás lett a fiú, kocaszabónál varrattak neki ujjast meg nadrágot. Bélésnek nem klott kellett mint ma. Jó volt az ócska, mosásban megpuhult vászonlepedő is.

A lánykantus derékban derékszorítót kapott, az elejire betétet. Vágott elejű gallért, arra kani-kapcsot riglettivel (horgaskapcsot kézzel varrt akasztóval), بزuka-kapcsot nem tettek rá, mert az alkalmatlan volt.

Azelőtt gyereknek nemhogy párosával lett volna kalapja, hanem még jómódú gazdánál is három pulyának volt egy kalapja, meg egy pár csizmája, így dicséri Kis György Károlyné Mangu Rozália a régi egyszerű igénytelen világot.

A férfiak viselete.

A férfiak — dicséretükre — ötven évvel tovább tartották a népi viselet, mint az asszonyok. Úgylátszik nemcsak a nemzetközi férfiviselet konzervatív. Háború után azonban szinte máról holnapra tűnt el az is.

Kékbe jártunk, mondják Tunyogon. Úgy kell ezt érteni, hogy sötétkék feszes magyar nadrág, magyaros szabású ízléses iszép, sujtásos ujjast viseltek, pitykés lajbit, sarkantyús csizmát és mindennek a tetejibe darutollas Kossuth-kalapot. A darutoll végire kis viasznehezék volt sodorva, hogy szép ívben hajoljon meg a toll. Minden lépésnél koppant a viaszcsepp. Hozzá tartozott ez a legény vasárnapi eleganciájához. Darutoll mellett vagy helyett árvalányhaj, verbéna vagy mályvanyitással rozsmaringág is lehetett kalapdísz. A rozsmaringágot is visszahajlították a Kossuth-kalap karimájáig.

Általánosságban azt mondhatnám, hogy a kalapot a házban le kell tenni. Télen megesik, hogy hideg a ház, tehát a szobában is fenntartják a kalapot. Kivétel a matolcsi, az nem veti le a házban sem. Látogatóba menő rendes legény leveszi kalapját, ha a házba belép s csak akkor teszi fel, ha erre felszabadítják. Pl.: Ne süvegelj minket, tedd fel azt a kalapot. Hideg van itt.

Lábas István famunkával foglalkozó matolcsi öregember mindig vászonkitlibe jár. Zsebet se enged rátenni, mert ő még nem dugta zsebbe a kezét télen sem. Gatyaszárba jár a legna gyobb hidegben is. Csak ha *tisztességbe kerül*, jegyzőkhöz kell mennie, lakodalomba vagy törvénybe, akkor húz nadrágot. Ez lehetett azelőtt az általános hétköznapi viselet. Vászonkitli, gatyaszár, arra télen guba.

*A guba és a gaty*a a két legtipikusabb népi ruhadarab. Mindkettő kivesz lassan. Egy kezemen fel tudom sorolni a falu összes gubáit. Egyetlen szűr van ia faluban, az is kocsisé, aki nem a maga emberségéből tartja, és így mint népviselet nem számos. Egyetlen öregasszony jár deci bundában templomba és egy menyecske tart fehér asszonygubát. Olyan nehéz az, hogy egy kilométert se lehetne benne gyalogolni, de az is igaz, hogy a gazdája csak neveti a nagykendőre olcsó télikabátra szorult asszonytársait. Ő bezzeg 15 fokos hidegben sem fázott a templomban. A többit majd megvette az Isten hidege. Nem is gyaloglásra való a guba, hanem kocsi-*ra*, szán-*ra*, hideg templomba. Itt nem érzi az ember terhét, csak a melegét.

Férfi szűrben, később a divatosabb gubában járt. Asszony asszonygubában, vagy ha rászánta az árát, deci bundában. Ez búrbunda, ékesen kivarrva. Szatmári, nyíregyházi, debreceni nagyvásárban vették. Dicsekedett is vele akinek volt: Hajbunda, csuhajbunda, mégis bunda a bunda.

A szűr a XVIII. század végén szorítja ki a guba. Mutatja ezt a matolcsi gubacsapó céh következő levele:

„Hogy kell a guba tsinálásért fizetni, arról való levél.

Anno 1772. Mesterség végzése guba eránt.

Minthogy már most a guba *félül kap a szűrön*, annak okáért tetszett a Mesterségnek valamely részben meghatározni, hogy amint is össze vagyon kötözve az Articullusnak a deákjában a szűr a gubával, azért is már most, hogy ki-ki megtuggya mind Céhbeli Mester Ember, mind Mester Legény, hogy miképen a szűrnek meghatározása vagyon, azonképen a gubának is most meghatározása lészen, ihogy sem a gazda, sem a legény meg ne tsalódjék, hanem egyenlőn fiztessenek a guba tsinálásért is, mint a szűr tsinálásért, nem is lészen szabad senkinek többet fizetnie a másiknál, inert akin elérik, büntetést szenved, amelynek rendi így lészen“ ... Itt aztán felsorolja takszative a gubáért fizetendő árakat, s a büntetéseket azokra szólóan, akik a céh rendelkezéseit nem tartják be.

Hogy készült a guba?

A gubavásznat kis-ujjnyi vastagra sodrott gyapjúból gubaszéken szőtték. A felmenő és keresztzszál ellenkező irányban volt megsodorva. A gubavászon kallóban — örvénylő patakvízben — egyenletesen kallódott meg, vagyis összeforrasztotta, nemezdte a víz. A jól kalolt guba nem nyúlott meg soha. De ha két szála egy irányba volt sodorva, akkor ellehetett a kallóban három hétig is, mindig nyúlott. Ferdére persze. Csekében ma is mondják:

— Nyúlik, mint a Csobán gubája.

Gubában az aprófürtös guba a szebb és a drágább. A bárány legegyszerűsebb gyapját fürtökbe válogatták és szövés közben fogdosták be a guba vásznába. A szabásánál egyszerűbbet képzelni sem lehet.

Tessék az ábrát kiteríteni.

Ez a két egyenlő nagyságú darabból összederekazott gubavászon.

A felső vászonból visszahajtották az ujjak bőségét, be is vágták azt hónaljig. A két alsó szárnyat behajtva a mellső részhez, a részeket gubátoldóítással összevarrtak. Kereken kikanyarították a nyakát s vastagojnn gallérozták posztóval. A guba ujsa hosszú, hogy hideg ellen jobban védje a kezet.

Ma száz városi ember közül egy ha látott gubát. Fogadást lehet rá tenni, hogy aki hallott róla, az sem tudja melyik a guba, melyik a suba. A guba szőtt, nemezeit gyapjú. A suba báránybőr bunda. A guba szegényebb viselet volt a subánál. A gazdagabb vidék subát hordott. Innen a társadalmi tagozódást jelentő mondás: suba subához, guba gubához.

Az 1798-ból való matolcsi gubacsapó-céh határozata a parasztember illendő magatartásáról és a másik jellegzetes népi ruhadarabról a gatyáról közöl jellemző adatokat. Címe:

„Az 1798. esztendőben meghatározott punctumokban:

Betsületes Helység

nevezetesebben a Nemes Céh Tagjai Közönségesen.

Mivel hogy a szomszéd városbéli Céhmaster Emberek illetlen és motskos szóval illettek bennünket némely magunk viselése miatt, a kezünkben lévő céhális mellett ezen az okon a múlt napokban tartott céhgyűlés alkalmatosságával tetszett a felgyűlt betsületes Céh tagjainak ilyen rendelést tenni, hogy a Céhálisban leírt Articullusok szerint a Ns. Céh kipalléroz-

tassék, errevaló nézve némely punctumok jelentetnek kigyelmetek előtt, hogy magát ki-ki ahhoz alkalmaztatván az büntetést elkerülje.

1-ször. Az Isten neve meg káromlásától amely hatalmazni kezdett közöttünk kiváltképen a teremtette mondás által, teljes igyekezettel minden magát meg oltalmazza, Isten parancsolatja szerént kiváltképen és az ellen a tilalom ellen is, amely már az eklésia előljáróitól meghatározatván, az eklésia protocollumába be is irattatott úgy műit három Rénes forint büntetés alatt.

2-szor. Vasárnap a csapszékben két harangozás avagy Isten tisztelet között betsületes Mester Ember vagy Mester Legény és Inas ne találtassék bizonyos büntetés alatt.

3-szor. Vasárnap az Isten tiszteletre kötelessége szerént minden Céhbeli Mester Ember illendő ruhába öltözve jelenjen meg. Nemkülönben a vásárookra való kijárásokban *a férfiak nadrág nélkül meg ne jelenjenek* büntetés alatt.

4-szer. A szálkái és fehérgyarmati vagy más vásárookra is, ahová gubaárulás végett megyén valamely Céhbeli Mester avagy Mesterné, idejekorán megindulván illendő és helyes rendbe álljon, mint más városi céhes emberek és az áruláshoz is együtt kezdjenek, mert aki ezentúl ez ellen tselekszik, méltó büntetését el fogja venni.

5-ször. A kontárokot a Mesterségtől a Céhális erejével az Ns. Céh eltiltja.

Végeztett ezen Deliberátum az betsületes Nemes Céhtől Veress Sámuel és Tót Miklós céhmester urak idejében 1798.

Városunk főbírája Balog Ferenc főbíróságában“.

A deliberátumnak úgylátszik nem nagy foganata volt, mert 1815-ből egy másik céhhatározat alátámasztja az 1798. évben tett rendelkezéseket, s tmég erélyesebben tiltja a gatya viselését emígy szólván:

„1815. Céhhatározat.

Mai napon meghatározatott a Ns. Társaságtól közgyűlésünkbe szoros törvény alatt, hogy vasárnapokon és innepnapokon szint úgy a vásárokon *sem Guba Takáts Mester Ember, sem Legény, nadrág nélkül betyárosan ne járjanak, mely törvények ellen na vétene valaki bejelentetvén az arra rendelt felvigyázótól, az első hibájáért fog bűnhődni 6 χ -okra a másod 12 garasokra, annak utána mindég annyira, szintén annyit a templom elmulasztásáért, ha bizonyos, hogy itthon vagyon. Melyek e szerént meghatározatván minden G. T. M. E. és M. L. szoros megesmert kötelességének tartani el ne mulassza.*

Kiadta Céh hites jegyzője Szabó Ferenc. Feőbíró Öry Tamás, Céhmester Széles István, Céh előljárói.

U. i. Kötelességének ismerje minden Legény a templomba a két első székbe járni, szintúgy az Inas a két hátsóba járni“.

Ártott-e a *betyáros* viselet-nek a tiltó rendelkezés, vagy a csakazértis dongó elv alapján javára, illetve további fennmaradására szolgált, nem tudom. Az azonban bizonyos, hogy a céhfegyelem nem tudta kiirtani a gatyá viselését, míg ma kiirtja a divat és nem csekély körülményben az is, hogy sok anyagot kíván. Drága viselet. „Mert hiába igyekszünk szűni, »az olló mutatja meg, mennyi marad a vászonéul!“ Több maradjon, ez ma az elv. A népi hagyományok tudatossá tételével fennmaradását talán el lehetne érni.

A gatyá sem egyforma. Porcsalmán, Csengerben a lápon rövid, térdig érő legény és gatyát viseltek, ráncos, magyar csizmát, hozzá zsinóros, fekete, magyar kabátot. Takaros volt egy ilyen rendes kiállítású legény.

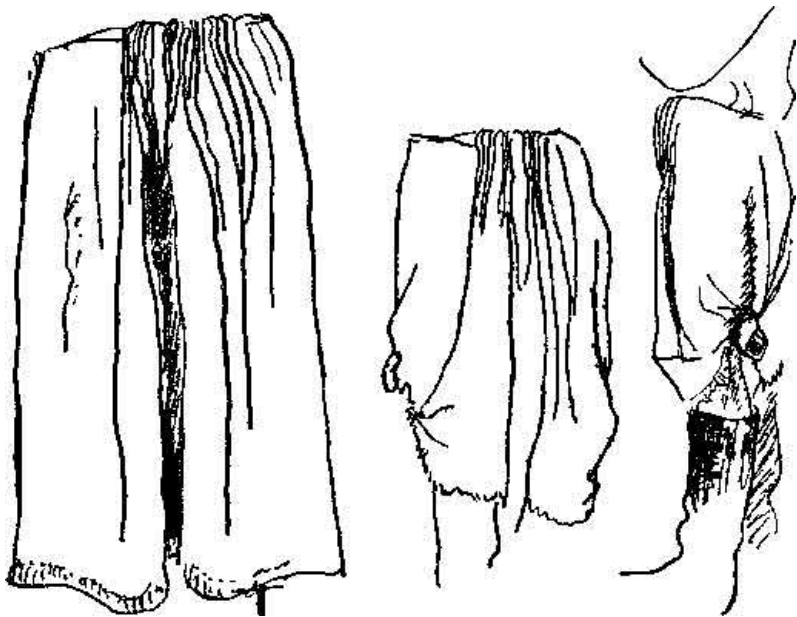
Máshol mindig egész hosszú, bokáig érő volt a gatyá. Négyszélű volt az, magyarázza Meggyesen Katona Ferenc. Sváb meg zsidó szokás volt a szűk gatyá, mert azok nem szűttek-fontak. A bő gatyá nadrágba húzva is melegebb volt, de meg arra is jó volt, hogy ha az ember elhordta, puha kapca lett belőle. A szűk gatyából arra se telik.

A gatyá két szárának összeeresztése combközre esik. Derékánál visszahajtva, úgy szegik be, hogy a szegesbe madzagot lehessen húzni. Ez a gatyá korca. A korctól 20—25 cm. mélységben beillesztik a zsebkendő nagyságú ületet. A két szár alsó szélét háromszorosán hajtják vissza és lyukasolással, szálvonással szegik fel. A visszahajtott szél felvágják s a szegőt kirojtolják. Így a rojt a vászon háromszoros vastagságát adja ki, szép dús. Csak ilyen csalafintasággal lehet a vékony házi-szött gatyán dús rojtozat.

Tunyogon, Matolcson aki a gatyakorcba dugva sarokrahajtott selymekendőt viselt, az nemes ember volt. Akinek több szeretője volt, annak több kendő fillegett a derekán.

A gatyá kezelése csak részben asszonyi munka. Gondos asszony szombat estére a kimosott, kimangorolt gatyát kikészítette az urának: ráncold be, mert nem tudsz holnap mit felvenni. Ehhez a ráncoláshoz a gatyát az ajtó sarokvasára akasztották. Pásztoember leült vele a földre vagy a gyalogszékre. A gatyá korcát beleakasztotta a lába nagyujjába, annál fogva megfeszítette a gatyát és középen elkezdte annak ráncolását. Ha egy maroknyi egyenletesen szedett ránc volt a markában, akkor azt jól kifeszítve a jobb kezével végigfűzta. Pellevésnél a ráncok egyenletesen osztódtak el előre és hátra, oldalt nincs ránc. Olyan plisszébe lerakta ügyes ember a gatyát, mint valami micerájos. Rendesen kezelt gatyá magától ráállt a kezelésre. Huszonkét ránc esett előre, ugyanannyi hátra.

Aki kényes volt a szépen ráncolt gályájára, az nem ült le vele, mert a házivászon igen gyűrődös anyag. A Görbetohát-ról való gazda mesélte, hogy ő, ha vasárnap reggel felvette a gatyát, elment a templomba. A karzaton a legény nem ül le, a mellvédre dülve szokás végighallgatni az istentiszteletet. Az ebédet is állva ette meg otthon, délután is kuglinál, kocsmában elácsorgott a cimborákkal, úgy ment el a táncba, hogy egy gyűrődés nem volt a gatyán. Hát ilyen a világi hiúság férfi-embernél.

1. Huszonkét ránc elől, hátul ugyanannyi. 2. Csimbók a gatyán, „leginkább hátrább a dícső sárban, vízben“.

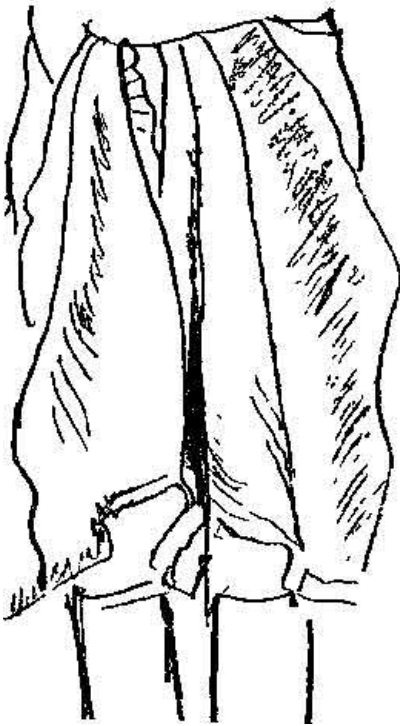
A gatyá.
B. G. rajzai.

A legszegényebb embernek két gatyája volt. Az egyiket viselte, a másikat ünneplőre tartotta. Egy hétig járt az ember sgy gatyába, ügyelni kellett, hogy ne piszkolódják. Azért hordtak surcot.

Akinek több gatyája volt, az ládába tartotta, mert hiszen a szekrény igen fiatal bútordarabja a falunak. Ha a gatyá csak mosva-mángorolva volt, akkor az asszony összehajtogatta, úgy tette el. De ha az *ember* szépen beráncolta, s nem akarta felvenni a gatyát, akkor kihúzta hosszára, összesodorta mint a fonatos kalácsot, átkötötte a korcmadzaggal, s úgy tették a ládába. Ennél szellemesebb megoldást el sem tudok képzelni. A berakás megmaradt benne, a sodrás fikszirozta, el nem mozdul-

hatott, s mert hajtást sehol nem kapott, nem is gyűrődhetett. Sátorlakó korából hozta tán ezt az örökséget a magyar ember, úgy hajtani és tenni el valamit, hogy kevés helyet foglaljon el, útban se legyen, ne is gyűrődhessék.

Hogy mindenben külön elbánása legyen a gatyának, külön korcfűző tű is jár hozzá, ami a liba lábszárcsontjából készül. Ennek a végít átfúrják, belekötnek egy madzagot, a madzag végihez igen alkalmasan hozzá lehet kötni a gatyamadzagot. Nem kell tehát messze menni, ha a tű első modelljeit keressük. Magát a gatyamadzagot kisbordán kézen szőtték.

3. A feltűrés módja harnatban vagy ha szekeret, kazlat rak.

4. A rövidre tűrt galyta.

B. G. rajzai.

Takarékos asszony egy régi négyszélű gatyából két nadrágot varr. A gatyá felszára kiad egy nadrágot. Középre tenyérnyi szélességű és a nadrág mélységének megfelelő hosszúságú egyenes vászoncsíkot alkalmaznak. Ezt elől felhasítják, hogy ide gombot, gomblyukat lehessen varrni és kész a kukoricánadrág. Nem mondhatom, hogy olyan, mint a Samu nadrágja, amelyiknek se eleje, se hátulja, csak szára vót, de nem

is sokkal ékesebb. Szébb is, alkalmasabb viselet is ennél a régi magyar gatyá. Aratáshoz, nyári munkához el sem lehet szellősebb, megfelelőbb ruhadarabot gondolni. Igen ügyesen fel lehetett kötni különböző magasságig más-más kötéssel, ami megint csak praktikus volta mellett szól. De kár minden vesződségért, mert amit a kultúra halálra ítél, az úgyis elpusztul. Vadász Istvánnénak az öregek még azt mondták:

— Fiam, nem vagyunk olyan módba, hogy gyóccsal ruházzuk magunkat, *amilyet fon az ajakunk, olyat visel az alagunk*.

A modern helyzet, hogy zefiringbe, meg pantallóba járnak, csak a háború óta van. A nóta is azt mutatja, hogy ritkaság volt a gyóccgatya:

Az adós, az adós, kinek a gatyája gyócs,
Lám az enyém vászon, nincs is adósságom.
Az adós, az adós, kinek a gatyája gyócs.

Az ingről 69 éves Katona Ferenc azt mondja:

— Nemes ember az én legénykoromba lobogós ingujjba járt. Vászon volt a teste, gyócs az ujja. Mikor megházasodtam, a feleségem szegőt tett rá. Azóta úgy hordom.

Kicsit felenged a merevségből:

— Azért is volt a legénynek ez a nótája:

Esik eső a haraszton,
Nem kapok én a paraszton.
Inkább kapok a nemesen,
A lobogós gyócsingesen.

A csizma.

Azelőtt férfiak és nők egyformán csizmát hordtak ünnepnap. A módosabbja bacskorban, a szegényebbje mezítláb járt hétköznap, mondja a 79 éves tunyogi Kelemen László. Lányoké piros, férfiaké fekete volt. Nem sok jót mond az oskolás korára kapott első kis csizmáról. Azzal csúfolták akkor a csizmadiát, hogy kilenc ötéssel varr egy csizmát. Este megrendelték, reggelre kész volt. A félig kész csizmák fűzérben lógtak, ha a talpat rávarrták kész is volt. Kérge fa volt, szára rogyós. A hiúbbja a csizmaszárba sima fadarabot dugott, hogy délcegebben álljon. A sarkára patkó volt verve, annak közepéről nyúlt fel az *iplik*, egy egyenes vas-lemez, melynek vége a csizma kérégebe volt ütve. Ilyen csizmát kapott hatéves korára a nagyanyjától, be is dugta rögtön a tüzes kemencébe, meg is verték érte. De azt mondja, nem való volt az viseletre, törte a lábat; csak télen hordták.

Később amikor a ványolt magyar csizmát csinálták, csinosabb is, jobb is lett a csizma. A ványolt csizma a német csizmánál is jobb volt. Először is nem volt féllábra dolgozva, ezért alkalmasabb volt viseletre. Változtatni lehetett, egyenletesen kopott, míg a féllábra szabott csizma egy ódalán nyúvik el. A szára nem volt bélelt, ráncos torkú volt rogyóba. Nyugalmasabb viselet volt.

A csizmán taréjos sarkantyút hordtak a legények. Csekében istentiszteletre, a leülő énekre csoportosan bevonuló legények ezüst húszasból reszelt taréjos sarkantyút pengetve mentek végig a templomon, amíg ÁICS Lajos nagytiszteletű úr a szószékből ki nem hirdette, hogy:

— Legényeknek pedig zengő sarkantyúval nem szabad az Istenházába járni.

Ennek természetes következménye volt, hogy ettől kezdve minden legény megállott egy pillanatra a templom ajtajában. Csak annyira, hogy egy gyufaszállal megszoríthassa a sarkantyú pengőjét, így maradt el a csekei templomból a sarkantyúpengés.

A kilencvenes években fekete földön még hordták a zabtaréjos sarkantyút. Ennek a pengetője olyan volt, mint a derelyemetsző. A huszáros sarkantyú csillagos volt. Tánchoz felkötős, hat-nyolc pengetős sarkantyút kötöttek fel. Ma már csak nótában van emléke a sarkantyúnak is:

Új a csizmám debreceni fajta,
Zabtaréjos sarkantyú peng rajta . . .

Mikor a csizma divatja elmúlt, az asszonyok száras fűzőscipőt vettek, topánkát. A lapos sarkút szerették, a „krajcáros sarkú“ (olyan hegyes volt a sarka vége, hogy egy krajcár beborította) nem kellett a parasztasszonynak, mert ingadozott benne a járása. A 63 éves Kiss György Károlynét kértem, emlékszik arra, hogy piros csizmában jártak a lányok? Neveti.

— Abba járunk ma is!

— Abba? Nem tudok én az egész Szamosháton egy piros csizmát se.

— Nem-e? Hát aki mezítláb jár? Arra mondják, hogy piros csizmába jár.

— Hát így igen.

— Úgy tettek azelőtt a lányok, hogy a lábukon a csizmát csak elől pucolták meg, a háta meg olyan maradt, mint a rőt kutya.

Idővel minden csizma rászorul a tokoló mesterre (foltozó vargára). Mert hát semmi sem tart örökké, mint a gyöngyösi kemence. Matolcson Széles a tokoló mester, Peták a potyaneve. Ő tokolja a rossz csizmát. Már Mursa Sanyinak hiába mondja az, aki nem nála csináltatta a csizmát, hogy:

— Rossz a csizmám, meg kén tokolni! — azt feleli:

— Tokolja, aki csinálta.

Ő már különben is szívesebben varr lusevróból cipőt, mint csizmát.

Csizmába kapcát szokás hordani. Ez nyáron puhára hordott házivászon, télen parkét. Egy pár kapcához egy méter kell, felibe hasítva éppen elég. Lassan elhagyják a csizmát is, s néhány esztendő múlva már erre is el lehet mondani, mint egész népi viseletünkre, hogy hallásból hallottam, látva nem láttam.

BEFEJEZÉS.

Bizonyos, hogy kevés vidéke van ma csonka hazánknak, melynek népi élete annyi ősi hagyományt őrizne, mint csonka vármegyénk. S mielőtt elmosolyodnánk tempós szokásaikon, megbotránkoznánk ezer babonájukon, gondoljunk formaságba-vesző társas életére a XVII—XVIII. század barokk Európájának, mikor nemcsak a nép, hanem a kor legkíválóbbjai is hittek az emberfeletti babonákban. Lapozzuk fel Szekfű Gyula Bethlen Gáborról írt könyvét. A 206. oldalon ez áll: „Bethlen Gábornak egyik első propozíciója az 1614-iki országgyűlésen a „nézők, jövendőmondók, varázslók és bűbajosok, úgymint ördögi tudományok“ ellen irányul, akiknek a tudományában ő is hisz annyira, hogy saját családi életében is nyomait látja ezek ártékony befolyásának. Első felesége betegségét a feslett-életű Bánffy Dénesné Báthory Annának, elődje, Báthory Gábor nővérének és boszorkánytársainak tulajdonította, akiket elfogatott, megírva feleségének: „Csomaközi Bánfinét megfogatta, az ördöngösökben is ötöt, a mestert is. Megírtam mindjárt, hogy törvényt láttasson reá, ha megszentenciázta a törvényt, megölesse“. Erre azonban mégsem került a sor: a fejedelem a boszorkányoknak nemcsak erejükben hitt, hanem gyógyítóképessegekben is, ezért utólag elrendelte, hogy megölésükkel ne siessenek, hanem a halálbüntetéssel ijesszék őket, hogy meggyógyítsák feleségét: „az Istentől elszakadtak talán valahogy meggyógyíthatnak“. Uralkodása alatt épügy égették a boszorkányokat, mint előtte vagy utána, s főként Debrecen rendszerető lakossága tett ki magáért a bűbajosok felkutatásában és elégetésében“.

A barokk Európát és vele a magyar művelt világot a XVIII. század felvilágosodott iránya kiemelte a babona világából. Viszont a földrajzi helyzetüknél fogva is elszigeteltebb egyes népi rétegek híven megőrizték azt. Ezzel nagyobb szakadás állott be a nemzet népi és felsőbb rétegeinek lelki tartalmában, annál inkább, mert a babonával együtt elődeink szép rendtartását is elfelejtettük, melynek emlékeit őrzi még a parasztság mai életrendje.

A lelki élet közösségének fenntartása az ízekre szaggatott magyarság életében mindennél fontosabb. Itt a nemzeti

szoros együttérzés megteremtése a magyar értelmiségre vár, ehhez pedig az első lépés a népiélek megismerése.

A „hazája felfordult állapotán szánakozó igaz hazafia“, báró altorjai Apor Péter 1736-ban írt *Metamorphosis Transylvaniae* bevezető — s a parasztságra és egész mai magyarságunkra ráülő — soraival zárom e könyvet, mely íródott a magyarságnak „*régi, együgyű alázatos idejében való gazdagságából a mostani kevély, cifra, felfordult állapotjában koldus-ságra való változása*“ esztendeiben.

A KÖZLŐK SZEMÉLYI ADATAI.

Nemcsak a hitelesség kedvéért hivatkoztam szövegközben azokra, akik adatokat közöltek velem, hanem azért is, mert erre ígéretem kötelez. Az olvasó számára talán nem lett ezzel nehezebb vagy terheesebb a könyv tartalmi megismerése, azoknak pedig, akiknek körében sok tanulságos órát töltöttem, ezzel is örömet akartam szerezni. Természetes, hogy csak azoknak az adatait közlöm, akik több adatot szolgáltatnak, s akikkel gyakoribb érintkezésben állottam. A név mellett feltüntetett életkor az 1933. naptári évre vonatkozik.

Tunyogon:

Barát Miklósné Boné Irma 28 éves asszony.

Dávid Lajos 44 éves földműves.

Cellar Józsefné Ónodi Mária 47 éves, földműves özvegye.

Kelemen Miklós 30 éves, kiskgazda.

Kelemen László 79 éves, bíróviselt jómódú kiskgazda.

Kis Zsiga 47 éves földműves és korcsmáros.

Kis György Károlyné Mangu Rozália 63 éves. Kiskgazda özvegye.

Kovács József 25 éves földműves.

Özv. Márki Györgyné 73 éves, kiskgazda özvegye.

Márki Lajosné Szűcs Ida 38 éves, kiskgazda felesége.

Szabó Ádám 74 éves jómódú kiskgazda, 25 évig volt a falu bírása.

Vadász Istvánné Barta Rozália 53 éves, földműves özvegye. Leánya Erzsébet, 20 éves.

Rostás Erzsébet vulgó Bazsa. 80 éves cigányasszony.

Matolcson:

Özv. Balog Pálné Széles Erzsébet 63 éves, kiskgazda özvegye.

özv. ISzászi Gusztávné Kovács Erzsébet 58 éves, földműves özvegye.

Özv. Szabó Lajos'né Eőri Veronika 70 éves, földműves özvegye.

Eory Károly a matolcsi legjobb módú kiskgazdák egyike, 58 éves.

Illyés Károly 46 éves, kiskgazda és szövetkezeti igazgató.

Nyírmeggyesen.

Katona Ferenc 69 éves, jómódú kiskgazda.

Ontkó Mártónné 66 éves béresasszony.

Szép Lajos 30 éves, hetes.